Mykolo Romerio universitetas
Sūduvos akademija

Respublikinė mokslinė-praktinė studentų konferencija

STUDENTŲ TAIKOMIEJI TYRIMAI

2025 m. gegužės 8 d.

KONFERENCIJOS MOKSLINIS KOMITETAS:

Dr. (hp) *Kęstutis Žemaitis*, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto profesorius;
Dr. *Andrejus Novikovas*, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto profesorius;
Dr. *Raimonda Bogužaitė*, MRU Sūduvos akademijos dekanė;
Dr. *Živilė Advilonienė*, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto docentė;
Dr. *Linas Baublys*, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto docentas;
Dr. *Salomėja Karasevičiūtė*, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto docentė;
Dr. *Bernardas Vaznonis*, MRU Sūduvos akademijos Vadybos, finansų ir IT instituto profesorius;
Dr. *Birutė Mockevičienė*, MRU Viešojo valdymo ir verslo fakulteto Vadybos ir politikos mokslų instituto profesorė;
Dr. *Monika Petkevičiūtė-Stručko*, MRU Viešojo valdymo ir verslo fakulteto Verslo ir ekonomikos instituto lektorė;
Dr. *Žaneta Karazijienė*, MRU Viešojo valdymo ir verslo fakulteto Verslo ir ekonomikos instituto docentė;
Dr. *Lina Narbutaitė*, MRU Sūduvos akademijos Vadybos, finansų ir IT instituto vyr. lektorė;
Dr. *Gintautė Žibėnienė* MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto docentė;
Dr. *Vida Gudžinskienė*, MRU Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė;
Dr. *Giedrė Sujetaitė-Volungevičienė*, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto docentė.

KONFERENCIJOS ORGANIZACINIS KOMITETAS:

Ilona Mulerenkienė, MRU Sūduvos akademijos prodekanė studijoms, Darnaus verslo vadybos studijų programos vadovė, lektorė;

Kęstutis Traškevičius, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto direktorius, lektorius;

Odeta Gluoksnytė, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto direktoriaus pavaduotoja, Verslo anglų kalbos ir komunikacijos studijų programos vadovė, lektorė;

Vaiva Mačienė, MRU Sūduvos akademijos Vadybos, finansų ir IT instituto direktorė, lektorė;

Edita Vosylienė, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto lektorė, Vaikystės pedagogikos studijų programos vadovė;

Arūnas Žukauskas, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto lektorius, Teisės ir viešųjų pirkimų studijų programos vadovas;

Birutė Petrošienė, MRU Sūduvos akademijos Vadybos, finansų ir IT instituto lektorė, Buhalterinės apskaitos ir finansų studijų programos vadovė;

Kristina Miškinienė, MRU Sūduvos akademijos Vadybos, finansų ir IT instituto lektorė, Tarptautinio verslo vadybos studijų programos vadovė;

Evaldas Plečkaitis, MRU Sūduvos akademijos Vadybos, finansų ir IT instituto lektorius, Informacinių sistemų technologijų ir kibernetinės saugos studijų programos vadovas;

Kazys Balickas, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto lektorius;
Danguolė Tupčiauskienė, MRU Sūduvos akademijos Vadybos, finansų ir IT instituto lektorė;
Aušra Gabrevičienė, MRU Sūduvos akademijos Vadybos, finansų ir IT instituto lektorė;
Laima Vaičiūnienė, MRU Sūduvos akademijos Ugdymo mokslų, teisės ir žmogaus gerovės instituto lektorė
Vaida Pituškienė, MRU Sūduvos akademijos Edukacinio aukštojo mokslo studijų centro vadovė;
Živilė Myru, MRU Sūduvos akademijos Edukacinio aukštojo mokslo studijų centro metodininkė tobulinimosi studijoms;
Žymantė Šarkauskaitė, MRU Sūduvos akademijos studentų skyriaus vadybininkė.
dr. *Asta Vasiliauskaitė*, MRU Viešojo valdymo ir verslo fakulteto Verslo ir ekonomikos instituto profesorė.

MOKSLINĖS-PRAKTINĖS STUDENTŲ KONFERENCIJOS „STUDENTŲ TAIKOMIEJI TYRIMAI“, VYKUSIOS 2025 M. GEGUŽĖS 8 D., STRAIPSNIŲ RECENZENTAI:

Doc. dr. *Živilė Advilonienė*
Doc. dr. *Dalia Daujotaitė*
Doc. dr. *Raimonda Bogužaitė*
Dr. *Linas Stabingis*
Doc. dr. *Gerda Šimienė*
Dr. *Robertas Vaitkus*
Prof. dr. *Andrius Valickas*
Doc. dr. *Ramūnas Vanagas*
Doc. dr. *Gintautė Žibėnienė*
Prof. dr. *Brigita Žuromskaitė*

All submitted papers have been double blind reviewed

ISBN 978-609-488-137-4
DOI: 10.13165/9786094881374

© Autoriai, 2026
© Mykolo Romerio universitetas, 2026

TURINYS

PROGRAMA 5

TARPTAUTINĖS METALO APDIRBIMO ĮMONĖS IŠORINĖS IR VIDINĖS APLINKOS VEIKSNIŲ STRATEGINĖ ANALIZĖ *Kristina Araminienė, lekt. Ilona Mulerenkienė* 12

ATSARGŲ APSKAITOS TEORINIAI ASPEKTAI
Danguolė Arlauskaitė, lekt. Aušra Gabrevičienė 24

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ UGDYMAS MUZIKINIAIS ŽAIDIMAIS
Gerda Brundzienė, lekt. Edita Vosylienė 32

X ĮMONĖS INTERNETINĖS RINKODAROS PRIEMONIŲ TOBULINIMAS
Paulius Ciprisevičius, Giedrė Rumba, lekt. Kristina Miškinienė 37

DIRBTINIO INTELEKTO METODŲ INTEGRACIJA VADYBOS PROCESUOSE TARPTAUTINĖJE UAB "TELEMARKETING" *Kamilė Dimšaitė, lekt. Vaiva Mačienė* 44

DARBO LAIKO IR DARBO UŽMOKESČIO APSKAITOS YPATUMAI TEORINIU ASPEKTU
Inga Grigaitienė, lekt. Birutė Petrošienė 54

ĮMONĖS FINANSŲ ANALIZĖS IR PLANAVIMO PROCESAS: PAGRINDINIAI ELEMENTAI BEI METODAI *Inga Grigaitienė, lekt. Birutė Petrošienė* 61

VAIKŲ SVEIKOS GYVENSENOS ĮPROČIŲ FORMAVIMO YPATUMAI IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE *Ilona Jančiukynienė, lekt. Vaida Vitkauskienė* 69

MOKYTOJŲ IR TĖVŲ POŽIŪRIS Į GAMTOJE VYKDOMŲ VEIKLŲ TAIKYMO GALIMYBES IKIMOKYKLINIO UGDYMO PRAKTIKOJE *Agnė Juškevičiūtė, lekt. Edita Vosylienė* 75

ATSISKAITYMŲ SU TIEKĖJAIS IR PIRKĖJAIS APSKAITA IR KONTROLĖ
Agnė Kukliauskienė, lekt. Danguolė Tupčiauskienė 81

X ĮMONĖS DARBUOTOJŲ POŽIŪRIS Į TVARUMĄ: ĮPROČIAI VERSLE IR KASDIENYBĖJE
Simona Mačianskytė ir Miglė Klimašauskaitė, lekt. Ilona Mulerenkienė 91

ATSISKAITYMŲ SU TIEKĖJAIS APSKAITA TEORINIU ASPEKTU
Paulina Četrauskienė, lekt. Birutė Petrošienė 103

PER VIENERIUS METUS GAUTINŲ SUMŲ APSKAITA IR KONTROLĖ
Emilija Pridotkaitė, lekt. Danguolė Tupčiauskienė 113

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PAGALBOS GALIMYBĖS ASMENIMS, PATYRUSIEMS ARTIMOJO SAVIŽUDYBĘ *Rugilė Radzevičiūtė, lekt. Svajonė Rainienė* 120

DARBO UŽMOKESČIO APSKAIČIAVIMAS IR APSKAITA
Rasa Rinkevičienė, lekt. Aušra Gabrevičienė 128

ILGALAIKIO TURTO APSKAITA IR ANALIZĖ UAB „X“
Rita Strelkauskienė, lekt. Danguolė Tupčiauskienė 137

BUSINESS ENGLISH TERMINOLOGY IN INTERNATIONAL LITHUANIAN WORKPLACES
Armandas Šipaila, lekt. Odeta Gluoksnytė 151

WAYS OF COMMUNICATING IN ENGLISH IN EVERYDAY LIFE ACROSS GENERATIONS
Mintautas Šiugždinis, lekt. Odeta Gluoksnytė 156

ATSARGŲ APSKAITA PREKYBOS ĮMONĖJE
Vida Trepeikienė, lekt. Birutė Petrošienė 160

INOVACIJOS KROVINIŲ GABENIME: NUO DRONŲ IKI HYPERLOOP
Dovydas Valūnas, lekt. Vaiva Mačienė 167

„DARKSTORES“ FENOMENAS: NAUJASIS MIESTO SANDĖLIAVIMO IR PREKYBOS MODELIS *Orinta Žėglytė, lekt. Vaiva Mačienė* 173

Respublikinė mokslinė-praktinė studentų konferencija

STUDENTŲ TAIKOMIEJI TYRIMAI

2025 m. gegužės 8 d.

KONFERENCIJOS PROGRAMA

9.30 – 10.00	**Dalyvių registracija**
10.00 – 10.20	**KONFERENCIJOS ATIDARYMAS**

Konferencijos įžanginis žodis, sveikinimai.

10.20 – 12.00	**PLENARINIS POSĖDIS**
12.00 – 12.30	**Kavos pertrauka**
12.30 – 14.30	**DARBAS DISKUSIJŲ GRUPĖSE**

PLENARINIS POSĖDIS (111 aud.)

Moderatoriai: Darius Nemura, Domantė Volteraitytė

SUBSIDIJOS, DOTACIJOS IR ĮMONIŲ INOVATYVUMAS	**Milda Navickaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
VADOVO STRATEGINIŲ KOMPETENCIJŲ ĮTAKA ORGANIZACIJOS VALDYMUI	**Daiva Gudaitienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Ilona Mulerenkienė
EFEKTYVAUS PERSONALO VALDYMO SPRENDIMAI MAŽOMS ĮMONĖMS: DARBO OPTIMIZAVIMAS SKAITMENINĖS TRANSFORMACIJOS KONTEKSTE	**Andrius Gataveckas** – MRU Sūduvos akademija Vadovas – Evaldas Plečkaitis
BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ PREKYBĄ ŽMONĖMIS KITIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE	**Sandra Kirtiklytė** – MRU Sūduvos akademija Vadovas – Arūnas Žukauskas
SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PAGALBOS GALIMYBĖS ASMENIMS, PATYRUSIEMS ARTIMOJO SAVIŽUDYBĘ	**Rugilė Radzevičiūtė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Svajonė Rainienė
REGGIO EMILIA IDĖJOS IR JŲ TAIKYMO GALIMYBĖS DARŽELYJE	**Jurgita Minikauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Audronė Putauskienė
BUSINESS ENGLISH TERMINOLOGY IN INTERNATIONAL LITHUANIAN WORKPLACES	**Armandas Šipaila** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Odeta Gluoksnytė
ATSISKAITYMŲ SU TIEKĖJAIS APSKAITA TEORINIU ASPEKTU	**Paulina Četrauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė

I DISKUSIJŲ GRUPĖ

Anglų kalba versle ir komunikacijoje (208 aud.)
Moderatoriai: Odeta Gluoksnytė, Mintautas Šiugždinis

SKIRTINGŲ KARTŲ KASDIENINIAME GYVENIME TAIKOMI KOMUNIKACIJOS BŪDAI ANGLŲ KALBA	**Mintautas Šiugždinis** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Odeta Gluoksnytė
DISCOURSE ANALYSIS OF STEVILA'S DIGITAL AND INTERNAL COMMUNICATION	**Arnas Lenčiauskas** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Odeta Gluoksnytė
REKLAMOS PSICHOLOGIJA POPULIARIOSE 2023-2024 METŲ REKLAMOSE	**Juozas Vencius** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Odeta Gluoksnytė
THE USE OF JARGON IN BUSINESS COMMUNICATION: COMPARATIVE ANALYSES	**Vaida Dirmienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Romalda Kasiliauskienė
SOCIALINĖS MEDIJOS KALBA VERSLO KOMUNIKACIJOJE	**Žaneta Ragauskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Odeta Gluoksnytė

II DISKUSIJŲ GRUPĖ

Teisės vaidmuo valstybės plėtotėje (211 aud.)
Moderatoriai: Arūnas Žukauskas, Paulina Jasinauskaitė

GENOCIDAS	**Paulina Jasinauskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovas – Arūnas Žukauskas
REFERENDUMAS KAIP TIESIOGINĖS DEMOKRATIJOS INSTITUTAS: KELETAS ASPEKTŲ	**Valerijus Jaunius** – MRU Teisės mokykla Vadovė – prof. dr. Milda Vainiutė
SKAITMENINIO EURO PROJEKTAS	**Arnas Lipnickas** – MRU Teisės mokykla Vadovas – dr. Marius Laurinaitis
ASMENS DUOMENŲ APSAUGOS ĮGYVENDINIMAS IR ATSAKOMYBĖ UŽ JŲ PAŽEIDIMĄ	**Darius Giraitis** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Eglė Kirpienė
VARTOJIMO RANGOS SUTARTIES YPATUMAI IR VARTOTOJŲ INTERESŲ APSAUGA	**Emilija Vaitukaitytė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Rūta Neveckienė

III DISKUSIJŲ GRUPĖ

Verslo ir vadybos aktualijos bei tendencijos I (111 aud.)
Moderatoriai: Ilona Mulerenkienė, Simona Mačianskytė

TARPTAUTINĖS METALO APDIRBIMO ĮMONĖS IŠORINĖS IR VIDINĖS APLINKOS VEIKSNIŲ STRATEGINĖ ANALIZĖ	**Kristina Araminienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Ilona Mulerenkienė
KAS YRA INFLIACIJA IR KAIP JI VEIKIA MŪSŲ ASMENINĮ GYVENIMĄ?	**Gabija Lygaitytė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė

X ĮMONĖS DARBUOTOJŲ POŽIŪRIS TVARUMO IR APLINKOSAUGOS SRITYJE: ĮPROČIAI KASDIENINIAME GYVENIME	**Simona Mačianskytė, Miglė Klimašauskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Ilona Mulerenkienė
DIRBTINIO INTELEKTO INTEGRACIJA VADYBOS PROCESUOSE TARPTAUTINĖJE ĮMONĖJE	**Kamilė Dimšaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Vaiva Mačienė
KAPITALO KAINA, ĮSISKOLINIMO LYGIS IR FINANSINIS SVERTAS	**Robertas Raguckas** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
INOVACIJOS KROVINIŲ GABENIME: NUO DRONŲ IKI „HYPERLOOP“	**Dovydas Valūnas** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Vaiva Mačienė
ĮMONĖS FINANSINIS LIKVIDUMAS KAIP PRIEMONĖ ĮMONĖS VERTEI DIDINTI	**Deimantas Paukštys** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
INOVATYVUS SANDĖLIAVIMO MODELIS „DARK STORES“ – VEIKIMO PRINCIPAI IR TAIKYMO GALIMYBĖS	**Orinta Žėglytė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Vaiva Mačienė
STUDENTŲ POŽIŪRIS Į TVARUMĄ AUKŠTOJOJE MOKYKLOJE	**Silvija Ramanauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovės – Ilona Mulerenkienė, Kristina Miškinienė

IV DISKUSIJŲ GRUPĖ

Verslo ir vadybos aktualijos bei tendencijos II (202 aud.)
Moderatoriai: Kristina Miškinienė, Aušra Aštašauskienė

SPRENDIMŲ PRIĖMIMAS – SĖKMINGOS ORGANIZACIJOS VEIKLOS PAGRINDAS	**Kamilė Lukšytė, Ugnė Dulinskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Kristina Miškinienė
ORGANIZACIJOS IŠORINĖS APLINKOS SVARBA ORGANIZACIJOS VYSTYMUI	**Dolita Unguraitė, Somanta Sakalauskienė, Laura Jasulaitienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Kristina Miškinienė
ORGANIZACINĖS VALDYMO STRUKTŪROS (ATVEJO ANALIZĖ)	**Aidas Tamašiūnas, Rokas Juodsnukis** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Kristina Miškinienė
FINANSŲ KONTROLĖS RŪŠYS IR METODAI	**Miglė Smailė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
ORGANIZACIJOS VIDINĖS APLINKOS SVARBA ORGANIZACIJOS VYSTYMUISI	**Vilius Simanavičius, Mantas Raibikis** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Kristina Miškinienė
MOTYVACIJOS REIKŠMĖ ORGANIZACIJOS VALDYME	**Lina Anelauskienė, Rinalda Pajaujienė, Rytis Makutavičius** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Kristina Miškinienė
INVESTICIJŲ RŪŠYS IR JŲ REIKŠMĖ EKONOMIKAI	**Aidas Tamašiūnas** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė

KONTROLĖS BŪTINUMAS SĖKMINGOJE ORGANIZACIJOS VEIKLOJE	**Aušra Aštašauskienė, Miglė Smailė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Kristina Miškinienė
SEZONIŠKUMO ĮTAKA SMULKIOJO VERSLO PELNUI	**Rokas Juodsnukis** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
VINTED, UAB INTERNETINĖS RINKODAROS PRIEMONIŲ TOBULINIMAS	**Paulius Ciprisevičius** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Kristina Miškinienė
ĮMONĖS FINANSINIAI REZULTATAI: PELNINGUMO VERTINIMAS	**Aušra Aštašauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
VALSTYBĖS BIUDŽETO REIKŠMĖ ŠALIES EKONOMIKAI	**Vilius Simanavičius** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė

V DISKUSIJŲ GRUPĖ

Socialinio darbo iššūkiai ir perspektyvos (207 aud.)
Moderatoriai: Kazys Balickas, Vilija Botyrienė

INDIVIDUALIOS PRIEŽIŪROS DARBUOTOJŲ PATIRIAMI IŠŠŪKIAI TEIKIANT DIENOS SOCIALINĖS GLOBOS PASLAUGAS SENYVO AMŽIAUS ASMENS NAMUOSE	**Jovita Baniulienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovas – Kazys Balickas
SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ MOTYVACIJA SOCIALINĖS PAGALBOS PROCESE	**Sandra Kvietinskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovas – Kazys Balickas
SOCIALINĮ DARBĄ DIRBANČIŲ ASMENŲ IŠŠŪKIAI DIRBANT SU DAUNO SINDROMĄ TURINČIAIS VAIKAIS DIENOS CENTRE	**Kamilė Pautieniūtė** – MRU Sūduvos akademija Vadovas – Kazys Balickas
EMOCINIO ATSPARUMO SVARBA ŠEIMINIŲ NAMŲ DARBUOTOJAMS	**Edita Žilinskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovas – Kazys Balickas
SOCIALINIO DARBUOTOJO VAIDMUO SKATINANT GRUPINIO GYVENIMO NAMŲ GYVENTOJŲ SOCIALINĘ ĮTRAUKTĮ Į BENDRUOMENĘ	**Vilija Botyrienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Svajonė Rainienė
PAGALBOS GALIMYBĖS GLOBĖJAMS GLOBOS CENTRE	**Vilma Šlekaitienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Svajonė Rainienė
ASMENINIS ASISTENTAS – PAGALBA ASMENIUI	**Jūratė Ašipauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Svajonė Rainienė
SOCIALINIO DARBO PRAKTIKA „VILKAVIŠKIO VYSKUPIJOS CARITAS“. PATIRTYS IR ĮŽVALGOS.	**Rokas Ūkelis** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Svajonė Rainienė
„SAMARIJA“ GAILESTINGUMO NAMAI: SOCIALINIO DARBO PRAKTIKOS PATIRTYS	**Simona Kavaliauskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Svajonė Rainienė
SOCIALINIO DARBO STUDENTO PRAKTIKOS PATIRTYS	**Gabrielė Bačkevičiūtė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Svajonė Rainienė

TĖVŲ IR VAIKŲ POŽIŪRIS Į SOCIALINIŲ TINKLŲ ĮTAKĄ JŲ TARPUSAVIO SANTYKIAMS	**Jurgita Briunienė, Lina Maščinskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – doc. dr. Živilė Advilonienė
SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ KARJEROS GALIMYBĖS	**Snieguolė Ravinskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Aušra Kupčinskienė
SOCIALINIŲ PASLAUGŲ, PROFESINĖS RIZIKOS VEIKSNIAI, DIRBANT SU NEGALIĄ TURINČIAIS PASLAUGŲ GAVĖJAIS	**Inga Sendžikienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Aušra Kupčinskienė

VI DISKUSIJŲ GRUPĖ

Vaikystės pedagogo veiklos aktualijos (214 aud.)
Moderatoriai: Edita Vosylienė, Gerda Brundzienė

VAIKŲ EMOCINĖS SAVIREGULIACIJOS IR DĖMESIO KONCENTRACIJOS SVARBA IKIMOKYKLINIAME AMŽIUJE	**Jurgita Talalienė, Ramunė Grybienė, Zita Starkuvienė, Vilma Liuizaitė** – Kauno kolegija Vadovė – dr. Jovita Starkutė
IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ UGDYMAS MUZIKINIAIS ŽAIDIMAIS	**Gerda Brundzienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Edita Vosylienė
GAMTOJE VYKDOMŲ VEIKLŲ POVEIKIS IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ FIZINEI IR EMOCINEI GEROVEI	**Agnė Juškevičiūtė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Edita Vosylienė
VAIDMENINIŲ ŽAIDIMŲ ĮTAKA IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EMOCIJŲ RAIŠKAI	**Beata Kozlovskaja** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Edita Vosylienė
MUZIKINĖS VEIKLOS PANAUDOJIMO GALIMYBĖS IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EMOCINIAM UGDYMUI	**Rita Kubiliūtė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Edita Vosylienė
ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKŲ KŪRYBIŠKUMO UGDYMAS MENINE RAIŠKA	**Rūta Šidlauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Audronė Putauskienė
IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ POZITYVAUS BENDRAVIMO SKATINIMAS ŽAIDYBINĖJE VEIKLOJE	**Edita Lukoševičienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Audronė Putauskienė
IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS TAIKANT ŽAIDIMUS	**Jolita Tubelevičienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Audronė Putauskienė
GAMTAMOKSLINIO UGDYMO NAUDA UGDANT IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKĄ	**Ženeta Šimoniūtienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Vaida Vitkauskienė
VAIKŲ FIZINIO AKTYVUMO SKATINIMAS IKIMOKYKLINIAME AMŽIUJE: TĖVŲ IR PEDAGOGŲ POŽIŪRIS	**Jurgita Šauklienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Vaida Vitkauskienė
VAIKŲ SVEIKOS GYVENSENOS ĮPROČIŲ FORMAVIMO YPATUMAI IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE	**Ilona Jančiukynienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Vaida Vitkauskienė
EDUKACINIŲ LAUKO ERDVIŲ ĮTAKA VAIKO PAŽINIMO KOMPETENCIJŲ UGDYMUI(SI) IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO ĮSTAIGOJE	**Viktorija Graževičienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Vaida Vitkauskienė
IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EKOLOGINĖS KULTŪROS UGDYMAS	**Deimantė Bendžiūnienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Vaida Vitkauskienė

ĮTRAUKIOJO UGDYMO REALIZAVIMAS DARŽELYJE: MOKYTOJŲ PATIRTYS	**Dovilė Dumbliauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Gražina Jakovickienė

VII DISKUSIJŲ GRUPĖ

Finansų ir apskaitos valdymas globalių pokyčių aplinkoje I (313 aud.)
Moderatoriai: Birutė Petrošienė, Inga Grigaitienė

DARBO UŽMOKESČIO APSKAITA KYBARTŲ KULTŪROS CENTRE	**Sandra Patapaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
ATSARGŲ APSKAITOS PREKYBOS ĮMONĖJE YPATUMAI TEORINIU ASPEKTU	**Vida Trepeikienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
TELIA ĮMONĖS TURTO FINANSAVIMO POLITIKA: NUOSAVO IR SKOLINTO KAPITALO BALANSAS	**Paulina Četrauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
DARBO LAIKO IR DARBO UŽMOKESČIO APSKAITOS YPATUMAI TEORINIU ASPEKTU	**Inga Grigaitienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
INFLIACIJOS POVEIKIS ĮMONIŲ PELNINGUMUI	**Austėja Matuzevičiūtė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
RIZIKOS KAPITALAS IR VERSLO ANGELAI LIETUVOJE: AR LENGVA PRITRAUKTI INVESTICIJAS?	**Vida Trepeikienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
GRYNŲJŲ PINIGŲ RIBOJIMO ĮSTATYMO POVEIKIS LIETUVOS ĮMONĖMS	**Sidona Giedraitienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
AB „IGNITIS GRUPĖ“ FINANSŲ VALDYMAS LIKVIDUMO, PELNINGUMO IR RIZIKŲ VERTINIMAS	**Arvydas Gudynas** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
ĮMONĖS APB „APRANGA“ FINANSŲ PLANAVIMO PROCESAS: PAGRINDINIAI ELEMENTAI IR METODAI	**Inga Grigaitienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
STRATEGINIS-FINANSINIS PLANAVIMAS	**Aistė Jankeliūnienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė

VIII DISKUSIJŲ GRUPĖ

Finansų ir apskaitos valdymas globalių pokyčių aplinkoje II (314 aud.)
Moderatoriai: Danguolė Tupčiauskienė, Agnė Kukliauskienė

ATSISKAITYMŲ SU TIEKĖJAIS IR PIRKĖJAIS APSKAITA IR KONTROLĖ	**Agnė Kukliauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Danguolė Tupčiauskienė
PER VIENUS METUS GAUTINŲ SUMŲ APSKAITA IR KONTROLĖ	**Emilija Pridotkaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Danguolė Tupčiauskienė
ATSARGŲ APSKAITA UAB „X“	**Renata Matukynaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Danguolė Tupčiauskienė

KRIPTOVALIUTŲ RINKA	**Amanda Žarnauskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
BANKROTO DIAGNOSTIKOS GALIMYBĖS LIETUVOS ĮMONĖS	**Deimantė Smelstorienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
VERSLO FINANSAVIMO BŪDAI. LIZINGO IR PASKOLOS PALYGINIMAS	**Austėja Malevskytė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
LIETUVOS ĮMONIŲ PELNINGUMO ANALIZĖ PAGAL SEKTORIUS	**Monika Kubiliūtė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
LIETUVOS ĮMONIŲ INVESTICIJOS Į ŽALIĄJĄ EKONOMIKĄ: NAUDA IR IŠŠŪKIAI	**Sandra Paulauskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
ŽIEDINĖS EKONOMIKOS LYDERIAI NASDAQ BIRŽOJE	**Liepa Jankauskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė

IX DISKUSIJŲ GRUPĖ

Finansų ir apskaitos valdymas globalių pokyčių aplinkoje III (317 aud.)
Moderatoriai: Aušra Gabrevičienė, Rasa Rinkevičienė

PARDAVIMŲ APSKAITA ĮMONĖJE „X“	**Emilija Rašimavičienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Aušra Gabrevičienė
ATSARGŲ APSKAITOS TEORINIAI ASPEKTAI	**Danguolė Arlauskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Aušra Gabrevičienė
DARBO LAIKO IR DARBO UŽMOKESČIO APSKAITA	**Karolina Jasinskaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
DARBO UŽMOKESČIO APSKAITA IR APSKAIČIAVIMAS	**Rasa Rinkevičienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
DIVIDENDŲ POLITIKA LIETUVOS IR SKANDINAVIJOS ĮMONĖSE	**Agnė Narbutienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
ATSISKAITYMŲ VALDYMO EFEKTYVUMAS ŠIAULIŲ BANKO ĮMONĖJE: RODIKLIŲ ANALIZĖ	**Neringa Ferensaitė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
MOKEŠČIŲ ĮTAKA SMULKIAM VERSLUI	**Jovita Vaišnorienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
PINIGŲ VALDYMO STRATEGIJOS ĮMONĖJE „PIENO ŽVAIGŽDĖS“: EFEKTYVUMO ANALIZĖ	**Eglė Krušinskienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
APYVARTINIO KAPITALO OPTIMIZAVIMAS X ĮMONĖJE: IŠŠŪKIAI IR GALIMYBĖS	**Justina Simanaitytė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė
ŽIEDINĖS EKONOMIKOS GALIMYBĖS LIETUVOS ĮMONĖSE	**Raimonda Martinkevičienė** – MRU Sūduvos akademija Vadovė – Birutė Petrošienė

TARPTAUTINĖS METALO APDIRBIMO ĮMONĖS IŠORINĖS IR VIDINĖS APLINKOS VEIKSNIŲ STRATEGINĖ ANALIZĖ

Kristina Araminienė,
Lektorė Ilona Mulerenkienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Geopolitinė padėtis, spartėjantys skaitmenizacijos procesai sąlygoja sudėtingumą verslo sprendimams priimti ir valdymo procesams derinti, nes susiduriama su intensyviu aplinkos dinamiškumu ir sudėtingumu. Įmonės konkurencingumas priklauso nuo jos lankstumo ir gebėjimo reaguoti į aplinkos pokyčius, priimant teisingus strateginius sprendimus. Dinamiškoje aplinkoje verslo sėkmė priklauso nuo teisingo aplinkos veiksnių poveikio įvertinimo bei teisingai suformuluotos ir pagrįstos verslo vystymo strategijos. Vykstant pokyčiams, nuolat susiduriama su naujais iššūkiais, todėl norėdamos ir toliau pelningai plėtoti savo veiklą, įmonės privalo nuolat stebėti ir vertinti tiek vidinę, tiek išorinę įmonės aplinką.

Raktažodžiai: išorinė ir vidinė aplinkos analizė, konkurencingumas, ištekliai ir kompetencijos.

Įvadas

Temos aktualumas: Šiandien viena iš pagrindinių organizacijos ypatybių yra veiklos dinamiškumas, nevienalytis ir laikinas pobūdis (Pina ir Tether, 2016), todėl veiklos kitimas, radikalių pokyčių reikalaujanti tiek išorinė, tiek vidinė aplinka, darbuotojų ir vadovų žinios daro didelę įtaką organizacijos sėkmei. Verslo pasauliui tampant vis globalesniu ir multikultūriškesniu šiuolaikinės organizacijos susiduria su naujais iššūkiais (naujų technologijų diegimu ir naudojimu, konkurencingumo ir našumo didinimu, kompetentingų darbuotojų pritraukimu bei išlaikymu) ir suvokia, kad tradiciniai konkurencinio pranašumo šaltiniai, tokie kaip gamtiniai ir finansiniai ištekliai, masto ekonomija ir pan., tampa lengvai nukopijuojami bei praranda strateginę vertę.

Organizacijų konkurencingumas daro poveikį įmonių veiklos efektyvumui plečiantis rinkose, inovacijų diegime ir konkurencinio pranašumo siekime (Loredana, 2024, p. 142). Pabrėžiamas strateginių planavimo intervencijų potencialas, lemiantis įmonių valdymą ir našumą, suteikiantis vertingų įžvalgų. Pateikiamos įžvalgos, įskaitant išorinių veiksnių iššūkius, siejant su vidiniu prisitaikymu prie kintančios aplinkos konkurencingumo užtikrinimui.

Darbo objektas: išorinės ir vidinės aplinkos veiksnių strateginė analizė.

Darbo tikslas – atlikti tarptautinės metalo apdirbimo įmonės išorinės ir vidinės aplinkos veiksnių strateginę analizę.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti organizacijos aplinkos veiksnių analizę teoriniu aspektu.
2. Išanalizuoti tarptautinės metalo apdirbimo įmonės išorinės ir vidinės aplinkos veiksnius.
3. Įvertinti tarptautinės metalo apdirbimo įmonės vidinius išteklius bei kompetencijas.
4. Įvardinti priemones tarptautinės metalo apdirbimo įmonės veiklos tobulinimui.

Darbo metodai: mokslinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė ir sintezė, informacijos struktūrizavimas ir apibendrinimas.

1. Organizacijos išorinės ir vidinės aplinkos analizė

Organizacijos išorinė aplinka - tai visuma veiksnių, esančių už organizacijos ribų ir galinčių vienokiu ar kitokiu būdu daryti įtaką jos veiklai. Ginevičius ir Sūdžius (2008) organizacijos aplinką apibūdina kaip aktyvių subjektų ir vidinių bei išorinių jėgų visumą, veikiančią pačioje organizacijoje ir už jos ribų, turinčią įtakos vidiniams ir išoriniams bendravimo ryšiams.

Įprastai organizacijos aplinka skirstoma lygmenimis: tarptautiniu, nacionaliniu, vietiniu. Organizacijos aplinka yra teisinių, socialinių – kultūrinių, ekonominių, geografinių, demografinių, politinių, technologinių ir konkurencinių veiksnių visuma, kuri pasižymi pokyčiais (Jewell, 2002; Juozaitienė, Staponkienė, 2006). Pasak Kalesnyko ir Katinienės (2019), norinčios efektyviai funkcionuoti, organizacijos skiria gausius resursus šiems lygmenims tirti. Kiekvienoje šalyje verslo objektus aplinka veikia nevienodai. Nagrinėjant tarptautinio lygmens aplinką, reikia atsižvelgti ir į vidaus rinkos, ir į kitų valstybių aplinkos charakteristikas, jų netolygumus. Organizacijos, vykdančios veiklą šalies vidaus rinkoje, svarbiausiais aspektais laiko konkurentų, technologijos ir vartotojų segmentus. Plečiant veiklą į kitas rinkas, derėtų nepamiršti valstybės ekonominės situacijos, teisinio reglamentavimo, ekonominės politikos, socialinių-kultūrinių aplinkų poveikio organizacijoms (Kalesnykas ir Katinienė, 2019).

Organizacija, stebinti ir analizuojanti aplinką, gali tinkamai įgyvendinti savo viziją, strateginio užsibrėžtumo tikslus, stiprinti teikiamų paslaugų ar produkto sritis ir naudotis konkurencingo pranašumo teikiamais privalumais. Organizacijos aplinka yra nagrinėjama įvairiais aspektais. Nėra vienodo organizacijos aplinkos skirstymo, tačiau pagal poveikio organizacijai pobūdį dažniausiai skirstomi į dvi grupes:

- makroaplinka/bendroji/išorinė aplinka;
- mikroaplinka/specialioji/vidinė aplinka.

Ginevičius ir Sūdžius (2008) pateikė apibendrintus aplinkos klasifikavimo ypatumus:

- pagal aplinkos struktūrą: regiono, šakos, įmonės veiklos, vidinę ir išorinę, fizinę;
- pagal veikimo pobūdį: tiesioginio ir netiesioginio poveikio;
- pagal elementų ir veiksnių veikimo mastą bei reikšmingumą: mikroaplinką ir makroaplinką;
- pagal veiksnių ir elementų veikimo vietą: vidinius ir išorinius;
- pagal aplinkos veiksnius: ekonominius, politinius, teisinius, demografinius, gamtinius-klimatinius, nacionalinius-kultūrinius, mokslinius-techninius, informacinius, technologinius, socialinius-psichologinius ir elgesio, organizacijos vidinius;
- pagal galimybę kontroliuoti: kontroliuojamą ir nekontroliuojamą aplinką.

Organizacijos *mikroaplinkai* analizei taikomas SSGG analizės metodas, siekiant išsiaiškinti organizacijos stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes. *Makroaplinkos* analizei taikomas PEST metodas, kurio pagalba įvertinami politiniai, ekonominiai, socialiniai ir technologiniai veiksniai (Katinienė ir Stravinskienė (2016, p. 103).

SSGG aplinkos veiksnių analizės metodas - tai optimalus sprendimas identifikuoti įmonės problemas ir tobulinti strategijas. Gurel (2017) teigia, kad SSGG apima vidinę ir išorinę analizę, kurie identifikuoja strateginio valdymo proceso etapus, nustatant konkurencinėje aplinkoje kritines grėsmes ir galimybes. Vidinių veiksnių išsiaiškinimo kryptingumą apima stiprybės ir silpnybės, o išorinius – galimybės ir grėsmės (Gurel, 2017). Svetikas ir Arimavičiūtė (2012) SSGG analizę apibrėžia kaip įmonių gebėjimą nusakyti ir suvaldyti išorinės aplinkos veiksnius, pritaikant išteklius ir kompetencijas, prisiderinant prie kintančios aplinkos. Vidiniams aplinkos veiksniams priskiriami finansiniai, darbo, organizaciniai-techniniai ištekliai, rinkodaros ir kultūros procesai. Visi šie veiksniai turi būti analizuojami kompleksiškai ir įvertinus galimybes bei grėsmes išorėje, suteikti įmonei konkurencinį pranašumą.

PEST analizės metodas apibūdinamas kaip struktūra - makroaplinkos veiksnių bei naudojamų strateginio valdymo ir prognozavimo aplinkos skleidimo elementų. Sistemos sudėtį apima išoriniai veiksniai, tai politiniai veiksniai, susiję su vyriausybės įsikišimo į ekonomikos mąstą. Ekonominius veiksnius apima ekonominės priežastys, turinčios įtakos įmonių veiklai ir sprendimų priėmimui. Socialiniai ir kultūriniai veiksniai priklauso nuo kultūrinių aspektų, gyventojų skaičiaus ir jo augimo, amžiaus pasiskirstymo. Technologiniai veiksniai apima mokslinių tyrimų ir plėtros veiklas, robo/automotizavimą ir technologinius pokyčius (Oyasor ir Gbadebo, 2024, p. 4).

PEST analizė – tai analitinė sistema skirta įvertinti verslo aplinkos pagrįstumą ir efektyvumą. Veiksnius įtakoja įmonės verslo aplinka. Svarbu atsižvelgti į aplinkos analizę, formuojant strateginį planavimą ir konkurencinį pranašumą (Oyasor ir Gbadebo, 2024, p. 6).

Apibendrinant galima teigti, kad tiriant organizacijos išorinę aplinką, reikia nustatyti ir įvertinti tiek tiesioginio poveikio (mikroaplinkos veiksniai), tiek netiesioginio poveikio (makroaplinkos veiksniai) veiksnius, kurie gali daryti įtaką organizacijos sėkmei.

2. Konkurencinės aplinkos analizė

Loredana (2024) apibrėžia M. Porterio modelį kaip strateginę analizės priemonę, kuri naudojama įmonės veiksmų strategijoje, padedantį nusakyti konkurentų elgseną ir veiksmų modalumą (Loredana M., E., 2024, p. 144). Klasikiniu

konkurentų ir konkurencinės aplinkos analizės modeliu laikomas Michael Porter (Harvardo verslo mokykla) sukurtas penkių konkurencinių jėgų modelis (žr. 1 pav.), kuris išskiria šias konkurencines jėgas:

1. Naujų konkurentų atsiradimo grėsmė.
2. Esamų konkurentų tarpusavio kova.
3. Produktų pakaitalų grėsmė.
4. Tiekėjų derėjimosi jėga.
5. Pirkėjų derėjimosi jėga.

1 pav. M. Porterio penkių jėgų modelis

Sudaryta darbo autorės pagal Korsakienė, R.ir Grybaitė, V. (2012).

Strateginis organizacijų valdymas. Vilnius.

Taigi, konkurencingumui tarp panašių įmonių daro įtaką penkios M.Porterio jėgos, įskaitant potencialius naujus rinkos dalyvius, pirkėjus, tiekėjus ir pakaitalus. Formuojant veiksmingą konkurencinę strategiją svarbu atlikti pramonės struktūros analizę (Mahasin, Z., M., Hartoyo, Hasbulah R., 2024, p. 947). Šių įmonę veikiančių jėgų tikslas – išnagrinėti, kaip įmonė turi paruošti savo strategiją, palankiai išnaudoti aplinkoje susiklosčiusias aplinkybes, išsilaikyti konkurencinėje kovoje ir įveikti aplinkoje esančius barjerus.

Konkurencija, kuri egzistuoja tarp esamų konkurentų lemia šakos pelningumo ir konkurencingumo lygį. Kova tarp esančių konkurentų skatina įmones keistis ir reaguoti į jų pasikeitimus. Visi šakoje esantys konkurentai yra susiję tarpusavyje, taigi kiekvienas vienos įmonės veiksmas gali turėti atoveiksmį, o visa tai lemia rinkos patrauklumą ir pelningumą.

Potencialūs konkurentai – tai veiksnių grupė, kuri gali ateiti į rinką. Jų įėjimo į rinką grėsmė priklauso nuo šakoje esančių įėjimo barjerų ir esančių rinkoje konkurentų reakcijos, kurios tikisi naujai įeinantys konkurentai. Įėjusios į rinką naujos įmonės konkuruoja savo naujomis idėjomis bei moderniais įrenginiais. Įmonės konkuruoja ne tik su toje šakoje veikiančiomis įmonėmis, bet joms tenka varžytis su įmonėmis, gaminančiomis tos prekės pakaitalus. Naujiems konkurentams būna sunku patekti į rinką, nes jau esančios įmonės neleidžia prieiti prie paskirstymo kanalų, naujai įmonei reikia turėti didelį pradinį kapitalą. Taip pat naujų įmonių įėjimą kontroliuoja ir valstybė.

Prekių pakaitalų grėsmė atsiranda tada, kai jų kaina ir kokybė yra priimtinesnė vartotojui.

Tiekėjų derėjimosi jėgos leidžia įmonėms numatyti pagrindines kryptis, kaip turi būti keičiami su jais esantys strateginiai santykiai. Rinkoje įsitvirtinę stiprūs tiekėjai gali sukelti pelno mažėjimą, didindami žaliavų kainas tiek, kad tai atsilieptų visiems toje šakoje esantiems pirkėjams. Tiekėjų jėgos nusilpsta, kai rinkoje yra kokybiškų pakaitalų jų siūlomoms prekėms.

Ne ką mažesnis rinkos veiksnys yra pirkėjai. Pirkėjai tam tikros rinkos šakoje gali tapti stiprūs, jeigu jie išmoksta naudotis prekių kainomis, bei kokybe ir gali savo jėga sverti pardavimų sąlygas. Pirkėjų derėjimosi galią remia rinkos šaka ir jo turima informacija apie prekę, jos gamybai panaudotas žaliavas, tiesioginius tiekėjus. Visi šie veiksniai gali lemti pirkėjų spaudimą įmonėms.

Taigi, konkurencinės strategijos tikslas - suvaldyti penkias konkurencines jėgas ir konvertuoti įmonės naudingumui ekonominiuose sprendimuose (Loredana M., E., 2024, p. 142).

Taigi, konkurencinės strategijos tikslas – rasti rinkoje tokią nišą, kurioje organizacija galėtų geriausiai gintis nuo šių konkurencinių jėgų ir netgi naudoti jas savo tikslams. Penkių jėgų modelis padeda susidaryti vaizdą apie konkurencinę aplinką. Didžiausias dėmesys skiriamas toms rinkoms, kuriose įmonė vysto savo veiklą.

3. Vidiniai ištekliai ir kompetencijos

Vis daugiau gilinantis į organizacijos konkurencingumo ir pasiekimų vystymo galimybes, pabrėžiama žmogiškųjų išteklių, kaip svarbiausio ir sunkiai nukopijuojamo strateginio ištekliaus, svarba. Šios permainos iškelia reikalavimus organizacijų vadovams perkainuoti esmines vertybių, mąstysenos ir žmogiškųjų išteklių valdymo filosofijos pozicijas bei disponuoti tokiomis kompetencijomis, kurios užtikrintų sėkmingą žmogiškųjų išteklių partnerystę ir lygiavertį dalyvavimą strateginiame organizacijos valdyme.

XX a. viduryje labiausiai vertinami organizacijų ištekliai buvo materialūs, bet XXI a. pradžioje fiksuojama neapčiuopiamų organizacijos išteklių reikšmė, vartotojų vertės kūrimui bei konkurencingumo užtikrinimui. Pabrėžiami organizacijos ištekliai, išsiskiriantys vertingumo, retumo, unikalumo ir suderinamumo savybėmis, lemiantys konkurencingumo formavimą, valdymą ir išlaikymą. Vertingi organizacijos ištekliai ir kompetencijos įgalina organizacijų vystymą, strategijų realizavimą, galimybių identifikavimą, pritaikymą ir valdymą. Organizacijos kompetencijos virsta prielaidomis realizuoti strateginius organizacinius išteklius, konkurencingumą rinkoje (Sekliuckienė, 2008, p. 679).

Ištekliai apibrėžiami kaip organizacijos turtas, kompetencijos, procesai, savybės bei informacija, įgalinantys optimaliai vykdyti strategijas, siekiant įgyti konkurencinį pranašumą. Išteklių priklausomybė organizacijai ir efektyvus strategijų vykdymas lemia konkurencinį rezultatyvumą.

Sekliuckienė (2008) organizacijos išteklius skirsto į:

- Materialiuosius (apčiuopiamus), turinčius fizinę arba piniginę išraišką, kurie pateikiami finansinėse ataskaitose (finansiniai ištekliai, pastatai, įrenginiai ir pan.).
- Nematerialiuosius (neapčiuopiamus), tai prekiniai ženklai, organizacijų įvaizdis, personalinės ir organizacinės kompetencijos ir pan.

VRIO modeliu (angl. *valuable, rare, inimitable, organization*) išskiriamos strateginių organizacijų išteklių savybės:

- *Vertingi ištekliai* - efektyvus gebėjimas kontroliuoti aplinkos pokyčius.
- *Reti ištekliai* - išskirtiniai, neturintys daug konkurentų.
- *Unikalūs ištekliai* - sunkiai sukuriami konkurentų.
- *Derintys (kompleksiški) ištekliai* - dimensijų apjungimas, išteklių ir kompetencijų panaudojimas konkurencingumui pasiekti.

Organizacijos kompetencijos apibrėžiamos kaip kolektyvinis unikalumas, lankstumas, inovatyvumas ir atnaujinimas. Atsižvelgiant į permainingą ir dominuojančią išorinę aplinką, organizacija privalo įvertinti organizacinę kultūrą, veiklos modeliavimus, skirtingas kompetencijas ir sutelkti informaciją bei gebėjimus, transformuojant į konkurencingus produktus. Gebėjimas komunikuoti, diegti inovacijas, siekiant tvarumo tikslų, integruoti ir tobulinti ekonominius, socialinius ir technologinius veiksnius, vystant konkurencingumą, kuriant vertę klientams ir suinteresuotoms šalims. Pagal mokslininkę Dementjevą (2020) kompetencijos skirstomos į:

- *pagrindines organizacijos kompetencijas,* kurios apima unikalių išteklių, įgūdžių ar gebėjimų rinkinį, konkurencinio pranašumo išskirtinumą ir leidžiantis suteikti klientams unikalią vertę, užsibrėžtų tikslų siekimą ir uždavinius.
- *nepagrindines organizacijos kompetencijas* – tai vykdomos veiklos sąsaja, neturinti strateginio reikšmingumo poveikio arba neteikia jokių papildomų galimybių procesų ir efektyvumo metu.

Taigi, organizacijos išteklių ir kompetencijų reikšmingumas išskiria konkurencinį pranašumą, vykdant ir realizuojant strategijas permainingoje rinkoje.

4. Tarptautinės metalo apdirbimo įmonės aplinkos analizė ir vertinimas

4.1. Tarptautinės metalo apdirbimo įmonės veikla

Šiuolaikiška tarptautinė metalo apdirbimo įmonė, priklausanti tarptautinių įmonių grupei, kuri specializuojasi automobilių komponentų gamyboje, reikalaujančių specialaus gamybos proceso ir aukštos kokybės apdirbimo. Grupė yra pasaulinė automobilių komponentų ir mazgų tiekėja, kotiruojama Madrido ir Mumbajaus biržos rinkose.

Gamybinė grupė, besispecializuojanti aukštos pridėtinės vertės procesų valdyme, jau veikia 4 žemynuose ir 17

valstybių. Įmonė siekia tapti pagrindiniu partneriu savo klientams pasitelkdama multi-technologijas, globalizaciją, technines žinias ir įgūdžius, efektyvumo („Lean“) sistemą, augimą - investicijas. Lietuvoje veikianti kaip uždaroji akcinė bendrovė. Įmonės klientus apima lyderiaujantys automobilių gamintojai. Vykdomas 100 proc. eksportas į 8 Europos sąjungos valstybes, Švediją, Didžiąją Britaniją, Jungtinės Amerikos Valstijas bei Meksiką.

Įmonė atsakingai plėtoja savo veiklą, ypatingą dėmesį skiria darbuotojų ugdymui ir darbo sąlygoms bei aplinkosaugai.

4.2. Vidinės aplinkos veiksnių analizė ir vertinimas

Vidaus veiksnių analizė yra vienas svarbiausių strateginio planavimo etapų, nes ji leidžia organizacijai apibūdinti nustatytų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo galimybes. Kad būtų panaudojamos visos, ar bent jau didžioji dalis, už organizacijos ribų esančių veiklos galimybių, organizacijos potencialas turi būti adekvatus šioms galimybėms. Būtent siekis išsiaiškinti šį organizacijos potencialą ir lemia vidinės jos aplinkos analizės svarbą.

1 lentelėje pateikta tarptautinės metalo apdirbimo įmonės veiklos SSGG matrica, kuri padeda įvertinti įmonės būklę ir aplinką, kad būtų galima priimti pagrįstus strateginius sprendimus.

1 lentelė. SSGG matrica

Stiprybės Silpnybės Galimybės Grėsmės	**Stiprybės** • Efektyvus valdymo procesas; • Aukščiausios kokybės užtikrinimas gamybos procese; • Išplėtotos darbuotojų skatinimo, motyvacijos ir kvalifikacijos kėlimo sistemos; • Efektyvus inovacijų diegimas.	**Silpnybės** • Kvalifikuotų darbuotojų trūkumo; • Įmonės žinomumo stoka.
Galimybės • Išplėtota partnerystė su garsiais klientais; • Bendradarbiavimas ir partnerystė; • Teikti paslaugas vietinėje rinkoje; • Pasaulinė automobilių rinka.	***Stiprybių – galimybių strategijos*** • Naujų technologijų diegimas ir optimalus įsisavinimas darbo eigoje.	***Silpnybių – galimybių strategijos*** • Viešinimas technologinio pažangumo ir bendradarbiavimo su žinomais klientais. • Užmegzti glaudesnius santykius su vietinėmis įmonėmis, plėtojant patikimumą ir formuojant reputaciją. • Teikti metalo tyrimo paslaugas vietiniu mastu, kuriant žinomumą ir naudingumo vertę vietiniu mastu.
Grėsmės • Įstatymų ir nuostatų pasikeitimai; • JAV muito įvedimas; • Vartotojų poreikio pasikeitimas (elektra varomi automobiliai); • Konkurencijos atsiradimas; • Automobilių gamybos mažėjimas.	***Stiprybių – grėsmių strategijos*** • Prisitaikymas ir naujinimas, teikiant pirmenybę ateičiai. • Sąmoningas prisitaikymas prie vartotojų pokyčių, kuriant naujas detales tinkamas elektromobiliams.	***Silpnybių – grėsmių strategijos*** • Darbdavio įvaizdžio formavimas vietiniu mastu darbuotojų pritraukimui.

Sudaryta darbo autorės

Stiprybės:

Taikomas demokratinis vadovavimo stilius, kadangi įmonė vadovaujasi decentralizuotu valdymo modeliu. Darbų paskirstymas ir koordinavimas užtikrina informacijos kontrolę ir lengvesnį jos sisteminimą. Pasižymi sėkmingu tarpusavio bendradarbiavimo procesu, sprendimų decentralizacija, padalinių diferenciacija, veiklos integracija, gebėjimu planuoti veiklą ir ją prognozuoti.

Įmonė užtikrina aukščiausią kokybę, pasitelkdama multi-technologijas, technines žinias ir įgūdžius, efektyvumo „Lean“ sistemą.

Užtikrinamas konkurencingas laiku mokamas atlyginimas bei papildomos naudos darbuotojams. Organizuojami renginiai ne tik darbuotojams, bet ir jų vaikams, apdovanojimai, t. p. skiriama galimybė kelti kvalifikaciją ir tobulėti.

Silpnybės:

Įmonei trūksta inžinerinių specialybių darbuotojų, kadangi pastaruoju metu studentai daugiau orientuojasi į kitas specialybes. Šiuo metu sudėtinga jaunus žmones sudominti pramonės ir gamybos sritimi, nors naudojamos moder-

niausios technologijos, siūlomi konkurencingi atlyginimai ir yra nemenkos karjeros perspektyvos. Oficialios statistikos portalas skelbia, kad Lietuvoje nedarbo lygio rodikliai nežymiai padidėję: 2023 m. rodikliai siekė 6,8 proc., o 2024 m. - 7,1 proc. (Oficialios statistikos portalas, 2025).

Įmonė susiduria su žinomumo stoka, kadangi įmonės produktas yra specifinis ir prieinamas tik tikslinei rinkai, todėl yra problematiška atkreipti visuomenės dėmesį, užtikrinti jos palankumą, komunikuoti, skleisti žinomumą vietos rinkoje ar regione.

Galimybės:

Įmonė savo produkciją eksportuoja į 8 Europos sąjungos valstybes, Švediją, Didžiąją Britaniją, Jungtinės Amerikos Valstijas bei Meksiką. 2023 m. stebimas įmonės pardavimo pajamų augimas 18,68 proc., kuris siekia 55 733 308 € lyginant su 2022 m. - 45 319 809 €.

Į paslaugų teikimo paketą įvesti metalo sudėties tyrimus ir juos apmokestinti vietiniai rinkai, tai užtikrintų informacijos sklaidą ne tik kaip apie tarptautinę įmonę, bet ir teikiamą naudingą paslaugą vietiniu mastu. Konsoliduojant didesnį ratą kitų įmonių interesantų, žinomumo plėtra pasiektų ir kitų įmonių darbuotojus. Užmegzti glaudūs santykiai su vietinėmis įmonėmis užtikrina sinerginį naudingumą ir patirties pasidalijimą, skatinant žinomumo plėtrą.

Grėsmės:

Sėkmingam naujo produkto kūrimui ir integravimui reikia milžiniškų investicijų ir laiko sąnaudų.

Palyginus su 2023 m. pasaulinė automobilių rinkos gamyba siekė 112 proc. – tai 43,7 mln., kompensuojant Covid-19 pandemijos sukeltus logistikos tiekimo grandinėje padarinius, t. p. karo Ukrainoje mikroekonominius sunkumus, pasižyminčius infliacijos augimu ir kainų kilimu. Tačiau 2024 m. gamyba sumažėjo 0,2 proc. – tai 0,1 mln. mažiau nei 2023 m.

JAV muito įvedimas turės įtakos kainų kilimui, o tai gali keisti rinkos susidomėjimą įmonės produkcija.

Įmonė susiduria su tarptautine gamybos konkurencija, pvz.: Indijos ir Kinijos technologiniais pranašumais, kuriuos sudaro produkcijos pagaminimo laiko trukmė, elektros ir vandens sąnaudos bei darbo užmokestis, kadangi šalyse dominuoja pigi darbo jėga. Minimalus nepagrįstumas bendradarbiaujant su klientais ar tiekėjais gali turėti neigiamos įtakos įmonei ir jos veiklai.

Apibendrinant galima teigti, kad įmonė specializuojasi automobilių komponentų, reikalaujančių specialaus gamybos proceso ir aukštos kokybės apdirbimo, gamyboje. Vykdomas inovacijų taikymas ir gamybinių procesų optimizavimas, teikiamas dėmesys produkto kokybei, technologijų naujinimui, ilgalaikių santykių kūrimui. Pagrindiniai įmonės pranašumai - produkto konkurencijos šalyje nebuvimas, kokybės užtikrinimas pasaulinėje rinkoje. Susirūpinimą kelia elektromobilių plėtra, tai skatina sąmoningai diegti tinkamą produktą savo veikloje. Muito įvedimas gali skatinti produkto kainos kilimą, o nuostatų pasikeitimai gali mažinti medžiagos sudėties neatitikimus. Naujų konkurentų atsiradimas vysto kainų koregavimo procesus. Kvalifikuotų darbuotojų stoka stabdo darbo procesus ir eigą, tai skatina įmonę įsitraukti į bendradarbiavimą su bendruomenėmis ir švietimo įstaigomis regioniniu mastu, skatinant besimokančius pasirinkti reikiamos specialybės kryptį ir naujų darbuotojų suinteresuotumą.

4.3. Išorinės aplinkos veiksnių analizė

Šiandieninėje konkurencingoje rinkoje PEST analizė padeda suvokti bendros rinkos situaciją, suteikiant verslui tinkamos strategijos formuluotę. Išskiriami ekonominiai, socialiniai, politiniai bei technologiniai veiksniai ir vertinimai.

Ekonominiai veiksniai:

Oficialios statistikos portalas skelbia, kad Lietuvoje nedarbo lygis yra padidėjęs: 2023 m. siekė 6,8 proc., o 2024 m. – 7,1 proc. Tai suteikia kliūčių aukštos kvalifikacijos darbuotojų paieškoms. Įmonei reikia didinti darbuotojų suinteresuotumą motyvaciniais ir skatinimo procesais.

Infliacija 2023 m. buvo pasiekusi 1,2 proc., o 2024 m. padidėjo iki 2,1 proc. Tai turi įtakos produkcijos gamybos ir medžiagų tiekimo kainų kilimui. Naudojamas nuolatinis kainų pokyčių stebėjimas, vertinimas ir produkcijos optimizavimas gali sumažinti infliacijos poveikį.

Realusis darbo užmokestis 2024 m. palyginti su 2023 m. šalies ūkyje padidėjo 9,2 proc. privačiajame sektoriuje – 7,9 proc. Darbo užmokesčio kitimą lėmė 2024 m. padidinta minimalioji mėnesinė alga bei pasikeitusi neapmokestinamojo pajamų dydžio skaičiavimo tvarka. Įmonė privalo didinti darbo sąnaudas ir optimizuoti darbo našumą.

Gamintojų parduotos pramonės produkcijos kainų pokyčiai per metus palyginti su 2023 m. ir 2024 m. padidėjo 0,2 proc., nes 2023 m. siekė 2,2proc., o 2024 m. – 2,4 proc. Įvertinant konkurencinės rinkos rodiklius, galimas nežymus kainų kitimas.

Apdirbamosios gamybos produkcija be PVM ir akcizo atitinkamų metų kainomis, 2024 m. palyginti su 2023, nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos, vertinamas padidėjimas 9,2 proc., kadangi 2023 m. rodikliai siekė 95,5 proc., o 2024 m. – 104,7 proc. Atskleidžiamas tarptautinės metalo apdirbimo įmonės plėtros potencialas.

Bendrasis vidaus produktas (BVP), tenkantis vienam gyventojui to meto kainomis, sumažėjo 7,4 proc., nes 2023 m. siekė 25 698 EUR, o 2024 m. – 23 800 EUR. Eksporto intensyvumas, jo optimizavimas bei plėtra į rinkas, skatintų BVP didėjimą.

Mokėjimo balansas sumažėjęs 8,27 proc., kadangi 2023 m. balansas buvo 5 088 mln. EUR, o 2024 m. 4 667 mln. EUR. Prekių eksportas sumažėjo 1,6 proc. lyginant 2023 m. – 10,23 proc. ir 2024 m. – 8,64 proc. Mokėjimo balanso ir eksporto nuosmukis įmonę skatina tobulinti konkurencinį pranašumą ir peržvelgti rinkas.

Socialiniai – kultūriniai veiksniai:

Pagal oficialius duomenis Lietuvoje gyvena 2024 m. 2 885 891 asmenys – tai 28 612 asmenimis (0,99 proc.) daugiau negu 2023 m. Marijampolės apskrityje 2023 m. gyventojų buvo 4,76 proc., o 2024 m. sumažėjo iki 4,67 proc. Regioninės demografijos mažėjimo kintamumas gali paveikti tarptautinę metalo apdirbimo įmonės veiklą. Bendradarbiavimas ir vietinių bendruomenių rėmimas gali turėti įtakos įmonės reputacijai ir žinomumui.

Higienos instituto duomenimis Lietuvoje 2023 m. mirė 36 016 asmenys – tai 831 asmenimis (2,3 proc.) mažiau negu 2024 m. (Higienos institutas, 2024), tai išryškina teigiamus pokyčius sveikatos srityje. Įmonės bendradarbiavimas su sveikatos įstaigomis ir sveikos gyvensenos prevencijų diegimas užtikrintų mirtingumo mažėjimą ir reputacijos formavimą.

Oficialios statistikos portalo duomenimis jaunimas nuo 15 – 29 metų iš viso pagal išsilavinimą yra pakilęs 0,9 proc. 2023 m. - 402,6 tūkst. asmenų, o 2024 m. – 406,2 tūkst. asmenų. Didžiausias jaunimo prioritetas teikiamas vidutiniam išsilavinimui 2023 m. – 43,17 proc., o 2024 m. – 43,03 proc. Žemą išsilavinimą 2023 m. rinkosi 33,28 proc., 2024 m. truputį daugiau 35,11 proc. Mažiausiai pasirinktas aukštasis išsilavinimas 2023 m. 23,57 proc., 2024 m. poreikis sumažėjo iki 21,16 proc. Tai atspindi aukštos kvalifikacijos specialistų trūkumą, o pabrėžiamas žemo išsilavinimo pasirinkimas išryškina profesinio mokymo srities pokyčius. Lietuvos įmonėse jaučiamas darbuotojų su rinkai reikalingais įgūdžiais trūkumas. Lietuvoje aukštojo mokslo institucijų tinklas ir studijų programos nėra efektyviai pritaikomos prie mažėjančio studentų skaičiaus ir kintančių darbo rinkos poreikių. Tarptautinės metalo apdirbimo įmonės bendradarbiavimas su švietimo įstaigomis ir investicijų paskirstymas į mokymosi programų naujinimus pritaikytas verslo poreikiams. Edukacijų organizavimas ir ekskursijų įmonėje rengimas, siekiant supažindinti jaunimą su būsima darbo rinka ir jos specifika.

Neto tarptautinės migracijos prognozės duomenimis 2023 m. migravo 22 094 asmenys. Palyginus su 2024 m., jų skaičius sumažėjo net 95,34 proc., nes migravusių asmenų buvo tik 1 030. Migracijos sumažėjimas simbolizuoja teigiamus veiksnius darbo rinkoje.

Politiniai – teisiniai veiksniai:

Lietuva yra Europos sąjungos narė, kurios dėka Lietuvos žmonės gali plėsti ne tik žinias, bet ir verslus, pristatant savo produkciją ir paslaugas. Lietuva koordinuoja Baltijos šalių bendradarbiavimą, siekiant tęsti Rusijai sankcijų politiką, tiekti paramą Ukrainai, užtikrinti Lietuvos saugumą. Lietuvos narystė NATO pagrįsta pasitikėjimu, stabilumu ir saugumu visoje Europoje. 2023 m. įvykęs susitarimas stiprinti bendradarbiavimą kibernetinio saugumo, technologijų ir kovos su hibridinėmis grėsmėmis srityse siekiant ginti tarptautinę teisę ir taisyklėmis grįstą tarptautinę tvarką (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, NATO, 2024). Tarptautinės įmonės susitelkimas bei pagalba finansiniais ir nefinansiniais ištekliais prie Ukrainos paramos, užtikrinant saugumą, susivienijimą ir tarptautinį bendradarbiavimą.

Europos Sąjungos Paramos Centras (2025) skelbia teikiamą „Pramonės dekarbonizacija – parama iš Europos Sąjungos Modernizavimo fondo“ t. y. dekarbonizacijos technologijų ir įrenginių diegimas apdirbimo pramonės įmonėse, skiriant 42 000 000 Eur., siekiant sutaupyti apie 2607 GWh energijos ir sumažinti apie 489 tūkst. tonų šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) išmetimą (Europos Sąjungos Paramos Centras, 2025). Finansavimo intensyvumas - didelėms įmonėms siekia 30 proc. Įmonė privalo vykdyti konkurencingumo strategijas, plečiant partnerių paiešką, optimizuojant technologijų naujinimus, atliepiant tvarumo tikslus.

Pagal Oficialios statistikos portalo (2023) duomenis „2022 m. MTEP (Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra) darbams buvo skirta 690,7 mln. EUR. MTEP išlaidos 2022 m., palyginti su 2021 m., padidėjo 67 mln. EUR, arba 10,7 proc. Aukštojo mokslo sektoriuje išlaidos padidėjo 32,8 mln. EUR, arba 15 proc., verslo sektoriuje – 28,2 mln. EUR, arba 9 proc., valdžios sektoriuje – 5,9 mln. EUR, arba 6 proc. 2022 m. daugiausia išlaidų patyrė verslo įmonių sektorius – 334,9 mln. EUR, arba 48,5 proc. visų MTEP išlaidų, aukštojo mokslo sektorius – 251,7 mln. EUR (36,4 proc.), ir valdžios sektorius – 104,1 mln. EUR (15,1 proc.) Remiantis išankstiniais BVP duomenimis, bendrosios

Lietuvos išlaidos MTEP sudarė 1,03 proc. BVP (2021 m. – 1,11 proc.). Verslo sektoriaus MTEP išlaidos 2022 m. sudarė 0,5 proc. BVP (2021 m. – 0,55 proc.), aukštojo mokslo ir valdžios sektoriaus – 0,54 proc. (2021 m. – 0,56 proc.)“ (Oficialios statistikos portalas, Lietuva skaičiais, 2023 m. leidimas, MTEP). Įmonė privalo įsitraukti į mokslinius pokyčius, bendradarbiauti su valstybinėmis institucijomis, informuojant apie įmonės poreikius ir galimybes, dalyvauti ES projektuose.

Technologiniai veiksniai:

Lietuvoje skaitmeninė politika valdoma decentralizuotai, prisidedama prie skaitmeninio dešimtmečio tikslų įgyvendinimo ir tęstinumo. Politikos srityje kiekvienos ministerijos atsakomybė siejama su skaitmeninimo veikla (Europos Komisija, Digital Decade Country Report 2023 Lietuva, p. 1). Pagal Europos skaitmeninės ekonomikos ir visuomenės indeksą (DESI) Lietuva užima 14 – tą vietą tarp 28 ES šalių. Beveik pusė Lietuvos gyventojų 49 proc. įvaldo bent pagrindinius skaitmeninius įgūdžius, šiek tiek mažiau nei ES vidurkis 54 proc. Lietuva sėkmingai investuoja į IRT mokymus: specializuotus IRT mokymus savo darbuotojams suteikė tik 13 proc., o ES vidurkis siekia 22 proc. Skaitmeninių įgūdžių skatinimo tematika: dirbtinis intelektas; didieji ir paskirstytieji duomenys; daiktų internetas; įvairiarūšė analizė, apdorojimas ir diegimas; kibernetinis saugumas; finansinės technologijos ir blokų grandinės (Strata, 2021, p. 32). Lietuva skatina skaitmeninius įgūdžius švietimo ir profesinio mokymo lygiuose. Tarptautinės metalo apdirbimo įmonės glaudus bendradarbiavimas užimtumo tarnybomis, siekiant teikti skaitmeninių įgūdžių įsisavinimus ir kelti kvalifikaciją.

Europos komisija (2024) teigia, kad „2021 metais patvirtintas Lietuvos ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planas „Naujos kartos Lietuva“ numato ypač svarbių vienas kitą sustiprinančių struktūrinių reformų ir investicijų. Pagal paskutinį plano pakeitimą Lietuva iki 2026 metų pabaigos gali gauti 3,8 milijardų eurų ES subsidijų ir paskolų, padėsiančių spartinti žaliąją ir skaitmeninę pertvarką bei įveikti įsisenėjusias struktūrines problemas“ (Europos komisija, Naujienų straipsnis, 2024). Teikiamos paramos verslui, atsižvelgiant į klimato kaitą ir tvarumo tikslų įgyvendinimą, skatina įmonę naujinti technologijas, atsižvelgti į perdirbimo procesus.

Apibendrinant galima teigti, kad eksportuojanti tarptautinė metalo apdirbimo įmonė privalo atsižvelgti ir formuoti bei vykdyti strategijas, kurios apimtų tarptautinį ir vidinį bendradarbiavimą, iniciatyvų vystymą – tvarumo ir darnumo atžvilgiu, susitelkimą ir bendrystę, vieningumo išraiškos aspektu, technologijų ir programų naujinimą bei prisitaikymą prie kintančios aplinkos.

4.4. M. Porterio penkių konkurencinių jėgų analizė

Metalo apdirbimo srities konkurencinė analizė apibrėžianti - naujų rinkos dalyvių ar esamų konkurencinis pranašumas ir vykdomų pozicijų tobulinimas.

Konkurencinė aplinka:

Įmonės konkurencinę aplinką apima tarptautinių šalių įmonės - Indijos ir Kinijos, kurios gali pranokti produkto gamybos proceso laikotarpiu, technologiniu atžvilgiu bei pigia darbo jėga. Įmonė laikosi aukščiausių kokybės reikalavimų visoje gamybos linijoje, pradedant medžiagų pirkimu pas tiekėją ir baigiant savalaikiu produkcijos pristatymu klientui. Visos darbo vietos aprūpintos įvairiais atestuotais matavimo prietaisais, kad visame gamybos procese būtų galima išlaikyti aukščiausią gaminamos produkcijos kokybę. Taip pat užsakovai turi teisę bet kada patikrinti, kaip vyksta gamyba ir kaip laikomasi gamybos standartų. Taigi, auditai yra kasdienybė - jie vyksta vidutiniškai kas mėnesį. Auditus vertina kaip būdą nuolatos tobulėti. Jie atitinka didžiausių pasaulio automobilių, taip pat ir kitų gamintojų, reikalavimus. Ne visada gamybos procesų efektyvumas ir optimizavimas reiškia kokybės atitikmenį.

Potencialūs nauji rinkos dalyviai:

Potencialių konkurentų naujų ir esamų šią dieną nėra.

Klientai ir tiekėjai:

Kadangi įmonės klientai yra pastovūs ir žinomi automobilių gamintojai, įmonė su savo produkcija įgavusi pasitikėjimą ir kokybės užtikrinimą. Rinka specifinė – „visi žino vieni kitus“. Darbas atliekamas laiku, efektyvi sprendimų paieška bendradarbiaujant su klientais, palaikomas glaudus bendradarbiavimas. Klientai teikia klausimynus ir anketas apie tiekėjų metalo išgavimo būdus ir įsitraukia į išorinius problemų sprendimus. Įmonės klientus sudaro tarptautiniai žinomi automobilių gamintojai, su kuriais yra sukurti ilgalaikiai susitarimai.

Tiekėjų įsipareigojimai suderinami su įmonės įsipareigojimais. Dažniausiai metalo tiekėjas nurodomas kliento, todėl metalo sudėčių atitikmenys teigiami.

Kadangi aukščiausių kokybės reikalavimų laikomasi visoje gamybos linijoje, pradedant medžiagų pirkimu pas tiekėją ir baigiant savalaikiu produkcijos pristatymu klientui, todėl galima teigti, kad tiek tiekėjų, tiek klientų derėjimosi

galia yra silpna. Be to, visos darbo vietos aprūpintos įvairiais atestuotais matavimo prietaisais, kad visame gamybos procese būtų galima išlaikyti aukščiausią gaminamos produkcijos kokybę.

Apibendrinant galima teigti, kad suderinami įmonės ir tiekėjų įsipareigojimai, užtikrinamas tarpusavio pasitikėjimas ir bendradarbiavimas. Formuojamas tarptautinių partnerių pasitikėjimas ir ryšio išlaikymas, o kokybės užtikrinimas yra viena iš įmonės prioritetinių sričių.

4.5. Tarptautinės metalo apdirbimo įmonės vidiniai ištekliai ir kompetencijos

Įmonės materialūs ištekliai, tokie kaip kalvės pastatas, sandėliai, gamybos ir apdirbimo įranga, produkcija ir pan., kuria įmonės produktyvumo vertingumą. Konkurencingumo pranašumą teikia, tai, kad įmonė priklauso tarptautinių įmonių grupei, kuri paplitusi visame pasaulyje. Bendrovės veiklos tikslai: metalas, apdirbimas, gaminiai, eksportas, gamyba. Bendrovės įstatinis kapitalas - 7 540 835,94 €. Nominali akcijų vertė – 25 € už vienetą. Organizacijos tipas – pelno siekianti. Organizacijos paskirtis – našumas. Įmonės finansiniai rodikliai 2022 m. ir 2023 m.:

- Pardavimų pajamos 2022 m. buvo 45 319 809 €, o 2023 m. padidėjo iki 55 733 308 €.
- Grynasis pelnas (nuostoliai) 2022 m. sudarė 4 252 628 €, 2023 m. - 6 641 781 eurų.
- Grynasis pelningumas 2022 m. buvo 9,38 proc., 2023 m. padidėjo iki 11,92 proc.
- Nuosavas kapitalas 2022 m. -19 292 229 €, 2023 m. padidino 25 934 010 eurų.
- Ilgalaikis turtas 2022 m. siekė 21 283 587 €, o 2023 m. - 23 080 204 eurų.
- Trumpalaikis turtas 2022 m. siekė 16 071 747 €, o 2023 m. - 15 054 649 eurų.

Iš finansinių ataskaitų analizės galime teigti, kad įmonės veikla pelninga, matomas pardavimų augimas ir pelno didėjimas 3 proc. Įmonė naudoja pažangias priemones, geriausias prieinamas gamybos technologijas ir procesus, padedančius mažinti poveikį aplinkai, skatinti racionalų išteklių valdymą ir naudojimą, mažinti sąnaudas ir atliekas. Įmonė skiria ypatingą dėmesį įrenginių modernizavimui, nuolat tobulina technologijas, siekdama mažinti poveikį. Įsipareigoję dėl tvarios plėtros ir klimato kaitos. Siekia darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo dėl aplinkos apsaugos, žmonių sveikatos, racionalaus gamtinių išteklių naudojimo. Kuria gaminius ir procesus pagal ekodizaino koncepcijas, kurios orientuotos į efektyvumą, suteikiant reikiamus išteklius.

Įmonės neapčiuopiami ištekliai vertinami atsižvelgiant į 18 metų patirtį ir įsitvirtinimą rinkoje, kurie lemia ilgalaikius santykius bei užtikrina aukštą kokybę. Išskiriama lyderiaujanti organizacinė kultūra pasižymi organizuojamais renginiais ne tik darbuotojams, bet ir jų vaikams, darbuotojų apdovanojimais, kasmetiniais šventiniais susibūrimais, vasaros stovyklomis, tarptautinėmis išvykomis ir sportinėmis veiklomis. Didelis dėmesys teikiamas darbuotojų motyvacijai, taikant premijų paketus ir kvalifikacijos kėlimui, nustatant kompetencijų poreikius. Vertinami etikos principai, teikiant „Priekabiavimo prevencijos ir atvejų valdymo protokolą“ 2020 m. ir laikantis „Profesinio elgesio kodekso“ nustatytos veiklos pagrindinių vertybių. Pateiktas etinis kanalas, per kurį visi organizacijos nariai gali pranešti apie sąžiningumo bei elgesio kodekse nustatytų gairių pažeidimus, užtikrinant konfidencialumą.

Vadybinės kompetencijos išskiriamos kaip strateginiai organizacijos ištekliai, kurie suteikia konkurencinio pranašumo rinkoje, pasižyminčiomis VRIO modelio savybėmis. Verslo išmanymas, efektyvus valdymas, darbų paskirstymas, kokybės užtikrinimas, sprendimų priėmimas ir komunikacijos įgūdžiai lemia aukštas vadybines kompetencijas, pasižyminčias VRIO savybėmis (Sekliuckienė J., 2008, p. 684).

Įmonė neatitinka kai kurių VRIO modelio komponentų - rinkodaros kompetencijų, tokių kaip įvaizdis ir žinomumas – tai mažina žinomumą vietiniu mastu bei patrauklumą potencialiems darbuotojams.

Apibendrinant galima teigti, kad įmonės efektyvūs materialūs ištekliai, apimantys finansinį augimą bei technologinį modernizavimą užtikrina veiklos produktyvumą. Nematerialūs ištekliai, tokie kaip ilgametė patirtis, įsitvirtinimas rinkoje, teigiama organizacinė kultūra, darbuotojų motyvavimas ir etikos normų laikymasis, sustiprina įmonės vertę. Įmonės vadybinės kompetencijos pasižyminčios VRIO modelio savybėmis, suteikiančiomis strateginį pranašumą. Vis dėlto įžvelgiamas rinkodaros kompetencijų trūkumas, apimantis įvaizdį bei žinomumą, kuris riboja įmonės patrauklumą potencialiems darbuotojams ir mažina vietos bendruomenės susidomėjimą.

5. Priemonės tarptautinės metalo apdirbimo įmonės veiklai tobulinimui

Šiandien aplinkos ir ekologijos išsaugojimas apibrėžiamas kaip reikšmingiausias veiksnys. Dinamiškas aplinkos kitimas, konkurencingumo stiprėjimas lemia strateginio valdymo akcentavimą, kuris apima strateginių tikslų planavimą, kūrimą ir diegimą į įmonės veiklos procesus. Strateginis planavimas yra susijęs su misijos ir vizijos nustatymu bei organizacijos tikslų formavimu. Organizacijų dėmesys sutelkiamas ne tik į ekonominį, bet ir į aplinkos bei socialinį vertingumą, kuriant arba ne. Svarbu įgalinti skirtingą požiūrį į valdymo lygius, įtvirtinant tvarumo programas į įmonės vertybes, strategijas, planus ir veiklas, orientuojantis į ilgalaikiškumą ir socialinį atsakingumą (Rajnoha, Schmidtova, Lesnikova, Formanek ir Stefko, 2019, p. 46). Tvaraus verslo modelis vertinamas kaip įmonės strategija, teikianti ilgalaikius rezultatus, siejant aplinkos ir socialinio atsakingumo klausimus bei įtraukiant į verslo modelį. Tvarumo strategijos apibrėžiamos kai viena iš pagrindinių įvaizdžio formavimo ir žinomumo priemonių. Formuojant teigiamą įmonės įvaizdį svarbu akcentuoti tvarumo ir darnumo veikloje vykdomus procesus, užtikrinant ne tik konkurencingumo pranašumą, bet ir teigiamos reputacijos kūrimą.

Technologijų strateginis planavimas, taikant robotizavimą, naujinant ir diegiant technologinius procesus, įmonė gali optimizuoti savo veiklos procesus, efektyvinti rezultatus, nenaudojant žmogiškųjų išteklių, mažinant priklausomybę nuo žmogiškųjų išteklių.

Įmonė suorientuota į kvalifikuotų darbuotojų pritraukimą ir išlaikymą. Svarbu tobulinti žmogiškųjų išteklių valdymo strategijas, taikant:

- konkurencingą atlyginimą ir siūlomų naudų paketą, skatinant potencialių darbuotojų suinteresuotumą bei lojalumą;
- darbo ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros skatinimą, tai gali būti vertingas sprendimas, išlaikant kvalifikuotus darbuotojus bei didinant pasitenkinimą darbu;
- kvalifikacijos kėlimo bei kompetencijų tobulinimo galimybes, kurios lemtų darbuotojų augimą bei konkurencingumą darbo rinkoje (Azimi, Sadeghvaziri, Ebrahimi ir Mozafari, 2025).

Įtraukti rinkodaros strateginį planavimą, skiriant didesnį dėmesį integruotai komunikacijai, pasitelkiant įvairias rinkodaros komunikacines priemones (tradicines ir virtualias), įsitraukti į bendruomenių veiklas, bendradarbiauti su švietimo įstaigomis, stiprinti socialines įmonės pozicijas, reputaciją bei didinti įmonės žinomumą .

Apibendrinant galima teigti, kad tvarumas išskiriamas kaip ilgaamžiškumo ir socialinio atsakingumo veiksnys, padedantis formuoti teigiamą įmonės įvaizdį, teikiant konkurencinį pranašumą. Technologinis naujinimas ir robotizavimas gali optimizuoti įmonės veiklą, didinant efektyvumą ir mažinant priklausomybę nuo žmogiškųjų išteklių. Žmogiškųjų išteklių valdymo strategijų tobulinimas, siūlant konkurencingą atlyginimą bei naudas, darbo ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros užtikrinimą, kvalifikacijos kėlimo ir tobulėjimo galimybes, didintų įmonės konkurencingumą darbo rinkoje. Įtraukiant rinkodaros strateginį planavimą, pasitelkiant integruotos komunikacijos priemones bei aktyvų įsitraukimą į įvairias bendruomenių veiklas, stiprintų reputaciją ir plėtotų žinomumą. Taigi, visos šios strategijos prisideda prie tvaraus bei atsakingo įmonės augimo ir užtikrina konkurencinį pranašumą.

Išvados

1. Kad organizacija veiksmingai funkcionuotų, didelis dėmesys turi būti skiriamas organizacijos aplinkos analizei. Aplinkos strateginė analizė – tai organizacijos išorinių ir vidinių veiksnių vertinimo procesas, padedantis suprasti, kokiomis sąlygomis veikia įmonė, kokios yra jos galimybės bei grėsmės, ir kaip ji gali prisitaikyti ar pasinaudoti esama situacija siekdama savo strateginių tikslų.
2. Organizacijos aplinkos analizei plačiausiai naudojami SSGG, PEST ir M. Porterio penkių konkurencinių jėgų metodai, kurie padeda išsiaiškinti tiek vidinius, tiek išorinius organizacijos aplinkos veiksnius bei juos įvertinti, kad organizacija sėkmingai nusistatytų veiklos strateginį kryptį bei įgytų konkurencinį pranašumą.
3. Įvertinus tarptautinės metalo apdirbimo įmonės mikroaplinkos veiksnius SSGG metodu, galime teigti, kad įmonės stiprybė grindžiama ilgalaikiais santykiais su klientais ir tiekėjais, pagrįsta kokybės užtikrinimu. Įmonės veikla orientuota į technologinius pokyčius ir inovacijas. Daugiau dėmesio įmonė turi skirti darbuotojų poreikio planavimui ir įvaizdžio kūrimui regioniniu mastu. Naujos paslaugos, t. y. metalo sudėties tyrimas, teikimas išplėtotų įmonės bendradarbiavimą su šalies įmonėmis bei prisidėtų prie jos žinomumo plėtros.
4. Įvertinus PEST analizės rezultatus galima teigti, kad ekonominiai veiksniai, tokie kaip didėjantis nedarbo lygis, infliacijos augimas, BVP mažėjimas, skatina įmonę peržvelgti savo strategiją, veiklos optimizavimo ir diversifikavimo sprendimus bei plėtros galimybes. Tokie socialiniai veiksniai, kaip mažėjantis gyventojų su aukštuoju

išsilavinimu skaičius, regioninis demografinis kitimas ir migracijos mažėjimas, skatina įmonę stiprinti bendradarbiavimą su vietos bendruomenėmis, švietimo įstaigomis, organizuoti edukacijas ir socialines iniciatyvas, kuriant įmonės įvaizdį ir žinomumą. Politinių ir teisinių veiksnių visuma apimanti ES paramą dekarbonizacijai, kibernetiniam saugumui ir MTEP projektams, skatina įmonę aktyviai dalyvauti ES projektuose, stiprinti bendradarbiavimą su valstybinėmis institucijomis ir investuoti į inovacijas bei prisidėti prie regioninio saugumo ir darnaus vystymosi tikslų. Atsižvelgiant į technologinius pokyčius bei skaitmeninių įgūdžių stiprinimą Lietuvoje, įmonei būtina investuoti į skaitmenizacijos procesus, darbuotojų kvalifikacijos kėlimą bei inovatyvių technologinių sprendimų įgyvendinimą.

5. Konkurencinės aplinkos analizė, remiantis M. Porterio penkių jėgų modeliu, atskleidė, jog tarptautinė metalo apdirbimo įmonė potencialių konkurentų šiame regione šiuo metu neturi. Naujų konkurentų patekimo į rinką grėsmė yra silpna, nes naujoms įmonėms, norint patekti į rinką, atsiranda nemažai barjerų, tokių kaip patirties stoka, greitas apsirūpinimas šiuolaikine įranga, klientų pritraukimas bei priėjimas prie paskirstymo kanalų. Įmonės šiandieninę konkurencinę aplinką įtakoja tarptautinės įmonės, esančios Indijoje ir Kinijoje, kurios gali pranokti nebent pigia turima darbo jėga. Klientų ir tiekėjų derėjimosi grėsmė yra silpna, kadangi įmonė yra stipri, siūloma produkcija yra kokybiška ir atitinka aukščiausius kokybės reikalavimus, kurių laikomasi visoje gamybos linijoje, pradedant medžiagų pirkimu pas tiekėją ir baigiant savalaikiu produkcijos pristatymu klientui.
6. Tarptautinės metalo apdirbimo įmonės veikla yra pelninga ir stabili. Stebimas įmonės pelno augimas bei efektyvus materialių išteklių panaudojimas, investuojant į technologinius naujinimus. Išskiriami tokie vertingi nematerialiniai ištekliai kaip įmonės patirtis, įsitvirtinimas pasaulinėje rinkoje, taikoma darbuotojų motyvacinė sistema bei tvari organizacinė kultūra, kurie stiprina ir įmonės konkurencinį pranašumą. Vadybinės kompetencijos atitinkančios VRIO modelio kriterijus suteikia strateginį pranašumą, tačiau įmonė turėtų daugiau dėmesio skirti rinkodaros strateginių procesų tobulinimui, siekiant didinti žinomumą ir potencialių darbuotojų suinteresuotumą.
7. Atlikta aplinkos analizė parodė, kad siekiant tobulinti įmonės veiklą, būtina skirti didesnį dėmesį procesų robotizavimui, žmogiškųjų išteklių valdymo strategijai (konkurencingi atlyginimai, darbo ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros užtikrinimas, kvalifikacijos kėlimas, tobulėjimo galimybės, bendruomeniškumo stiprinimas) bei rinkodaros strategijos stiprinimui, didesnį dėmesį skiriant integruotai komunikacijai.

Literatūra

1. Atstovybė Lietuvoje (2024). *Europos Komisija skelbia Lietuvai skirtą ekonominių ir socialinių iššūkių ataskaitą ir rekomendacijas.* Europos komisija: Naujienų straipsnis. Europos Komisija skelbia Lietuvai skirtą ekonominių ir socialinių iššūkių ataskaitą ir rekomendacijas - Europos Komisija
2. Azimi, M., Sadeghvaziri, F., Ebrahimi, E. ir Mozafari, A. (2025). *War for talent or even enemy at the gate? Investigating the role of employer brand experience in talent retention.* Future Business Journal: Open Access. https://doi.org/10.1186/s43093-025-00440-x
3. Dementjeva, J. (2020). *Tarptautinės organizacijos unikalių kompetencijų formavimo analizė: kokybinis tyrimas.* Regional Formation & Development Studies, Klaipėdos universitetas, DOI: http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v31i2.2105.
4. Europos Komisija (2023). *Digital Decade Country Report 2023 Lithuania.*
5. Ginevičius, R. ir Sūdžius, V. (2008). *Organizacijų teorija.* Vilnius: Technika.
6. Gurel, E. (2017). *SWOT analysis: a theoretical review.* Journal of International Social Research 10(51):994-1006, DOI:10.17719/jisr.2017.1832.
7. Juozaitienė, L. ir Staponkienė, J. (2008). *Verslo ir vadybos įvadas.* Šiauliai: ŠU.
8. Kalesnykas, T. ir Katinienė, A. (2019). *Organizacijos aplinkos veiksnių poveikis vadovavimo sėkmei.* 22-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ teminė konferencija.
9. Katinienė, A. ir Stravinskienė, A. (2016). *Organizacijos aplinkos palankios formuotis žinių sinergijai charakteristikos ir jos analizės metodų pasirinkimas.* Alytus: Alytaus kolegija.

10. Kereta, J., Primorac ir D., Mikic, M. (2021). *Karakteristike sustava ranog upozorenja na strateške rizike u međunarodnom poslovanju poduzeća.* Ekonomikos ir rinkos komunikacijos apžvalga / Casopis za Ekonomiju i Trzisne Komunikacije, https://doi.org/ 10.7251/EMC2102347K.

11. Loredana, M., E. (2024). *Porter's 5 competitive forces.* Annals of ‚Constantin Brancusi' University of Targu-Jiu. Economy Series / Analele Universităţii ‚Constantin Brâncuşi' din Târgu-Jiu Seria Economie, Issue 4, p142-146. 5p.

12. Mahasin, Z., M., Hartoyo ir Hasbulah, R. (2024). *Business development strategy of Beverage Powder company,* Journal of Application Business & Management / Jurnal Aplikasi Bisnis dan Manajemen, Vol. 10 Issue 3, p942-954. 13p.

13. Oyaser, I., E. ir Gbadebo, D., A. (2024). *Strategic decisions for business sustainability*: *evidence based on the five c analysis and pest analysis.* „International Journal of Professional Business Review" („JPBReview").

14. Pagrindiniai šalies rodikliai - Oficialiosios statistikos portalas.

15. Pina, K., Tether, B. S. (2016). Towards understanding variety in knowledge intensive business services by distinguishing their knowledge bases. Research Policy, 45(2), 401-413.

16. Paužuolienė, J. ir Kaveckė, I. (2023). *Transporto įmonių socialinės atsakomybės plėtojimas neapibrėžtumo sąlygomis.* Regional Formation & Development Studies, Klaipėdos valstybinė kolegija, M14, L91, Q01, DOI: https://doi.org/10.15181/rfds.v36i1.2512.

17. Rajnoha, R., Schmidtova, J., Lesnikova, P., Formanek, I. ir Stefko, R. (2019). *Transformations in strategic business planning in the context of sustainability and business goals setting.* Transformations in Business & Economics: Special Paper, ISSN 1648-4460.

18. Sekliuckienė, J. (2008). *Organizacijos ištekliai, lemiantys konkurencinius pranašumus: Lietuvos mažmeninės prekybos organizacijų atvejis.* Ekonomika ir vadyba: Kauno technologijos universitetas, ISSN 1822-6515.

19. Strata (2021). *Tarpinis valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030" vertinimas ir esamos situacijos analizė.* Vyriausybės strateginės analizės centras.

20. Svetikas, K., Ž. ir Arimavičiūtė, M. (2012). *Strateginis valdymas.* Vilnius: MRU.

ATSARGŲ APSKAITOS TEORINIAI ASPEKTAI

Danguolė Arlauskaitė,
Lektorė Aušra Gabrevičienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Atsargos yra svarbus trumpalaikis turtas įmonių veikloje. Kiekvienoje įmonėje aptinkamas didesnis ar mažesnis kiekis atsargų, kurios skirtos uždirbti pajamoms yra laikomos būsimiems pardavimams, gamybos procesui ar paslaugų tiekimui. Įmonė svarbus nuoseklus ir taisyklingas kiekvienos operacijos registravimas, kad ataskaitinio laikotarpio pabaigoje sudarytose finansinėse ataskaitose atsispindėtų reali situacija.

Raktiniai žodžiai: atsargos, apskaita, įkainojimo metodai.

Įvadas

Temos aktualumas: Kiekvienoje įmonėje siekiama gauti kuo didesnį pelną. Norint pasiekti kuo geresnį rezultatą yra svarbus įsigytas bei turimas turtas. Įmonėje trumpalaikio turto didžiąją dalį sudaro atsargos. Atsargos yra viena iš pagrindinių įmonės pajamų šaltinių, kurios aptinkamos pirkimo ir pardavimo srityse, jas sudaro žaliavos ir komplektavimo gaminiai, nebaigta gamyba, pagaminta produkcija, pirktos prekės skirtos perparduoti ir ilgalaikis materialusis turtas skirtas perparduoti. Atsargų apskaitą reglamentuojantys aktai yra 9-asis VAS ir LR pelno mokesčio įstatymas.

Darbo problema. Įmonėje svarbu taisyklingai tvarkyti finansinę apskaitą, tinkamai užregistruoti pagamintas, pirktas, sunaudotas ir parduotas atsargas finansinėse sąskaitose. Netinkamai tvarkoma finansinė apskaita gali neatspindėti realios įmonės situacijos.

Tyrimo objektas: atsargų apskaita.

Darbo tikslas – išanalizuoti atsargų apskaitos teorinius aspektus.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti atsargų sampratą ir klasifikavimą.
2. Išnagrinėti atsargų įkainojimo metodus ir apskaitos būdus.
3. Išanalizuoti atsargų apskaitos dokumentavimą ir pateikimą finansinėse ataskaitose.

Darbo metodai. Straipsnių, autorių knygų ir kitos informacijos šaltinių, teisės aktų bei vyriausybės nutarimų, reglamentuojančių atsargų apskaitą analizė.

1. Atsargų samprata ir klasifikavimas

Atsargų apskaitą Lietuvoje reglamentuoja verslo apskaitos standartas „Atsargos“ (toliau „9-asis VAS“). Jame atsargos apibūdinamos kaip trumpalaikis turtas, kurį įmonė sunaudoja per vieną įmonės veiklos ciklą arba vienerius metus pajamoms uždirbti. Šis standartas reglamentuoja atsargų įsigijimo savikainos nustatymo, sunaudotų atsargų ir jų likučių įkainojimo, apskaitos ir pateikimo finansinėse ataskaitose tvarką. Balanso ataskaitose atsargos pateikiamos remiantis 2-ojo verslo apskaitos standarto „Balansas“ reikalavimais atsargos įvertinamos įsigijimo, pasigaminimo savikaina arba grynąją realizavimo verte, ta, kuri yra mažesnė.

Daugelio autorių atsargų sąvoka apibrėžiama panašiai ir esmė išlieka ta pati. 1 lentelėje pateikiami atsargų apibrėžimai remiantis įvairiais literatūros šaltiniais.

1 lentelė. Atsargų sąvokos apibrėžimai

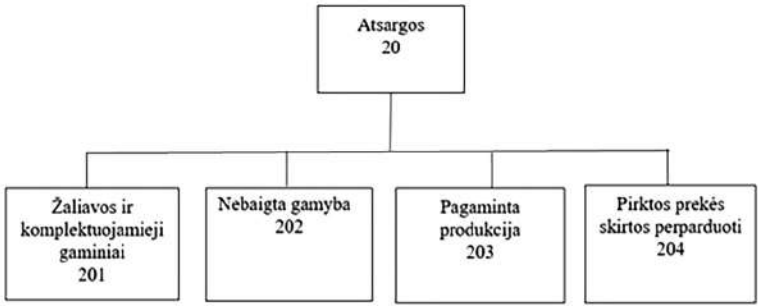
Šaltinis	Apibrėžimas
Ivanauskienė, 2016, p. 319	Atsargos yra trumpalaikis turtas ir skirtingai nei ilgalaikis turtas, jo sunaudojamos iš karto įmonės veikloje pajamoms gauti.
Česnauskienė, 2018, p. 27	Atsargos yra trumpalaikis turtas, kurį įmonė naudoja pajamoms gauti per vienerius metus ar veiklos ciklą.

Šaltinis	Apibrėžimas
Darmi, 2023 p. 142	Atsargos gamybos įmonėje skirstomos į šias dalis: žaliavų, nebaigtos gamybos medžiagų ir pagamintų gaminių atsargas.
Muna, Firasati, ir Fuji Lestari, 2023, p. 85	Atsargos yra svarbiausias įmonės gamybos proceso elementas ir lėšų didžiausias šaltinis įmonės veikloje.
Jonick, 2017, p. 104	Atsargos, tai prekės, kurios perkamos perpardavimui.
Khalid Khan, Mohammad Faisal, Abdullah Al Aboud, 2018, p. 65	Atsargos tai vienas iš svarbiausių pelno ir nuostolių (prekybos) sąskaitos komponentų, taip pat trumpalaikis turtas atvaizduojamas balanse.
Subačienė ir kiti, 2015 p. 110	Atsargos - trumpalaikis turtas, kurį sudaro žaliavos, nebaigta gamyba, produkcija, perparduoti įsigytos prekės.

Sudaryta darbo autorės, remiantis nurodytais šaltiniais

Iš 1 lentelėje pateiktų atsargų sąvokų matoma, kad apibrėžimas pateikiamas panašiai, esminiai bruožai yra tai, jog atsargos yra trumpalaikis turtas, kurį įmonė naudoja pajamoms gauti per vienerius metus ar veiklos ciklą ir turi didelę reikšmę įmonės rezultatams.

Remiantis 9 – tuoju VAS, atsargos 1 paveiksle išskiriamos į šias grupes: žaliavos, medžiagos ir komplektavimo detalės, pagaminta produkcija, nebaigta produkcija ir pirktos prekės, skirtos perparduoti.

1 pav. Atsargų klasifikavimas: pagal 9-asis VAS.

Pirmame paveikslėlyje vaizduojama atsargų struktūra ir nurodytos pavyzdinio sąskaitų plano sąskaitos, kurias, kaip nurodo lietuvių autoriai, sudaro šios dalys:

- **žaliavos ir komplektuojami gaminiai,** registruojami sąskaitoje 201. Kalčinsko ir Kalčinskaitės – Klimaitienės, (2022, p. 533) teigimu, šios atsargos yra paduotos produkcijos dalis.
- **nebaigta gamyba,** registruojama sąskaitoje 202. Kalčinsko ir Kalčinskaitės – Klimaitienės, (2017, p. 555) teigimu, tai nebaigti gaminti ar apdoroti gaminiai.
- **pagaminta produkcija,** registruojama sąskaitoje 203. Kalčinsko ir Kalčinskaitės – Klimaitienės, (2022, p. 533) teigimu, tai pagaminta produkcija, kuri nėra parduota ir saugoma sandėlyje.
- **pirktos prekės, skirtos perparduoti,** registruojama sąskaitoje 204. Česnauskės (2018, p. 27) teigimu, tai prekės, kurios yra skirtos perparduoti.

Taigi atsargos - trumpalaikis turtas, kuris sunaudojamas per vienerius metus arba vieną veiklos ciklą pajamos uždirbti.

2. Atsargų įkainojimo metodai ir sunaudojimo būdai

Atsargų įsigijimą galima išskirti į dvi rūšis – įmonė pasigamina pati arba įsigyja iš kitų asmenų. Ivanauskienė (2016, p. 320) teigia, kad atsargos apskaitoje įvertinamos įsigijimo savikaina, o finansinėse ataskaitose įsigijimo ar pasigaminimo savikaina arba grynąja galima realizavimo verte. Kalčinskas ir Kalčinskaitė – Klimaitienė (2022, p. 536) teigia, kad pasigamintos produkcijos savikainą sudaro sunaudotų žaliavų savikaina ir su gamybos procesu susijusios išlaidos. Žinodami nebaigtos gaminti produkcijos savikainos gamybos likučius laikotarpio pradžioje, pabaigoje ir produkcijos gamybos išlaidas galima nustatyti pasigamintos produkcijos savikainą.

Pasak Bikienės ir Pučkienės (2012, p. 94) atsargų savikainą įsigyjant iš tiekėjų,sudaro:

- pirkimo kaina, iš kurios atimamos pirkimo metu taikytos nuolaidos;
- visos su pirkimu susijusios rinkliavos ir mokesčiai;
- transportavimo, parengimo ir kitos tiesiogiai su atsargomis susijusios išlaidos.

Kalčinskas ir Kalčinskaitė – Klimaitienė (2022, p. 528) pabrėžia, kad nuolaidos taikomos perkant didesnį atsargų kiekį, kai atsiskaitoma iš karto arba yra pažeista pakuotė. Todėl nustatant atsargų savikainą, pirkimo kaina mažinama gautų nuolaidų ir nukainojimo sumomis. Jei atsargos, kurioms taikomos nuolaidos nėra parduotos ar sunaudotos gamyboje, gautų nuolaidų ir nukainojimų sumomis mažinama balanse užregistruotų atsargų pirkimo savikaina. Nustatant savikainą, pridedami su pirkimu susiję mokesčiai ir rinkliavos: akcizai, muitai ir kiti negrąžintini mokesčiai. Taip pat svarbu paminėti, kad pridėtinės vertės mokestį (toliau PVM), kurį įmonės įsigydamos atsargas sumoka ir gali atgauti (įmonės PVM mokėtojos), į atsargų savikainą neįskaičiuoja. Atsargų parengimo, gabenimo ir kitos tiesiogiai susijusios išlaidos didina atsargų įsigijimo savikainą. Su atsargų gabenimu susijusios išlaidos gali būti: saugojimo, gabenimo, draudimo pervežimo metu, supakavimo, pristatymo į vietą ir išpakavimo išlaidos. Šios išlaidos gali būti įskaitomos į savikainą iki momento, kai atsargos tampa tinkamos naudoti pagal paskirtį, tai yra žaliavos ir medžiagos – apdoroti ar perdirbti, prekės – perparduoti ir kitos atsargos – sunaudoti. Dažniausiai šis momentas yra atsargų užpajamavimas sandėlyje.

Ivanauskienė (2016, p. 321) pateikia tokią įsigijimo savikainos formulę: pirkimo kaina – pirkimo nuolaidos + įvairios papildomos išlaidos. 9-tame Verslo apskaitos standarte „Atsargos“ teigiama, kad jei atsargų savikaina ataskaitinio laikotarpio pabaigoje yra didesnė nei grynoji realizavimo vertė ir skirtumas yra reikšmingas, atsargos yra nukainojamos iki grynosios galimos realizavimo vertės. Gauta suma pripažįstama to laikotarpio bendrosiomis ir administracinėmis sąnaudomis, kuriuo buvo atliekami nukainojimai, o rengiant trumpą pelno (nuostolių) ataskaitą pripažįstama turto vertės sumažėjimo sąnaudomis.

Atsargų įsigijimo kainos nuolat keičiasi, todėl per ataskaitinį laikotarpį įsigyjamos ir parduodamos atsargos skirtingomis kainomis. Norint kuo tiksliau nustatyti gamybai sunaudotų, parduotų prekių ir sandėlyje likusių atsargų savikainą, svarbu žinoti, kokia tvarka jos buvo sunaudotos. Įkainojimo metodą įmonė gali pasirinkti pagal atsargų paskirtį ir pobūdį ir atsižvelgti į atsargų apyvartą. Remiantis 9 – ojo VAS „Atsargos“ metodinėmis rekomendacijomis dažniausiai naudojami atsargų įkainojimo metodai: FIFO, LIFO, svertinio vidurkio (vidutinės kainos), konkrečių kainų.

Subačienė ir kt. (2015, p. 114) pateikia šiuos rečiau taikomus įkainojimo metodus:

- HIFO – pirmiausia parduodamos ar sunaudojamos atsargos, kurių pasigaminimo (įsigijimo) savikaina yra didžiausia.
- LOFO – pirmiausia parduodamos (sunaudojamos) atsargos, turinčios mažiausią pasigaminimo (įsigijimo) savikainą.
- GIFO – savos gamybos produktai ar atsargos, gautos iš atitinkamų įmonės grupių, sunaudojamos ar parduodamos pirmiausia ataskaitiniu laikotarpiu.

9 – ajame VAS **konkrečių kainų metodas,** tai prekių savikaina nustatoma kiekvienai parduotai ar sunaudotai atsargai įkainojant būtent to vieneto įsigijimo ar pasigaminimo savikaina. Pabrėžiama, kad šis būdas taikomas tik tokioms atsargoms, kurių sunaudotas kiekis ir likučiai laikotarpio pabaigai gali būti tiksliai nustatyti. Šis būdas netaikomas, kai yra daug atsargų vienetų, kurie gali būti lengvai keičiami vieni kitais.

Remiantis 9 – uoju VAS, taikant **FIFO** metodą pirmiausia sunaudojamos ar parduodamos atsargos, kurios buvo įsigytos anksčiausiai. Tai būdas, kuris rekomenduojamas taikyti, kai nėra žinoma, kurios atsargos buvo sunaudotos pirmiausia. Šio metodo dėka balanse pateikiama laikotarpio pabaigoje reali atsargų likučio vertė. Kazlauskas, Raudeliūnienė ir Dužinskienė (2019, p. 65) teigia, kad FIFO įkainojimo metodas yra labiausiai paplitęs.

Remiantis Tuyel B. (2020), **LIFO** metodas, kai pirmiausia sunaudojamos ar parduodamos atsargos, kurios buvo įsigytos ar pagamintos paskutinės. Remiantis 9 – tojo verslo apskaitos standarto „Atsargos“ metodinėmis rekomendacijomis atsargų likučio laikotarpio pabaigoje pateikiama vertė balanse neparodo realios atsargų kainos.

Vidutinės kainos (svertinio vidurkio) metodu apskaičiuojama vidutinė visų įsigytų ar pasigamintų atsargų savikaina. Ivanauskienės (2016, p. 323) teigimu tai metodas, kurį įmonės taiko įvairaus asortimento prekėms. Visos prekės įkainojamos vidutinėmis jų įsigijimo kainomis, tiek parduotos, tiek neparduotos.

Atsargų įkainojimo metodą reikia rinktis ypač atsakingai, atsižvelgiant į įmonės veiklos pobūdį, kadangi pasirinktas atsargų įkainojimo metodas gali nulemti tolimesnius finansinius skaičiavimus. Subačienė R. ir kt. (2015, p. 113) pabrėžia, kad šiems finansiniams rodikliams: atsargų vertei balanse ir pardavimo savikainai pelno (nuostolių) ataskaitoje turi didelę įtaką atsargų įkainojimo metodas. Pavyzdžiui naudojant FIFO metodą infliacijos sąlygoms, įmonės pelnas bus didesnis nei taikant LIFO metodą, nes skaičiuojant pardavimo savikaina FIFO metodu bus mažesnė nei LIFO ir tai didins įmonės pelną, dėl ko atsargų vertė naudojant FIFO metodą balanse bus didesnė nei taikant LIFO metodą.

Subačienė ir kt. (2015, p. 112) teigia, kad atsargos įmonėje nuolat perkamos, naudojamos ir parduodamos. Dėl nuolatinio atsargų judėjimo svarbu nustatyti, kiek atsargų yra sunaudota gamybos procesuose ar parduota ir kokie atsargų likučiai lieka įmonėje laikotarpio pabaigoje. Norint įvertinti atsargų judėjimą įmonėje naudojamas nuolatinis arba periodiškas atsargų apskaitos būdas. Atsargas **apskaitant nuolat** finansinėje apskaitoje registruojama kiekviena operacija susijusi pirkimu ir pardavimu, tai yra registruojamas kiekvienas atsargų nurašymas ir gavimas. Sunaudojus ar pardavus atsargas apskaičiuojama faktiškai sunaudotų atsargų vertė pagal šią formulę:

Laikotarpio pradžioje atsargų likutis + gautos atsargos per laikotarpį – sunaudotos, nurašytos atsargos per laikotarpį = Laikotarpio pabaigoje atsargų likutis

Pasak Žaptoriaus (2015, p. 238) pardavus atsargas registruojamos uždirbtos pajamos ir parduotų prekių savikaina.

Subačienė ir kt. (2015, p. 112) teigia, kad **taikant periodinį** atsargų metodą registruojamas kiekvienas atsargų gavimas tik ne kiekvienas nurašymas, sunaudojimas ar pardavimas. Kiekvieno ataskaitinio laikotarpio pabaigoje atliekamas atsargų likučių inventorizavimas ir po jo nurašomos atsargos. Sunaudotų gamyboje ar parduotų atsargų vertei apskaičiuoti naudojama ši formulė:

Sunaudotų atsargų vertė = laikotarpio pradžioje atsargų likutis + gautos per laikotarpį atsargos – laikotarpio pabaigoje atsargų likutis

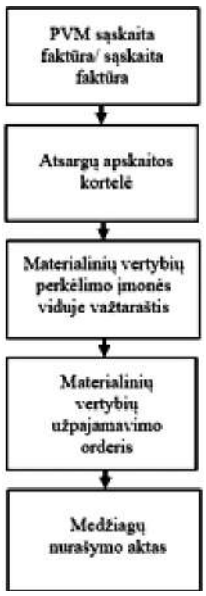
Periodiškas atsargų apskaitos būdas dažniausiai naudojamas kai nėra įdiegtų kompiuterinių apskaitos sistemų ir yra prekiaujama plataus asortimento prekėmis, kadangi tokiose įmonėse gana sudėtinga kiekvieną kartą apskaičiuoti sunaudotų ar parduotų atsargų savikainą ir užregistruoti nurašymą. Taikant periodinį metodą įsigytos atsargos registruojamos debetuojant 6002 pirkimų sąskaitą, dėl to būtina ataskaitinio laikotarpio pabaigoje inventorizuoti įmonėje esančias atsargas, (Žaptorius, 2015, p. 238).

Taigi atsargos įmonėje gali būti apskaitomos vienu iš šių būdų: nuolat arba periodiškai. Pagrindiniai atsargų įkainojimo metodai yra FIFO, LIFO, svertinio vidurkio (vidutinė kainos) ir konkrečių kainų.

3. Atsargų apskaitos dokumentavimas

Svarbu nuosekliai registruoti ir dokumentuoti įvykusias operacijas, nes tai leidžia įmonei taisyklingai apskaityti savo veiklos rezultatus. Dėl šios priežasties svarbu registruoti buhalterinius įrašus ir dokumentuoti visas pasigamintas, įsigytas bei parduotas ar sunaudotas atsargas, nes taip matomas atsargų judėjimas, atsargų likučiai bei kontroliuojamas atsargų valdymas.

Lietuvos Respublikos finansinės apskaitos įstatyme (toliau „FAĮ“) nurodoma, kad visos ūkinės operacijos turi būti pagrįstos apskaitos dokumentais ir užregistruotos apskaitos registruose ne vėliau, kaip iki ataskaitų parengimo dienos. Apskaitos registruose nurodomas laikotarpis ir užregistravimo apskaitos registre data. Apskaita tvarkoma darant dvejybinį įrašą, išskyrus tuos atvejus, kai įmonė pasirenka supaprastintą apskaitą. Atsargų registravimui reikalingi pirminiai dokumentai pateikiami 2 pav.:

2 pav.
Atsargų pirminiai dokumentai:
pagal Kriaučiūnienė, Nagienė ir Plačenytė (2020). *Buhalteriniai dokumentai.* Vilnius: Pačiolis, p. 93.

2 pav. nurodyta, pagrindinis atsargų įsigijimo dokumentas, pagal kurį registruojamos ūkinės operacijos yra sąskaitos faktūros ir pridėtines vertės mokesčio sąskaitos faktūros (toliau „PVM s/f“), jei įmonė yra PVM mokėtoja. Šiuo dokumentu yra užfiksuojamas prekių tiekimas. Lietuvos Respublikos pridėtinės mokesčio vertės įstatyme pateikiami šie privalomi PVM s/f rekvizitai:

- PVM sąskaitos faktūros išrašymo data, serija ir numeris;
- prekių mokėtojo PVM kodas prekių arba paslaugų pirkėjo;
- kliento PVM kodas;
- prekių tiekėjo arba paslaugų tiekėjo pavadinimas ar vardas, pavardė;
- prekių tiekimo arba paslaugų tiekimo data;
- tiekiamos prekės arba paslaugos vieneto kaina (be PVM);
- tiekiamų prekių arba paslaugų apmokestinamų taikant vienodą tarifą, apmokestinamoji vertė;
- PVM tarifas;
- PVM suma eurais;
- PVM mokėtojo kodas.

Atsargų įsigijimas iš tiekėjų taikant nuolatinį būdą registruojamas šiose sąskaitose:

D 2010 atsargos;
D 2441 gautinas PVM (jei įmonė yra PVM mokėtoja);
K 271 sąskaita banke/ 443 skola tiekėjams.

Atsargų įsigijimas iš tiekėjų taikant periodinį būdą registruojamas:

D 6002 įsigytų prekių ir paslaugų savikaina;
D 2441 gautinas PVM (jei įmonė yra PVM mokėtoja);
K 271 sąskaita banke/ 443 skola tiekėjams.

Kiekvienai įsigytai atsargai sukuriama atsargų apskaitos kortelė, kurioje fiksuojamas įsigijimas, išdavimas gamybai ir sunaudojimas. Atsargas išdavus į gamybą pildomas medžiagų perkėlimo įmonės viduje važtaraštis, kuriame nurodomas tos dienos atsargų sunaudojimas. Apskaitos registruose užregistruojama:

D 2020 nebaigta produkcija;
K 2010 žaliavų, medžiagų ir komplektavimo detalių įsigijimo savikaina.

Pagaminta produkcija fiksuojama materialinių vertybių užpajamavimo orderyje, kuriame nurodomos vienos grupės atsargos, tiekėjas ir laikymo vieta. Atsargos užpajamuojamos apskaitos registruose:

D 2030 produkcijos savikaina;
K 2020 nebaigta produkcija.

Atsargos, kurios parduodamos klientams fiksuojamos PVM s/f arba sąskaitoje faktūroje ir apskaitoje registruojamos pardavimo kaina taikant šias korespondencijas:

D 2410 pirkėjų skolos / 271 sąskaita banke
K 4492 mokėtinas PVM (jei įmonė yra PVM mokėtoja)
K 50 pardavimo pajamos

Atsargoms nurašyti pildomas medžiagų nurašymo aktas, kuriame pateikiamos sunaudotos atsargų grupės. Atsargos gali būti apskaitomos šiais būdais: nuolatiniu arba periodiniu, todėl jų nurašymas registruojamas skirtingai.

Jemifovas (2008, p. 311) teigia, kad apskaitant atsargas nuolatiniu būdu, įrašai daromi po kiekvienos operacijos, tai yra užpajamuojamos ir priskiriamos sąnaudoms. Koresponduojamos šios sąskaitos:

D 60 pardavimo savikaina;
K 20 atsargos.

Apskaitant atsargas periodiniu būdu privaloma ataskaitinio laikotarpio pabaigoje atlikti inventorizaciją, sutikrinti apskaitoje užregistruotas atsargas su faktiškai turimomis atsargomis. Deveikis (2019 p. 304) pabrėžia, kad inventorizacijos metu privalo dalyvauti atskaitingi asmenys, tai yra sandėlininkai, pardavėjai, ūkio vedėjai ir kiti. Inventorizacija gali būti atliekama be atskaitingo asmens tik esant pateisinamai priežasčiai. FAĮ inventorizaciją apibūdina, kaip turto ir įsipareigojimų patikrinimas ir faktinių likučių palyginimas su apskaitos registrų duomenimis. Inventorizacija atlieka komisija, pagal atsargų gavimo ir nurašymo ar išdavimo dokumentus tikslinami inventorizacijos pradžios likučiai. Atsargos inventorizacijos apraše fiksuojamos pagal užregistruotą pavadinimą ir matavimo vienetus. Finansinių metų pabaigoje įvertinama ar atsargos nėra nuvertėjusios, tokiu atveju apskaičiuojama atsargų grynoji realizavimo vertė. Svarbu patikrinti atsargų pirkimo ir pasigaminimo dokumentus, kurie padeda įvertinti pirkimo ir pasigaminimo savikaina nustatyta teisingai ar pridėtos visos su įsigijimo susijusios išlaidos ar laikomasi įmonėje nustatytos politikos. Atsargos inventorizuojamos ne tik esančios įmonėje bet ir kelyje, inventorizuojamos tikrinat jų išsiuntimo dokumentus.

Taigi apskaitant atsargas periodiškai atitinkamose sąskaitose įrašai daromi po inventorizacijos ir fiksuojami faktiški atsargų likučiai, atsispindintys šiose sąskaitose:

D 6005 atsargų sumažėjimas;

K 20 atsargos;

arba

D 20 atsargos;

K 6005 atsargų padidėjimas.

Remiantis 6 – ojo verslo apskaitos standarto „Aiškinamasis raštas“ metodinėmis rekomendacijomis, atsargos apskaitoje vertinamos ir finansinėse ataskaitose pateikiamos įsigijimo (pasigaminimo) savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, vadovaujantis 9 – ojo verslo apskaitos standarto „Atsargos“ reikalavimais. Muna ir kt. (2023, p. 85) pastebi, kad atsargų tiekimo vėlavimai gali sutrikdyti gamybos procesą ir sumažinti pelną, tai atsispindės finansinėse ataskaitose.

Atsargų likučiai laikotarpio pabaigoje pateikiami Balanse. Atsargos balanse išskiriamos į grupes, kurios pateikiamos 3 paveikslėlyje, tai yra žaliavos ir komplektavimo gaminiai (201), nebaigta gamyba (202), pagaminta produkcija (203), pirktos prekės skirtos parduoti (204), ilgalaikis materialusis turtas, skirtas parduoti (206).

B.	**TRUMPALAIKIS TURTAS**
I.	ATSARGOS, IŠANKSTINIAI APMOKĖJIMAI IR NEBAIGTOS VYKDYTI SUTARTYS
I.1.	Atsargos
I.1.1.	Žaliavos ir komplektavimo gaminiai
I.1.2.	Nebaigta gamyba
I.1.3.	Pagaminta produkcija
I.1.4.	Pirktos prekės, skirtos perparduoti
I.1.5.	Ilgalaikis materialusis turtas, skirtas parduoti

3 pav. Atsargų struktūra balanse: pagal pavyzdinį balansą.

Pelno (nuostolių) ataskaitoje atsargos netiesiogiai atsispindi pardavimo pajamų ir pardavimų savikainos eilutėse. Kadangi parduotos atsargos skolon registruojamos 5 klasėje (pardavimo pajamose), o nurašytos atsargos fiksuojamos 6 klasėje (atsargų sąnaudose).

6 – VAS „Aiškinamasis raštas“ metodinėse rekomendacijose nurodoma, kad aiškinamojo rašto bendrojoje dalyje pateikiami duomenys apie įmonę, jos veiklą ir kiti bendrieji duomenys. Aiškinamojo rašto apskaitos politikos dalyje turi būti nurodoma, kad finansinės ataskaitos yra parengtos vadovaujantis verslo apskaitos standartais. Taip pat nurodomi ir kiti teisės aktai, kuriais buvo vadovautasi tvarkant apskaitą ir sudarant finansines ataskaitas. Apskaitos politikos dalyje išvardijami apskaitos principai ir aprašomi apskaitos metodai ir taisyklės, kuriais tvarkydama apskaitą ir sudarydama finansines ataskaitas vadovaujasi įmonė. Apskaitos politikos dalyje įvardijami naudojami atsargų apskaitos, įkainojimo ir parduotų prekių ar produkcijos savikainos nustatymo būdai. Taip pat nurodomas, koks atsargų pasigaminimo savikainos nustatymo būdas taikomas ir kokios išlaidų grupės įtraukiamos į atsargų pasigaminimo savikainą.

Taigi pirminis apskaitos dokumentas įrodantis atsargų įsigijimą yra sąskaita faktūra arba PVM sąskaita faktūra (PVM mokėtojas). Operacijų registravimas gali būti dviejų būdų, tai yra nuolatinis ir periodinis. Atsargos atsispindi balanse, pelno (nuostolių) ataskaitoje bei aiškinamajame rašte.

IŠVADOS

1. Atsargos tai trumpalaikis turtas sunaudojamas per vieną veiklos ciklą pajamoms uždirbi, kurį sudaro žaliavos, medžiagos ir komplektavimo detalės, nebaigta gaminti produkcija, produkcija, pirktos prekės skirtos perparduoti.
2. Atsargos apskaitoje yra registruojamos įsigijimo savikaina, o finansinėse ataskaitose- įsigijimo ar pasigaminimo savikaina arba grynąja galima realizavimo verte. Atsargų pagrindiniai įkainojimo metodai yra šie: FIFO, LIFO, konkrečių kainų metodas ir vidutinės kainos metodas, tačiau FIFO įkainojimo metodas yra labiausiai paplitęs. Tvarkydama atsargų apskaitą, įmonė gali taikyti nuolatinį arba periodinį atsargų apskaitos būdą.
3. Atsargų pirminiai apskaitos dokumentai yra PVM sąskaita faktūra, sąskaita faktūra, materialinių vertybių užpajamavimo orderis, atsargų apskaitos kortelė, materialinių vertybių perkėlimo įmonės viduje važtaraštis, pardavi-

mo išrašyta PVM sąskaita faktūra ir medžiagų nurašymo aktas. Atsargos atsispindi balanse trumpalaikio turto straipsnyje, sunaudotos atsargos parodomos pelno (nuostolių) ataskaitoje bei aiškinamajame rašte atskleidžiama informacija apie taikytus atsargų įkainojimo metodus, apskaitos būdus.

LITERATŪROS IR KITŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. *Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos direktorius. Įsakymas dėl pavydinio sąskaitų plano patvirtinimo, V2 – 1,* (2025). Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5d1b9590e33711ef8cdff2c320e69444?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=970a6f64-db93-4ab7-a2df-07e87155c413.
2. Bikienė, J. ir Pučkienė, D. (2012). *Buhalterinė apskaita. Teorija ir praktika.* Vilnius: Vilniaus universitetas. ISBN 978-9955-19-439-2.
3. Česnauskė, J.(2018). *Apskaitos pagrindai: teorija ir praktika. Mokomoji knyga.* Kaunas: Kauno kolegija. ISBN 978-9955-27-531-2.
4. Darmi, D. (2023). Inventory accounting analysis at pt. *Andalas independent son of Pekanbaru. Indonesian Accounting Reseach Jurnal,* 10(04), 142-147. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/371543994_Inventory_accounting_analysis_at_pt_Andalas_independent_son_of_Pekanbaru
5. Deveikis G. (2019). *Buhalterinės apskaitos žinynas. Ketvirtoji laida.* Vilnius: Pačiolis.
6. Ivanauskienė, A (2016). *Buhalterinės apskaita.* Vilnius: TEV.
7. Jonick C. (2017). *Principles of financial accounting.* Georgia: UNG university of North Georgia Press. Prieiga per internetą: https://web.ung.edu/media/university-press/Principles-of-Financial-Accounting.pdf?t=1542408454385
8. Kalčinskas G. ir Kalčinskaitė – Klimaitienė R. (2022). *Buhalterinė apskaita. Devintoji atnaujinta ir papildyta laida.* Vilnius: Pačiolis.
9. Kalčinskas G. ir Kalčinskaitė – Klimaitienė (2017). *Buhalterinės apskaita. Aštuntoji laida.* Vilnius: Pačiolis. ISBN 978-9955-04-264-8.
10. Kazakevičius A. ir Jakštas E. (2018). *Verslo įmonių finansinių ataskaitų analizė. Mokomoji knyga.* Kaunas: Kauno kolegijos Reklamos ir medijų centras.
11. Kazlauskas V., Raudeliūnienė R. ir Dužinskienė J. *Teorinių ir praktinių užduočių mokinio sąsiuvinis.* Prieiga per internetą: http://www.ukvm.lt/bylos/el_biblioteka/Apskaitininkai/Apskaitininko_kasininko_teoriniu_ir_praktiniu_uzduociu_mokymosi_sasiuvinis_IV_lygis.pdf
12. Khalid Khan A., Mohammad Faisal S., Dr Abdullah Al Aboud O. (2018). An analysis of optimal inventory accounting models - pros and cons European Journal of Accounting, *Auditing and Finance Research Vol.6, No.3, pp.65-77*. Prieiga per internetą: https://www.eajournals.org/wp-content/uploads/An-Analysis-of-Optimal-Inventory-Accounting-Models-Pros-and-Cons.pdf
13. Kriaučiūnienė I., Nagienė A., Plačenytė D. (2020). *Buhalteriniai dokumentai*. Vilnius: Pačiolis. ISBN 978-955-04-283-9.
14. *Lietuvos Respublikos finansinės apskaitos įstatymas, Nr. XIV-680.* (2021). Prieiga per internetą: https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/apskaita-ir-atskaitomybe/finansine-apskaita/
15. *Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, Nr. IX – 751*. (2023). Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ED68997709F5/asr
16. Mackevičius J. (2009). *Finansinių ataskaitų auditas ir analizė. Procedūros, metodikos ir vertinimas.* Vilnius: Leidykla TEV. ISBN 978-9955-879-49-7.
17. Muna A. Firasati A. ir Fuji Lestari. W. (2023). *Selection of inventory accounting methods for industrial and consumer goods sectors: the relationship between inventory variability.* Managment and Technology. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/375337880_Selection_of_inventory_accounting_methods_for_industrial_and_consumer_goods_sectors_the_relationship_between_inventory_variability

18. Pavyzdinė Balanso forma. Finansinių ataskaitų formos nuo 2016-01-01. Prieiga per internetą: https://avnt.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/apskaita-1/verslo-apskaitos-standartai/finansiniu-ataskaitu-formos-nuo-2016-01-01/

19. Subačienė R., Budrionytė R., Kamarauskienė I., Lakis V., Raziūnienė D., Savickas V., Senkus K., Tamulevičienė D. (2015). *Apskaitos ir audito pagrindai.* Vilnius: Vilniaus universitetas. ISBN 978-609-45-473-1.

20. Tunney, M. (2022). *How you can use inventory analysis to optimize your operations.* Quik books blog. Prieiga per internetą: https://quickbooks.intuit.com/r/midsizebusiness/inventory-analysis-methods-strategies-and-procedures/

21. Tuyel B. (2020). *LIFO: The last in first out inventory method. Bench.* Prieiga per internetą: https://www.bench.co/blog/accounting/lifo-last-in-first-out.

22. Žaptorius J. (2015). *Finansinė apskaita.* Vilnius: VGTU leidykla technika. ISBN 978-609-457-711-6

23. 2 – ojo verslo apskaitos standarto „Balansas“ metodinės rekomendacijos (2015). Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/2-VAS-MR.pdf

24. 6- tojo verslo apskaitos standarto „Aiškinamasis raštas“ metodinės rekomendacijos. Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/6-VAS-MR.pdf

25. 9-ojo verslo apskaitos standarto „Atsargos“ metodinės rekomendacijos (2016). Prieiga per internetą; https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/9-VAS-MR.pdf

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ UGDYMAS MUZIKINIAIS ŽAIDIMAIS

Gerda Brundzienė,
Lektorė Edita Vosylienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjamos ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikinio ugdymo galimybės taikant muzikinius žaidimus. Muzikiniai žaidimai ne tik lavina vaikų kūrybiškumą, bet ir skatina jų emocinę raišką, bendradarbiavimą ir motyvaciją, kuri kyla iš natūralaus noro tyrinėti garsus, improvizuoti bei dalyvauti žaismingose veikloje, teikiančioje džiaugsmą ir pasitenkinimą. Tyrimo išvados gali būti pritaikytos tobulinant ikimokyklinio ugdymo turinį bei pedagogų kompetencijas.

Raktiniai žodžiai: ikimokyklinis ugdymas, muzikiniai žaidimai, vaikų raida, pedagogų patirtys, kūrybiškumas.

Įvadas

Ikimokyklinis ugdymas yra vienas svarbiausių vaiko raidos etapų, kurio metu formuojami pagrindiniai emociniai, socialiniai, pažintiniai ir kūrybiniai gebėjimai. Šiame amžiuje itin svarbu užtikrinti vaikų visapusišką ugdymą, pasitelkiant inovatyvias, patrauklias ir vaikui artimas priemones. Muzikiniai žaidimai yra viena iš tokių priemonių, kuri ne tik įtraukia vaiką į veiklą, bet ir padeda lavinti įvairius gebėjimus – nuo ritmo pojūčio iki socialinio bendravimo ir emocinės raiškos (Šiuipytė, 2002). Mokslinėje literatūroje pabrėžiama (Burvytė, 2022; Katinienė, 2001), kad muzikinis ugdymas ikimokykliniame amžiuje turi esminę reikšmę vaiko asmenybės formavimuisi. Ikimokyklinio ugdymo gairėse (2024) pabrėžiama improvizacijos svarba formuojant vaikų muzikinį mąstymą ir emocinę raišką. Muzikiniai žaidimai padeda vaikui pažinti pasaulį per garsą, judesį, kūrybinę raišką ir bendravimą su kitais. Jie gali būti tiek saviraiškos, tiek pažinimo, tiek terapinė priemonė. Ši veikla ypač svarbi, kai vaikai pasižymi padidėjusiu judrumu, trumpesne dėmesio koncentracija ar emocinio reguliavimo sunkumais. Tokiais atvejais muzikiniai žaidimai padeda nukreipti vaikų energiją konstruktyvia linkme, suteikdami džiaugsmingą patyrimą, tuo pačiu lavindami gebėjimus (Budinavičienė, 2005). Tačiau nors muzikinių žaidimų svarba plačiai pripažįstama, jų taikymas praktikoje susiduria su tam tikrais iššūkiais: pedagogų kompetencijų skirtumais, metodinės medžiagos stoka, laiko trūkumu ugdymo įstaigose ar nepakankamu techniniu aprūpinimu.

Darbo objektas: Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas muzikiniais žaidimais.

Darbo tikslas: atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo muzikiniais žaidimais galimybes.

Darbo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikinių žaidimų svarbą.
2. Išanalizuoti pedagogo vaidmenį muzikinio ugdymo procese.
3. Ištirti muzikinių žaidimų taikymą X miesto ugdymo įstaigose.

Darbo metodai: Literatūros šaltinių analizė; dokumentų analizė; anketinė apklausa; statistinių duomenų analizė.

1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ MUZIKINIŲ ŽAIDIMŲ SVARBA

Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas yra glaudžiai susijęs su jų emociniu, socialiniu ir pažintiniu vystymusi. Muzikiniai žaidimai, kaip viena iš meninės veiklos formų, leidžia vaikams natūraliai įsitraukti į ugdymo procesą, aktyviai dalyvauti ir išreikšti save. Tai itin svarbu šiuolaikiniame kontekste, kai vis daugiau dėmesio skiriama ne tik akademiniams pasiekimams, bet ir emocinio intelekto ugdymui, kūrybiškumui bei saviraiškai (Šiuipytė, 2002). Remiantis Burvyte (2022), muzikiniai žaidimai neapsiriboja vien dainavimu ar judėjimu pagal ritmą – jie apima ir garsų atpažinimą, kūrybinę improvizaciją, socialinį bendradarbiavimą, kalbinės raiškos lavinimą. Tokie žaidimai padeda vaikams ne tik patirti muziką emociškai, bet ir ją suprasti struktūriškai: atskirti ritmą, tempą, melodiją, kurti daineles ar improvizuoti kartu su bendraamžiais. Visa tai ugdo ne tik muzikinę klausą, bet ir koncentraciją, atmintį, empatiją.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad muzikiniai žaidimai turi terapinį poveikį. Jie padeda vaikams nusiraminti, išreikšti savo

emocijas, susitelkti į konkrečią veiklą. Be to, per muzikinę veiklą vaikai dažnai pirmą kartą patiria kolektyvinės veiklos džiaugsmą – išmoksta klausytis kitų, laukti savo eilės, prisitaikyti prie bendro ritmo (Lasauskienė, 2010).

Vaiko muzikinė patirtis ankstyvajame amžiuje taip pat glaudžiai siejasi su kalbos raida. Dainuojant, ritmuojant, kartojant garsus ar žodžius per skaičiuotes ir daineles, turtinamas vaiko žodynas, formuojama dikcija, stiprinamas garsų suvokimas. Tokiu būdu muzikiniai žaidimai prisideda ir prie kalbinio ugdymo (Burvytė, 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad muzikiniai žaidimai yra neatsiejama ikimokyklinio ugdymo dalis, turinti didelę reikšmę visapusiškai vaiko raidai. Jie ugdo ne tik muzikalumą, bet ir skatina vaiko emocinį augimą, kūrybiškumą, savivoką bei gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti su kitais.

2. PEDAGOGO VAIDMUO MUZIKINIO UGDYMO PROCESE

Pedagogo vaidmuo ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikiniame ugdyme yra esminis. Mokytojas ne tik parenka tinkamas veiklas, bet ir veikia kaip vaiko emocinis ir kūrybinis partneris. Muzikinė veikla reikalauja ne tik techninių žinių, bet ir jautraus, į vaiko poreikius orientuoto požiūrio, gebėjimo kurti motyvuojančią ir palaikančią aplinką (Katinienė ir Vaičienė 2001). Tyrimai (Katinienė ir Vaičienė, 2001) rodo, kad vaikai žymiai aktyviau ir laisviau reiškiasi tuomet, kai pedagogas pats dalyvauja veikloje – dainuoja, juda kartu, demonstruoja emocijas. Tokiu būdu vaikai ne tik mokosi iš pavyzdžio, bet ir jaučiasi saugūs, pastebėti bei įvertinti. Ypač svarbu tai, kad pedagogas padeda vaikui įgyti pasitikėjimo savimi – suteikia erdvės saviraiškai ir leidžia klysti, tuo pačiu palaikydamas konstruktyvų mokymąsi.

Muzikinė veikla ikimokykliniame ugdyme dažnai vyksta ne kaip atskiras užsiėmimas, bet kaip integrali dienos veiklų dalis – žaidimai, pasisveikinimai, perėjimai tarp veiklų, šventės, refleksijos. Todėl pedagogo muzikinė kompetencija – gebėjimas naudoti dainą, ritmą, judesį ir kūrybiškus garsinius elementus – tampa ne priedu, bet būtinybe. Anot Budinavičienės ir Spiriajevienės (2024), šiuolaikinis meninio ugdymo mokytojas taip pat turi gebėti taikyti STEAM principus, skatinti vaikus tyrinėti garsus, kūrybiškai improvizuoti, eksperimentuoti. Toks ugdymas ne tik skatina pažinimą, bet ir įtraukia vaikus į kolektyvinį sprendimų priėmimą, stiprina socialinius įgūdžius.

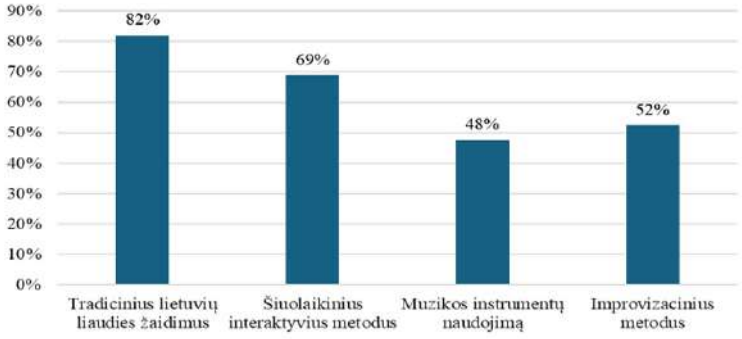
Svarbus aspektas yra ir pedagogo požiūris į muziką. Pasak Rinkevičiaus ir Rinkevičienės (2006), mokytojo asmeninis santykis su muzika lemia vaikų motyvaciją, jų domėjimąsi veikla ir norą dalyvauti. Pedagogas, kuris vertina muziką kaip svarbią ugdymo dalį, geba perteikti šį požiūrį vaikams per kasdienes veiklas. Pedagogo užduotis yra ne tik mokyti muzikos „taisyklių“, bet ir padėti vaikui patirti muziką – per emociją, per kūną, per bendravimą. Mokytojas turi atpažinti individualius vaikų poreikius, gebėjimus ir emocinę būseną, bei parinkti tinkamus metodus, leidžiančius vaikams atsiskleisti. Tai reikalauja nuolatinės refleksijos, kūrybiškumo ir gebėjimo būti lanksčiam.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogo vaidmuo muzikiniame ugdyme yra daugialypis: tai iniciatorius, moderatorius, bendrakūrėjas, stebėtojas ir įkvėpėjas. Tik turint visapusišką pedagoginę ir muzikinę kompetenciją galima sėkmingai įgyvendinti prasmingą muzikinį ugdymą, kuris būtų ne tik veikla, bet ir vaikų patirties bei saviraiškos šaltinis.

3. TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Tyrimas buvo vykdomas 2025 metų kovo mėnesį X miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigose, siekiant išsiaiškinti pedagogų požiūrį į muzikinių žaidimų taikymą ugdymo procese. Tyrime dalyvavo 61 ikimokyklinio ugdymo pedagogas, tiesiogiai dirbantis su vaikais ir naudojantis muzikinius žaidimus kasdienėje ugdomojoje veikloje. Tyrime naudotas kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa, leidžiantis greitai, ekonomiškai ir saugiai surinkit duomenis iš responentų (Gaižauskaitė ir kt., 2014). Tyrimas buvo atliekamas užtikrinant tyrimo dalyvių anonimiškumą, laisvą sutikimą dalyvauti apklausoje bei konfidencialumą, laikantis etinių principų.

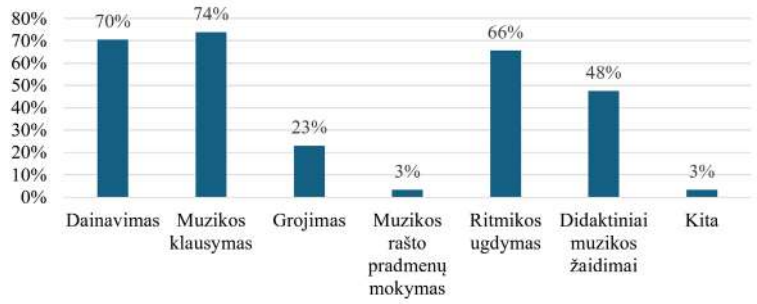
Tyrime dalyvavę pedagogai atskleidė muzikinių žaidimų įtraukimo į ugdymo procesą būdus (žr. 1 pav.).

1 pav. Muzikinių žaidimų įtraukimo į ugdymo procesą būdai

Populiariausias tarp ikimokyklinio ugdymo pedagogų yra tradicinių lietuvių liaudies žaidimų naudojimas – taip atsakė 82 proc. respondentų. Tai leidžia manyti, jog jie vertina tautinio paveldo svarbą vaikų ugdyme. Etnokultūrinis ugdymas tampa svarbia muzikinio lavinimo dalimi, padedančia vaikams susipažinti su tautos tradicijomis, ritmika bei folklorine muzikos raiška. Grinevičienė (2002) ir Katinienė (2001) pabrėžia, kad etnomuzika padeda formuoti vaikų tapatybę, skatina pagarbą kultūriniam paveldui ir gali būti lengvai pritaikoma vaikų žaidybiniame kontekste. Šiuolaikinius interaktyvius metodus taiko 69 proc. respondentų – tai rodo, kad pedagogai siekia derinti tradicinius ir modernius ugdymo būdus. Tai gali apimti skaitmenines priemones, edukacines programas ar inovatyvius mokymo metodus, kurie padeda įtraukti vaikus ir skatinti jų susidomėjimą muzika. Kaip pažymi Budinavičienė ir Spiriajevienė (2024), STEAM metodų taikymas skatina vaikų kūrybiškumą, eksperimentavimą ir komandinius gebėjimus, kurie ypač svarbūs muzikiniuose žaidimuose. Beveik pusė pedagogų (48 proc.) naudoja muzikos instrumentus, o tai rodo, kad ši praktika yra gana paplitusi, tačiau nėra dominuojanti. Dažniausiai įtakos tam turi priemonių stoka arba laiko trūkumas. Improvizacinius metodus taiko 52 proc. pedagogų, kas rodo, kad mokytojai skatina vaikų kūrybiškumą ir saviraišką. Improvizacija leidžia vaikams laisvai tyrinėti garsus, kurti savitas muzikines struktūras bei ugdyti pasitikėjimą savimi. Šią nuostatą patvirtina Ikimokyklinio ugdymo gairės (2024), kuriose pabrėžiama improvizacijos svarba formuojant vaikų muzikinį mąstymą ir emocinę raišką. Galima daryti prielaidą, kad muzikinių žaidimų taikymas ugdymo procese yra itin svarbus ir plačiai naudojamas.

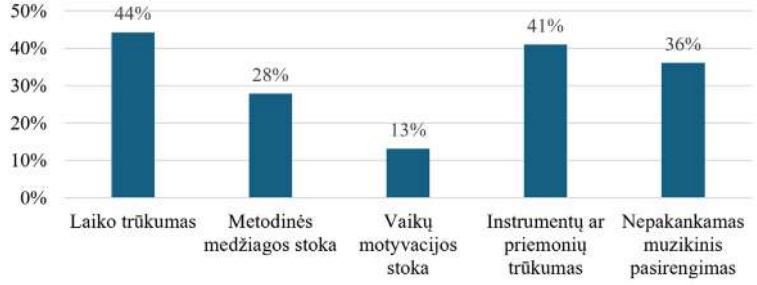
Tyrime dalyvavę pedagogai atskleidė dažniausiai naudojamas muzikinio ugdymo formas (žr. 2 pav.).

2 pav. Dažniausiai naudojamos muzikinio ugdymo formos

Tarp muzikinio ugdymo formų dažniausiai naudojamas yra muzikos klausymas - nurodė 74 proc. respondentų, dainavimas – 70 proc., ritmikos ugdymas – nurodė 66 proc. respondentų. Tai rodo, kad pedagogai daug dėmesio skiria vaikų aktyviam dalyvavimui muzikinėje veikloje (dainavimui, ritmikos pratimams), taip pat klausymo įgūdžių lavinimui. Didaktiniai muzikos žaidimai (pažymėjo 48 procentų respondentų) taip pat užima reikšmingą vietą ugdymo procese, nes skatina interaktyvų mokymąsi, kūrybiškumą ir vaikų įsitraukimą. Grojimas instrumentais 23 proc. yra taikomas rečiau, tačiau vis dar išlieka svarbia veikla, prisidedančia prie garsų suvokimo ir muzikos kūrimo įgūdžių formavimo. Svarbu paminėti ir tai, kad muzikos rašto pradmenų mokymas nėra plačiai naudojamas (pažymėjo tik 3 procentai respondentų), tikėtina dėl vaikų amžiaus ypatumų arba pedagogo profesionalumo. Galima daryti išvadą, kad pedagogai pirmenybę teikia interaktyvioms, įtraukiančioms muzikinio ugdymo formoms.

Tyrimas atskleidė ir pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduria respondentai taikydami muzikinius žaidimus (žr. 3 pav.).

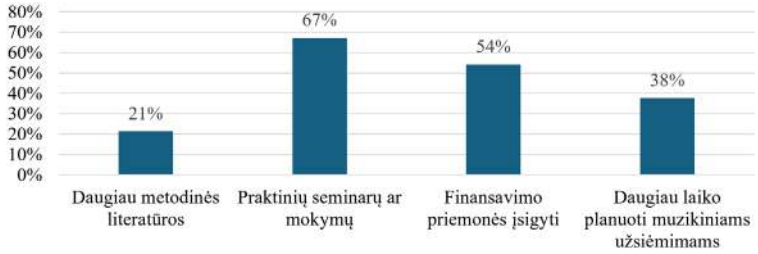

3 pav. Iššūkiai, kylantys taikant muzikinius žaidimus

Didžiausias iššūkis pedagogams yra laiko trūkumas (44 proc.), kas rodo, kad pedagogams dažnai nepakanka laiko organizuoti muzikinius žaidimus, ypač jei ugdymo procesas yra intensyvus ir apima daugybę kitų veiklų. Laiko stoka gali turėti įtakos, kad muzikinių žaidimų integravimas į kasdienę veiklą tampa sudėtingas, nepaisant jų svarbos vaikų ugdymui. Instrumentų ar priemonių trūkumą išskyrė 41 procentas respondentų. Tai rodo, kad kai kurioms muzikinių žaidimų veikloms gali trūkti tinkamų priemonių (muzikos instrumentų, garso aparatūros ar edukacinių žaidimų),

kurie būtini norint užtikrinti veiklų kokybę ir įvairovę. Šis iššūkis gali apsunkinti kūrybišką ir įtraukiančią muzikinių žaidimų organizavimą. 36 procentai respondentai nurodė nepakankamą muzikinį pasirengimą, kas gali rodyti, kad ne visi pedagogai turi reikiamų muzikinių įgūdžių ar žinių, kad galėtų pilnai įgyvendinti muzikinius žaidimus. 28 proc. respondentų nurodė metodinės medžiagos stoką, kas rodo, kad pedagogai kartais susiduria su sunkumais dėl trūkstamų, aktualių ir kokybiškų šaltinių, kurie galėtų padėti parengti ir įgyvendinti muzikinius žaidimus. Respondentai taip pat pabrėžė vaikų motyvacijos stoką kaip iššūkį pedagoginėje veikloje (13 proc.). Tai gali būti susiję su vaikų amžiumi, asmeninėmis savybėmis ar net pedagogų gebėjimu pritraukti ir įtraukti vaikus į muzikines veiklas. Dalis vaikų nesidomi muzikos veiklomis arba nesijaučia įtraukti į žaidimus, kas gali riboti jų ugdymo efektyvumą. Muzikinio ugdymo sėkmė, anot Veličkos (2004), labai priklauso nuo pedagogo pasirengimo padėti vaikui išgyventi muziką emociškai bei nuo sukurtų sąlygų kūrybiškai saviraiškai. Galima daryti prielaidą, jog nors muzikinių žaidimų taikymas suteikia daug naudos vaikų ugdymui, vis dar išlieka tam tikrų praktinių iššūkių, kuriuos reikėtų spręsti siekiant užtikrinti kokybišką ir efektyvų muzikinių žaidimų integravimą į ugdymo procesą.

Tyrime siekiama išsiaiškinti, kokia pagalba reikalinga pedagogams siekiant efektyviai taikyti muzikinius žaidimus. Duomenys pateikiame ketvirtame paveiksle.

4 pav. Pagalba ir priemonės muzikiniams žaidimams taikyti

Didžioji dalis respondentų (67 proc.) nurodė, kad reikėtų praktinių seminarų ar mokymų, kurie padėtų geriau naudoti muzikinius žaidimus. Dažnai pedagogams trūksta konkrečių žinių ir įgūdžių, kurie leistų efektyviau integruoti muzikinius žaidimus į ugdymo procesą. Mokymai galėtų padėti ugdytojams geriau suprasti muzikinių žaidimų privalumus, taikymo metodikas ir efektyvumą įvairiose ugdymo situacijose. Respondentai (54 proc.) pabrėžė, kad reikia finansavimo priemonių įsigyti reikalingoms priemonėms. Tai rodo, kad norint sėkmingai taikyti muzikinius žaidimus, pedagogams reikia tinkamų priemonių – nuo muzikos instrumentų iki edukacinių technologijų, kurios galėtų padėti praturtinti muzikos užsiėmimus. Taip pat reikia daugiau laiko planuoti muzikiniams užsiėmimams (38 proc.). Laiko stoka dažnai yra vienas didžiausių iššūkių pedagogams, ypač kai reikia suderinti muzikos veiklas su kitais ugdymo tikslais ir uždaviniais. Papildomas laikas leistų pedagogams geriau pasiruošti, sukurti veiklas ir pasiekti norimų rezultatų. Dalis, 21 procentas respondentų, prašo daugiau metodinės literatūros, kad galėtų geriau įgyvendinti muzikinius žaidimus savo ugdymo procese. Tai rodo, kad pedagogams trūksta tinkamų išteklių, kurie padėtų rengti ir pritaikyti muzikinius žaidimus atsižvelgiant į vaikų amžių, gebėjimus ir poreikius.

Galima daryti išvadą, kad, siekiant palengvinti muzikinių žaidimų taikymą, svarbu investuoti į pedagogų mokymus, tinkamas priemones, daugiau laiko ugdymui ir metodinę paramą. Tai būtų žingsniai, kurie prisidėtų prie kokybiškesnio muzikinio ugdymo ir efektyvesnio muzikinių žaidimų integravimo į kasdienį ugdymo procesą.

Išvados

1. Ikimokyklinis amžius – žaidimų metas, kada vaikai žaisdami susipažįsta su aplinkiniu pasauliu, gamta. Žaidimai su muzika, kurie yra sėkmingai integruoti į visą ugdymo procesą, sustiprina vaiko teigiamas emocijas, padeda jam įsisavinti tautos tradicijas, etninę kultūrą, lavina turimus muzikinius sugebėjimus, padeda jam geriau pažinti muzikos garsų pasaulį. Žaisdami muzikinius žaidimus vaikai praturtina savo turimą kūrybinį bagažą, lengviau mokosi kalbos, matematikos, pasaulio ir savęs pažinimo, žymiai lengviau įsisavina muzikos elementus.
2. Muzikinio ugdymo procese (muzikinių valandėlių, muzikinių žaidimų ir edukacinių veiklų metu) labai svarbus pedagogo vaidmuo, nes mokytojas padeda vaikui išgyventi muziką emociškai, ugdo jo jausmų kultūrą ir muzikinį intelektą, sudaro sąlygas vaikų elementariai muzikinei kūrybai, skatina poreikį siekti muzikavimo socializacijos.
3. Tyrime dalyvavę pedagogai naudoja dainavimo, ritminius, judesio ir šokio, klausymo ir garsų atpažinimo žaidimus, socializaciją ir bendradarbiavimą skatinančius žaidimus ir kt. Tai yra svarbios ir prasmingos ugdymo

priemonės, tačiau jų taikymui trukdo metodinės medžiagos trūkumas, laiko stoka ir ne visada palankios sąlygos įstaigose, todėl jų potencialas dar nėra pilnai išnaudojamas.

Literatūra

1. Burvytė, S. (2022). *Sumanioji edukacija vaikų žaidimuose*. Vilnius.
2. Budinavičienė, R. (2005). *Kaip gyveni, dainele? Vaikų vokalo lavinimas. Dainos.* Leidykla Lucilijus.
3. Budinavičienė, R., Spiriajevienė, I. (2024). *Muzikinės steam veiklos priešmokykliniame ugdyme atsižvelgiant į meninio ugdymo mokytojų patirtis ir iššūkius.* Klaipėda.
4. Šiuipytė, E., Laurutienė, V. (2001). *Vaikų rateliai ir žaidimai.* Vilnius.
5. Gaižauskaitė, I. ir Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa.* Vadovėlis. Vilnius: MRU.
6. Grinevičienė, N. (2002). *Vaikystės žaidimai.* Kaunas.
7. Grinevičienė, N. E. (2002). *Tradiciniai (lietuvių liaudies) žaidimai šiuolaikiniame vaikų darželyje.* Pedagogika, 58.
8. *Ikimokyklinio ugdymo programos gairės* (2023). Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/projektai/wpcontent/uploads/2024/02/Ikimokyklinio-ugdymo-programos-gaires.pdf
9. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi pasiekimų aprašas* (2024). Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2024/02/Ikimokyklinio-amziaus-vaiku-ugdymosi-pasiekimu-aprasas.pdf
10. Kievišas, J., Gaučaitė, R. (2000). *Vaiko veikla meninio ugdymo procese.* Šiauliai.
11. Katinienė, A., Vaičienė, A. (2001). *Muzika vaikų darželyje.* Šiauliai.
12. Lasauskienė, J. (2010). *Muzikos mokytojo veikla ir kompetencijos.* Mokslo studija. Vilnius.
13. Šiuipytė, E., Laurutienė, V. (2001). *Vaikų rateliai ir žaidimai.* Vilnius.

IX ĮMONĖS INTERNETINĖS RINKODAROS PRIEMONIŲ TOBULINIMAS

Paulius Ciprisevičius, Giedrė Rumba,
Lektorė Kristina Miškinienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjama internetinės rinkodaros samprata ir jos reikšmė šiuolaikinei verslo aplinkai, remiantis „Vinted“ pavyzdžiu. Tyrimo tikslas – įvertinti taikomas internetinės rinkodaros priemones ir vartotojų požiūrį. Tyrimas atliktas kiekybiniu metodu – apklausos būdu. Rezultatai atskleidė, kad vartotojai teigiamai vertina personalizuotą turinį ir socialinių tinklų integraciją.

Raktiniai žodžiai: internetinė rinkodara, vartotojų elgsena, socialiniai tinklai, Vinted, skaitmeninis turinys.

Įvadas

Šiuolaikinis amžius dažnai vadinamas informaciniu, nes pagrindinis konkurencinis pranašumas šiandien priklauso nuo informacijos ir technologijų naudojimo. Tradicinę rinkodarą pakeičia internetinė rinkodara, kuri atveria naujas galimybes per elektronines medijas ir komunikacijos kanalus. Internetinė rinkodara leidžia vartotojams ir įmonėms pasiekti įvairią informaciją, dalintis idėjomis, ieškoti verslo partnerių ir taip prisideda prie daugiakultūrės aplinkos suvienijimo.

Darbo tikslas: išanalizuoti „Vinted“ internetinę rinkodarą ir vartotojų požiūrį į taikomas priemones.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti internetinės rinkodaros sampratą ir jos reikšmė šiuolaikiniam verslui.
2. Išsiaiškinti internetinės rinkodaros priemonių rūšis ir jų efektyvumo vertinimą.
3. Įvertinti vartotojų elgsenos pokyčius skaitmeninėje erdvėje

Darbo tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė, tyrimui atlikti pasirinkome kiekybinį metodą – elektroninę apklausą internetu. Tai greitas ir efektyvus būdas apklausti tiriamuosius. Respondentų buvo paprašyta atsakyti į pateiktus anketos klausimus (struktūrizuotas duomenų rinkimas). Anketa anonimiška. Duomenų analizė – statistinė duomenų analizė. Statistinė analizė pasirinkta dėl jos tikslumo ir galimybės efektyviai įvertinti tendencijas. Tyrimo duomenys pateikiami kiekybine forma: skaičiais ir procentais.

1. INTERNETINĖS RINKODAROS SAMPRATA IR PRIEMONIŲ ANALIZĖ

Internetinė rinkodara – tai tiesioginės rinkodaros forma, kai naudojamos internetinės technologijos, leidžiančios sukurti abipusį ryšį tarp vartotojų ir pardavėjų per skaitmenines komunikacijos priemones. Internetinė rinkodara laikoma šiuolaikine rinkodaros forma, apimančia strategijų ir metodų rinkinį, skirtą paskatinti potencialius klientus susidomėti siūlomomis prekėmis ar paslaugomis. Ji suteikia verslo įmonėms vertingų priemonių ir resursų, leidžiančių pasiekti vartotojus tuo metu, kai jie aktyviai ieško konkrečių produktų ar paslaugų (Rosita Uznienė, 2011, p. 122).

1.1. Internetinės rinkodaros reikšmė šiuolaikiniam verslui

Šiuolaikiniame versle ir artimiausioje ateityje internetinė rinkodara siekia vieno pagrindinio tikslo – pritraukti platesnes vartotojų grupes, efektyviai išnaudojant visus prieinamus skaitmeninius kanalus. Prie internetinės rinkodaros kanalų priskiriamos interneto ir skaitmenizavimo pagrindu veikiančios platformos, tokios kaip paieškos sistemos, elektroninės parduotuvės ar socialiniai tinklai (Romeikaitė ir Žemaitis, 2021, p.392).

Internetinės rinkodaros naujovės keičia tai, kaip įmonės bendrauja su vartotojais, ir sukuria modernias galimybes reklamuoti produktus, paslaugas, prekės ženklus ir pasiekti naujas tikslines auditorijas (Molchanova, 2023, p. 2).

Tinkamai įvykdytas skaitmeninės rinkodaros planas nėra pasirinkimas šiandieniniame skaitmeniniame pasaulyje, o veikiau poreikis organizacijoms, norinčioms augti, konkuruoti ir sėkmingai (Sathiyamoorthy, 2023, p. 7).

Šiandieninėje verslo aplinkoje internetinė rinkodara tampa vienu svarbiausių sėkmingos veiklos veiksnių. Ji leidžia

įmonėms ne tik pasiekti platesnę auditoriją, bet ir greičiau reaguoti į rinkos pokyčius bei vartotojų poreikius (Shtal, Ptashchenko, Radionov ir Kurtsev, 2023, p. 54).

Internetinė rinkodara leidžia įmonėms greičiau ir efektyviau pasiekti vartotojus, naudoti duomenimis grįstus sprendimus, stiprinti prekės ženklo žinomumą bei kurti ilgalaikius santykius su klientais. Ji tampa neatsiejama verslo strategijos dalimi, kuri padeda ne tik išlikti konkurencingiems, bet ir augti globalioje rinkoje (Shtal, Ptashchenko, Radionov ir Kurtsev, 2023, p. 54).

1.2. Internetinės rinkodaros priemonių rūšys ir efektyvumo vertinimas

Šiuolaikinėje skaitmeninėje visuomenėje, gyvename duomenų amžiuje, beveik viską, ką galima paversti skaitmenine forma, galima ir išmatuoti. Kadangi įmonės vis labiau vertina pamatuojamus rezultatus, kartu didėja ir internetinės rinkodaros reikšmė. Internetinė rinkodara remiasi įvairiomis technologijomis ir internetiniais įrankiais, tokiais kaip paieškos sistemos, socialiniai tinklai, el. paštas ar internetinė reklama. Jos pagrindinis tikslas – geriau suprasti vartotojų poreikius ir juos patenkinti (Pretkelytė ir Ožalienė, 2022, p. 312).

1.2.1. Paieškos sistemų optimizavimas

Paieškos variklio optimizavimas orientuotas į klientų naršymo patirties gerinimą ir tų, kurie aktyviai ieško prekės ženklo, jo paslaugų ir produktų, matomumą internete. Šiuo metu dauguma klientų turi prieigą prie interneto. Optimizavimo paieškos sistemoms (SEO) įtaka internetinių pirkėjų ketinimams pirkti turi daugialypių pasekmių. Ji padeda įmonėms atpažinti veiksnius, turinčius įtakos produktų pasirinkimui itin konkurencingoje skaitmeninėje rinkoje, padeda nustatyti strateginę poziciją naudojant SEO rinkodarą.

Internetiniai pirkėjai vertina patogumą, nes apsipirkimas internetu sutaupo daug laiko. Tačiau internetinės parduotuvės turi sukurti įsimintinas patirtis ir pasitikėjimą, kad atitiktų klientų poreikius (Caro, Mendoza, Noble ir Tanglao, 2024, p. 40).

Turinio tinkamumas yra labai svarbus norint optimizuoti svetainės paieškos sistemą. Svetainių turinys turi būti kuriamas aplink pasirinktus raktinius žodžius, o turinio kokybė – tikslumas, patikimumas ir aiškumas – yra svarbūs siekiant pagerinti svetainės kokybę. Norint sukurti pasitikėjimą su vartotojais, svarbu aiškiai pateikti aukštos kokybės ir tinkamą informaciją svetainėje, nes tai yra reikšmingi veiksniai turinio patrauklumui.

Svetainės dizainas taip pat yra svarbus veiksnys lemiantis pirkėjų susidomėjimą. Spalvų tinkamumas, didelės raiškos vaizdai, vizualiai patrauklios piktogramos ir pakankamai didelis šriftas yra būtini norint pritraukti pirkėją, nes internetiniai pirkėjai pasitiki tuo ką mato pirkimo metu. Bendras svetainės išdėstymas gali įkvėpti klientams didelį pasitikėjimą ir pasitikėjimą produkto kokybe, remiantis jų įsitikinimais prieš perkant (Caro, Mendoza, Noble ir Tanglao, 2024, p. 40).

1.2.2. Socialiniai tinklai internetinėje rinkodaroje

Socialiniai tinklai tapo svarbia skaitmeninės rinkodaros ir reklamos priemone, skatinančia klientus pirkti internetu. Daugelis tyrėjų nustatė, kad socialiniai tinklai daro įtaką vartotojų pirkimo ketinimams, daug klientų naudojasi socialine žiniasklaida, ir pasiūlė, kad verslas turėtų daugiau investuoti į socialinės žiniasklaidos rinkodarą, kad užtikrintų sėkmę per ilgalaikę strategiją. . Prieš pirkdami žmonės nuolat ieško atsiliepimų iš savo socialinės žiniasklaidos bendruomenių. Vartotojai naudojasi socialiniais tinklais, kad prisijungtų prie bendruomenės grupių, kad apsvarstytų savo bendraamžių perspektyvas ir geriau suprastų prekę ar paslaugą (Chaubey, Sharma ir Subramanian, 2022, p. 42).

Dauguma įmonių naudojasi socialiniais tinklais, kad reklamuotų savo produktus ir užmegztų ryšį su klientais, nes jie leidžia vartotojams kurti savo profilius, dalytis informacija, bendrauti ir palaikyti ryšį su kitais vartotojais tose pačiose svetainėse. Nepaisant nuolat tobulėjančių socialinės žiniasklaidos priemonių ir technologijų, vartotojai vis dar laikosi nuoseklaus pirkimo proceso. Pirmiausia jie ieško informacijos apie produktą, susidaro teigiamus ar neigiamus jausmus ir tik tada priima sprendimą pirkti, naudoti produktą arba jį ignoruoti (Chaubey, Sharma ir Subramanian, 2022, p. 42).

1 pav. Koncepcinis modelis

Šiame paveikslėlyje matome, kaip socialinių tinklų rinkodara skatina įvairių prekinių ženklų žinomumą ir vartotojų ketinimą pirkti.

1.3. Vartotojų elgsenos pokyčiai skaitmeninėje erdvėje.

Vartotojų elgesys reiškia sritį, kurioje nagrinėjami psichologiniai, socialiniai ir kultūriniai veiksniai, turintys įtakos asmenų produktų ir paslaugų tyrimo, pirkimo ir naudojimo procesams. Ši koncepcija vaidina svarbų vaidmenį rinkodaros ir verslo srityse, siekiant suprasti vartotojų pageidavimus, apsipirkimo motyvaciją ir pirkimo sprendimus.

Vartotojai naudojasi internetu, kad surinktų informaciją apie produktus ir paslaugas, o internetinės apžvalgos, socialinės žiniasklaidos komentarai ir kitas internetinis turinys formuoja jų sprendimus. Pagrindinis skaitmeninio vartotojų elgesio elementas yra produktų ir paslaugų pirkimas internetu (Efendioglu, 2024, p. 68).

Skaitmeninių technologijų raida vartotojų elgesį skaitmeninėje ekonomikoje pavertė svarbia interesų sritimi. Įrodyta, kad skaitmeninė rinkodara daro didelę įtaką vartotojų pirkimo sprendimams (Efendioglu, 2024, p. 68).

Sparčiai vystantis technologijoms, didėja poreikis priimti duomenimis grįstus sprendimus, tačiau tai reikalauja atsakingo duomenų rinkimo ir valdymo. Nors dauguma vartotojų privatumo apsaugą vertina kaip svarbią, retas yra pasirengęs imtis realių veiksmų jai užtikrinti. Dažnai, siekdami patogumo, jie nesigilina į su duomenų apsauga susijusią informaciją ir lengvai atskleidžia asmens duomenis (Liachovičiūtė ir Kyguolienė, 2021, p. 93).

Nors vartotojai deklaruoja siekį saugoti privatumą, jų elgesys dažnai prieštarauja šiems ketinimams – atskleidžiama daugiau duomenų nei būtina. Šis neatitikimas tarp deklaruojamų norų ir realaus elgesio vadinamas privatumo paradoksu (Liachovičiūtė ir Kyguolienė, 2021, p. 93).

2. VINTED INTERNETINĖS RINKODAROS ANALIZĖ

Vinted – Lietuvoje įsikūrusi elektroninės komercijos įmonė, startuolis. Tai internetinė naudotų drabužių ir aksesuarų prekybos ir mainų platforma, veikianti pagal tiesioginio keitimosi resursais tarp lygiaverčių vartotojų P2P tinklo modelį. „Vinted“ veiklos strategija siekia, kad dėvėti drabužiai taptų pirmu pasirinkimu, taip skatinant resursų tausojimą mados industrijoje. „Vinted“ suteikia savo platformos nariams galimybę užsidirbti iš jiems priklausančių daiktų, arba sutaupyti perkant naujus.

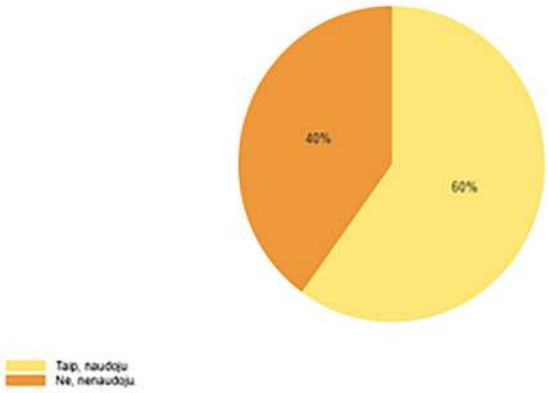
Šiandien „Vinted“ veikia 11 rinkų Europoje, įskaitant Prancūziją, Vokietiją, Ispaniją ir Nyderlandus. Bendrovės įvairiatautė komanda dirba iš centrinio biuro Vilniuje bei padalinių Berlyne, Prahoje ir Varšuvoje. Platforma iš viso turi 25 mln. vartotojų, joje – per 180 mln. skirtingų drabužių ir vaikų prekių (Chockevičiūtė, 2019).

2.1. Tyrimo rezultatų analizė

Šiuo tyrimu siekta išsiaiškinti kaip „Vinted“ vartotojai vertina šios platformos internetinės rinkodaros priemones bei vertina jų efektyvumą skatinant vartotojų įsitraukimą ir pasitikėjimą šiuo tinklapiu. Tyrime dalyvavo 50 respondentų. Tyrimui atlikti pasirinkome kiekybinį metodą – elektroninę apklausą internetu. Tyrimo imtį sudaro atsitiktinai pasirinkti interneto vartotojai. Tyrime dalyvavo tiek „Vinted“ vartotojai, tiek asmenys, kurie šia platforma nesinaudoja.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti, kaip vartotojai sužino apie „Vinted“ tinklapį.
2. Nustatyti, kuriose socialinių tinklų platformose vartotojai dažniausiai mato „Vinted“ turinį.
3. Įvertinti ar socialiniuose tinkluose matytas turinys skatina vartotojus naudoti „Vinted“.
4. Aptarti, kaip vartotojai vertina „Vinted“ internetinę svetainę, klientų aptarnavimą ir grįžtamąjį ryšį.

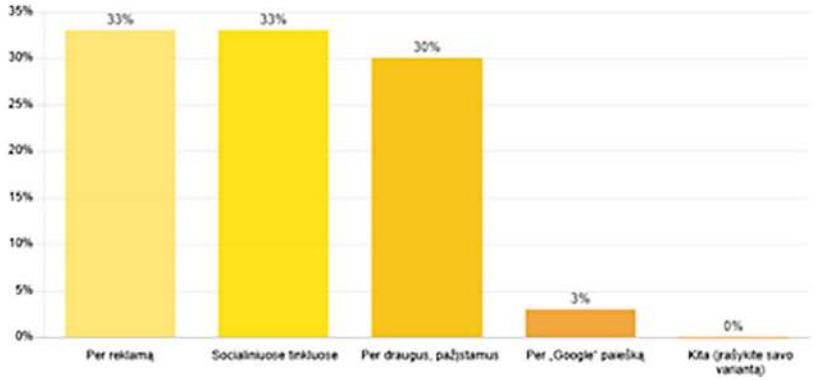
2 pav. Respondentų naudojimasis „Vinted“.

Respondentų buvo paklausta ar jie naudojasi „Vinted“ platforma. Remiantis apklausos rezultatais, didesnė dalis (60%) nurodė, kad naudojasi. O likusi apklaustųjų dalis (40%) teigė ja nesinaudojantys. Apklausos rezultatai rodo, kad „Vinted“ yra pakankamai žinoma ir naudojama dalies vartotojų, tačiau vis dar išlieka auditorijos, kuri jos nepasiekia arba nesusidomėjo.

Tiriamųjų kurie nesinaudoja „Vinted“ platforma buvo paklausta dėl kokių priežasčių jie nesinaudoja. Didesnė dalis respondentų (35%) nurodė, kad apie šią platformą nebuvo girdėję. Ketvirtadalis tiriamųjų teigė jog nerado ko ieškojo. Taip pat toks pat skaičius atsakiusiųjų (25%) pabrėžė jog ši platforma jiems nereikalinga. Mažiausia dalis respondentų (15%) nurodė, kad jiems atrodo sudėtinga naudotis „Vinted“ svetaine.

Tų pačių tyrimo dalyvių, kurie nesinaudoja „Vinted“ buvo paklausta ar jiems yra tekę matyti „Vinted“ reklamą internete ar socialiniuose tinkluose. Daugiau kaip pusė (55%) atsakė teigiamai, o mažiau nei pusė (45%) teigė reklamos nepastebėję. Gauti duomenys rodo, kad nors reklaminis turinys pasiekia dalį auditorijos, vis dar yra nemaža dalis vartotojų, kurių ši komunikacija nepasiekia arba jie jos neatpažįsta kaip reklamos.

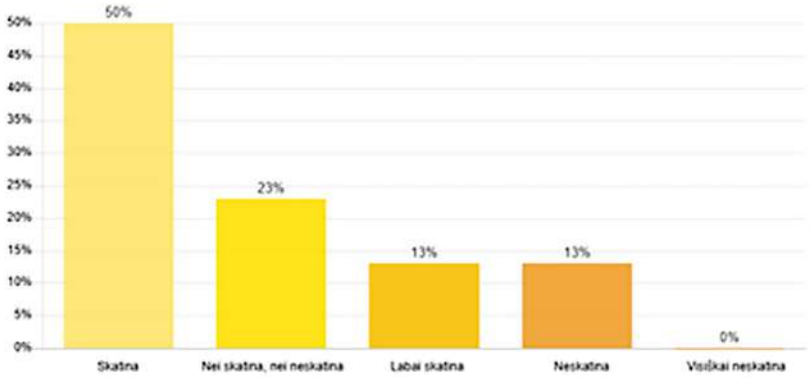
Atsakydami į klausimą, kas galėtų paskatinti juos pradėti naudotis „Vinted“ tinklapiu, didesnė dalis respondentų (52,4%) teigė sužinoję tai iš draugų ar pažįstamų. Trečdalis apklaustųjų (33%) nurodė, kad juos paskatintų patogesnis naudojimasis svetaine. Mažiausia dalis respondentų (10%) pageidautų didesnio pasitikėjimo duomenų apsauga. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad vartotojus pritraukia jų aplinkoje esantys žmonės, kurie naudojasi tam tikromis platformomis.

3 pav. Iš kur respondentai sužinojo apie „Vinted“.

Respondentų buvo paklausta iš kur jie pirmą kartą sužinojo apie „Vinted“. Trečdalis (33%) atsakė, kad apie „Vinted“ sužinojo per reklamą. Tiek pat dalyvių (33%) nurodė, kad sužinojo per socialinius tinklus. Panaši dalis respondentų (30%), teigė, kad apie tai sužinojo per draugus ar pažįstamus. O mažiausiai atsakė (3%), jog rado per „Google“ paiešką. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad reklama, socialiniai tinklai ir asmeninė žmonių komunikacija labiausiai pritraukia naujus vartotojus.

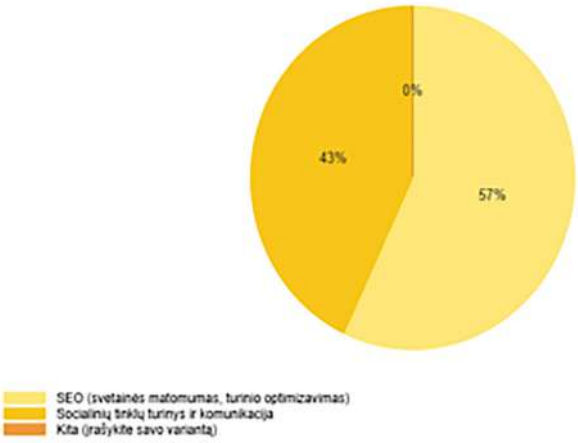
Respondentų buvo paprašyta įvertinti, kaip dažnai jie pastebi „Vinted“ turinį trijose skirtingose socialinių tinklų platformose – „Instagram“, „Facebook“ ir „TikTok“. „Instagram“ platformoje apklaustieji nurodė, kad (30%) dažnai mato „Vinted“ turinį, (60%) kartais, o (10%) retai. „Facebook“ socialiniame tinkle respondentai nurodė, kad (53%) kartais mato „Vinted“ turinį, (30%) dažnai, o (17%) retai. „TikTok“ programėlėje tyrimo dalyviai nurodė, kad (47%) niekada nematė „Vinted“ turinio, (30%) retai, (17%) dažnai ir (7%) kartais. Anketos duomenys atskleidžia, kad daugiausia respondentų mato „Vinted“ turinį „Instagram“ ir „Facebook“ socialiniuose tinkluose.

4 pav. Socialinių tinklų reklamos įtaka „Vinted“ naudojimuisi.

Respondentų buvo paklausta ar socialiniuose tinkluose matyta informacija apie „Vinted“ skatina naudotis šia platforma. Pusė tyrimo dalyvių (50%) nurodė, kad tai skatina juos naudotis. Taip pat (13%) teigė, kad tai labai skatina. Beveik ketvirtadalis respondentų (23%) teigė jog tai nei skatina, nei neskatina. O mažiausiai apklaustųjų (13%) pabrėžė, kad tai jų neskatina. Tyrimo gauti duomenys leidžia suprasti, kad socialiniuose tinkluose matyta reklama apie „Vinted“ didesnę dalį vartotojų skatina naudotis šia platforma.

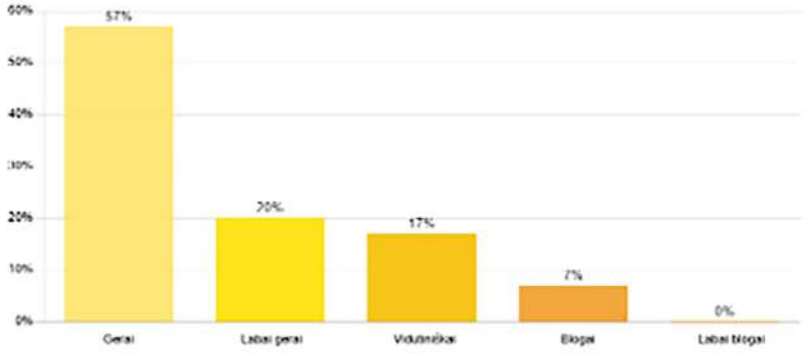
Apklaustųjų buvo pasiteirauta ar „Vinted“ paieškos rezultatuose yra pakankamai matoma. Nemaža dalis respondentų (69%), teigė jog pakankamai matoma. Tik (10%) atsakė, kad per mažai matoma. O galiausiai (20%) tyrimo dalyvių neturi aiškios nuomonės. Šie rezultatai atskleidžia, kad „Vinted“ platforma yra pakankamai matoma paieškos rezultatuose.

5 pav. Vartotojų nuomone patobulintinos „Vinted“ internetinės rinkodaros sritys.

Respondentų buvo paprašyta nurodyti, kurias „Vinted“ internetinės rinkodaros priemones, jų nuomone, būtų galima patobulinti. Daugiau kaip pusė apklaustųjų (57%) pasirinko SEO (svetainės matomumą ir turinio optimizavimą). O (43%) pasirinko socialinių tinklų turinį ir komunikaciją. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad nors „Vinted“ aktyviai veikia socialiniuose tinkluose, vartotojai vis tiek įžvelgia galimybių tobulinti komunikaciją, tačiau dar svarbesniu aspektu jie laiko paieškos sistemų optimizavimą.

Respondentų buvo paprašyta įvertinti „Vinted“ internetinę svetainę pagal tris aspektus: informacijos pateikimą, naršymo patogumą ir dizainą. Informacijos pateikimas įvertintas itin teigiamai, didžioji dauguma (77%) nurodė, kad vertina tai gerai. O (23%) nurodė, kad vertina labai gerai. Naršymo patogumas taip pat vertintas palankiai: didesnė dalis apklaustųjų (63%) vertino tai gerai. (23%) įvertino labai gerai. Vienas respondentas (3%) įvertino vidutiniškai. Tačiau buvo ir neigiamų įvertinimų: vienas respondentas (3%) įvertino blogai. O kiti du (7%) labai blogai. Dizainas buvo įvertintas šiek tiek įvairiau: Pusė respondentų (50%) įvertino gerai, o (23%) įvertino labai gerai. Penktadalis tiriamųjų (20%) įvertino vidutiniškai. Deja, bet (2%) respondentai įvertino blogai. Šie duomenys rodo, kad „Vinted“ svetainė dažniausiai vertinama teigiamai, tačiau didžiausi patobulinimai galėtų būti susiję su naršymo patogumu ir dizainu.

6 pav. Vartotojų vertinimas apie „Vinted“ klientų aptarnavimą ir grįžtamąjį ryšį.

Respondentų buvo pasiteirauta kaip jie vertina „Vinted“ klientų aptarnavimą ir grįžtamąjį ryšį. Daugiau kaip pusė atsakiusiųjų (57%) vertina gerai, o penktadalis (20%) labai gerai. Tik (17%) respondentų vertina vidutiniškai ir (7%) vertina blogai. Šie rezultatai atskleidžia kad „Vinted“ klientų aptarnavimo kokybė atitinka vartotojų lūkesčius, tačiau kai kuriems naudotojams vis dar pritrūksta aiškumo ar operatyvumo, sprendžiant iš vidutinių ir blogų vertinimų.

Respondentų buvo paklausta, kaip dažnai jie ieško papildomos informacijos prieš įsigydami prekę per „Vinted“ platformą (pvz., skaito atsiliepimus, komentarus, seka informaciją socialiniuose tinkluose). Daugiau kaip pusė apklaustųjų (53%) nurodė, kad retai ieško informacijos. (27%) nurodė, kad kartais ieško. Maža dalis apklaustųjų (17%) tai daro dažnai, o vienas apklausos dalyvis (3%) išvis to nedaro niekada. Anketos duomenys rodo, kad dauguma vartotojų perka gana pasitikėdami platforma, dažnai papildomai neieškodami informacijos, tačiau yra grupė vartotojų, kuriems vis dar svarbu įsitikinti dėl saugumo ar patikimumo.

Išvados

1. Internetinė rinkodara šiandieninėje verslo aplinkoje tampa būtinu strateginiu įrankiu, leidžiančiu įmonėms efektyviai pasiekti ir įtraukti vartotojus, stiprinti prekės ženklo pozicijas bei užtikrinti augimą konkurencingoje ir sparčiai besikeičiančioje rinkoje.
2. Internetinės rinkodaros priemonės, tokios kaip paieškos sistemų optimizavimas ir socialiniai tinklai, suteikia įmonėms galimybę efektyviai pasiekti vartotojus, geriau pažinti jų poreikius ir kurti artimesnius ryšius, o jų efektyvumas grindžiamas duomenimis grįstu vertinimu, leidžiančiu nuolat tobulinti rinkodaros strategijas bei stiprinti vartotojų pasitikėjimą.
3. Skaitmeninėje erdvėje vartotojų elgsena tampa vis labiau priklausoma nuo technologijų, o jų sprendimus veikia internetinis turinys, socialiniai tinklai ir duomenų analizė, tačiau nepaisant augančio susirūpinimo dėl privatumo, dažnai pastebimas privatumo paradoksas – vartotojai nori apsaugoti savo duomenis, bet realiame elgesyje linkę juos lengvai atskleisti dėl patogumo ar įpročio.
4. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma vartotojų apie „Vinted“ sužinojo iš draugų rekomendacijų, socialinių tinklų ir reklamų. Tai rodo, kad „Vinted“ internetinė rinkodara veikia, pasitelkiant socialinius tinklus ir reklamas pritraukiami nauji vartotojai.
5. Apklausoje gauti duomenys rodo, kad didžioji dalis vartotojų „Vinted“ turinį dažniausiai pastebi „Facebook“ ir „Instagram“ internetinėse platformose. Tai parodo, kad šie tinklai yra pagrindiniai „Vinted“ informacijos kanalai.
6. Respondentai nurodė, kad jiems matomas turinys socialiniuose tinkluose dažniausiai skatina naudotis „Vinted“ platforma. Tai rodo, kad reklamuojamas turinys skatina vartotojų susidomėjimą, pritraukdamas vis daugiau naujų vartotojų.
7. Dauguma vartotojų teigiamai įvertino „Vinted“ svetainės informacijos pateikimą, naršymo patogumą bei dizainą. Taip pat palankiai įvertintas klientų aptarnavimas ir grįžtamasis ryšys. Tai leidžia suprasti, kad „Vinted“ svetainė yra tinkamai optimizuota patogiam naudojimui, o vartotojų aptarnavimui ir atsiliepimams įmonė skiria deramą dėmesį.

Literatūra

1. Uznienė, R. (2011). *Rinkodara ir rinkotyra.* Prieiga per internetą: https://www.scribd.com/document/363952528/2011-Rinkodara-Ir-Rinkotyra.
2. Romeikaitė, A. ir Žemaitis, E. (2021). Inovatyvių skaitmeninės rinkodaros priemonių diegimas e.versle. *Ekonomika ir vadyba*, 392-397. Prieiga per internetą: https://etalpykla.vilniustech.lt/handle/123456789/156327.
3. Molchanova R.V. (2023). Innovations in internet marketing. *Mathematical, statistical and instrumental methods of economics*, 12(138), 1-4. Doi: doi.org/10.23670/IRJ.2023.138.115.
4. Sathiyamoorthy, C. (2023). The Value and Importance of Digital Marketing for Businesses. *International Journal for Multidisciplinary Research, 5(5)*, 1-8.
5. Shtal, T., Ptashchenko, O., Rodionov, S. ir Kurtsev, O. (2023). Implementation of modern marketing tools in entrepreneurial activity. *Economics of development,22(4)*, 54-63.
6. Pretkelytė, P. ir Ožalienė, D. (2022). Rinkodaros inovacijų taikymas es šalių įmonėse. *Ekonomika ir vadyba*, 311-321.
7. Caro, A., Mendoza, A., Noble, O., ir Tanglao, K. (2024). Influence of Search Engine Optimization (SEO) Towards Purchase Intention of Online Shoppers, *6(3)*, 279-285. Doi:10.32996/jbms.
8. Chaubey, D., Sharma, L., ir Subramanian, K. (2022). Social Network Marketing and its Influence on Online Purchase of Grocery Products during Covid-19 Pandemic: Mediating Role of Brand Awareness. *International Journal of Electronic Commerce Studies, 13(4)*, 39-60. Doi: 10.7903/ijecs.2056.
9. Efendioğlu, I. (2024). Digital consumer behavior: a systematic literature review. *Prizren social science journal, 8(1)*, 67-80.
10. Liachovičiūtė, J. ir Kyguolienė, A. (2021). Vartotojų elgsena elektroninėje prekyboje privatumo paradokso kontekste. *Public security and public order, 28*, 91-105.
11. Chockevičiūtė. (2019). *Lietuva turi savo pirmą vienaragį: „Vinted" vertė pasiekė 1 mlrd. eurų.* Prieiga per internetą: https://www.delfi.lt/verslas/verslas/lietuva-turi-savo-pirma-vienaragi-vinted-verte-pasieke-1-mlrd-euru-82898163.

DIRBTINIO INTELEKTO METODŲ INTEGRACIJA VADYBOS PROCESUOSE TARPTAUTINĖJE UAB "TELEMARKETING"

Kamilė Dimšaitė,
Lektorė Vaiva Mačienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama dirbtinio intelekto metodų integracija į vadybos procesus tarptautinėje įmonėje, išryškinant diegimo etapus, taikomus metodus ir strateginius aspektus. Aptariama technologijų teikiama nauda bei kylantys iššūkiai, ypač susiję su darbuotojų pasipriešinimu ir duomenų apsauga. Tyrimas grindžiamas anketine apklausa, kuria siekta įvertinti DI metodų poveikį vadybai. Gauti rezultatai atskleidžia didelį potencialą efektyvumui didinti, tačiau parodo ir esmines įgyvendinimo kliūtis.

Raktiniai žodžiai: dirbtinis intelektas, dirbtinio intelekto metodai, dirbtinio intelekto metodų integracija.

Įvadas

Šiuolaikiniame verslo pasaulyje inovacijos ir technologiniai sprendimai tapo neatsiejama organizacijų sėkmės sąlyga. Viena svarbiausių šiuolaikinių technologijų yra dirbtinis intelektas (DI), kuris atveria naujas galimybes įvairiose srityse: nuo duomenų analizės iki klientų aptarnavimo procesų optimizavimo. DI yra kompiuterių mokslo šaka, siūlanti sprendimus daugeliui problemų, įskaitant duomenų analizę, valdymą, žinių organizavimą ir sprendimų priėmimą.

Dirbtinis intelektas tampa vis svarbesniu veiksniu tarptautiniame versle, ypač įmonėms, veikiančioms skirtingose rinkose. Siekdamos sumažinti veiklos sąnaudas ir padidinti efektyvumą, daugelis organizacijų vis dažniau pasitelkia DI technologijas. Tačiau norint užtikrinti sėkmingą jų taikymą, būtina turėti tinkamą infrastruktūrą, leidžiančią efektyviai integruoti šias pažangias sistemas į verslo procesus.

Temos aktualumas. DI technologija tampa vis reikšmingesnė tarptautinių įmonių vadybos procesuose. Siekdamos didinti veiklos efektyvumą, konkurencingumą bei našumą, organizacijos vis dažniau integruoja DI sprendimus į kasdienę veiklą. DI priemonės padeda analizuoti didelius duomenų kiekius ir optimizuoti įvairius procesus, todėl tampa neatsiejama verslo valdymo dalimi. Tačiau netinkamai pritaikius DI metodus, galima ne tik nepasiekti laukiamų rezultatų, bet ir pakenkti organizacijos veiklai – pavyzdžiui, netiksliai interpretuojant duomenis ar priimant klaidingus sprendimus. Todėl siekiant ilgalaikės sėkmės ir tvaraus veiklos efektyvumo, būtina užtikrinti tinkamą DI diegimą ir jo taikymą įmonės procesuose.

Temos naujumas ir ištirtumas. DI tampa neatsiejama šiuolaikinio verslo dalimi dėl savo efektyvumo įvairiose veiklos srityse, o pastaraisiais metais jo plėtra gerokai paspartėjo. DI naujumas atsiskleidžia ne tik technologijų lygmenyje, bet ir teisės, švietimo bei visuomenės prisitaikymo srityse. Tai ypač aktualu šiandien, kai DI vis dažniau taikomas priimant sudėtingus sprendimus, darančius tiesioginę įtaką žmonių gyvenimui, todėl kyla svarbūs klausimai dėl saugumo, rizikos valdymo ir atsakomybės. Ši tema plačiai nagrinėjama akademinėje literatūroje – apie ją rašė tokie žinomi autoriai kaip Stuart Russell ir Peter Norvig, taip pat Lietuvos tyrėjai, analizuojantys etinius ir teisinius DI aspektus. Vis dėlto, vis dar trūksta konkrečios ir išsamios analizės, kaip DI sprendimai veikia vadybos procesus tarptautinėse įmonėse, ypač kai tenka koordinuoti ir apdoroti duomenis iš skirtingų šalių.

Tyrimo problema. Tarptautinės įmonės vis dažniau pasitelkia DI siekdamos optimizuoti savo vadybos procesus, tačiau vis dar kyla klausimas, kaip šių technologijų integracija gali būti sėkmingai pritaikyta ir kokį realų poveikį ji turi įmonės veiklos efektyvumui. Nors DI turi didelį potencialą klientų valdymui ir duomenų apdorojimo procesų automatizavimui, daugelis organizacijų susiduria su iššūkiais, kaip teisingai ir efektyviai integruoti šias technologijas į savo kasdienę veiklą, ypač tarptautinėse rinkose, kur reikia atsižvelgti į įvairias kultūrines ir rinkos ypatybes.

Darbo objektas: DI metodų integracija vadybos procesuose tarptautinėje įmonėje.

Darbo tikslas – išanalizuoti DI metodų integracijos galimybes vadybos procesuose tarptautinėje UAB „Telemarketing" ir įvertinti jo poveikį įmonės veiklos efektyvumui bei sprendimų priėmimui.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti DI sampratą, jo diegimo versle metodus ir iššūkius.
2. Identifikuoti pagrindines įmonės DI taikymo vadybos sritis ir joms tinkamus DI metodus.
3. Įvertinti DI taikymo reikšmę įmonės vadybos procesuose ir sprendimų priėmime.
4. Išsiaiškinti pagrindines kliūtis DI diegime įmonės veiklos procesuose.

Darbo metodai: Literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė, anketinė įmonės darbuotojų apklausa.

1. DIRBTINIO INTELEKTO KONCEPCIJA IR REIKŠMĖ

DI šiandien yra viena iš svarbiausių technologijų, keičiančių ne tik žmonių kasdienybę, bet ir darbo procesus. Dabartiniame pasaulyje DI jau yra plačiai taikomas, nuo išmaniųjų sistemų iki labai sudėtingų verslo valdymo sistemų. DI suteikia kompiuteriams galimybę atlikti ir išspręsti užduotis, kurias anksčiau galėjo atlikti tik patys žmonės: mokytis iš patirties, priimti sudėtingus sprendimus ar analizuoti informaciją. Ši technologija sugeba efektyviau ir greičiau atlikti darbus mažinant klaidų tikimybę ir sugeba optimizuoti įvairiausius vadybos procesus. Verslo kontekste DI ypač reikšmingas – jis leidžia automatizuoti pasikartojančias užduotis ir priimti objektyvius sprendimus pagrįstais duomenimis. Pavyzdžiui, vietoje rankinio tūkstančių klientų duomenų apdorojimo, DI tai atlieka per labai trumpą laiką, taupydamas išteklius ir didindamas darbo našumą.

1.1. Dirbtinio intelekto samprata

DI – tai technologija, leidžianti kompiuterinėms sistemoms atlikti žmogaus intelektui būdingas užduotis, tokias kaip kalbos atpažinimas, problemų sprendimas ar duomenų analizė. Pastaraisiais dešimtmečiais DI vystėsi itin sparčiai, ypač atsiradus giluminio mokymosi metodui, kuris išplėtė technologijos taikymo galimybes ir leido sistemoms mokytis iš didelių duomenų kiekių.

DI turi didelį potencialą ateityje, tačiau norint išvengti neigiamų pasekmių ateityje, svarbu kurti ne tik pažangias technologijas, bet ir atsižvelgti į jų taikymo atsakingumą. DI technologija yra laikoma užbaigta tik tada, kai pasiekia tikslą dėl kurios jis ir buvo sukurtas (Boden, 2016). Kaip teigia autoriai Russel ir Norvig (2016), DI vertinamas keliais pagrindiniais aspektais, kaip žmogaus intelektą imituojančią sistemą arba sistemą, kuri geba mokytis be žmogaus įsikišimo. DI nėra tik užprogramuota sistema – tai ir technologija gebanti analizuoti milžiniškus duomenų kiekius ar net numatyti galimus ateities scenarijus. DI plėtra nėra tik vienoje šalyje tai yra globalus reiškinys, kuris sugeba keisti įvairias gyvenimo sritis pasaulyje (Klonick, 2024). Be viso to, DI technologija remiasi pagrindiniais metodais: *mašininis mokymasis* – metodas, kuris leidžia sistemoms analizuoti ir apdoroti didelius duomenų kiekius ir tobulinti savo veikimą be žmogaus įsikišimo – jis ypatingai naudingas prognozuojant vartotojų elgseną ar atpažįstant sudėtingas struktūras, bei *giluminis mokymasis* – tai mašininio mokymosi šaka, kuri leidžia sistemoms imituoti žmogaus smegenų veiklą naudojant dirbtinius neuroninius tinklus – tokia sistema geba ne tik apdoroti milžiniškus duomenų kiekius, bet ir priimti sudėtingus sprendimus, kurie anksčiau buvo įmanomi tik žmogaus protui (Kaplan, 2016). Ateityje DI tik dar labiau integruosis į kasdienį gyvenimą, todėl būtina užtikrinti, kad jo vystymasis būtų ne tik pažangus, bet ir etiškai atsakingas (Boden, 2016).

Taigi, DI turi didelį potencialą keisti įvairias gyvenimo sritis visame pasaulyje, tačiau jo plėtra turi būti grindžiama ne tik technologiniu pažangumu, bet ir atsakingu taikymu. Siekiant išvengti neigiamų pasekmių, svarbu užtikrinti etišką DI naudojimą, orientuotą į žmogaus gerovę. Technologija laikoma užbaigta tik tada, kai pasiekia savo tikslą, todėl būtina kurti sistemas, kurios ne tik efektyviai veiktų, bet ir gebėtų savarankiškai mokytis, spręsti problemas bei priimti sprendimus, išlaikant žmogaus kontrolę ir vertybes.

1.2. Dirbtinio intelekto taikymo galimybės versle

DI įtaka verslo pasauliui yra neišvengiama – tai technologija, kuri ne tik automatizuoja procesus, bet ir keičia pačią verslo sampratą. Įmonės vis dažniau remiasi DI sprendimais, siekdamos greičiau priimti sprendimus, efektyviau naudoti išteklius ir prisitaikyti prie sparčiai kintančių rinkos sąlygų.

DI keičia verslo modelius, nes leidžia įmonėms sprendimus priimti remiantis ne vien intuicija ar patirtimi, o tiksliais duomenimis. Mūsų dienomis DI gali greitai apdoroti milžiniškus duomenų kiekius, padėti prognozuoti pokyčius ir tobulinti veiklą. Tai ypač naudinga srityse, kur svarbu gerai pažinti klientą (Soni ir kt, 2019). Kaip teigia Fink ir

kt. (2021), DI padeda ne tik viduje, bet ir tvarkant veiklą tarptautiniu mastu. Daugiašalės įmonės jį naudoja tiekimo grandinių valdymui – tai leidžia geriau planuoti, mažinti išlaidas ir užtikrinti, kad prekės pasiektų tikslą laiku. Be to, DI padeda stebėti žaliavų kainų pokyčius ar automatiškai planuoti darbuotojų darbą. Visa tai padeda ne tik taupyti, bet ir augti tvariai. Autoriai taip pat pastebi, kad DI diegimas į verslo procesus atveria naujų galimybių, tačiau kelia ir technologinių, organizacinių bei etinių iššūkių. Norint sėkmingai pasinaudoti DI teikiamais privalumais, būtinos ne tik investicijos, bet ir aiški integravimo strategija (Fink ir kt., 2021). Viena didžiausių problemų – technologinių išteklių ir kompetencijų trūkumas. Kaip teigia Espina-Romero ir kt. (2024), viena svarbiausių DI diegimo kliūčių yra nepakankamas darbuotojų technologinis pasirengimas. DI reikalauja naujų įgūdžių – darbuotojai turi išmokti dirbti su duomenų analize, DI algoritmais, suprasti jų veikimo principus ir sprendimų priėmimo mechanizmus, be to organizacijos susiduria su iššūkiu pritaikant DI prie esamų sistemų, kad šis sklandžiai įsilietų į veiklos procesus. Finansiniai iššūkiai taip pat yra vienas pagrindinių veiksnių, stabdančių DI diegimą. DI sprendimai yra brangūs – reikia investuoti ne tik į programinę įrangą, bet ir į duomenų infrastruktūrą, debesų kompiuteriją, mokslinius tyrimus. Soni ir kt. (2019) pabrėžia, kad nors DI ilgainiui gali sumažinti veiklos kaštus, pradiniame etape įmonėms dažnai tenka skirti dideles lėšas technologijų plėtrai ir darbuotojų mokymams. Mažesnės įmonės dažnai negali sau leisti tokių investicijų, todėl DI išlieka labiau prieinamas didelėms korporacijoms, turinčioms daugiau išteklių inovacijoms diegti. Kita vertus, DI suteikia naujų galimybių – verslas gali greičiau suprasti rinkos pokyčius, priimti geriau pagrįstus sprendimus ir optimizuoti veiklos procesus. Soni ir kt. (2019) išskiria keletą sričių, kuriose DI jau dabar daro didelę įtaką, viena iš jų – duomenų analizė, leidžianti įmonėms tiksliau prognozuoti klientų poreikius, automatizuoti nuolat pasikartojančias užduotis ir taip didinti darbo našumą.

Taigi DI diegimas – tai ne tik technologinis, bet ir strateginis sprendimas, galintis iš esmės pakeisti verslo procesus. Sėkmė priklauso nuo gebėjimo išnaudoti DI galimybes ir spręsti jo keliamus iššūkius. DI padeda priimti duomenimis grįstus sprendimus, optimizuoja procesus gamyboje, gerina klientų patirtį bei efektyvina veiklą finansų sektoriuje. Svarbiausia – atsakingas DI taikymas ir ilgalaikio poveikio įvertinimas.

1.3. Dirbtinio intelekto diegimo procesai ir metodai

Šiuolaikiniame versle DI tampa integralia valdymo struktūros dalimi. Jis funkcionuoja kaip įrankis procesų optimizavimui, duomenų tvarkymui ir sprendimų priėmimo spartinimui, mažinant žmogiškųjų resursų poreikį. DI diegimas leidžia organizacijoms greičiau reaguoti į paklausos pokyčius, tiksliau prognozuoti rinkos dinamiką bei efektyviau paskirstyti turimus išteklius. Automatizuotos sistemos perima pasikartojančias funkcijas – personalo resursai nukreipiami į aukštesnės pridėtinės vertės veiklas.

Literatūroje išskiriamos dvi pagrindinės DI rūšys: tradicinis ir kvantinis DI. Nors *kvantinis* DI dar tik kuriamas, jo galimybės – išties įspūdingos. Balicka ir Balicki (2024) atlikti tyrimai rodo, kad kvantinės technologijos gali labai greitai apdoroti milžiniškus informacijos kiekius ir pasiūlyti tikslias prognozes. Tokie sprendimai gali būti ypač naudingi tiekimo valdymui, finansų analizei ar kitose srityse, kur svarbus greitis ir tikslumas. Doosti ir kt. (2024) pabrėžia, jog kvantinio DI diegimas gali lemti didesnį duomenų apdorojimo tikslumą ir greitį, ypač finansų sektoriuje, kur realaus laiko duomenų analizė yra kritiškai svarbi, tačiau praktinis šių technologijų taikymas vis dar reikalauja eksperimentavimo su pilotiniais modeliais diegiant juos plačiau. Tuo tarpu *tradicinis* DI jau plačiai taikomas duomenų analizėje, automatizavime ir sprendimų priėmime, tačiau turi ribotumų sprendžiant itin sudėtingas užduotis. Abiejų technologijų palyginimas pateiktas 1 lentelėje:

1 lentelė. Tradicinio ir kvantinio DI privalumai bei trūkumai verslo procesuose

Kategorija	Tradicinis DI	Kvantinis DI (QAI)
Privalumai	Geba apdoroti didelius duomenų kiekius ir atlikti sudėtingas analizes. Plačiai taikomas įvairiose pramonės šakose. Efektyvus automatizuojant procesus ir mažinant darbo sąnaudas.	Sprendžia itin sudėtingus uždavinius daug greičiau nei klasikinio DI modeliai. Naudoja kvantinius algoritmus, kurie gali pagerinti prognozių tikslumą ir analizės greitį. Ypač naudingas finansų sektoriuje ir tiekimo grandinių optimizacijoje.
Trūkumai	Ribotas gebėjimas spręsti itin sudėtingas problemas dėl skaičiavimo resursų apribojimų. Modelių efektyvumas priklauso nuo duomenų kokybės. Gali būti jautrus duomenų šališkumui ir interpretavimo problemoms.	Technologija dar ankstyvoje vystymosi stadijoje. Kvantinių kompiuterių infrastruktūra yra brangi ir ribotai prieinama. Trūksta standartizuotų modelių praktiniam taikymui versle.

Sudaryta autorės: pagal Balicka & Balicki (2024), Beerepoot ir kt. (2023)

Organizacijos šiuo metu gali naudotis tradicinio DI privalumais, jis sugeba automatizuoti užduotis, greičiau ir efektyviau apdoroti duomenis ir priimti sprendimus. Tuo tarpu kvantinis DI dar tik kuriamas – šiuo metu jį riboja technologinės kliūtys, todėl praktinis taikymas kol kas nedidelis. Vis dėlto jo didžiulis apdorojimo greitis, ypač tiekimo grandinių, išteklių ar finansų valdyme, rodo, kad ateityje ši technologija gali tapti svarbi ne tik mokslo srityje, bet ir versle. Todėl įmonėms, kurios nenori atsilikti, svarbu stebėti šią pažangą ir ruoštis galimam jos pritaikymui savo veikloje.

Be kita ko, šie metodai turi ir savo specifinius poreikius. Didelio kiekio duomenų apdorojimui ir automatizacijai mašininio mokymosi metodas naudoja vieną iš įrankių – „Kubeflow“, kuris automatizuoja darbo eigą, vienoje platformoje sujungia duomenų apdorojimą ir paruošia duomenų apdorojimo žingsnius (Kubeflow, 2024). Toks įrankis įmonėms leidžia greičiau ir patikimiau veikti duomenų apdorojime be papildomo žmogaus įsikišimo. TensorFlow (2023) išskiria aukšto lygio įrankį „Keras“, skirtą ir treniruoti ir sukurti giluminio mokymosi modelius. Jis gali automatizuoti pasikartojančias užduotis, tokias kaip ataskaitų rengimas, užsakymų apdorojimas ar net vidinių procesų automatizavimas. Toks įrankis yra patogus tiek pradedančiam, tiek įgudusiam vartotojui (TensorFlow, 2023).

Kerzel (2020) teigia, kad DI diegimas versle – tai ne vien technologijos diegimas, bet ir pokyčiai kasdienėje įmonės veikloje. Norint, kad DI sprendimai duotų realią naudą, svarbu ne tik pasirinkti tinkamas priemones, bet ir suprasti, kaip jie veikia, kokių išteklių reikės bei kaip darbuotojai galės prisitaikyti prie naujų darbo principų.

DI raida apima tiek plačiai taikomą tradicinį, tiek dar kuriamą, bet itin perspektyvų kvantinį DI. Tradiciniai DI sprendimai, pasitelkdami tokius įrankius kaip „Kubeflow“ ar „Keras“, leidžia efektyviai automatizuoti ir optimizuoti verslo procesus. Tuo tarpu kvantinis DI žada dar didesnį duomenų apdorojimo greitį ir tikslumą, ypač tokiose srityse kaip finansų analizė ar tiekimo grandinių valdymas. Nors praktinis jo taikymas dar ribotas, jis žymi svarbią ateities kryptį.

1.4. Dirbtinio intelekto etiniai ir teisiniai iššūkiai

DI su laiku kelia daugiau etinių neaiškumų ir klausimų, šios technologijos įtaka kasdieniniame gyvenimui, sunkių sprendimų priėmimui ir asmeninių žmogaus teisių privatumui. Vienas iš pagrindinių iššūkių yra skaidrumas bei atsakomybė. DI sistema dažnai grindžiama sudėtingais algoritmais, kurie nėra lengvai supranti net patiems specialistams.

Europos Parlamento (2020) teigimu, duomenų rinkimo praktikos gali sukelti didelių grėsmių žmogaus privatumo teisėms, ypatingai jei DI yra naudojamas stebėjimo sistemose ar net darbo rinkoje. DI technologija sugeba apdoroti žmogaus asmeninius duomenis, kurti žmogaus elgsenos modelius ar net numatyti jų sprendimus, todėl labai svarbu užtikrinti, kad tokios technologijos nebūtų naudojamos piktnaudžiavimui ar žmogaus asmeninės informacijos kaupimui. Sklavos ir kt. (2024) atkreipia dėmesį, kad DI valdymas tampa vis aktualesne tema tiek verslo, tiek viešojo sektoriaus organizacijoms, nes jau dabar prisideda priimant sprendimus, turinčius tiesioginę įtaką žmonių gyvenimui. Tai reiškia, kad organizacijos turi ne tik pritaikyti egzistuojančius teisės aktus, bet ir kurti naujus reglamentus, užtikrinančius, kad DI naudojimas nepažeistų žmogaus teisių, būtų aiškiai reglamentuotas ir atitiktų skaidrumo bei atsakomybės principus. Arsenault ir Kreps (2024) priduria, jog norint, kad DI būtų naudojamas atsakingai, būtina ne tik sukurti naujus įstatymus, bet ir užtikrinti veiksmingą priežiūrą – svarbu aiškiai apibrėžti, kas atsakingas už DI priimamus sprendimus, kaip jie gali būti peržiūrimi ir kokios pasekmės laukia netinkamo taikymo atveju. Taip pat autoriai pabrėžia, kad DI technologijos neapsiriboja viena šalimi. Vienoje šalyje sukurtas DI gali būti naudojamas visame pasaulyje, tačiau teisės aktai ir etikos standartai skirtingose valstybėse gali iš esmės skirtis.

Taigi, DI gali ne tik atverti naujas galimybes, bet ir sukelti rimtų teisinių problemų – nuo duomenų privatumo pažeidimų iki neaiškių automatizuotų sprendimų, darančių įtaką žmonių gyvenimui. Ši technologija vystosi greičiau nei ją reguliuojantys įstatymai, todėl tiek verslo įmonės, tiek valdžios institucijos turi aiškiai apibrėžti, kaip DI gali būti naudojamas, kas atsako už jo priimtus sprendimus ir kokios pasekmės laukia, jei sistema veikia neteisingai. Tai ne tik formalumas – be atsakingo valdymo DI gali sustiprinti esamas problemas, o ne jas spręsti.

Apibendrinant, DI – viena svarbiausių šiuolaikinių technologijų, leidžianti kompiuterinėms sistemoms atlikti žmogui būdingas užduotis, tokias kaip sprendimų priėmimas ar duomenų analizė. Versle DI plačiai taikomas nuo procesų automatizavimo iki strateginių sprendimų. Tarp svarbiausių diegimo metodų – mašininis, giluminis, tradicinis ir kvantinis mokymasis, kurių kiekvienas turi specifinius taikymus. Tokie įrankiai kaip *Kubeflow* ir *Keras* automatizuoja duomenų apdorojimą ir verslo užduotis, didindami efektyvumą. Visgi DI diegimas reikalauja ne tik technologinio pasirengimo, bet ir atsakingo požiūrio – būtina derinti technologinius sprendimus su etika, teise ir žmogaus kontrole.

2. Dirbtinio intelekto integravimo UAB “Telemarketing” tyrimas

DI integravimo tarptautinėje įmonėje tikslas – automatizuoti darbo procesus, tobulinti vidinių procesų valdymą, didinti efektyvumą vadybos procesuose, kelti darbo našumą, gerinti vadybines bei duomenų apdorojimo sritis. Naujų technologijų, tokių kaip DI metodų integravimas įmonėje yra svarbus ir tam, kad įmonės išliktų konkurencingos rinkoje. Tai leidžia įmonėms greičiau ir su mažiau klaidų pasiekti rezultatą, reaguoti į vartotojų poreikius, išvengti trikdžių ir pagerinti darbo efektyvumą kasdienėje darbo veikloje. Organizacijos, integruodamos DI metodus, gali efektyviau gerinti įmonės rezultatus, išsiskirti konkurenciniu pranašumu bei didinti visos įmonės darbo produktyvumą.

2.1. Tyrimo metodika

Siekiant išanalizuoti DI metodų integracijos galimybes tarptautinės UAB „Telemarketing“ vadybos procesuose buvo pasirinktas kiekybinis tyrimo metodas. Aleknevičienė ir kt. (2020) teigia, kad kiekybinis tyrimas taikomas tada, kai analizuojamieji reiškiniai yra didelės apimties pobūdžio ir jiems įvertinti ir aprašyti reikalingi matematiniai statistiniai duomenys. Kiekybinio tyrimo matematinių rezultatų privaloma laikytis, jog visi duomenys būtų tikslūs ir tinkami analizei. Objektyvūs rezultatai leidžia pagrįsti tendencijas, kurioms būtinas pakankamas ir tikslus duomenų skaičius. Kiekybinis tyrimas suteikia galimybę tikslingai palyginti gautus duomenis ir remiantis gautais rezultatais išanalizuoti statistinius duomenis.

Tyrime dalyvavę apklausos dalyviai – UAB „Telemarketing“ darbuotojai. Apklausos anketa buvo išplatinta elektroniniu būdu per įmonės vidinę komunikacijos sistemą, o dalyvavimas joje buvo anonimiškas ir savanoriškas. Anketinė apklausa buvo atliekama nuo 2025 m. kovo 28 d. iki 2025 m. balandžio 16 d. Joje dalyvavo 73 respondentai. Apklausos klausimai buvo sudaryti atsižvelgiant į tyrimo tikslą – išanalizuoti DI metodų integracijos galimybes vadybos procesuose tarptautinėje įmonėje ir įvertinti jo poveikį įmonės veiklos efektyvumui bei sprendimų priėmimui.

2.2. Tyrimo rezultatų analizė ir aptarimas

Siekiant sistemingai įvertinti DI metodų integravimo galimybę UAB „Telemarketing“, apklausos rezultatai pateikiami grafiškai, siekiant tiksliai suprasti atsakiusiųjų respondentų nuomonę. Anketinės apklausos rezultatai sudeliojami eiliškumu, siekiant veiksmingai atskleisti nagrinėjamą tikslą ir problematiką.

Remiantis žemiau pateiktais tyrimo duomenimis, daugiausia anketinėje apklausoje dalyvavusių įmonės darbuotojų – 45 %, įmonėje dirba nuo 2 iki 5 metų, kiek mažesnė dalis – 26 % – nuo 6 iki 10 metų, 18 % – daugiau nei 10 metų, o tik 12 % – mažiau nei vienerius metus (1 pav.):

1 pav. Respondentų darbo stažas įmonėje

Šie rezultatai rodo, kad pagrindinę darbuotojų dalį sudaro asmenys, kurie įmonėje dirba jau keletą metų, todėl yra gerai susipažinę su organizacijos vidine aplinka ir gali būti palankiau nusiteikę pokyčiams bei naujų technologijų diegimui. Tuo tarpu ilgesnį laiką (virš 6 metų) dirbantys darbuotojai dažnai gali būti labiau linkę laikytis nusistovėjusių darbo metodų ir atsargiau vertinti naujoves. Nauji darbuotojai (dirbantys mažiau nei metus) dažnai dar neturi įsišaknijusių darbo įpročių, todėl gali būti atviresni inovacijoms ir naujų technologijų integravimui – tai svarbus potencialas organizacijai siekiant pokyčių.

Pagal užimamas pareigas įmonėje respondentai pasiskirtė taip: didžioji dalis respondentų yra vadybininkai – 72 % visų apklaustųjų, kiti atsakiusieji – vadovai (15 %), duomenų apdorojimo specialistai (7 %), vienas IT specialistas, likusieji 5% pažymėjo variant “kita” (2 pav.).

2 pav. Respondentų pareigos įmonėje

Taigi didžioji dalis tyrimo dalyvių yra vadybininkai, kurie turi gebėti prisitaikyti prie įmonės naujovių ir naujų įpročių kasdieninėje darbo veikloje. Mažesnė dalis atsakiusiųjų yra vadovai, nuo kurių dažnai priklauso sprendimų priėmimai ir jų įvedimas į darbo aplinką. Dar mažesnė dalis yra duomenų apdorojimo specialistai – būtent juos labiausiai paliečia naujų technologijų integracija į darbo procesus. IT specialistas, nors įmonėje jis yra tik vienas, bet didelę įtaką turi vadybininkams ir vadovams teikiant pagalbą, apmokant naudotis naujomis technologijomis ir turi didelę kompetenciją vertinti, kaip esamos ir naujos technologijos veikia įmonės procesus, darbą ir rezultatus.

Tam, kad išsiaiškintume darbuotojų požiūrį į DI metodų potencialą padidinti darbo efektyvumą, respondentų buvo klausta, ar DI pagerintų darbo efektyvumą jų kasdienėje veikloje. Buvo siekiama išsiaiškinti, kaip respondentai vertina DI metodų poveikį jų kasdienėms užduotims ir ar jie matytų to privalumus.

3 pav. DI metodų potencialas darbo našumui

Vertinant rezultatų pasiskirstymą (3 pav.), dauguma įmonės darbuotojų pateikė panašias nuomones. Net 47 % respondentų mano, kad DI metodų naudojimas kasdienėje veikloje ženkliai padidintų darbo efektyvumą. 43 % teigė, jog DI metodai šiek tiek prisidėtų prie produktyvumo, o tik 9 % nemano, kad tai turėtų teigiamos įtakos. Šie rezultatai leidžia daryti išvadą, kad dauguma darbuotojų vertina DI kaip naudingą priemonę darbo krūviui mažinti, klaidoms sumažinti ar sudėtingoms užduotims supaprastinti, pavyzdžiui, rankiniam duomenų apdorojimui. Tuo tarpu tie, kurie mano, kad poveikis būtų nedidelis, greičiausiai kol kas nejaučia didelio poreikio pokyčiams, tačiau ir neprieštarautų inovacijoms. Mažuma, kuri netiki DI nauda, gali būti labiau linkusi laikytis įprastų darbo metodų ir nėra linkusi keisti nusistovėjusių darbo įpročių.

Respondentų buvo klausiama kokiose vadybos srityse jie matytų DI metodų pritaikymo galimybes (4 pav.). Tai padeda identifikuoti, kuriose veiklose būtų naudinga diegti DI sprendimus efektyvumui didinti.

4 pav. DI metodų taikymo sritys įmonėje

Vertinant atsakymus, dauguma respondentų nurodė, kad DI būtų labiausiai naudingas duomenų apdorojime ir prognozavime bei vidinių procesų tobulinime ir automatizavime (28 %). Įmonėje pritaikant giluminio metodo įrankį "Keras" šios sritys gali ženkliai padidinti darbo efektyvumą, sumažindamos klaidų tikimybę ir optimizuodamos kasdienines užduotis, pavyzdžiui, automatizuojant ataskaitų rengimą ar klientų užsakymų apdorojimą. Atsižvelgiant į mašininio metodo įrankį "Kubeflow" ir jį pritaikius, duomenų apdorojimo procesai vyktų greičiau ir tiksliau, taip didinant įmonėje darbo efektyvumą. 25 % respondentų mano, kad DI gali pagerinti sprendimų priėmimo palaikymą, remiantis vartotojo istorija, kas padėtų vadybininkams greičiau priimti sprendimus ir padidinti pardavimų tikimy-

bę. 17 % respondentų nurodė, kad DI galėtų pagerinti klientų aptarnavimą, ypač naudojant pokalbių robotus, kurie sumažintų darbo krūvį ir padidintų darbo našumą. Mažiausia dalis (2 %) atsakiusiųjų išreiškė nuomonę, kad „gero darbuotojo neatstos jokie robota", tačiau šiuo požiūriu galima sutikti tik iš dalies – nors DI neturi žmogiškojo prisilietimo, jis gali būti naudingas optimizuojant ir automatizuojant darbo procesus, mažinant darbuotojų darbo krūvį ir padedant jiems atlikti svarbesnius uždavinius efektyviau.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, ar darbuotojai mato DI metodų potencialą mažinant rankinių užduočių apimtį, ypač duomenų apdorojimo srityje, kur dažnai kyla klaidų rizika ir užduotys reikalauja daug laiko. Tai padeda įvertinti, ar DI metodų integravimas galėtų padidinti darbo našumą automatizuojant pasikartojančius procesus.

5 pav. DI metodų potencialas mažinant rankinį darbą

Kaip rodo rezultatai (5 pav.), dauguma respondentų nurodė, kad DI metodų integravimas labai padėtų – 46 %, dar didesnė dalis pažymėjo, jog tai iš dalies palengvintų darbą – 51 %, o tik 3 % teigė, kad DI metodų naudos nejaustų. Šie rezultatai rodo, kad dauguma darbuotojų pripažįsta DI metodų naudojimo potencialą optimizuoti kasdienius procesus – sumažinti rankinio darbo krūvį, paspartinti duomenų apdorojimą, susijusį su klientų užsakymais, ir sumažinti klaidų tikimybę. Automatizuotos sistemos gali užtikrinti didesnį tikslumą ir efektyvumą, palengvindamos darbuotojų darbą. Tie, kurie mano, kad DI nepadėtų, galimai, nėra pakankamai susipažinę su esamais darbo procesais arba dar nejaučia, kiek laiko ir pastangų reikalauja rankinis duomenų apdorojimas.

Respondentų požiūris į DI metodų integracijos įtaką duomenų apdorojime buvo taip pat vienas iš tyrimo uždavinių, todėl kitu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar apklaustieji mato DI kaip naudingą priemonę procesų spartinimui, klaidų mažinimui ar darbo krūvio mažinimui.

6 pav. DI metodų naudojimo įtaka darbo efektyvumo didinimui

Rezultatai rodo (6 pav.), jog didžioji dauguma – net 93 % – apklaustųjų pažymėjo, jog DI metodų integracija veiklos procesuose darytų teigiamą įtaką. Toks rezultatų pasiskirstymas rodo, kad dauguma įmonės darbuotojų yra labiau linkę sekti pažangias technologijas, jomis domėtis, analizuoti, kuriose darbo veiklos procesuose DI gali užimti svarbią vietą, pagerinant darbo kokybę ir efektyvumą, taip pat sumažinant darbo krūvį, bei norint siekti geresnių rezultatų ir būti pranašesniems už konkurentus. Mažiausioji dalis apklaustųjų, nemato prasmės DI metodų integracijai vadybos srityse, nes galimai turi susiformavusius darbo įpročius ir nėra atviri naujoms technologijoms.

Respondentų paklausus, ar DI metodų naudojimas galėtų padėti priimti efektyvesnius vadybinius sprendimus, net 78 % proc. atsakiusiųjų sutiko, jog padėtų (7 pav.):

7 pav. DI metodų vaidmuo vadybinių sprendimų priėmime

Galima daryti prielaidą, jog dauguma respondentų supranta, kad DI metodai gali reikšmingai prisidėti prie įmonės veiklos efektyvumo, ypač vadybos procesuose. DI metodų naudojimas galėtų padėti spręsti problemas, susijusias su

netiksliai pateikta informacija klientams ar klaidomis užsakymų sistemoje, taip pat palengvintų kasdienį ataskaitų pildymą ir sumažintų vadovų darbo krūvį. Tuo tarpu tie, kurie mano, kad DI nebūtų naudingas, tikėtina, nėra susidūrę su dideliu vadybiniu darbo krūviu, kuris dažnai tenka vadovams sprendžiant darbuotojų padarytas klaidas ir operatyviai reaguojant į iškilusias situacijas.

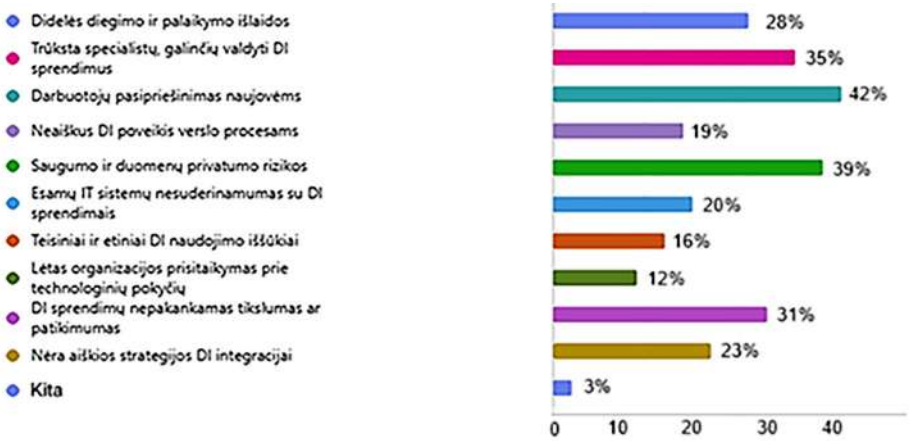
Apklausos dalyvių taip pat buvo klausiama, ar svarbu, kad DI metodai padėtų įvertinti vadybininko pokalbio su klientu klaidas pasibaigus pokalbiui. Atsakymų pasiskirstymas pateiktas 8 pav.:

8 pav. DI metodų reikšmė vertinant pokalbio su klientais klaidas

Darytina išvada, kad daugumai įmonės darbuotojų svarbu suprasti savo padarytas klaidas pokalbio su klientu metu. Nors kiekviename padalinyje dirba vadovas, kuris padeda analizuoti nesėkmingus pokalbius, dėl laiko stokos ne visuomet įmanoma skirti dėmesio kiekvienam atvejui individualiai. Todėl šioje srityje vieno iš DI įrankių panaudojimas galėtų būti naudingas, siekiant darbuotojams efektyviau įvertinti klaidas, bei užkirsti kelią jų pasikartojimui ateityje. Tuo tarpu respondentai, nurodę, kad DI įrankių pagalba klaidų analizėje jiems nėra svarbi, tikėtina, patys geba reflektuoti savo veiksmus arba pasikliauja vadovų pastabomis. Vis dėlto, tai gali reikšti ir mažesnę motyvaciją gilintis į klaidas, kurios neanalizuojamos gali turėti įtakos tiek asmeninių, tiek įmonės tikslų siekimui.

Priešpaskutiniu anketinės apklausos klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokias pagrindines DI metodų integracijos įmonės vadybos procesuose kliūtis respondentai matytų. Nuomonių pasiskirstymas pateiktas 9 pav.:

9 pav. DI integracijos kliūtys

Rezultatai rodo, jog DI integravimui įmonės vadybos procesuose didžiausia kliūtis būtų darbuotojų pasipriešinimas naujovėms – taip mano 42 % apklaustųjų, saugumo ir duomenų privatumo iššūkiai (39 % respondentų), bei trūkumas specialistų, galinčių valdyti DI spendimus (34 % atsakiusiųjų). Kiti 31 % apklaustųjų teigia, jog pagrindinės kliūtys galėtų būti nepakankamas DI sprendimų tikslumas ir patikimumas, didelės diegimo ir palaikymo išlaidos (28 %), bei aiškios DI diegimo strategijos nebuvimas (23 %). Mažesnė dalis respondentų pagrindines kliūtis DI diegimui matytų esamų IT sistemų nesuderinamumą su DI sprendimais (20 %), neaiškų DI poveikį verslo procesams (19 %), teisinius ir etinius DI naudojimo iššūkius (16 %), bei lėtą organizacijos prisitaikymą prie technologinių pokyčių (12 %).

Tyrimo rezultatai rodo, kad palankiausia DI diegimo kryptis UAB "Telemarketing" yra duomenų apdorojimo ir vidinių procesų automatizavimas. Tam tinkami mašininio ir giluminio mokymosi įrankiai, tokie kaip "Kubeflow" ir "Keras", padedantys spartinti duomenų apdorojimą, mažinti klaidų tikimybę ir automatizuoti kasdienes užduotis. "Keras" gali analizuoti vadybininkų pokalbius su klientais ir identifikuoti klaidas, taip prisidėdamas prie darbuotojų tobulėjimo. Tačiau DI diegimas susiduria su iššūkiais – darbuotojų pasipriešinimu bei duomenų saugumo rizikomis. Todėl būtina užtikrinti darbuotojų švietimą, grįžtamąjį ryšį ir rinktis saugius, privatumą atitinkančius DI sprendimus.

Išvados

1. DI – tai technologija, leidžianti kompiuterinėms sistemoms atlikti žmogaus intelektui būdingas užduotis, tokias kaip problemų sprendimas ar duomenų analizė. Versle DI taikomas nuo procesų automatizavimo, sprendimų priėmimo iki klientų aptarnavimo ar žmogiškųjų išteklių valdymo. Sėkminga DI integracija priklauso nuo tinkamai pasirinkto metodo – mašininio, giluminio, tradicinio ar vystomo kvantinio – bei jo taikymo laikantis teisinių ir etinių normų. Pagrindiniai iššūkiai susiję su privatumo apsauga, teisinio reguliavimo stoka ir etikos klausimais, todėl būtinas bendradarbiavimas tarp verslo ir valstybės institucijų, aiškiai apibrėžiant DI naudojimo ribas ir atsakomybę.
2. Pagrindines vadybos sritis, kur DI būtu naudingiausias, respondentai išskyrė duomenų apdorojimą ir prognozavimą, bei vidinių procesų automatizavimą. Remiantis DI metodų įrankiais, kasdieninių darbų optimizavimui, pavyzdžiui, ataskaitų rengime ar klientų užsakymų pildyme, būtų galima pritaikyti giluminio metodo įrankį „Keras“, o mašininio metodo įrankį „Kubeflow“ įmonėje būtų galima taikyti milžiniško kiekio duomenų apdorojime, kuriame be papildomo žmogaus įsikišimo duomenys būtų efektyviai apdoroti, kas šiuo metu yra atliekama rankiniu būdu.
3. Dauguma respondentų mano, kad DI galėtų padidinti darbo efektyvumą ir vertina jį kaip potencialų įrankį darbo krūviui mažinti, sudėtingoms užduotims supaprastinti ar net rankiniam duomenų apdorojimui automatizuoti. Mažesnė dalis, kuri DI nemato kaip efektyvios priemonės darbo veikloje, gali būti labiau linkusi laikytis prie nusistovėjusių darbo įpročių.
4. Daugumos respondentų nuomone, DI metodų integracijos pagrindinės kliūtys yra darbuotojų pasipriešinimas naujovėms, saugumo ir duomenų privatumo iššūkiai bei trūkumas specialistų, galinčių valdyti DI sprendimus. Prieš diegiant DI metodus būtina suteikti reikiamą informaciją darbuotojams, kad jie galėtų lengviau adaptuotis, investuoti į darbuotojų mokymus, DI specialistų seminarus, organizuoti išvykas į technologijų įmones ar inovacijų centrus
5. Daugiau nei pusė respondentų mano, kad sėkminga DI metodų integracija įmonėje turėtų vykti etapais, testuojant juos skirtingose srityse ir atskiruose vadybos procesuose. Tai leistų tikslingai įvertinti DI metodų naudojimo naudą. Taip pat buvo akcentuota darbuotojų mokymų svarba, bei įsivertinimas sričių, kuriose DI metodų integracija būtų svarbiausia.

Literatūra

1. Aleknevičienė, J., Pocienė, A., & Šupa, M. (2020). *Kaip parašyti mokslinį rašo darbą?* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
2. Arsenault, A. H., & Kreps, S. E. (2024). *AI, Global Governance, and Digital Sovereignty.* arXiv preprint arXiv:2410.17481. https://arxiv.org/abs/2410.17481
3. Balicka, H., & Balicki, J. (2024). *Quantum artificial intelligence in management of selected business procesas.* Scientific Papers of Silesian University of Technology- Organization and Management Series, 208, 10-22
4. Boden, M.A. (2016) *Artificial intelligence: A very short introduction. Oxford University Press.*
5. Doosti, M., Wallden, P., Hamil, C.B., Hankache, R., Brown, O. T.,& Heunen, C. (2024). A brief review of quantum machine learning for financial services.
6. Espina-Romero, L., Gutiérrez Hurtado, H., Ríos Parra, D., Vilchez Pirela, R. A., Talavera-Aguirre, R., & Ochoa-Díaz, A. (2024). *Challenges and opportunities in the implementation of AI in manufacturing: A bibliometric analysis.* Sci, 6(4), 60. https://doi.org/10.3390/sci6040060
7. Europos Parlamentas (2020). *Dirbtinis intelektas: grėsmės ir galimybės.* Gauta iš https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20200918STO87404/dirbtinis-intelektas-gresmes-ir-galimybes
8. Fink, O., Netland, T., & Feuerriegel, S. (2021). *Artificial intelligence across company borders.* arXiv preprint arXiv:2107.03912. https://arxiv.org/abs/2107.03912
9. Kaplan, J.(2016). Artificial intelligence: What everyone needs to know. Oxford University Press.

10. Kerzel, U. (2020). *Enterprise AI canvas: Integrating artificial intelligence into business.* arXiv preprint arXiv:2009.11190. https://arxiv.org/abs/2009.11190

11. Klonick, K. (2023). *The future of AI: Politics, policy, and business.* Business and Politics, 25(3), 432–456. https://doi.org/10.1017/bap.2023.14

12. Kubeflow. (n.d). The machine learning toolkit for Kubernetes. (2025)

13. Russell,S., & Norvig, P.(2016) Artificial intelligence: A modern approach. Pearson.

14. Sklavos, G., Theodossiou, G., Papanikolaou, Z., Karelakis, C., & Ragazou, K. (2024). *Environmental, social, and governance-based artificial intelligence governance: Digitalizing firms' leadership and human resources management.* Sustainability, 16(16), 7154. https://doi.org/10.3390/su16167154

15. Soni, N., Sharma, E. K., Singh, N., & Kapoor, A. (2019). *Impact of artificial intelligence on businesses: From research, innovation, market deployment to future shifts in business models.* arXiv preprint arXiv:1905.02092. https://arxiv.org/abs/1905.02092

16. TensorFlow. (n.d). Keras: The Python deep learning API. (2023).

DARBO LAIKO IR DARBO UŽMOKESČIO APSKAITOS YPATUMAI TEORINIU ASPEKTU

Inga Grigaitienė,
Lektorė Birutė Petrošienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojami darbo laiko ir darbo užmokesčio apskaitos teoriniai aspektai, atskleidžiant jų svarbą organizacijos finansiniam skaidrumui ir darbuotojų santykiams. Aptariami darbo laiko apskaitos metodai, darbo užmokesčio skaičiavimo principai bei teisinis reglamentavimas. Tyrimas grindžiamas lyginamuoju bei sisteminiu analizės metodais. Rezultatai atskleidžia, kad efektyvi darbo laiko ir užmokesčio apskaita lemia teisingą atlyginimą ir skaidrią personalo valdymo politiką.

Raktiniai žodžiai: darbo laikas, darbo užmokestis, apskaita, teisinis reglamentavimas, teoriniai aspektai.

Įvadas

Darbo laiko ir darbo užmokesčio apskaita yra viena svarbiausių buhalterinės apskaitos sričių, nes nuo jos priklauso teisingas atlyginimų apskaičiavimas, mokesčių išskaitymas ir darbuotojų socialinių garantijų užtikrinimas (Kalčinskas, 2022). Tinkama darbo užmokesčio apskaita leidžia užtikrinti finansinių duomenų tikslumą ir atitikimą teisės aktų reikalavimams (Gudaitienė, 2012).

Darbo problema – darbo užmokesčio formų pasirinkimo tikslingumas bei jo apskaita.

Darbo tikslas – Išanalizuoti darbo laiko ir darbo užmokesčio apskaitos teorinius aspektus bei jų taikymą apskaitoje.

Darbo uždaviniai:

1. Apibrėžti darbo laiko ir darbo užmokesčio sampratą bei išnagrinėti pagrindines darbo užmokesčio formas.
2. Aptarti darbo laiko ir darbo užmokesčio apskaitos dokumentavimą bei registravimą apskaitoje.

Darbo objektas – Darbo laiko ir darbo užmokesčio apskaita.

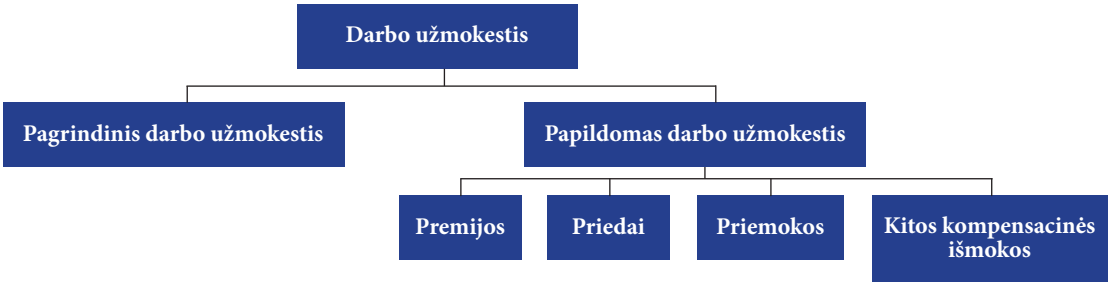
1. DARBO UŽMOKESČIO SAMPRATA

Darbo užmokestis suprantamas kaip atlygis darbuotojui už atliktą darbą pagal darbo sutartyje nustatytas sąlygas (Kalčinskas, 2022). Buhalterinėje apskaitoje darbo užmokestis registruojamas kaip įmonės sąnaudos ir kartu kaip įsipareigojimas darbuotojui (Kalčinskas, 2022). Teisiniu požiūriu darbo užmokestis yra viena pagrindinių darbo sutarties sąlygų (Mačernytė Panomariovienė, 2003).

1.1. Darbo užmokesčio rūšys ir formos

Įmonėse apskaičiuojant darbo laiką bei darbo užmokestį turi būti pasirenkamos tiek darbo rūšys, tiek formos. Įmonė organizuodama darbo politiką turi priimti nurodymus kokią darbo užmokesčio formą – vienetinę ar laikinę, kaip bus apskaitomas darbo atlygis – atsižvelgiant į padarytą darbą ar išdirbtas valandas.

Darbo užmokestis, kaip pažymi Balčytienė ir Gideikienė (2017), Kalčinskas (2022) bei kiti mokslininkai, mokslinėje literatūroje klasifikuojamas į pagrindinį ir papildomą, tačiau autoriai skirtingai vertina papildomų išmokų reikšmę darbuotojų motyvacijai.

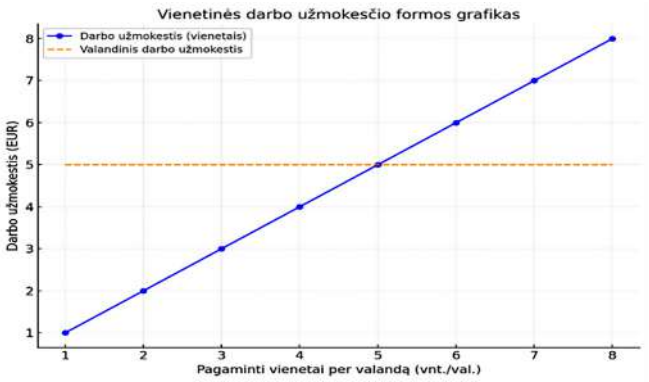
1 pav. Darbo užmokesčio rūšys

Pateiktame paveiksle matyti, kad darbo užmokestis skirstomas į pagrindinį bei papildomą. O papildomas darbo užmokestis gali būti skirstomas į tokius elementus, kaip – premijos, priedai, priemokos bei kitos išmokos. Pagrindinis darbo užmokestis yra apmokėjimas už realiai dirbtą laiką. O papildomas darbo užmokestis mokamas už darbuotojo tiesiogiai nedirbtą laiką, tačiau įstatymais numatytą apmokėti (už kasmetines atostogas, už laiką, sugaištą vykdant valstybines ir visuomenines pareigas, už stažuočių laiką).

Papildomas darbo užmokestis apskaičiuojamas įstatymų nustatyta tvarka už įmonėje faktiškai nedirbtą laiką, t. y. kasmetinių atostogų mokėjimas, premijos už pasiektus gerus darbo rezultatus, metinės premijos bei kitos išmokos.

Darbo užmokestis gali būti apskaitomas taikant laikinę ar vienetinę darbo užmokesčio formą. Taikant laikinę darbo užmokesčio apskaičiavimo formą, darbo užmokesčio suma priklauso nuo darbuotojo realiai dirbto laiko ir sutarto vienos valandos atlygio. Laikinė forma labiau taikoma administraciniame darbe, kai atlygis priklauso nuo dirbto laiko (Gudaitienė, 2012).

Vienetinė darbo apmokėjimo forma dažniausiai taikoma gamybinėje veikloje, kai darbo rezultatus galima tiksliai išmatuoti (Vanagas, 2016). Vienetinis darbo užmokestis daugiausia taikomas darbininkams kurių darbą lengva išreikšti vienetais. Galima išskirti tokį šios formos privalumą kaip – ši forma skatina darbuotojus, nes jie gali tiksliai matyti ryšį tarp savo pastangų ir darbo užmokesčio.

2 pav. Vienetinės darbo užmokesčio formos grafikas

Sudaryta remiantis Gudaitiene (2012) ir Kalčinsku (2022)

Tačiau šiai darbo užmokesčio formai reikalingos tam tikros prielaidos - kai lengvai išmatuojamas darbas natūrine išraiška, kai didelis darbo greitis neturi įtakos darbo kokybei, kai didžiausią įtaką darbo rezultatams daro pats žmogus.

Ji apskaičiuojama taikant tokią formulę, kaip:

$$L = N * I$$

Kur:

L – darbo užmokestis;

N – pagamintos produkcijos kiekis, vnt.;

I – vienetinis įkainis, Eur./vnt. (Vanagas. 2016)

$$I = t_{vk} \cdot a_v$$

Kur:

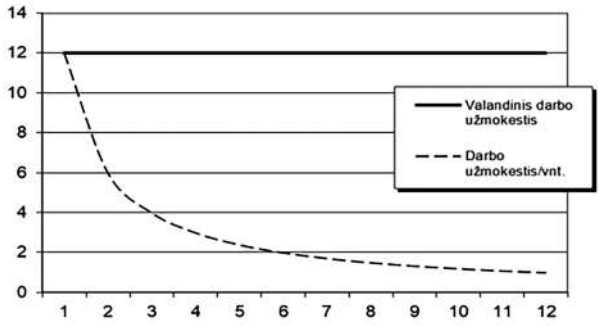
I - vienetinis įkainis, Eur./vnt.;

t_{vk} – laiko norma (val.);

a_v – valandinis atlygis (Eur./val.)

Vienetinio darbo apmokėjimo sistema yra taikoma tuomet, kai darbo apimtis matuojama kiekybiniais rodikliais (vienetais, poromis, tonomis ir pan.), kurie tiksliai rodo darbininkų darbo sąnaudas, kai atlikto darbo kiekis yra tik darbininkų veiklos rezultatas ir kai sudarytos sąlygos didinti darbo našumą, nebloginant jo kokybės.

Laikinė forma labiau taikoma administraciniame darbe, kai atlygis priklauso nuo dirbto laiko (Gudaitienė, 2012). Taikant šią formą darbuotojams darbo užmokestis yra nustatomas pagal tarifinį valandinį atlygį arba mėnesinį atlyginimą, kuris yra sutariamas iš anksto ir nurodomas darbo sutartyje. Taikant mėnesinę laikinę darbo apmokėjimo sistemą, mėnesinė alga nesikeičia nuo to, kiek dienų turi mėnuo. Išimtys gali būti tik tada, kai skaičiuojami atostoginiai, ligos išmoka. Laikinės apmokėjimo už darbą formos valandinių tarifinių atlygių pagrindimas paprastai pagrįstas baziniais atlygiais, kurie orientuoti į minimalaus darbo užmokesčio reikalavimus.

3 pav. Laikinės darbo užmokesčio formos schema

Sudaryta remiantis Gudaitiene (2012) ir Kalčinsku (2022)

Valandinis darbo užmokestis skirtingai negu vienetinis, išlieka toks pat, nepriklausomai nuo darbo spartos, todėl per tą patį laiką pagaminus daugiau produkcijos, darbo užmokesčio dalis, tenkanti vienam vienetui, mažėja sąlygodama savikainos mažėjimą. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, lėmusių laikinės darbo apmokėjimo formos taikymo tikslingumą. Tačiau laikina darbo apmokėjimo forma nemotyvuoja darbuotojo dirbti sparčiau, todėl atskirais atvejais darbo užmokesčio dalis gaminio kaštuose gali smarkiai išaugti.

Ši darbo užmokesčio forma apskaičiuojama taikant tokią formulę, kaip:

$$L = A * F$$

Kur:

L – darbo užmokestis;

A – valandinis tarifinis atlygis Eur/val.;

F – efektyvus darbo laiko fondas val. (Lukaševičius, 2018)

Laikinė darbo užmokesčio forma gali būti taikoma visų darbuotojų darbo užmokesčiui apskaityti, nesvarbu kokį darbą jie įmonėje atlieka. Ši forma yra taikoma vis dažniau, tačiau ir ji turi savo privalumu bei trukumu. Laikinės darbo formos privalumas yra tas, kad jos apskaita yra nesudėtinga, galima prognozuoti darbuotojų atlygį ir taip kontroliuoti patiriamas darbo sąnaudas. Šios formos trūkumai yra tokie – darbuotojai gaunantys pastovų darbo užmokestį gali neturėti paskatos efektyviau dirbti, geriau atlikti savo pareigas. Todėl norint skatinti darbuotojus reikia numatyti ne tik jų darbo atlygį, bet ir jų paskatinimo priemones.

Apibendrinant galima teigti, kad skirtingi autoriai darbo užmokesčio formas vertina kaip priemonę darbo našumui didinti, tačiau jų pasirinkimas priklauso nuo įmonės veiklos pobūdžio.

2. Darbo užmokesčio dokumentavimas

Kiekviena įmonė privalo nuolat skaičiuoti ir išmokėti atlyginimą darbuotojams, tai turi daryti du kartus ar kartą per mėnesį, priklausomai nuo susitarimo su darbuotojais. Apskaitant bei išmokant darbuotojams atlygį už darbą yra naudojami apskaitos dokumentai. Dokumentai, kurie naudojami apskaitant darbo užmokestį gali būti šiek tiek skirtingi, tai priklauso nuo įmonėje naudojamos darbo užmokesčio formos. Naudojant laikinę darbo užmokesčio formą yra mokamas iš anksto sutartas darbo užmokestis. Tai gali būti tiek valandinis, tiek mėnesinis sutartas atlygis. Jei sutarta mokėti už dirbtas valandas tai apskaitant darbo užmokestį valandos įkainis dauginamas iš dirbtų valandų skaičiaus.

Įmonėse apskaitant darbo užmokestį yra naudojami tokie dokumentai – darbo sutartis, darbo laiko apskaitos žiniaraštis, darbo grafikas, atlyginimų išmokėjimo žiniaraštis bei atsiskaitymo lapelis. Darbo užmokestis įmonėje taip pat atsispindi jos bendrajame žurnale bei balanse.

Priimant darbuotoją į darbą pirmiau su juo turi būti sudaroma darbo sutartis. Įmonė negali įdarbinti darbuotojo prieš tai nesudariusi su juo darbo sutarties, juk būtent darbo sutartis yra dokumentas, kuris pagrindžia darbo santykius ir darbuotojo bei darbdavio susitarimą. Darbo sutartyje yra numatoma kokius įsipareigojimus priima darbdavys ar darbuotojas. Nurodoma kokį darbą turi atlikti darbuotojas, kokios bus jo darbo valandos, o darbdavys įsipareigoja kokį atlygį už tai mokės bei kokias darbo sąlygas suteiks. Darbo sutartis sudaroma raštu dviem egzemplioriais, kurių vienas lieka darbdaviui, o kitas atiduodamas darbuotojui. Jei reikia sutarties pakeitimų, jie privalo būti raštu įrašomi darbo sutartyje. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras yra patvirtinęs pavyzdinę darbo sutarties formą, kuri dažniausiai ir yra naudojama įmonėse.

Darbo laiko apskaita yra pagrindas darbo užmokesčiui apskaičiuoti. Lietuvos Respublikoje darbo laiko apskaita reglamentuojama Lietuvos Respublikos darbo kodekso nuostatomis, prižiūrima Valstybinės darbo inspekcijos (VDI, 2024). Darbo laiko apskaitos žiniaraštis yra pagrindinis dokumentas, fiksuojantis faktiškai dirbtą laiką. Šis žiniaraštis padeda tikslingai apskaičiuoti darbuotojo dirbtą darbo laiką, įvertinti darbą kenksmingomis sąlygomis, darbą naktinėmis valandomis, darbą šventinėmis dienomis, darbuotojo neatvykimo į darbą laiką. Darbo laikas negali būti ilgesnis kaip 40 valandų per savaitę, kitaip šis laikas turi būti skaičiuojamas, kaip viršvalandžiai ir papildomai apmokomas. Kasdieninė darbo laiko trukmė neturi viršyti 8 valandų darbo dieną. Darbuotojų, dirbančių ne vienoje darbovietėje arba vienoje darbovietėje, bet pagal dvi ar daugiau darbo sutarčių, darbo dienos trukmė (kartu su pertrauka pailsėti ir pavalgyti) negali būti ilgesnė kaip 12 valandų. Įmonės stende iškabinamas darbo grafikas, ne vėliau kaip prieš 2 savaites iki jo įsigaliojimo. Darbuotojai privalo dirbti darbo grafike nustatytu laiku. Už darbo laiko apskaitą atsakingas įmonės, įstaigos, organizacijos vadovas ar jo įgaliotas asmuo.

Darbo užmokesčio žiniaraštis yra pirminis dokumentas, skirtas fiksuoti įmonės darbuotojų atlyginimo už darbą priskaitymus bei nuskaitymus, susijusius su pajamomis bei darbo užmokesčio mokesčiais. Kadangi pagal galiojančius mokesčių įstatymus neapmokestinamas minimumas įvairių socialinių grupių žmonėms skiriasi, todėl tikslinga ties kiekviena pavarde nurodyti konkrečiam asmeniui galiojantį minimumą. Galima pažymėti, kad darbuotojai gali tiek taikyti, tiek netaikyti NPD. Kaip nurodo Valstybinė Mokesčių inspekcija mėnesio neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD) yra taikomas tik su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusioms pajamoms, jei asmuo gauna kitas pajamas, jam geriau pasirinkti tokį variantą kai NPD būtų skaičiuojamas metinėms pajamoms.

Kaip pažymi Valstybinė Mokesčių inspekcija „Metams pasibaigus, įvertinamos gyventojo metinės pajamos (GMP) ir nuo GMP apskaičiuojamas metinis NPD. Tokiu būdu, jei gyventojas gavo kitų nei su darbo santykiais susijusių pajamų, jo GMP bus didesnės nei su darbo santykiais susijusios pajamos, nuo kurių buvo skaičiuojamas NPD, todėl gyventojas, teikdamas metinę pajamų deklaraciją, turės grąžinti GPM nuo per daug pritaikyto mėnesio NPD ar jo dalies."

Darbo užmokesčio žiniaraščiai saugomi ne trumpiau kaip 10 metų. Jeigu įmonėje nevedamos asmens sąskaitos, tai šie žiniaraščiai saugomi ne trumpiau 50 metų. Darbo užmokestis, darbuotojui pageidaujant, dažniausiai yra išmokamas du kartus per mėnesį darbo sutartyje numatytais terminais. Už pirmąją mėnesio pusę išmokamas kaip avansas. O už antrąją - kaip atsiskaitymas už tą mėnesį. Pinigai darbo užmokesčiui išmokėti gaunami iš atsiskaitomosios sąskaitos, bankui pateikiant pinigų čekį ir mokėjimo pavedimus išskaitytiems iš darbo užmokesčio mokesčiams į biudžetą pervesti, kitiems išskaitymams bei Valstybinio socialinio draudimo įnašams.

Apskaičiuojant darbo užmokestį bei su juo susijusius mokesčius, įmonė pildo ne tik darbo laiko apskaitos žiniaraštį bei darbo užmokesčio žiniaraštį, išrašo kiekvienam darbuotojui atsiskaitymo lapelius, bet ir darbo užmokesčio sąnaudas fiksuoja įmonės finansinėje atskaitomybėje – balanse. Įmonėse, kurios apskaitoje naudoja didžiąją knygą, turi būti įrašas, kad priskaičiuotas darbo užmokestis bei su juo išskaičiuoti mokesčiai. Taip pat įrašas apie darbo užmokesčio priskaičiavimą bei mokesčius turi būti ir apskaitos kortelėse. Tad galima daryti prielaidą, kad priskaičiuotas darbo užmokestis ir su juo susiję mokesčiai turi atsispindėti įmonės finansinėje atskaitomybėje, o balanse ši suma rašoma susumavus mokesčius bei darbo užmokestį.

Apibendrinant galima pažymėti, kad darbo užmokestis turi būti skaičiuojamas tik tada, kai su darbuotojų yra sudaryta darbo sutartis, kuri registruojama Sodroje t. y. kai darbuotojas yra oficialiai įdarbinamas įmonėje. Darbo užmokestis ir iš jo išskaičiuoti mokesčiai yra apskaitomi naudojant apskaitos dokumentus, įmonė gali nepildyti kai kurių dokumentų, tokių kaip didžioji knyga, bet ji privalo naudoti ir pildyti tokius dokumentus, kaip – darbo laiko bei darbo užmokesčio žiniaraščiai, kur parodoma, kiek uždirbo kiekvienas darbuotojas, kokie mokesčiai yra išskaitomi ir kiek sumokama konkrečiam asmeniui. Taip pat darbo užmokesčio priskaitymas ir mokesčiai privalo būti nurodyti įmonės balanse, kur fiksuojamos pagrindinės jos atliktos finansinės operacijos.

3. Darbo užmokesčio apskaita

Darbo užmokesčio apskaičiavimas apima bruto darbo užmokesčio nustatymą, mokesčių išskaitymą ir neto darbo užmokesčio apskaičiavimą (Kalčinskas, 2022). Darbo užmokestis apskaičiuojamas pagal darbo laiko apskaitos duomenis bei galiojančius tarifus (Vanagas, 2016). Mėnesinis bruto darbo užmokestis – ikimokestinis darbo užmokestis, tenkantis vienam samdomajam darbuotojui. Mėnesinis neto darbo užmokestis – darbuotojui mokamas darbo užmokestis, atskaičius visus mokesčius. Iš darbo užmokesčio išskaičiuojami gyventojų pajamų mokestis, privalomasis sveikatos draudimas ir valstybinis socialinio draudimas. Neapmokestinamasis pajamų dydis priklauso nuo darbuotojo gaunamų pajamų (VMI, 2024).

Priskaičiavus darbo užmokestį, bet dar jo neišmokėjus, bendrajame žurnale sąskaita 4480 Mokėtinas darbo užmokestis yra kredituojama, o debetuojama atitinkama sąnaudų sąskaita:

D 6304 Darbuotojų darbo užmokestis ir su juo susijusios sąnaudos;
K 4480 Mokėtinas darbo užmokestis;

Kai yra apskaičiuoti išskaitymai iš darbo užmokesčio tokie kaip gyventojų pajamų mokestis, socialinio draudimo įmokos, išskaitomas iš darbo užmokesčio, kiti darbuotojo įsipareigojimai tretiesiems asmenims, tai:

D 4480 Mokėtinas darbo užmokestis;
K 4481 Mokėtinas gyventojų pajamų mokestis;
K 4482 Mokėtinos socialinio draudimo įmokos ;

Kai atlyginimai yra išmokėti, bendrajame žurnale sąskaita 4480 Mokėtinas darbo užmokestis yra debetuojamas, o kredituojama turto sąskaita:

D 4480 Mokėtinas darbo užmokestis
K 271 Sąskaita banke

Kai yra sumokėtas gyventojų pajamų mokestis bendrajame žurnale daromi tokie įrašai:

D 4481 Mokėtinas gyventojų pajamų mokestis
K 271 Sąskaita banke

Pervedus draudimo įmokas, įmokas garantiniam fondui bendrajame žurnale daromi tokie įrašai:

D 4482 Mokėtinos socialinio draudimo įmokos
K 271 Sąskaita banke

Darbo užmokesčio apskaitos žiniaraštis pateikiamas įmonės direktoriui, kuris pasirašo, o buhalteris patvirtina pagal šį žiniaraštį mokėtiną bendrą atlyginimų sumą, perveda atlygį darbuotojams bei sumoka mokesčius pervesdamas sumas Valstybiniam socialinio draudimo fondo valdybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Valstybinei Mokesčių Inspekcijai.

Kiekvieno darbuotojo darbo užmokestis turi būti apskaičiuojamas atskirai, atsižvelgiant į tai kokią darbo užmokesčio formą yra taikoma, kokie mokesčiai turi būti išskaitomi. Apžvelkime darbuotojo darbo užmokesčio apskaičiavimą.

Galima pažymėti, kad maksimalus mėnesio NPD - 747 eur, taikomas, kai darbo užmokestis neviršija 1 038 eur (minimalios mėnesinės algos). Jei darbo užmokestis per mėnesį viršija 1 038 Eur, NPD skaičiuojamas pagal vieną iš dviejų formulių:

- Darbo užmokestis mažiau (arba lygu) nei 2 387,29 Eur: Mėnesio NPD = 747 – 0,49 x (gyventojo mėnesio su darbo santykiais susijusios pajamos – 1 038 Eur);
- Darbo užmokestis daugiau nei 2 387,29 Eur: Mėnesio NPD = 400 – 0,18 x (gyventojo mėnesio su darbo santykiais susijusios pajamos – 642 Eur).

Asmenims turintiems specialią darbingumo grupę, neapmokestinamų pajamų bus kitoks:

- 1057 EUR asmenims, kurių darbingumo lygis 30%-55%;
- 1127 EUR asmenims, kurių darbingumo lygis 0%-25%.

Galima pažymėti, kad apskaičiuojant darbo užmokestį, turi būti atsižvelgiama ir į darbo pobūdį, tarkime jai darbuotojas dirba pamaininį darbą, kenksmingomis darbo sąlygomis, dirba naktį ar poilsio dienomis, tai jo darbo atlygis yra apskaičiuojamas į tai atsižvelgiant. Už darbą naktį, poilsio ir švenčių dienomis mokamas padidintas darbo užmokestis pusantro karto tarifu. (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, 2024) . Nakties laikas yra kalendorinis laikas nuo 22.00 val. iki 6.00 val. Pagal Darbo kodeksą darbuotojas laikomas dirbančiu naktį, kai jis ne mažiau kaip tris valandas per darbo dieną (pamainą) dirba nakties laiku arba ne mažiau kaip ketvirtį viso savo darbo laiko per metus dirba nakties laiku. Už darbą švenčių (bet kokiu atveju) ar poilsio dieną (kai darbo grafike konkreti diena yra poilsio diena)

turi būti apmokama dvigubai.

Apibendrinant galima pažymėti, kad apskaičiuojant darbo užmokestį, nesvarbu kokia formą yra taikoma įmonėje, jis apskaičiuojamas arba pagal sutartą sumą, jei asmuo dirbo visą mėnesį, ar apskaičiuojamas pagal išdirbtą laiką, jei skaičiuojamas valandinis darbo atlygis, ar apskaičiuojama suma uždirbtą per mėnesį taikant vienetinę darbo užmokesčio formą. Visais atžvilgiais yra apskaičiuojama suma iš kurios atskaičiuojami mokesčiai ir gauta suma, kaip darbo atlygis turi būti išmokama darbuotojui.

IŠVADOS

1. Darbo užmokestis yra viena svarbiausių apskaitos sričių, nes jis tiesiogiai susijęs su darbuotojų atlyginimo apskaičiavimu, mokesčių administravimu ir įmonės finansinių įsipareigojimų vykdymu. Buhalterinėje apskaitoje darbo užmokestis registruojamas kaip įmonės sąnaudos ir kartu kaip įsipareigojimas darbuotojams. Mokėtinas darbo užmokestis bei su juo susiję mokesčiai apskaitoje parodomi balanso įsipareigojimų dalyje, o darbo užmokesčio sąnaudos pateikiamos pelno (nuostolių) ataskaitoje.
3. Darbo užmokestis gali būti skirstomas į pagrindinį ir papildomą, o jo apskaičiavimui taikomos dvi pagrindinės formos – laikinė ir vienetinė. Laikinė forma dažniausiai taikoma administracinėje veikloje, o vienetinė – gamybinėse įmonėse, kur darbo rezultatai lengvai išmatuojami.
4. Darbo laiko apskaita yra būtina teisingam darbo užmokesčio apskaičiavimui, nes ji leidžia tiksliai nustatyti faktiškai dirbtą laiką, viršvalandžius, darbą naktį, poilsio ir švenčių dienomis.
5. Darbo užmokesčio apskaitoje svarbų vaidmenį atlieka apskaitos dokumentai: darbo sutartis, darbo laiko apskaitos žiniaraštis, darbo užmokesčio žiniaraštis ir atsiskaitymo lapelis, kurie užtikrina apskaitos skaidrumą ir teisingą duomenų registravimą.
6. Apskaičiuojant darbo užmokestį būtina įvertinti galiojančius mokesčius, neapmokestinamąjį pajamų dydį ir papildomus tarifus už darbą ypatingomis sąlygomis, todėl tinkama darbo užmokesčio apskaita turi didelę reikšmę tiek darbuotojo pajamoms, tiek įmonės finansiniam tikslumui.

LITERATŪRA

1. Bakanauskienė I .(2013). *Vadybiniai sprendimai: priėmimas ir įgyvendinimas:* vadovėlis.- Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
2. Daugirdas V. (2013) *Darbo apmokėjimo organizavimo pagrindai.*// Apskaitos ir mokesčių apžvalga: žurnalas.- Vilnius: Pačiolis.
3. Dovidaitė B. , Galin O, Guptor M, Plačenytė D.K., Švedarauskienė A. (2012) Buhalterinės apskaitos tvarkymas.- Vilnius: Pačiolis.
4. Europos Bendrijos Steigimo sutartis. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12006E/TXT
5. Garrison R.H , Noreen E.W., Brewer P.C..(2008) ,Managerial accounting.- Boston: McGraw-Hill Irwin.
6. Gudaitienė O. (2012). *Apskaitos pradmenys: mokomoji knyga.*- Vilnius: Vilniaus kolegija.
7. Kalčinskas G. (2022). *Buhalterinė apskaita.*- Vilnius: Pačiolis.
8. Konvencija Nr.95. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/
9. Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/10c6bfd07bd511e6a0f68fd135e6f40c/asr
10. Lukaševičius K. (2018) Mokesčių strategija: nedideli praradimai vardan ekonomikos augimo ir socialinės gerovės.//Ekonomika ir vadyba.- Kaunas: Technologija.
11. Mačernytė I. – Panomariovienė. (2003). *Apmokėjimas už darbą ir jo užtikrinimas: mokomasis leidinys.* - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
12. Mačernytė I. – Panomariovienė. *Darbo apmokėjimas kaip darbo sutarties sąlyga.* Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2017/01/Ketvirtis-amziaus-rinkinys.pdf

13. Tamašauskienė Z., Šeputienė J., Balvočiūtė R., Beržinskienė D. – Juozainienė. *Darbo pajamų dalies kitimo poveikis bendrajai paklausai: mokslo studija*. (2016)- Šiauliai: Šiaulių universitetas.
14. Valstybinė Mokesčių inspekcija. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/evmi/
15. Vanagas P.(2016). *Darbo organizavimas, normavimas ir atlyginimas už darbą*.- Kaunas: Technologija.
16. Žaptorius J. (2015). *Finansinė apskaita: vadovėlis.* - Vilnius: Technika.

ĮMONĖS FINANSŲ ANALIZĖS IR PLANAVIMO PROCESAS: PAGRINDINIAI ELEMENTAI BEI METODAI

Inga Grigaitienė,
Lektorė Birutė Petrošienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Kiekviena įmonė turi analizuoti, prognozuoti bei planuoti savo veiklą, taip pat ir savo finansus. Finansų planavimas galimas tinkamai išanalizavus įmonės finansinę situaciją ir poreikius tam tikram ateities periodui. Finansinis planavimas yra vienas svarbiausių procesų valdant įmonės finansus ir priimant finansinius sprendimus, nes finansiniai sprendimai yra daromi, o ateities perspektyvos numatomos ruošiant įmonės finansinį planą Straipsnyje nagrinėjamas įmonės finansų analizės ir planavimo procesas, aptariama jo reikšmė, etapai bei taikomi metodai. Praktinėje dalyje atliekama APB „Apranga“ finansinių rodiklių analizė, įvertinant likvidumą, mokumą ir finansinį stabilumą. Tyrimas atskleidžia, kad tinkamai atliekama finansinė analizė leidžia priimti pagrįstus valdymo sprendimus ir užtikrinti efektyvų išteklių panaudojimą.

Raktiniai žodžiai: finansai, finansų analizė ir planavimas, pardavimų įmonė.

Įvadas

Kiekviena įmonė norėdama sėkmingai vykdyti veiklą bei uždirbti pelną turi planuoti savo finansus, mokėti juos paskirstyti, numatyti tolesnius veiksnius. Norint tai atlikti reikia analizuoti savo finansinius duomenis, atlikti finansinių rodiklių skaičiavimus, kurie parodys ar įmonė yra likvidi, ar jos mokumo rezultatai geri. Darbo teorinėje dalyje, remiantis ekonomikos bei finansų mokslininkų darbais, analizuojama finansų planavimo reikšmė, etapai bei metodai įmonėje, kas padeda suvokti kokius tyrimus ir kodėl turi atlikti įmonė norėdama sėkmingai vykdyti veiklą. Praktinėje dalyje nagrinėjami įmonės APB „Apranga“ finansiniai duomenys, jos santykiniai rodikliai, kurie parodo ar įmonė tikslingai vykdo finansų planavimo procesą, kur jai reikia daugiau atkreipti dėmesį norint efektyviau panaudoti finansinius resursus.

Tyrimo problema – įmonės finansų planavimo galimybės analizuojant finansines ataskaitas ir jų rodiklius.

Tyrimo objektas – APB „Apranga“ finansiniai rodikliai.

Tyrimo tikslas – ištirti finansų analizavimo ir planavimo procesą įmonėje APB „Apranga“.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti finansų planavimo proceso sampratą bei reikšmę.
2. Identifikuoti finansų planavimo etapus.
3. Atlikti APB „Apranga“ finansinių rodiklių analizę.

1. ĮMONĖS FINANSŲ PLANAVIMO PROCESAS

Lietuvoje prekes parduodančių įmonių yra labai daug bei įvairių, juos parduoda maisto produktus, buities reikmenis, avalynę ar drabužius. Drabužių pardavimo įmonės, kaip ir kitos įmonės turi planuoti savo finansinius srautus, vertinti ar tikslingai paskirsto turimus išteklius, numato savo finansinius resursus bei galimybes.

1.1. Finansų planavimo proceso samprata bei reikšmė

Finansai ekonomikos mokslinėje literatūroje yra vartojamas plačiai. Buckiūnienė pažymėjo, kad finansai reiškia centralizuotų ir decentralizuotų piniginių lėšų fondų sudarymą ir panaudojimą. (Buckiūnienė, 2013) . Levišauskaitė teigė, kad finansai yra piniginiai santykiai, atsirandantys bendrojo nacionalinio produkto vertės ir dalies nacionalinių pajamų paskirstymo ir perskirstymo procese. (Levišauskaitė, 2019). Juozaitienė pažymėjo, kad finansai yra įmonių,

organizacijų ar valstybės lėšų sudarymo, paskirstymo ir naudojimo sistema. (Juozaitienė, 2020). Bendrąja prasme finansai yra piniginių lėšų sudarymo bei paskirstymo sistema.

Įmonės vykdydamos veiklą turi planuoti kaip naudoti bei paskirstyti savo turimas pinigines lėšas. Planuojant finansus reikia numatyti įmonės tikslus, kurių bus siekiama – ar įmonė ketina plėstis, ar padidinti gaunamas pajamas ar įvykdyti kitus tikslus. Finansinio planavimo metu yra apskaičiuojami pinigų srautai, mokėjimų finansavimo ir investavimo efektyvumo didinimas ir likvidumo garantavimas. Galima pažymėti, kad įmonė planuodama finansų paskirstymą turi atsižvelgti į įplaukų bei išlaidų santykį, kadangi jei įplaukos bus mažesnės nei išlaidos tai įmonės veikla bus nuostolinga bei atvirkščiai – įmonė turi stengtis, kad jos išlaidos turi būti mažesnės nei įplaukos, tokiu atveju jos veikla bus efektyvi. Įmonei, kaip pažymi Mackevičius ir Poškaitė bei kiti, svarbu planuoti savo finansinius srautus, kadangi nuo tikslaus bei sėkmingo planavimo priklauso verslo sėkmė. (Mackevičius ir Poškaitė, 1998) .Tad įmonė turi daug dėmesio skirti savo finansams. Norint planuoti bei paskirstyti finansus pirmiau reikia juos išanalizuoti, kaip jie kito, kokie yra santykiniai jų rodikliai.

Finansinės veiklos analizė yra įmonės finansinės būklės, veiklos rezultatų ir pinigų srautų tyrimas, kuris parodo įmonės finansinę būklę. Ji apima finansinių rodiklių įvertinimą, pasiektų finansinių rodiklių įvertinimą bei buvusių finansinių rezultatų įvertinimą ir lyginimą su dabartine padėtimi. Įvertinus dabartinę įmonės finansinę padėtį galima prognozuoti ir ateities prognozes, atsižvelgiant į įmonės finansinių rodiklių dinamiką. Finansinė analizė padeda nustatyti įmonės veiklos finansinius aspektus, įvertinti esamą padėtį ir ateities perspektyvas. Visa tai labai svarbu verslui. Jos informacija padeda patikrinti ar praeityje priimti sprendimai tikslūs, taip pat pagrįsti esamus ir būsimus valdymo sprendimus, ypač atkreipiant dėmesį į įmonės stipriąsias veiklos puses ir galimybes dar labiau jas išplėtoti ir efektyviau panaudoti (Žigienė, 2009).

Finansinė analizė yra vienas iš objektyviausių būdų įvertinti informaciją, kadangi jos metu apžvelgiami įmonės finansiniai bei veiklos rodikliai. Juozaitienė teigė, kad finansinė analizė yra viena svarbiausių įmonės veiklos vertinimo sričių, kurios pagrindas – įmonės apskaitos duomenys ir kuri naudojama kaip diagnostikos bei prognozavimo priemonė ateities finansiniams sprendimams priimti (Juozaitienė, 2020). Tad finansinės analizės reikšmė yra numatyti piniginių lėšų dinamiką ateityje, taip pat suvokti įmonėje vykstančius procesus ir reiškinius, suteikia galimybę įvertinti esamą padėtį.

Finansinio prognozavimo tikslas, kaip pažymi Mackevičius ir Poškaitė yra parengti finansinės atskaitomybės dokumentus, kuriuose apskaičiuojamas finansavimo poreikis, atsižvelgiant į įmonės tikslus bei būsimus rezultatus. (Mackevičius ir Poškaitė, 1988). Analizuojant įmonės veiklos finansinius rezultatus ir finansinę būklę, naudojamos balanso, pelno (nuostolio) bei pinigų srautų ataskaitos. Balansas rodo įmonės finansinę būklę tam tikrai datai. Informacija apie įmonės veiklos rezultatus atskleidžiama pelno (nuostolio) ataskaitoje. Joje pateikiami tokie įmonės finansiniai rezultatai, kaip pajamos ir sąnaudos per tam tikrą laikotarpį bei pelnas. Pinigų srautų ataskaitoje pateikiama informacija, leidžianti įvertinti įmonės grynųjų arba grynojo turto pasikeitimą. Galima pažymėti, kad išnagrinėjus šių ataskaitų rodiklius galima spręsti apie įmonės veiklą, sužinoti jos veiklos efektyvumą, likvidumą.

Finansinių ataskaitų analizė turi svarbią reikšmę įmonės veiklos prognozavimui, kadangi tiksliai parengta prognozė padeda nustatyti tolimesnes įmonės veiklos kryptis ir jos vietą rinkoje. Buškevičiūtė, Kanapickaitė ir Patašius finansinės analizės reikšmę apibūdina, kaip įmonės finansinės būklės aiškinimo ir gerinimo bei jos valdymo racionalizavimo priemonę.(Buškevičiūtė, Kanapickaitė, Patašius 2018). Finansinė analizė svarbi kaip įmonės veiklos kontrolės forma. Remiantis finansinės analizės duomenų baze, galima daryti įmonės veiklos efektyvumą, pelningumą ir jos perspektyvumą apibūdinančias išvadas. Mackevičius, Griciūnas bei Valkauskas finansinės analizės reikšmę išskiria, pagal tokius bruožus, kaip (Mackevičius, Griciūnas, Valkauskas 2014):

- Išsamus ekonominių reiškinių tyrimas, tų reiškinių ar jų techninių ekonominių rodiklių kitimą nulemiančių veiksnių ir priežasčių nustatymas;
- Objektyvus įmonės veiklos įvertinimas atsižvelgiant į organizacinį ir techninį lygį ir veiklos ypatybes;
- Planų, užsakymų, normatyvų, sutarčių ir įsipareigojimų ekonominis pagrindimas ir jų vykdymo kontrolė;
- Vidaus ir išorės rezervų, nepanaudotų galimybių atskleidimas ir tyrimas;
- Veiklos gerinimo priemonių nustatymas ir jų įgyvendinimo kontrolė;
- Įmonės ateities perspektyvų nustatymas.

Finansinės analizės teikiama informacija svarbi ne tik pačiai įmonei, bet ir su ja susijusiems subjektams: investuotojams, akcininkams, pirkėjams, tiekėjams, finansų institucijoms ir kitiems verslo dalyviams.

Įmonei finansinė analizė svarbi dėl tokių priežasčių, kaip:

- Įvertinti jos trumpalaikį mokumą bei pinigų judėjimą;
- Įvertinti įmonės mokumą bei kapitalo struktūrą;
- Įvertinti pelningumą ir investicijas;
- Nustatyti kriterijus neigiamai veikiančius įmonės veiklą, jos finansus;
- Parengti įmonės valdymo politiką, nustatyti veiklos tendencijas;
- Išsiaiškinti rezervus bei jų panaudojimo galimybes.

Finansinės analizės tikslams pasiekti, numatomi uždaviniai, kuriuos įvykdžius bus pasiekti išsikelti tikslai, efektyviau panaudojami turimi ištekliai.

1.2. Finansų planavimo etapai

Strateginis įmonės tikslas gali būti užimti tam tikrą rinkos dalį, pateikti vartotojams naujus produktus, pasiekti tam tikrą pelningumą. Ar įmonė gali pasiekti užsibrėžtų tikslų, priklauso nuo jos vidinės ir išorinės informacijos, kuri pagal laiką yra skirstoma į praeities, dabarties ir ateities. Vidinė informacija siejama su pačia įmone, o išorinė – su konkurentais ir makroekonomine aplinka. Iš vienos pusės, kad būtų galima parengti preliminarias prognozes, reikia žinoti praėjusių metų finansinių ataskaitų duomenis, pagrindines problemas, su kuriomis įmonė susidūrė praeityje. Ateities planai priklauso nuo užimamos rinkos dalies, turimų pajėgumu, darbo ir kitų įmonės išteklių. Jie lemia, kiek įmonė ateityje galės parduoti, kiek kainuos produkcijos teikimas. Nors įmonės galimybes apriboja konkurentai, tačiau kiekviena įmonė turi rasti savo klientus, teikti paslaugas ar prekes pirmiau tikslinei auditorijai ir stengtis patraukti kitus vartotojus. Įmonės strateginių tikslų sėkmę daugiausia nulemia ekonomikos, regiono ir pramonės šakos vystymosi stadija. Visa ši informacija turi apribojimų, todėl ją renkant svarbu patikrinti, ar ji yra teisinga, nauja, svarbi ir patikima. Labai dažnai, prognozuojant rezultatus ir planuojant veiklą, daromos netikslios prognozės, tendencingai planuojamos pernelyg optimistinės pardavimų apimtys, išorinė informacija nepatikrinama pagal kelis informacijos šaltinius.

Remiantis finansinėmis operacijomis sudaromos finansinės ataskaitos – balanso, pelno (nuostolių) ataskaitos ir pinigų srautų, kuruose nustatoma, kiek papildomiems ilgalaikio ir trumpalaikio turto poreikiams įmonė turi vidinių finansavimo šaltinių (nepaskirstytojo pelno, ilgalaikio turto nusidėvėjimo), kiek ir kokių reikia pritraukti išorinių finansavimo šaltinių. Jeigu esami finansiniai rodikliai kelia įmonei problemų, siekiant jas išspręsti, finansiniai rodikliai turi būti keičiami.

Finansinio prognozavimo rezultatas – prognozinės finansinės ataskaitos – teikia daug naudingos informacijos, tačiau ta informacija yra apibendrinta. Tai strateginis įmonės planas. Norint operatyviai valdyti finansus, užtikrinti kontrolės efektyvumą ir sprendimų priėmimą reikiamu laiku, reikia daug detalesnės informacijos, t. y. taktinių ir operatyviųjų planų. Tam tikslui yra sudaromi biudžetai. Biudžetams sudaryti turi būti skaičiuojamos išlaidos. Jų klasifikavimas turi būti išbaigtas, o apskaita tiksli ir detali, antraip planas bus mažiau tikslus, bus sunku įgyvendinti kontrolės funkciją. Sudaryti biudžetai turi būti kontroliuojami, o preliminarios prognozės, t. y. strateginis planas tikslinamas ir koreguojamas. Parengtos galutinės prognozės turi būti nuolat kontroliuojamos, siekiant nustatyti, ar įgyvendinami įmonės tikslai.

1.3. Finansinės analizės tyrimo metodai

Atliekant finansinę analizę galima pasirinkti vieną iš tyrimo metodų, kuris bus naudojamas atliekant analizę. Galima remtis vienu ar keliais iš tokių finansinės analizės tyrimo metodų, kaip:

- Absoliučių dydžių analizė – tai kai finansinės atskaitomybės straipsnių rodikliai lyginami su praėjusio laikotarpio, biudžeto, vidutiniais šakos, šalies ar konkurentų rodikliais ir apskaičiuojamas pokytis, nuokrypis. Daugiausia absoliučių rodiklių pateikiama balanse. Dėl savo paprastumo ši analizė taikoma labai plačiai.
- Horizontalioji analizė – tai kai finansinių ataskaitų dydžiai lyginami su praėjusio laikotarpio duomenimis, o nuokrypis išreiškiamas absoliučiais arba santykiniais dydžiais. Ši analizė parodo finansinių rodiklių dinamiką, tačiau neišryškina priežasčių, dėl kurių įvyko rodiklių pakitimai. Atliekant horizontalią analizę, galima įvertinti - ilgalaikio ir trumpalaikio turto, pajamų ir sąnaudų, apyvartinio kapitalo, grynųjų pinigų srautų bei kitus pokyčius. Šios analizės trūkumas tas, kad nenustatomos rodiklių pokyčių priežastys.

- Vertikalioji analizė – kai kiekvienas finansinės ataskaitos rodiklis lyginamas su bendruoju baziniu tos ataskaitos rodikliu, o gautas dydis išreiškiamas procentais. Atliekant kelerių metų rodiklių analizę, galima nustatyti rodiklių kitimų priežastis. Atliekant vertikaliąją analizę, galima įvertinti ar optimaliai ir racionaliai naudojamas turtas, finansavimo struktūros pokyčius – nuosavomis ir skolintomis lėšomis, įmonės pajamų ir sąnaudų struktūrą ir jų kitimo priežastis, įmonės finansinės būklės kitimo tendencijas ir kita.
- Santykinė analizė – kai apskaičiuojami finansiniai koeficientai pagal formules.

Mackevičius pažymėjo, kad nei viena finansinė analizė nebūna be finansinių koeficientų arba santykinių rodiklių panaudojimo, nes koeficientai parodo santykį tarp dviejų ar daugiau absoliutinių rodiklių. Tad ši analizė yra plačiausiai taikoma. Tačiau ši analizė neparodo kaip keitėsi laikui bėgant vienas ar kitas įmonės rodiklis. (Mackevičius 2007).

Finansinės veiklos analizė apibūdinama kaip finansinės atskaitomybės rodiklių nagrinėjimo sistema, apimanti tokias finansinių rodiklių grupes, kaip:

- Trumpalaikio mokumo bei ilgalaikio mokumo. Mokumas yra įmonės sugebėjimas vykdyti įsipareigojimus. Mokumo rodikliai rodo, ar įmonė galės laiku sumokėti tiekėjams už žaliavas, medžiagas, darbuotojams už atliktus darbus, mokesčius, įmokas, sumokėti palūkanas ir grąžinti paskolą kredito institucijoms, išmokėti dividendus savininkams. Trumpalaikį mokumą galima apskaičiuoti pagal tokius rodiklius kaip – einamasis mokumas, greitasis mokumas, absoliutus mokumas, grynasis apyvartinis kapitalas. Ilgalaikį mokumą galima apskaičiuoti skaičiuojant bendrąjį mokumo koeficientą, įsiskolinimo koeficientą.
- Pelno ir pelningumo. Pelningumas yra įmonės gebėjimas uždirbti pelną. Tad apskaičiuoti įmonės pelningumą yra svarbu dėl to, kad žinoti ar įmonės veikla yra efektyvi, uždirbamas pelnas. Pelningumo rodikliai, kaip pažymi Aleknevičienė, suvokiami taip – kuo didesnis pelningumo rodiklis, tuo įmonės geriau dirba. Pelningumo rodikliams priskiriama – bendrasis pelningumas, veiklos pelningumas, grynasis pelningumas, turto pelningumas bei nuosavo kapitalo pelningumas. (Aleknevičienė 2011).
- Veiklos efektyvumo. Skaičiuojant efektyvumo rodiklius reikėtų naudoti vidutinius turto ir kreditinių skolų dydžius. Dažniausiai skaičiuojami šie efektyvumo rodikliai - gautinų sumų apyvartumas, mokėtinų sumų apyvartumas, atsargų apyvartumas, turto apyvartumas, ilgalaikio turto apyvartumas, nuosavo kapitalo apyvartumas, savikainos santykis su pardavimų pajamomis.
- Stabilumo. Įmonės finansinė būklė gali būti apibūdinama kaip stabili, nestabili ir krizės. Galima pažymėti, kad kuo didesni įsiskolinimo rodikliai, tuo didesnė įmonės finansinė rizika. Įmonės skolinimui ir finansiniam stabilumui nustatyti skaičiuojami tokie rodikliai – skolos rodiklis, finansinis svertas, nuosavybės koeficientas, ilgalaikės skolos rodiklis.
- Kitas.

Rodikliai naudojami nustatyti įmonės pelningumą, mokumą, efektyvumą, stabilumą. Vienas santykinis rodiklis analizei teikia ribotą informaciją. Todėl vykdant analizę nagrinėjami mažiausiai keli įvairių grupių santykiniai rodikliai, o taip pat drauge panaudojamas ir kitas finansinės ataskaitos atlikimo būdas.

Finansinės analizės uždaviniams spręsti, kaip teigia Janovič, reikia surinkti daug informacijos, kuri padėtų analizuoti įmonės veiklą, tai ne tik įmonės finansinės ataskaitos, tačiau ir ekonominė, aplinkos bei kita informacija. Svarbu, kad finansinės analizės šaltiniai būtų tikslūs, neiškreipti, kadangi nuo jų priklauso ar bus gauta reali informacija apie įmonės veiklą, jos efektyvų šaltinių panaudojimą. Sudarant finansinę analizę apie įmonės padėtį reikia atkreipti dėmesį, kad „tradicinei koeficientų analizei būdingas tam tikras ribotumas, mat ji vienu metu nagrinėja tik vieną koeficientą ir palieka analitikui spręsti apie įmonės finansinę padėtį.“ (Janovič. 2012) Tad analizuojant įmonės veiklą reikia apžvelgti kuo daugiau rodiklių, kurie nusakytų įmonės padėtį.

Finansines analizes rengia daugelis įmonių, tačiau ne visos skaičiuoja santykinius rodiklius, kurie parodo jų mokumą bei likvidumą. Iš finansinių ataskaitų – balanso, pelno (nuostolio) ataskaitų galima susidaryti nuomonę apie įmonės finansinę padėtį, tačiau nustatyti kaip įmonė gali pagerinti veiklą, efektyviau planuoti savo finansinius veiksmus yra gan sudėtinga, todėl tam reiktu paskaičiuoti santykinius rodiklius.

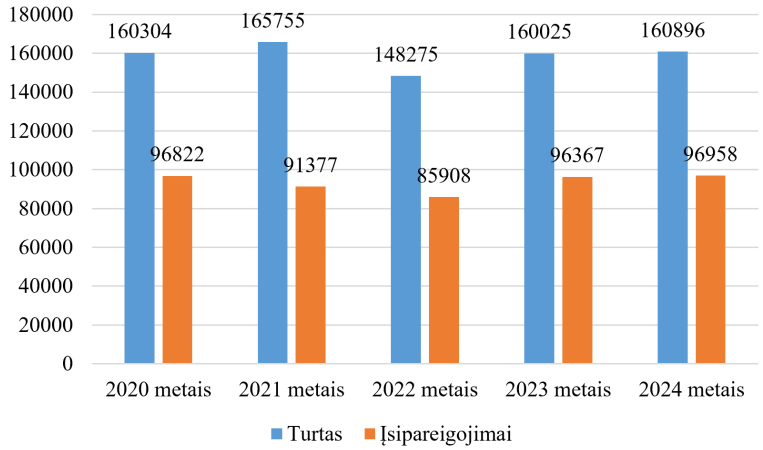
2. FINANSŲ ANALIZĖS PROCESAS APB „APRANGA“

Rengiant finansines ataskaitas yra svarbu tikslingai užregistruoti kiekvieną įvykusią ūkinę operaciją, kurios parodo kaip įmonėje yra naudojami finansiniai ištekliai. Sudarius finansines ataskaitas galima pastebėti ar įmonė uždirba pakankamai pelno, ar pakanka jos turto. Naudojant finansines ataskaitas įmonė gali atlikti savo finansinių duomenų analizę – palyginti tam tikro laikotarpio duomenis, pastebėti jų kitimą ar apskaičiuoti santykinius rodiklius, kurie parodys kaip įmonė veikia, kaip ji pasinaudoja turimais finansiniais resursais bei ką gali patobulinti savo veikloje.

2.1. Įmonės rodiklių palyginamoji analizė

Pagrindinis finansų analizių uždavinys yra tikslingai įvertinti įmonės būklę bei jos veiklos rezultatus. Tarptautiniuose apskaitos standartuose yra nurodyta, kad įmonės finansinę būklę apibūdina turtas, įsipareigojimai ir nuosavas kapitalas, o veiklos rezultatus – pajamos ir sąnaudos. Norint įvertinti finansinę įmonės būklę ir veiklos rezultatus galima atlikti šių rodiklių palyginamąją analizę.

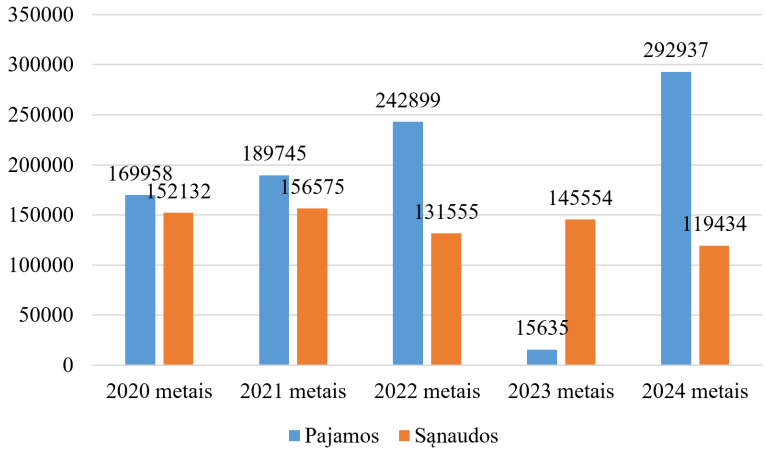
Prekybos įmonė analizuodama finansinių rodiklių planavimo procesą turi atkreipti dėmesį į turto ir įsipareigojimų santykį, pajamų ir sąnaudų santykį, kadangi jie parodo ar įmonė yra likvidi, ar jai nesukaltu sunkumų jei sumažėtų pirkimai, ar reikalui esant ji gali padengti įsiskolinamus bet kuriuo momentu.

1 pav. Turto ir įsipareigojimų santykis 2020 – 2024 metais (tūkst. eurų)

Sudaryta remiantis įmonės APB „Apranga“ duomenimis

Kaip galima pastebėti iš pateikto paveikslo turto ir įsipareigojimų santykis analizuojamu laikotarpiu buvo skirtingas, tačiau turto įmonėje visada buvo daugiau nei įsipareigojimų. Kas rodo, kad įmonė gan lengvai galėjo padengti savo įsipareigojimus bet kuriuo analizuojamu metu. 2020 metais įsipareigojimai sudarė 39,7 procentus viso turto. 2021 metais įsipareigojimai sudarė 44,9 procentai viso turto. 2022 metais įsipareigojimai sudarė 42,1 procentai viso turto. 2023 metais įsipareigojimai sudarė 39,8 procentai viso turto. 2024 metais įsipareigojimai sudarė 39,8 procentus viso turto. Tad galima daryti prielaidą, kad įmonė yra likvidi, ji turto turi žymiai daugiau nei prisiimtų įsipareigojimų, jos įsipareigojimai sudaro vos daugiau nei trečdalį jos turimo turto.

2 pav. Pajamų ir sąnaudų santykis 2020 – 2024 metais (tūkst. eurų)

Sudaryta remiantis įmonės APB „Apranga“ duomenimis

Kaip galima pastebėti iš pateikto 7 pav. pajamų ir sąnaudų santykis analizuojamų laikotarpiu skyrėsi. 2020 metais pajamų buvo gauta 10,5 procentų daugiau nei sąnaudų. 2021 metais pajamų buvo uždirbta 17,5 procentų daugiau nei sąnaudų. 2022 metais įmonė uždirbo 45,9 procentus daugiau pajamų nei patyrė sąnaudų. 2023 metais įmonė patyrė 27,5 procentų daugiau sąnaudų nei uždirbo pajamų. 2024 metais įmonė uždirbo 59,3 procentų daugiau pajamų nei patyrė sąnaudų. Tad galima daryti prielaidą, kad įmonė dažniau uždirbo daugiau pajamų, nei patyrė sąnaudų ir jos veikla yra gan sėkminga.

APB „Apranga“ 2020 – 2024 metais uždirbo nemažai pajamų, jos pajamos buvo didesnės nei sąnaudos, o turtas lengvai gali padengti įsiskolinimus.

2.2. Santykinių rodiklių analizė įmonėje APB „Apranga“

Įmonių finansinių santykinių rodiklių analizė yra viena iš esminių priemonių, padedančių įvertinti įmonės finansinę situaciją ir prognozuoti galimus jos veiklos pokyčius ateityje. Gerai pasirinkti įmonės veiklos rodikliai suteikia tikslų jos finansinės būklės, veiklos efektyvumo ir perspektyvų vertinimą. Analizuojant įmonės finansinius duomenis yra skaičiuojami ir santykiniai rodikliai, kurie parodo įmonės padėti, tad apžvelkime juos.

Bendrasis likvidumo rodiklis parodo įmonės gebėjimą vykdyti savo trumpalaikius įsipareigojimus. Skaitoma, kad kuomet bendrojo likvidumo koeficiento reikšmė svyruoja tarp 1 ir 2 įmonės likvidumas yra saugus. Mažesnė rodiklio reikšmė gali kelti stiprių abejonių dėl įmonės likvidumo, o reikšmė viršijanti 2 gali kelti susimąstyti dėl to ar įmonėje efektyviai naudojamos apyvartines lėšas. Šis rodiklis apskaičiuojamas taikant tokią formulę:

Bendrasis likvidumo rodiklis = trumpalaikis turtas / trumpalaikiai įsipareigojimai

2020 metais: 65628 / 33955 = 1,93
2021 metais: 70809 / 35395 = 2,00
2022 metais: 67648 / 40117 = 1,68
2023 metais: 72435 / 46243 = 1,56
2024 metais: 72054 / 48720 = 1,47

Apžvelgus bendrąjį likvidumo rodiklį galima daryti prielaidą, kad įmonės likvidumas yra pakankamai saugus, kadangi tik 2021 metais ir buvo lygus 2, o visu kitu laikotarpiu siekė tarp 1 ir 2. Paskutinių trejų metų laikotarpiu šis rodiklis buvo apie 1,5 šio rodiklio vidurkį, kas rodo labai gerą jo rezultatą.

Absoliutus likvidumo rodiklis parodo įmonės gebėjimą vykdyti savo trumpalaikius įsipareigojimus. Nėra griežtų normų šio rodiklio dydžiui, tačiau manoma, kad jis turi atitikti įmonės interesus ir neturėtų būti mažesnis kaip 0,2. Apskaičiuojamas taikant tokią formulę:

Absoliutus likvidumo rodiklis = pinigai ir jų ekvivalentai / trumpalaikiai įsipareigojimai

2020 metais: 26209 / 33955 = 0,77
2021 metais: 29749 / 35395 = 0,84
2022 metais: 22978 / 40117 = 0,57
2023 metais: 17665 / 46243 = 0,38
2024 metais: 16965 / 49238 = 0,34

Tad galima daryti prielaid1, kad įmonėje absoliutus likvidumo rodiklis pakankamai geras, kadangi yra aukštesnis nei 0,2, tad įmonė yra pakankamai likvidi ir gali atsiskaityti su tiekėjais, partneriais.

Apyvartinio kapitalo rodiklis parodo skirtumą tarp trumpalaikio turto ir trumpalaikių

įsipareigojimų. Apyvartinis kapitalas labai populiarus ir naudingas rodiklis dažnai naudojamas vertinant ir analizuojant įmonės veiklą. Kartu su kitais finansiniais rodikliais apyvartinio kapitalo dydis parodo, kaip sėkmingai įmonė naudojasi trumpalaikiu turtu ir kaip jį finansuoja trumpalaikiais įsipareigojimais. Labai svarbu rasti tinkamą įmonei apyvartinio kapitalo dydį, kadangi pernelyg didelis reikš neefektyvų resursų panaudojimą, o mažas mokumo problemas. Visuotinai pripažinta, kad negatyvus apyvartinio kapitalo dydis nėra toleruotinas įmonės veikloje. Negatyvus apyvartinio kapitalo dydis vertinamas kaip ženkli rizika, jog įmonė gali nesugebėti vykdyti savo trumpalaikius įsipareigojimus, savu ruožtu tai gali įtakoti ir kitų įsipareigojimų ir skolų saugumą. Svarbios ir apyvartinio kapitalo dydžio kitimo tendencijos laike, pastovus jo mažėjimas gali būti ženklas jog įmonė susiduria su mokumo problemomis. Žinoma tai gali būti ir ženklas, kad įmonės vadovybė pradėjo efektyviau naudoti lėšas. Taigi reguliariai stebėti įmonės apyvartinio kapitalo dydį yra naudinga. Apskaičiuojamas taikant tokią formulę:

Apyvartinis kapitalas = trumpalaikis turtas - trumpalaikiai įsipareigojimai

2020 metais: 65628 -33955 = 31673
2021 metais: 70809 – 35395 = 35414
2022 metais: 67648 – 40117 = 27531
2023 metais: 72435 – 46243 = 26192
2024 metais: 72034 – 47720 = 24314

Apžvalgus šį rodiklį galima daryti prielaidą, kad įmonėje visu analizuojamu laikotarpiu trumpalaikio turto buvo daugiau nei įsipareigojimų, kas rodo, kad įmonės veikla yra efektyvi, ji lengvai padengia savo įsiskolinimus, o turtas naudojamas racionaliai ir efektyviai.

Įsiskolinimo koeficientas skaičiuojamas palyginant įmonės skolas (įsipareigojimus) su įmonės turtu, taigi šį rodiklį galime taip pat vadinti ir struktūros rodikliu. Jis parodo kiek 1-nam įmonės disponuojamo turto eurui tenka skolų. Taigi atskleidžiama proporcija tarp skolų ir turto. Šis koeficientas naudojamas analizuojant įmonės kapitalo struktūrą, vertinant įmonės veiklos finansinę riziką, kuri yra susijusi su skolintų lėšų naudojimu. Kuo rodiklio reikšmė didesnė, tuo labiau įmonės veikla rizikinga. Jei šis rodiklis yra virš 0.7 yra bloga, o kuomet ji neviršija 0.5 gera. Maža rodiklio reikšmė rodo, kad skolos labiau padengtos turtu, taigi turint mažą šio rodiklio reikmę yra lengviau gauti paskolų, nei su aukšta rodiklio reikšme. Jis apskaičiuojamas taikant tokią formulę:

Įsiskolinimo koeficientas = skolos / turtas

2020 metais: 96822 / 160304 = 0,60
2021 metais: 91377 / 165755 = 0,55
2022 metais: 85908 / 148275 = 0,57
2023 metais: 96367 / 160025 = 0,60
2024 metais: 96958 / 160896 = 0,60

Tad galima daryti prielaidą, kad analizuojamu laikotarpiu įsiskolinimo koeficientas buvo gan geras, nes buvo mažesnis nei 0,7, tačiau gan didesnis ir buvo didesnis nei 0,5. Tad įmonėje įsiskolinimo koeficientas yra ganėtinai didelis, o jo disponuojamam vienam eurui tenka gan nemažai skolų, bet įmonei turint pakankamai trumpalaikio turto nerimauti nereiktų, bet reikia stengtis uždirbti daugiau bei mažinti skolas.

Skolos - nuosavybės rodiklis atskleidžia įmonės kapitalo struktūrą. Tai įvyksta lyginant įmonės skolas su įmonės nuosavu kapitalu. Skaitinę reikšmę galima interpretuoti, kaip dydį kuris parodo kiek 1-nam nuosavo kapitalo eurui tenka įsipareigojimų. Jei rodiklio reikšmė nedaug skiriasi nuo vieneto, tai įmonės būklė mokumo atžvilgiu laikoma normalia, reikšmė ties 0.5 gera. Rodiklis apskaičiuojamas taikant tokią formulę:

Skolos – nuosavybės rodiklis = skolos / nuosavas kapitalas

2020 metais: 96822 / 63482 = 1,52
2021 metais: 91377 / 74378 = 1,23
2022 metais: 85367 / 62367 = 1,37
2023 metais: 96367 / 63658 = 1,51
2024 metais: 96958 / 62938 = 1,54

Tad galima daryti prielaidą, kad skolos – nuosavybės rodiklis įmonėje yra didesnis, kadangi įmonė turi daug įsipareigojimų, o nuosavas kapitalas yra mažesnis nei prisiimti įsipareigojimai, tad įmonė turi stengtis mažinti įsipareigojimus ar padidinti savo nuosavą kapitalą.

Bendrasis mokumo koeficientas paskaičiuoja kiek 1-nam įmonės įsiskolinimo eurui tenka nuosavo kapitalo. Jis parodo įmonės mokumą arba įmonės galimybes įvykdyti savo įsipareigojimus, atėjus jų mokėjimo laikui. Šio reikšmei esant mažiau nei 0,5 įmonės padėtis nėra gera, rodikliui svyruojant apie 1-ą laikoma gera. Rodiklis apskaičiuojamas pagal tokią formulę:

Bendrasis mokumo rodiklis = nuosavas kapitalas / skolos

2020 metais: 63482 / 96822 = 0,66
2021 metais: 74378 / 91377 = 0,81
2022 metais: 62367 / 85908 = 0,73
2023 metais: 63658 / 96367 = 0,66
2024 metais: 62938 / 96958 = 0,65

Tad galima daryti prielaidą, kad įmonės padėtis mokumo atžvelgiu yra vidutinė, nes jos rodikliai, analizuojamu laikotarpiu, buvo aukštesni nei 0,5 tačiau mažesni nei 1,0. Tad įmonė turi stengtis mažinti įsiskolinimus, nes kitaip jai bus sudėtinga vykdyti savo įsipareigojimus.

IŠVADOS

1. Įmonės finansų planavimo ir kontrolės procesas apima šiuos žingsnius - įmonės tikslų formulavimą, informacijos rinkimą, preliminarų finansinių ataskaitų, finansavimo plano ir finansinių rodiklių prognozavimą, biudžetų sudarymą, galutinį finansinių ataskaitų finansavimo plano ir finansinių rodiklių palyginimą bei kontrolę. Visi šie etapai yra svarbūs, kadangi jie ne tik numato kaip įmonė panaudoja turimus finansinius išteklius, bet ir numato kaip toliau juos gali efektyviai išnaudoti bei kontroliuoti. Finansinės analizės uždaviniams spręsti reikia surinkti daug informacijos, kuri padėtų analizuoti įmonės veiklą, apskaičiuoti santykinius jos rodiklius.
2. Išanalizavus įmonės rodiklius pastebėta, kad įsipareigojimai sudaro apie trečdalį įmonės turto. Pajamų įmonė uždirbo daugiau nei patyrė sąnaudų, kas rodo, kad pardavimų apyvarta buvo gera.
3. Įmonėje įsiskolinimai yra pakankamai dideli, todėl svarbu juos kontroliuoti ir mažinti siekiant geresnio finansinio stabilumo.
4. Planuodama savuosius finansus analizuojama įmonė turi stengtis mažinti įsiskolinimus, greičiau atsiskaityti su savo partneriais, tiekėjais ar kredito institucijomis.

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė V. (2011). *Įmonės finansų valdymas: vadovėlis.* Kaunas. Spalvų kraitė. 430 p.
2. Buckiūnienė O. (2013). *Verslo finansų valdymas: mokomoji knyga*. Vilnius. Vilniaus kolegija. 227p.
3. Buškevičiūtė E, Kanapickaitė R., Patašius M. (2018). *Finansinių rezultatų analizė*. Kaunas. Technologija – 379 p.
4. Janovič V. Įmonių perspektyvinė finansinė analizė esant neapibrėžtumui. Prieiga per internetą: https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/c819d1c0-2dd0-4d39-a005-b650d8fd99f2
5. Juozaitienė L.(2020) *Įmonės finansai, analizė ir valdymas:* vadovėlis. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
6. Levišauskaitė K. (2019). Investment analysis and portfolio management.- Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
7. Mackevičius J. (2007). *Įmonių veiklos analizė, informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas, monografija.* - Vilnius: TEV. 510 p.
8. Mackevičius J., Griciūnas L. , Valkauskas R. (2014). *Finansinė analizė:* vadovėlis.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 483 p.
9. Mackevičius J. , Poškaitė D. (1998). *Finansinė analizė.* - Vilnius: Katalikų pasaulis, 631 p.
10. Žigienė G. (2009). *Įmonės pelningumo vertinimas: metodinė priemonė.* - Kaunas: Lietuvos buhalterinės apskaitos švietėjų ir tyrėjų asociacija. 66 p.

VAIKŲ SVEIKOS GYVENSENOS ĮPROČIŲ FORMAVIMO YPATUMAI IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE

Ilona Jančiukynienė,
Lektorė Vaida Vitkauskienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje analizuojami vaikų sveikos gyvensenos įpročių formavimo ypatumai ikimokyklinio ugdymo įstaigose, siekiant atskleisti pedagogų požiūrį, taikomas ugdymo priemones bei kylančius iššūkius. Tyrimo objektas – vaikų sveikos gyvensenos įpročių formavimo ypatumai ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje. Darbo tikslui pasiekti buvo atliktas kiekybinis tyrimas, taikant anketinę apklausą, kurioje dalyvavo įvairių ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogai. Tyrimo rezultatai parodė, kad pedagogai aktyviai prisideda prie sveikos gyvensenos įpročių formavimo, tačiau susiduria su iššūkiais, tokiais kaip tėvų įsitraukimo stoka, riboti ištekliai ir informacijos trūkumas. Pažymima, kad svarbų vaidmenį atlieka pedagogų asmeninis pavyzdys, ugdymo įstaigos aplinka bei bendradarbiavimas su tėvais.

Raktiniai žodžiai: sveika gyvensena, ikimokyklinis ugdymas, vaikų įpročiai, pedagogų požiūris, ugdymo ypatumai.

Įvadas

Šiame straipsnyje analizuojama vaikų sveikos gyvensenos įpročių formavimo reikšmė ikimokyklinio ugdymo įstaigose, akcentuojant pedagogų vaidmenį, taikomas ugdymo priemones, patiriamus iššūkius bei atsiveriančias galimybes. Atsižvelgiant į visuomenės sveikatos stiprinimo prioritetus ir ankstyvojo ugdymo svarbą asmens raidoje, nagrinėjama pedagogų veikla formuojant vaikų sveikos gyvensenos įpročius kasdienio ugdymo procese. Taip pat aptariamos ikimokyklinio ugdymo įstaigos aplinkos sąlygos bei bendradarbiavimo su tėvais reikšmė šių įpročių ugdymui. Tyrimu siekiama atskleisti praktinius sveikos gyvensenos ugdymo sunkumus, tokius kaip išteklių ar metodinės informacijos trūkumas, ir identifikuoti galimus sprendimus, galinčius prisidėti prie efektyvesnio vaikų sveikos gyvensenos įgūdžių formavimo.

Uždaviniai, iškelti tikslui pasiekti, šie: 1. Atskleisti sveikos gyvensenos sampratą ir jos pagrindinius ypatumus ikimokykliniame amžiuje. 2. Išanalizuoti pedagoginius metodus, taikomus ikimokyklinio ugdymo įstaigose, formuojant vaikų sveikos gyvensenos įpročius. 3. Įvertinti ikimokyklinio ugdymo įstaigos aplinkos vaidmenį vaikų sveikos gyvensenos įpročių formavime. 4. Identifikuoti pagrindines problemas, su kuriomis susiduria pedagogai, diegdami sveikos gyvensenos ugdymą ikimokykliniame amžiuje.

Siekiant išsiaiškinti ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogų požiūrį į sveiko gyvensenos ugdymą, patiriamus iššūkius, taikomą metodiką, priemones ir naudojamus informacinius šaltinius buvo pasirinktas empirinis (kiekybinis) tyrimas, kurio metu buvo renka bei apdorojama ir vertinama informacija. Kiekybiniam tyrimui atlikti buvo pasirinkta anketinės apklausos metodika. Šis metodas pasirinktas todėl, leidžia sistemingai ir greitai surinkti duomenis iš didesnės respondentų grupės. Be to, anketinė apklausa yra patogus tyrimo metodas, renkant tyrimui reikiamą informaciją, apdorojant gautus duomenis bei pateikiant tyrimo rezultatus. Tyrimas buvo atliktas 2025 metais. Tyrime dalyvavo 154 respondentai iš įvairių ikimokyklinių ugdymo įstaigų. Siekiant, kad tyrimo rezultatai būtų reprezentatyvūs ir apimtų platų požiūrių spektrą, respondentai buvo iš skirtingų ir įvairių Lietuvos darželių. Duomenys buvo renkami anoniminės anketinės apklausos būdu. Rezultatai buvo analizuojami naudojant statistinės duomenų analizės metodus. Surinkti tyrimo duomenys buvo apdoroti ir pateikti paveikslėliuose naudojant Microsoft Excel programą ir duomenys pateikti paveikslėliuose procentine išraiška.

1. Sveikos gyvensenos samprata ir komponentai ikimokykliniame amžiuje

Sveika gyvensena apibrėžiama kaip tarpusavyje susijusių gyvenimo būdo veiksnių sistema, apimanti subalansuotą mitybą, pakankamą fizinį aktyvumą, emocinę gerovę, asmens higieną ir poilsio režimą, kurie kartu lemia fizinę ir psichinę žmogaus sveikatą (Broder, 2017). Šiuolaikinėje sveikatos ugdymo sampratoje dominuoja holistinis požiūris, kuriame sveikata suvokiama ne tik kaip ligų nebuvimas, bet kaip visapusiška fizinė, psichinė ir socialinė gerovė.

Ikimokyklinis amžius yra itin svarbus sveikos gyvensenos įpročių formavimosi laikotarpis, nes šiuo vystymosi etapu sparčiai formuojasi vaiko organizmas, elgesio modeliai ir vertybinės nuostatos. Pasak Gudžinskienės (2021), vaiko sveikata priklauso ne tik nuo aplinkos, bet ir nuo ugdomų gebėjimų sąmoningai rinktis sveikatai palankų gyvenimo būdą. Ankstyvas sveikų įpročių ugdymas prisideda prie fizinės raidos stiprinimo, padeda išvengti nutukimo, laikysenos sutrikimų bei mažina lėtinių ligų riziką ateityje.

Sveikos gyvensenos ugdymas neatsiejamas ir nuo emocinės bei psichologinės sveikatos. Teigiamos emocijos, saugi ir palaikanti aplinka sudaro sąlygas vaikų savireguliacijos, pasitikėjimo savimi bei socialinių gebėjimų plėtrai (Almari, 2020). Todėl sveikos gyvensenos samprata ikimokykliniame amžiuje vertinama kaip kompleksinis, daugialypis ugdymo procesas.

Apibendrinant, sveika gyvensena ikimokykliniame amžiuje suprantama kaip integruota fizinių, emocinių ir socialinių veiksnių visuma, kurios ugdymas sudaro prielaidas visapusiškai vaiko raidai. Ankstyvoje vaikystėje formuojami sveikos gyvensenos įpročiai yra ilgalaikiai ir daro reikšmingą poveikį vaiko sveikatai bei gyvenimo kokybei ateityje, todėl jų ugdymas laikomas svarbiu visuomenės sveikatos prioritetu.

2. Sveikos gyvensenos įpročių ugdymas ikimokyklinio ugdymo įstaigose: galimybės ir iššūkiai

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos laikomos viena svarbiausių institucinių aplinkų, kuriose sudaromos galimybės sistemingai ugdyti vaikų sveikos gyvensenos įpročius. Pedagogų taikomos integruotos ugdymo programos, apimančios fizinį aktyvumą, sveikos mitybos principus ir emocinės gerovės ugdymą, padeda vaikams įgyti ne tik teorinių žinių, bet ir praktinių gebėjimų, reikalingų kasdienėje veikloje (Sabaliauskienė, 2018).

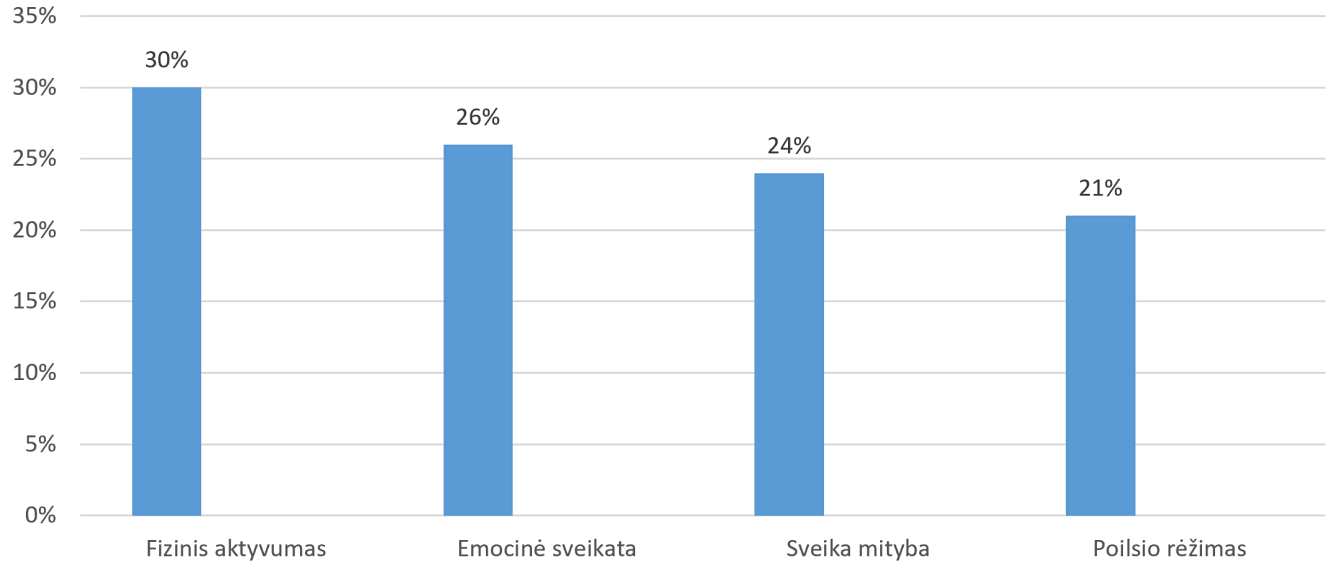
Praktikoje taikomi patirtinio ugdymo metodai, teminiai projektai ir bendruomeninės iniciatyvos skatina vaikų aktyvų įsitraukimą ir pozityvaus požiūrio į sveiką gyvenseną formavimą. Tačiau sveikos gyvensenos ugdymą neretai apsunkina struktūriniai ir socialiniai veiksniai. Viena iš dažniausiai minimų problemų – didelis vaikų skaičius grupėse, ribojantis individualizuotą ugdymą bei aktyvių veiklų įgyvendinimą (Jonaitienė, 2020).

Kitas reikšmingas aspektas – šeimos vaidmuo. Tėvų nuostatos ir elgesio modeliai tiesiogiai veikia vaiko mitybos, fizinio aktyvumo ir poilsio įpročius, todėl pedagogų pastangos dažnai tampa mažiau veiksmingos, jei jos nėra palaikomos šeimos aplinkoje (Aguonytė, 2015). Nuoseklus ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir šeimos bendradarbiavimas yra būtina sąlyga užtikrinant tvarią sveikos gyvensenos įpročių raidą.

Apibendrinant, ikimokyklinio ugdymo įstaigos sudaro svarbias prielaidas sveikos gyvensenos įpročių ugdymui per integruotas programas ir pedagogines praktikas, tačiau šį procesą riboja materialiniai, organizaciniai ir socialiniai veiksniai. Efektyvus sveikos gyvensenos ugdymas yra galimas tik derinant pedagogų pastangas su šeimos įsitraukimu ir sukuriant nuoseklią, palaikančią ugdymo aplinką.

3. Sveikos gyvensenos aspektai, kuriems pedagogai skiria daugiausiai dėmesio įgyvendindami ugdymo programas

Tyrime buvo norima išsiaiškinti, kokiems sveikos gyvensenos aspektams pedagogai skiria daugiausiai dėmesio įgyvendindami ugdymo programas. Nors rezultatai pasiskirstė panašiai, bet didžiausia dalis 30 proc. atsakė, kad fiziniui aktyvumui skiria daugiausiai dėmesio, 26 proc. respondentų skiria dėmesį emociniai sveikatai. 24 proc. pasisako už sveikos mitybos įgyvendinimo programas, o 21 proc. respondentų daugiausiai dėmesio skiria poilsio rėžimui (žr. 1 pav.).

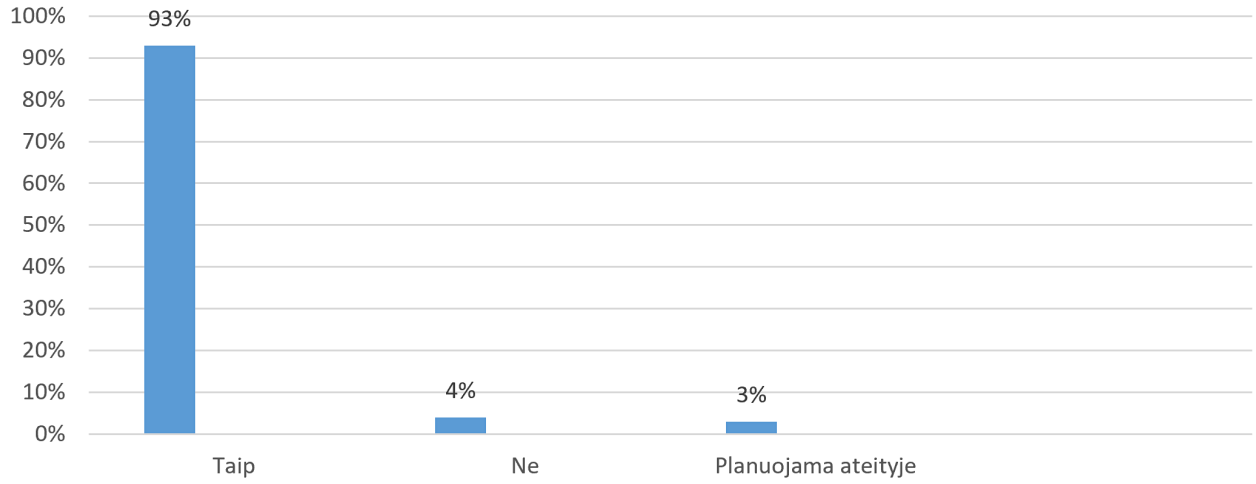
1.pav. Sveikos gyvensenos aspektai

Remiantis respondentų atsakymais, akivaizdu, jog pedagogai skiria dėmesį visiems sveikos gyvensenos išvardytiems aspektams. Labai svarbu, kad kiekvienai sveikos gyvensenos kategorijai pedagogai skiria panašiai laiko, nes visi sveikatos aspektai yra reikšmingi vaiko sveikatai. Racionali mityba, kuri derinama su fiziniu aktyvumu, gali apsaugoti nuo daugelio ligų ir pailginti aktyvų gyvenimą. Vaikų fizinis aktyvumas turi daug naudos : stiprina kaulus, širdies bei kraujagyslių sistemą, raumenis, gerina lankstumą bei pusiausvyrą, padeda palaikyti sveiką kūno svorį. Kiekviena aktyvi veikla duoda naudos vaiko organizmui. Emocinė ir psichologinė sveikata – neatsiejama nuo sveikos gyvensenos. Jei vaikas jaučiasi gerai tai duos didelę naudą. Visos sveikatos sritys glaudžiai susijusios ir svarbu rūpintis visais sveikatos komponentais.

Galima daryti išvadą, kad respondentų nuomonė pasiskirstė gana tolygiai. Panašus procentas pedagogų pasirinko skirtingus atsakymo variantus, todėl šiuo klausimu visi prieina prie vieningos nuomonės, jog visiems išvardintiems aspektams skiriamas panašus dėmesys ugdymo programose.

4. Pedagogų ugdymo įstaigoje taikomos sveikatingumo iniciatyvos

Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, ar pedagogų ugdymo įstaigoje taikomos sveikatingumo iniciatyvos. 93 proc. respondentų atsakė, kad jų ikimokyklinėse ugdymo įstaigose yra taikomos sveikatingumo iniciatyvos, 4 proc. respondentų atsakė, kad jų įstaigose nėra taikoma. 3 proc. respondentų laukia, nes tai bus planuojama ateityje (žr. 2 pav.).

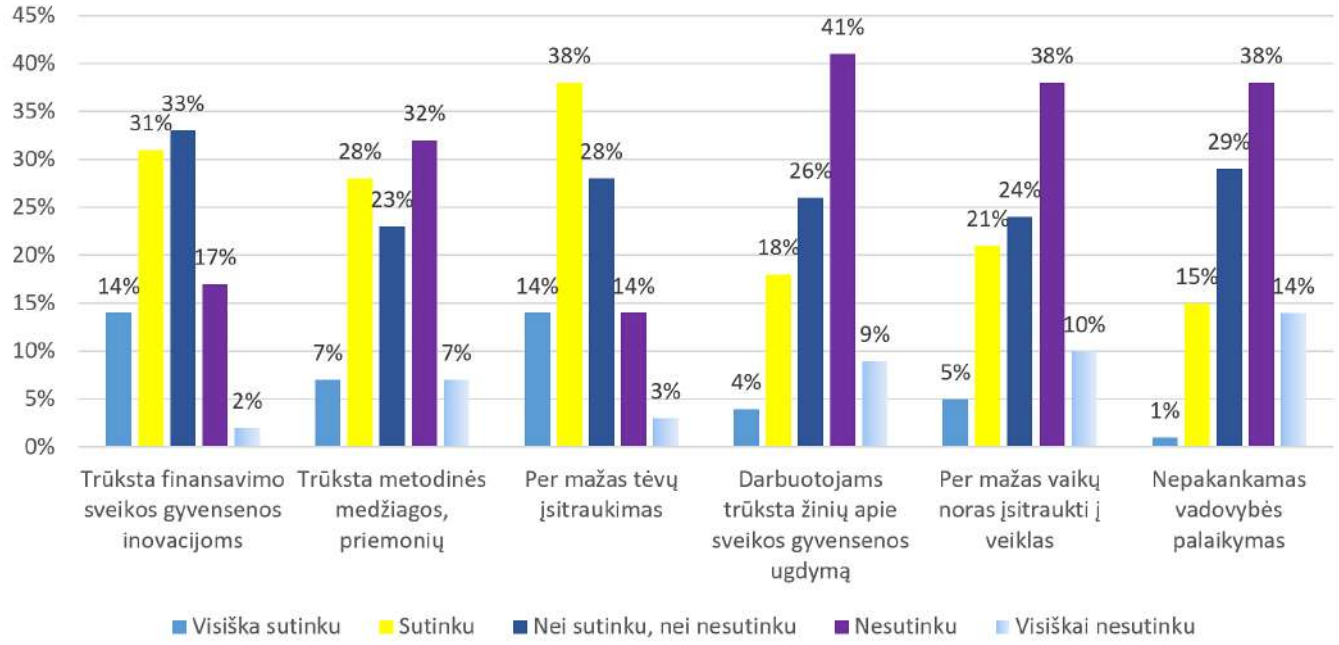
2.pav. Taikomos sveikatingumo iniciatyvos

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, didelė dalis jau taiko sveikatingumo iniciatyvas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose. Siekdami ugdyti sveikos gyvensenos įpročius, ugdymo įstaigos skiria dėmesio įvairioms sveikatingumo iniciatyvoms. Skatina fizinį aktyvumą, sveiką mitybą, bei poilsio rėžimo, emocinės gerovėms ir higienos įgūdžių formavimą.

Galima daryti išvadą, kad ikimokyklinės ugdymo įstaigos įsitraukusios į sveikatingumo iniciatyvas, siekia ugdyti vaiko sveikus įgūdžius kasdienėje rutinoje. Tokios reikšmingos iniciatyvos turi poveikį tolimesniam vaiko vystymuisi ir jo gerovei. Vaikui formuojasi teigiamas požiūris į sveiką gyvenseną nuo pat ankstyvojo amžiaus.

5. Didžiausi iššūkiai įgyvendinant sveikos gyvensenos programas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose

Apklausos metu buvo siekta išsiaiškinti, kokie yra didžiausi iššūkiai įgyvendinant sveikos gyvensenos programas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose. Buvo pateikti galimi iššūkių variantai, su kuriais jie galėjo visiškai sutikti, sutikti, nei sutikti, nei nesutikti, nesutikti ir visiškai nesutikti. Su teiginiu, jog trūksta finansavimo sveikos gyvensenos inovacijoms visiškai sutiko 14 proc. respondentų, kad trūksta metodinės medžiagos, priemonių - visiškai sutiko 7 proc. respondentų, 14 proc. respondentų visiškai sutiko, kad trūksta tėvų įsitraukimo, 4 proc. - visiškai sutiko dėl darbuotojų žinių trūkumo, 5 proc. respondentų visiškai sutiko, kad per mažas vaikų noras, dėl nepakankamo vadovybės palaikymo visiškai sutiko 1 proc. respondentų (žr. 3 pav.).

3. pav. Iššūkiai sveikatingumo programose

Tyrimo metu paaiškėjo jog 31 proc. respondentų sutiko, kad trūksta finansavimo, 28 proc. - dėl metodinių priemonių trūkumo, 38 proc. respondentų sutinka dėl to, jog per mažas tėvų įsitraukimas, 18 proc. - jog darbuotojams trūksta žinių, 21 proc. - kad vaikų per mažas noras įsitraukti į sveikatingumu veiklas, 15 proc. – dėl nepakankamo vadovybės palaikymo. Nei sutinka, nei nesutinka dėl to, jog trūksta finansavimo - nurodė 33 proc. respondentų; dėl to, kad trūksta metodinių medžiagų ir priemonių – 23 proc. respondentų; dėl per mažo tėvų įsitraukimo -28 proc.; dėl darbuotojams trūkstamų žinių – 26 proc.; 24 proc. respondentų nei sutiko, nei nesutiko dėl to, jog per mažas vaikų noras įsitraukti, 29 proc.- jog nepakanka vadovybės palaikymo.

Išsiaiškinta, kad 17 proc. respondentų nesutinka, jog jų ugdymo įstaigoje trūksta finansavimo, 32 proc. respondentų nesutiko, jog trūksta metodinių medžiagų ir priemonių, 14 proc. nesutiko ir dėl mažo tėvų įsitraukimo. 41 proc. respondentų nesutiko, jog trūksta darbuotojams žinių, 38 proc. dėl per mažo vaikų noro įsitraukti, 38 proc. – dėl nepakankamo vadovybės palaikymo.

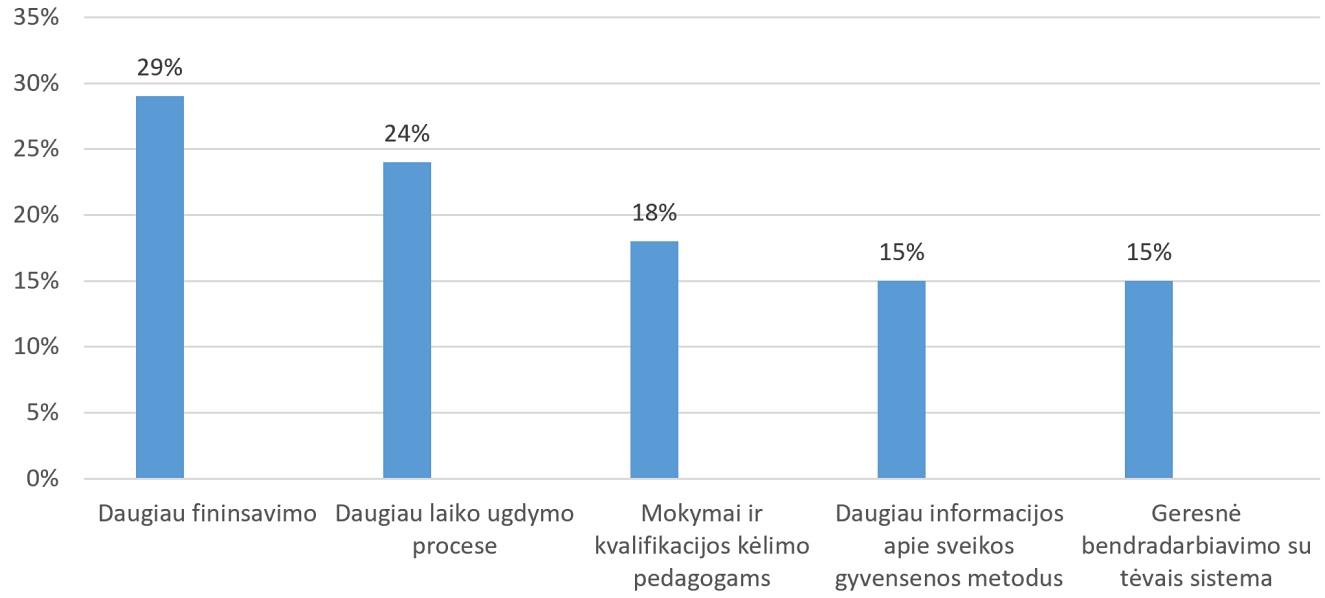
Tiriant didžiausius iššūkius ikimokyklinėse įstaigose su teiginiu, jog trūksta finansavimo įgyvendinant sveikos gyvensenos inovacijas, visiškai nesutiko 2 proc. respondentų, dar 7 proc. visiškai nesutiko jog trūksta metodinių medžiagų ir priemonių, 3 proc. visiškai nesutiko dėl per mažo tėvų įsitraukimo, o 9 proc. respondentų visiškai nesutiko, kad darbuotojams trūksta žinių. Išsiaiškinta, jog 10 proc. respondentų visiškai nesutiko dėl per mažo vaikų nori įsitraukti į sveikatingumo veiklas ir 14 proc. – visiškai nesutiko dėl nepakankamo vadovybės palaikymo.

Apibendrinus duomenis galima teikti, kad iššūkių ikimokyklinėse įstaigose yra ir tai rodo, kad tam tikros problemos yra dažnos ir aktualios įvairiose ugdymo įstaigose.

Galima daryti išvadą , jog tam tikri universalaus pobūdžio iššūkiai yra būdingi daugeliui ikimokyklinių įstaigų. Tai pabrėžia poreikį stiprinti metodinę ir materialinę sferą, bei skatinti tėvų įsitraukimą ir spręsti kitas problemas dėl sveikos gyvensenos ugdymo ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

6. Išteklių poreikis efektyviam sveikos gyvensenos ugdymui ikimokykliniame amžiuje

Apklausos metu buvo siekiama sužinoti, kokie ištekliai ar pagalba reikalinga, kad galėtų efektyviau ugdyti sveikos gyvensenos įpročius vaikams (žr.4 pav.). Šis tyrimas yra reikalingas siekiant geriau suprasti, su kokiais sunkumais susiduria ikimokyklinio ugdymo pedagogai formuodami vaikų sveikos gyvensenos įpročius, kokios pagalbos ar išteklių jiems trūksta, ir kaip šiuos procesus būtų galima tobulinti, stiprinant vaikų sveikatą bei ilgalaikius sveikos gyvensenos pagrindus nuo ankstyvojo amžiaus.

4.pav. Pagalba sveikos gyvensenos ugdymui

Tyrimas atskleidė, kad 29 proc. respondentų pasisakė, jog reikalingas didesnis finansavimas užsiėmimo medžiagoms ir įrangai, 24 proc. nurodė, kad trūksta laiko ugdymo procese, 18 proc. respondentų mano, kad reikalingi mokymai ir kvalifikacijos kėlimai pedagogams, 15 proc. respondentų norėtų daugiau informacijos apie sveikos gyvensenos metodus, 15 proc. – išreiškė trūkumą bendradarbiavimo su tėvais.

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog įstaigose stokojama finansavimo, kuris reikalinga ugdant vaikų sveiką gyvenseną. Taip pat išryškėjo poreikis laiko stokai užsiimant su vaikais. Be to, kai kurie respondentai įvardijo informacijos trūkumą ir kvalifikacijų kėlimo reikiamybę, tai rodo, kad trūkumas žinių neleidžia tinkamai ugdyti vaikus formuojant sveikos gyvensenos įgūdžius. Taip pat respondentai išreiškė poreikį glaudesniam bendradarbiavimui su tėvais, nes jų įsitraukimas yra nevienodas ir nepakankamas.

Galima daryti išvadą, kad norint siekti efektyvesnio sveikos gyvensenos ugdymo proceso ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, būtina stiprinti pedagogų kompetencijas ir žinias, be to, užtikrinti reikalingų išteklių prieinamumą bei skatinti įvairiapusišką bendradarbiavimą. Tik kryptinga pagalba ir parama gali užtikrinti kokybišką sveikatingumo ugdymo veiklą.

Išvados

1. Sveikata laikytina vienu svarbiausių žmogaus gyvenimo išteklių, kurio puoselėjimas turi prasidėti dar ankstyvoje vaikystėje. Nors tam tikrą įtaką sveikatai daro paveldimumas, esminį vaidmenį atlieka gyvenimo būdas. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, jog fizinis aktyvumas, subalansuota mityba, saugi ir palanki aplinka bei psichologinė ir emocinė gerovė sudaro neatsiejamą sveikos gyvensenos pagrindą.
2. Ikimokyklinio ugdymo įstaigose taikomi pedagoginiai metodai turi reikšmingą poveikį vaikų sveikos gyvensenos įpročių formavimuisi. Pedagogai ugdymo procese taiko sveikatingumo, emocinės gerovės bei temines programas, organizuoja sporto šventes, judriuosius žaidimus, žygius, taip pat veiklas, skirtas higienos įgūdžių ir sveikos mitybos nuostatų ugdymui. Šios veiklos sudaro prielaidas nuosekliai formuoti vaikų teigiamą požiūrį į sveiką gyvenseną.
3. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigos atlieka svarbų vaidmenį formuojant vaikų sveikos gyvensenos įpročius. Pedagogų teigimu, įstaigose sistemingai vykdomos fizinio aktyvumo, sveikos mitybos, emocinės gerovės ir asmens higienos ugdymo veiklos. Nustatyta, kad pedagogai suvokia šių veiklų svarbą ir siekia jas integruoti į kasdienį ugdymo procesą.
4. Empirinio tyrimo duomenys parodė, kad sveikos gyvensenos ugdymo procese pedagogai susiduria su įvairiais iššūkiais. Dažniausiai išskiriamos problemos – metodinių priemonių trūkumas, nepakankamas finansavimas bei ribotas tėvų įsitraukimas ir bendradarbiavimas. Taip pat pažymima, kad kai kuriose ikimokyklinio ugdymo įstaigose egzistuoja netinkamos materialinės ir organizacinės sąlygos, apsunkinančios sveikos gyvensenos ugdymo veiklų įgyvendinimą.

Literatūra

1. Aguonytė V., Beržanskytė A. (2015). *Veiksniai, turintys įtakos vaikų fiziniam aktyvumui.* Prieiga per internetą: https://visuomenessveikata.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2015.2(69)/VS%202015%202(69)%20LIT%20A%20Fizinis%20aktyvumas.pdf
2. ALamari, H. (2020). *Prevalence of health problems among children and the role of health education in promotion of healthy habits. Health Education.*
3. Bröder, J., Okan, O., Bauer, U., Bruland, D., Schlupp, S., Bollweg, T. M., ... & Pinheiro, P. (2017). *Health literacy in childhood and youth: a systematic review of definitions and models. BMC public health.* 17(1), 1-25
4. Gudžinskienė V. (2018). *Sveikas darželis – sveiki vaikai*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
5. Gudžinskienė V., Česnavičienė J. (2021). *Mokytojų sveikatos ir sveikos gyvensenos žinios kaip prielaida mokinių sveikos gyvensenos ugdymui.* Prieiga per internetą : https://ojs.mruni.eu/ojs/social-inquiry-into-well-being/article/view/367
6. Sabaliauskienė, D. (2018).Misija: vaikų sveikatos kompetencija. Prieiga per internetą: https://www.hi.lt/uploads/Sveikatos%20stiprinimo%20centras/Naujienoms/2017%20metai/Lankstukai/Knyga_Misija_vaiku_sveikatos_kom.pdf
7. Strukčinskienė, B., Radžiuvienė, R., Strukčinskaitė, V., Raistenskis, J. (2018). Vaikų ir paauglių sveikos gyvensenos veiksniai: fizinio aktyvumo ypatumai. Klaipėda.

MOKYTOJŲ IR TĖVŲ POŽIŪRIS Į GAMTOJE VYKDOMŲ VEIKLŲ TAIKYMO GALIMYBES IKIMOKYKLINIO UGDYMO PRAKTIKOJE

Agnė Juškevičiūtė,
Lektorė Edita Vosylienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Šiuo darbu siekiama išplėsti tradicinį požiūrį į ikimokyklinį ugdymą, atskleidžiant gamtinės aplinkos svarbą vaikų fizinei ir emocinei gerovei. Analizuojamas mokytojų ir vaikų tėvų požiūris į gamtinių veiklų taikymą, siekiant parodyti, kad veiklos gamtoje gali tapti ne tik fizinio aktyvumo ar pažinimo šaltiniu, bet ir priemone, ugdančia vaikų savireguliaciją, bendravimo įgūdžius ir ryšį su aplinka.

Raktiniai žodžiai: gamtinės veiklos, ikimokyklinis ugdymas, vaikų gerovė, mokytojų ir tėvų požiūris.

Įvadas

Ikimokyklinis amžius – tai labai svarbus vaiko augimo laikotarpis, kai greitai vystosi jo judėjimo, emociniai ir bendravimo įgūdžiai. Per šį laiką svarbu, kad vaikas daug judėtų, gerai miegotų ir kuo mažiau laiko praleistų sėdėdamas. PSO (2019) duomenimis, didelę reikšmę turi ankstyvoje vaikystėje išugdyti sveiki įpročiai – jie padeda vaikui tapti fiziškai stipresniam, emociškai ramesniam, geriau sugyventi su aplinkiniais. Tačiau šiuolaikiniai vaikai vis dažniau susiduria su iššūkiais – daug laiko praleidžia prie ekranų, mažiau juda, mažiau bendrauja gyvai. Tyrimai rodo (Makauskaitė ir Šapokaitė, 2024, p. 3), kad vis daugiau vaikų nepasiekia rekomenduojamo fizinio aktyvumo lygio, silpnėja jų judėjimo įgūdžiai, darosi sunkiau susikaupti, emocijos tampa labiau nepastovios. Tokie pokyčiai rodo, kad būtina keisti ugdymo turinį ir metodus – įtraukti daugiau veiklų, kurios skatintų vaikų natūralų judėjimą, saviraišką ir bendravimą. Vienas iš būdų tai pasiekti – ugdymas gamtinėje aplinkoje. Ikimokyklinio ugdymo gairėse (2024) taip pat akcentuojama gamtinių veiklų svarbumas ugdymo procese. Buvimas gamtoje vaikams atveria daug galimybių – jie gali laisvai judėti, šokinėti, bėgioti, stebėti gamtos reiškinius, liesti įvairias natūralias medžiagas. Tokia veikla ne tik padeda stiprinti fizinius gebėjimus, bet ir ugdo emocinį atsparumą, savireguliaciją, skatina smalsumą, kūrybiškumą ir gebėjimą bendradarbiauti. Tokį poveikį pabrėžia Landsbergienė (2018) teigdama, jog *„gamtinė aplinka kuria vaikui saugią, tyrinėjimui palankią erdvę, kurioje vaikas auga harmoningai – tiek fiziškai, tiek emociškai“*. Gamtoje vaikai gali natūraliai išreikšti emocijas per judesį, nusiraminti ir užmegzti ryšį su aplinka – tai svarbu jų emocinei ir socialinei brandai. Gamtinė aplinka tam itin tinkama: ji skatina judėjimą, tyrinėjimą ir mokymąsi per veiklą. Kaip teigia Petraitienė, Kazlauskaitė ir Urbonienė (2021), natūrali aplinka tampa ne tik žaidimų, bet ir savarankiško mokymosi erdve, kurioje ugdomi įvairūs vaikų gebėjimai. Deja, Lietuvoje vis dar dažnai taikomi tradiciniai ugdymo metodai – veiklos dažniausiai vyksta uždarose patalpose, o lauko veiklos priklauso nuo oro sąlygų ar ugdymo įstaigos galimybių. Pasak Stanišauskienės (2020), tokios ugdymo sąlygos mažina vaikų fizinį aktyvumą, riboja emocinį atsivėrimą bei trukdo mokytis per patirtį. Tačiau gamtoje vykdomas ugdymas neturėtų būti tik papildoma galimybė – jis turėtų tapti svarbia ir nuolatine ikimokyklinio ugdymo proceso dalimi.

Darbo objektas – gamtoje vykdomų veiklų taikymo galimybės ikimokyklinio ugdymo praktikoje.

Darbo tikslas – atskleisti mokytojų ir tėvų požiūrį į gamtoje vykdomų veiklų taikymo galimybes ikimokyklinio ugdymo praktikoje.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ypatumus ir gamtinių veiklų poveikį.
2. Ištirti mokytojų ir tėvų požiūrį į gamtinių veiklų naudą ir taikymo galimybes.

Metodai: literatūros šaltinių ir mokslinių straipsnių analizė; anketinė apklausa; statistinių duomenų analizė.

1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RAIDA IR GAMTOS VEIKLŲ POVEIKIS

Ikimokyklinis amžius – tai laikotarpis, kai vaikų fiziniai ir emociniai gebėjimai vystosi itin sparčiai. Stiprėja stambioji ir smulkioji motorika, gerėja koordinacija, pusiausvyra, raumenų kontrolė. Gamtinė aplinka tampa natūralia judėjimo ir pojūčių ugdymo erdve: vaikai bėgioja, šokinėja, lipa, renkasi aktyvias veiklas pagal savo poreikius (Petraitienė, Kazlauskaitė ir Urbonienė, 2021). Tokie judesiai lavina fizinį pajėgumą, koordinaciją, reakciją, ištvermę (Landsbergienė, 2018). Smulkiajai motorikai ugdyti ypač naudinga veikla su gamtinėmis medžiagomis: lapų rūšiavimas, akmenukų dėliojimas, smėlio pylimas ar šakelių rinkimas lavina rankų judesius ir ruošia vaiką rašymo įgūdžiams (Bakšytė, 2017). Judėjimas gryname ore veikia ne tik fizinį vystymąsi, bet ir smegenų veiklą – vaikai tampa labiau susikaupę, motyvuoti, jiems lengviau nusiraminti, atsipalaiduoti, pagerėja nuotaika (Landsbergienė, 2018). Gamtinė aplinka taip pat itin palanki vaikų emocinei raidai – vaikai jaučiasi saugiai, natūraliai išreiškia emocijas per judesį, žaidimus, kūrybines veiklas (Landsbergienė, 2018; Petraitienė, Kazlauskaitė ir Urbonienė, 2021). Gamtos garsai, kintanti aplinka ir paviršiai, kuriuos galima liesti, padeda vaikams nusiraminti, susitelkti, lengviau valdyti emocinę įtampą (Jovaišienė, 2012; Landsbergienė, 2022). Veiklos su gamtinėmis medžiagomis, kūrybiniai sprendimai ir laisvas žaidimas stiprina savivoką, pasitikėjimą savimi, padeda ugdyti bendravimo įgūdžius. Vaikai mokosi dalintis, tartis, spręsti konfliktus, kas itin svarbu emocinei brandai. Tokia visapusiška patirtis leidžia vaikams kurti tvirtus tarpusavio ryšius, ugdo pozityvų santykį su aplinka. Veikdami gamtoje, vaikai ugdosi savarankiškumą, mokosi spręsti problemas, bendradarbiauti su bendraamžiais. Ugdymas tampa lankstesnis, jautresnis individualiems poreikiams, nes gamtos erdvė leidžia derinti tiek planuotas, tiek laisvas veiklas, o vaikas turi galimybę augti savo tempu (Landsbergienė, 2022). Gamtinės veiklos taip pat turi didelę ugdomąją vertę. Judėdami natūralioje aplinkoje, vaikai lavina motoriką, emocinį atsparumą, kūrybiškumą, socialinius ir pažintinius įgūdžius (Bakšytė, 2017). Veiklos su gamtinėmis medžiagomis skatina meninę saviraišką, o tyrinėjimai – kritinį mąstymą, smalsumą, gebėjimą spėlioti ir ieškoti atsakymų (Petraitienė, Kazlauskaitė ir Urbonienė, 2021). Gamtinė aplinka tampa erdve, kurioje darniai dera fizinis ir emocinis augimas, kur vaikas gali augti ramus, smalsus ir empatiškas.

Nors ikimokyklinio ugdymo gairėse (2024) gamtinės veiklos laikomos svarbia ugdymo dalimi, praktikoje jos vis dar taikomos fragmentiškai. Tam įtakos turi nepakankama lauko erdvių infrastruktūra, priemonių trūkumas, mokytojų metodinės patirties stoka (NŠA, 2024). Visgi kai kurios įstaigos jau rodo pozityvų pavyzdį – organizuoja sezoninius projektus, kuria daržus, skatina tėvų įsitraukimą. Tokios iniciatyvos didina vaikų savarankiškumą, stiprina ryšį su aplinka, ugdo ekologinį sąmoningumą (Gruodytė-Račienė ir kt., 2023). Tarptautinė patirtis – Skandinavijos „Miško darželiai“, „Bush Kinder“ programa Australijoje, lauko ugdymo modeliai Jungtinėje Karalystėje bei Kanadoje – rodo, kad gamta gali būti ne papildomu elementu, o pagrindu visam ugdymo turiniui (Santoso, 2022). Pagrindinės sėkmės prielaidos: mokytojo kompetencija, partnerystė su šeima, sistemingas planavimas. Lietuvoje dar trūksta sisteminio požiūrio, bet egzistuoja palankios galimybės ugdymo kaitai.

Svarbų vaidmenį atlieka ir mokytojas. Nuo jo požiūrio priklauso, ar gamtos veiklos taps kasdienybe, ar tik pavienėmis iniciatyvomis (Aračiauskienė, 2017; Santoso, 2022). Sėkmingai ugdymui reikia metodinės paramos, dalijimosi gerąja patirtimi, praktinių mokymų (Bakšytė, 2017; Gruodytė-Račienė ir kt., 2023). Tačiau organizuojant gamtines veiklas vis dar tenka spręsti iššūkius: trūksta natūralių lauko erdvių, ugdymui tinkamų priemonių, metodinės paramos, o tėvų požiūris kartais stabdo šių veiklų plėtrą (Kovienė, 2021; LSD, 2024). Siekiant tų iššūkių įveikimo, svarbu sistemingai kurti tinkamą aplinką, rengti pedagogus, telkti tėvus ir bendruomenę (NŠA, 2024).

Apibendrinant galima teigti, kad gamtinė aplinka suteikia unikalių galimybių vaikų fizinei, emocinei, socialinei ir pažintinei raidai. Ji padeda kurti vaikui artimą, saugią, patirtinę mokymosi aplinką. Norint, kad tokios veiklos taptų kasdienybe, reikia sisteminio požiūrio: mokytojų mokymo, tėvų informavimo ir materialinės bazės stiprinimo. Tik taip galima užtikrinti, kad gamta taptų visaverte ikimokyklinio ugdymo dalimi, o vaikai augtų sveiki, laimingi ir smalsūs.

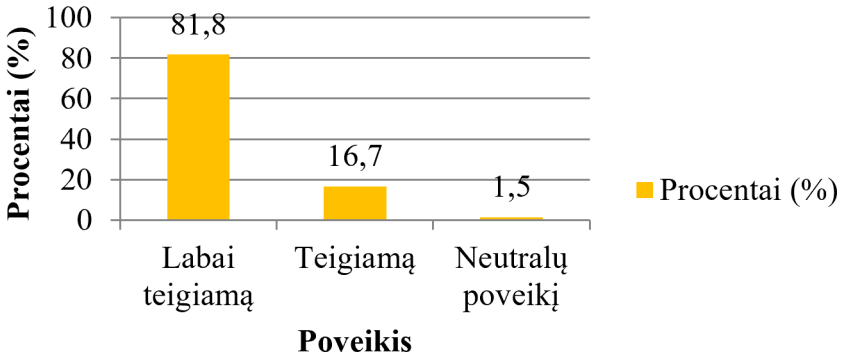
2. KIEKYBINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Tyrime analizuotas mokytojų ir vaikų tėvų požiūris į veiklas gamtoje bei jų poveikis vaikų fizinei ir emocinei gerovei. Siekta išsiaiškinti, kaip šios veiklos taikomos ugdymo praktikoje, su kokiais sunkumais susiduriama ir kokia jų nauda. Tyrimas atliktas 2025 m. balandį, taikant kiekybinį metodą – anketinę apklausą, naudotasi „Google Forms“ platforma. Tyrime dalyvavo 67 mokytojai ir 69 vaikų tėvai iš Marijampolės ir Kauno miestų ikimokyklinio ugdymo įstaigų. Parengtos dvi anketos: mokytojams ir tėvams. Jose vertinti tokie aspektai kaip veiklų gamtoje dažnumas, for-

mos, poveikis vaikų raidai, mokytojo pasirengimas, tėvų įsitraukimas. Tyrime naudotas kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa, leidžiantis greitai, ekonomiškai ir saugiai surinkit duomenis iš responentų (Gaižauskaitė ir kt., 2014). Tyrimas buvo atliekamas užtikrinant tyrimo dalyvių anonimiškumą, laisvą sutikimą dalyvauti apklausoje bei konfidencialumą, laikantis etinių principų.

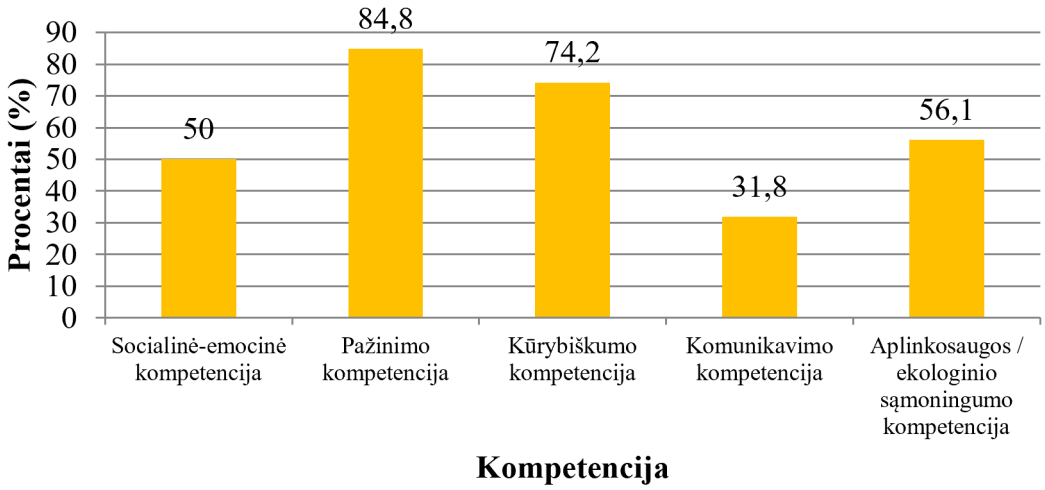
1.1. Kiekybinio tyrimo mokytojų rezultatų analizė

Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, kokią įtaką, mokytojų nuomone, daro buvimas gamtoje vaikų psichologinei gerovei. Atsakymų pasiskirstymas pateiktas pirmame paveiksle.

1 pav. Buvimo gamtoje poveikis vaikų psichologinei gerovei

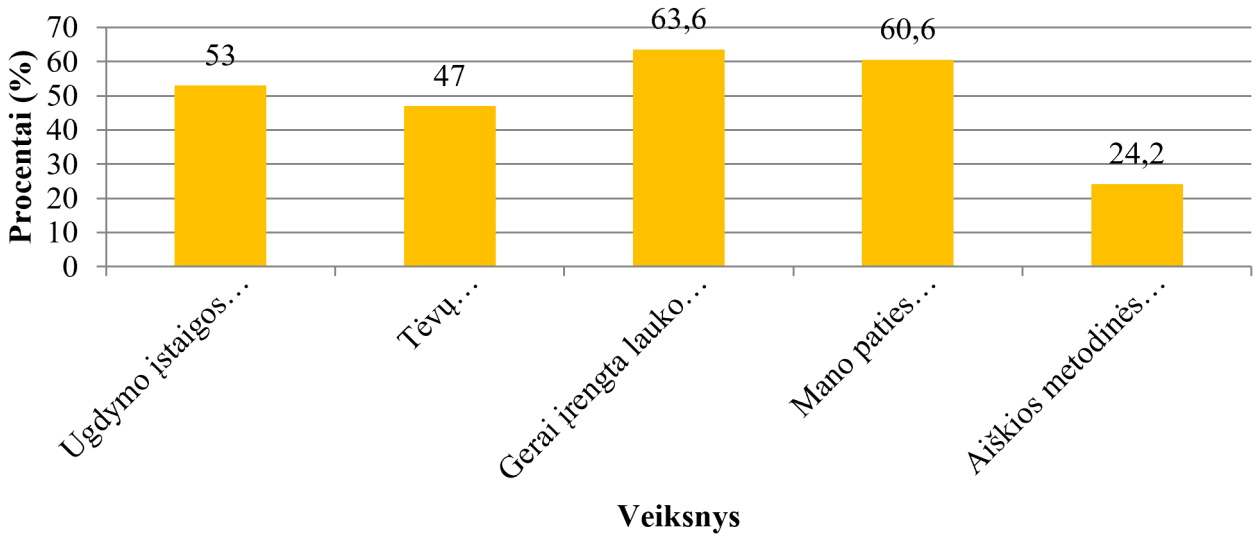
Tyrimo duomenys rodo, jog 81,8 procentas mokytojų veiklų gamtoje poveikį vaikų raidai vertina kaip labai teigiamą, 16,7 proc. – kaip teigiamą. Tai rodo aukštą pasitikėjimą šių veiklų ugdomąja verte. Vos 1,5 proc. nurodė neutralų poveikį, tad aišku, kad gamta mokytojų akimis – prasminga ugdymo erdvė. Tyrimo rezultatai atskleidė ir vaikų kompetencijas, kurios labiausiai tobulėja dalyvaujant veiklose gamtoje. Atsakymų pasiskirstymas pateiktas antrame paveiksle.

2 pav. Kompetencijos, labiausiai tobulėjančios veiklose gamtoje

Dauguma (84,8 proc.) mokytojų teigė, kad gamtinės veiklos labiausiai ugdo vaikų pažinimo kompetenciją. 74,2 proc. pažymėjo kūrybiškumą, 56,1 proc. – aplinkosaugos sąmoningumą, o 50 proc. – socialinius ir emocinius gebėjimus. Tik 31,8 proc. paminėjo komunikavimą, kas leidžia manyti, jog gamtoje dažniau bendraujama per veiklą ar kūno kalbą nei žodžiais. Šie rezultatai rodo, kad gamta padeda ne tik kaupti žinias, bet ir lavinti kūrybiškumą, ekologinį mąstymą bei emocinį jautrumą. Veikla natūralioje aplinkoje skatina vaikų savarankiškumą, atsakomybę ir gebėjimą mokytis per patirtį. Apibendrinant, mokytojai gamtines veiklas vertina kaip visapusiško ugdymo priemonę, ypač reikšmingą pažinimo ir kūrybiškumo kompetencijų raidai. Tokie rezultatai pagrindžia požiūrį, kad gamta – tai ne tik fonas, o aktyvus ugdymo partneris, lavinantis įvairias vaikų kompetencijas.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokie veiksniai, mokytojų nuomone, labiausiai padeda sėkmingai taikyti veiklas gamtoje ugdymo procese (žr. 3 pav.).

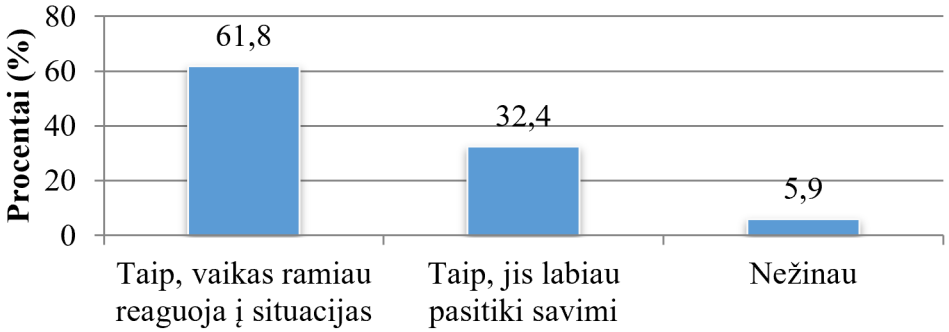
3 pav. Veiksniai, padedantys sėkmingai taikyti veiklas gamtoje

Remiantis 3 paveikslo duomenimis, net 63,6 procentų mokytojų sėkmingiausiu gamtinių veiklų taikymo veiksniu įvardijo gerai įrengtą lauko aplinką – smėlio aikšteles, pavėsines, sodus. 60,6 procentai nurodė mokytojo entuziazmą ir patirtį, 53 proc. – ugdymo įstaigos palaikymą, 47 proc. – tėvų bendradarbiavimą. Tik 24,2 procentai respondentų akcentavo metodinių gairių svarbą, kas rodo, jog dauguma pedagogų remiasi savo kūrybiškumu ir patirtimi. Rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog ugdymo sėkmė gamtoje priklauso ne tik nuo fizinių sąlygų, bet ir nuo mokytojo gebėjimo įprasminti aplinką, reaguoti į vaikų iniciatyvas ir kūrybiškai planuoti veiklas.

Apibendrinant, gamtinės veiklos tampa prasminga ugdymo dalimi tada, kai jas remia tiek fizinė aplinka, tiek mokytojo motyvacija. Vidinis nusiteikimas, patirtis ir bendruomenės parama – tai pagrindiniai sėkmės veiksniai.

1.2. Kiekybinio tyrimo tėvų rezultatų analizė

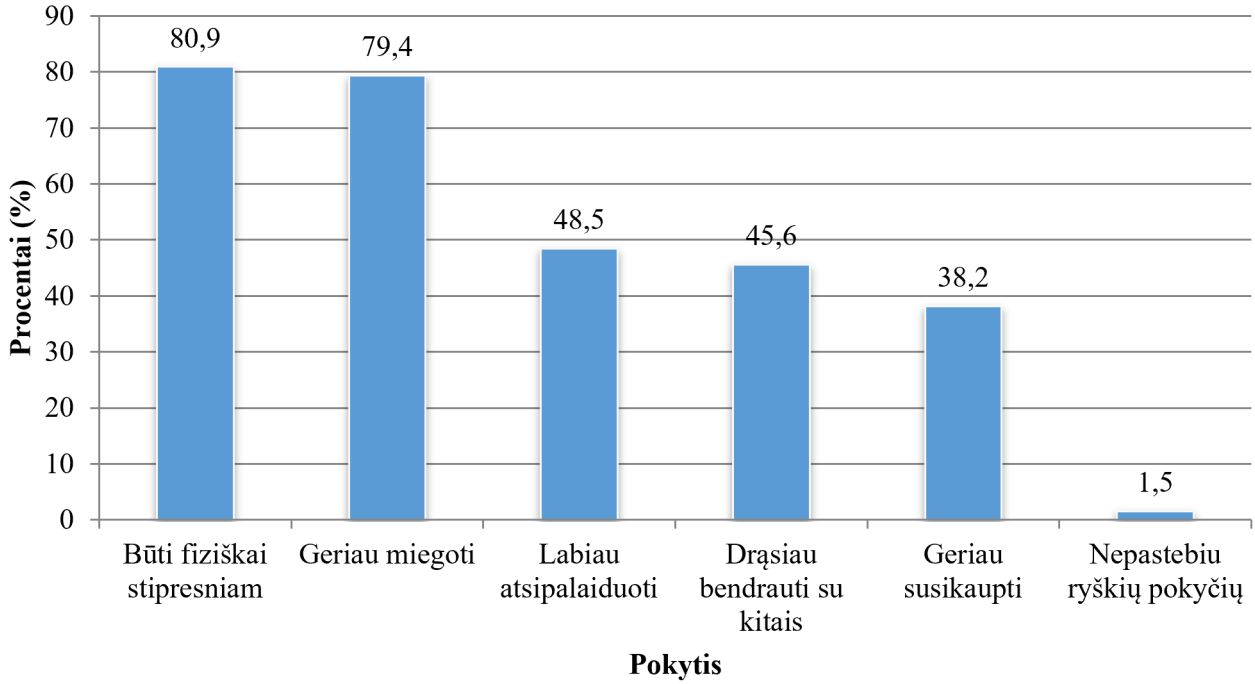
Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip tėvai vertina veiklų gamtoje poveikį vaiko emocinei gerovei. Rezultatai pateikiami ketvirtame paveiksle.

4 pav. Tėvų nuomonė apie veiklų poveikį vaiko emocinei gerovei

Remiantis 4 paveikslo diagrama (žr. 4 pav.), net 61,8 proc. tėvų teigia, kad jų vaikas po veiklų gamtoje ramiau reaguoja į situacijas, o 32,4 proc. – kad labiau pasitiki savimi. Tik 5,9 proc. neturėjo nuomonės. Todėl galima daryti išvadą, kad dauguma tėvų įžvelgia teigiamą poveikį vaiko emocinei būklei. Buvimas gamtoje padeda vaikams nusiraminti, išsikrauti per judesį, jaustis saugiai. Natūrali aplinka skatina emocinę pusiausvyrą ir padeda vaikams reikšti jausmus per kūrybą ar laisvą veiklą. Tai sutampa teiginiu, kad natūrali aplinka mažina įtampą ir stiprina vaikų emocinį atsparumą.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokius teigiamus savijautos ir elgesio pokyčius, tėvų nuomone, gali paskatinti veiklos gamtoje. Atsakymų pasiskirstymas pateiktas žemiau esančiame paveiksle (žr. 5 pav.).

5 pav. Teigiami vaiko elgesio ar savijautos pokyčiai gamtoje

Remiantis 5 paveikslo diagramos duomenimis, dauguma tėvų – net 80,9 proc. – nurodė, kad jų vaikas tapo fiziškai stipresnis, o 79,4 proc. pažymėjo padidėjusią ištvermę. 48,5 proc. tėvų teigė, kad vaikams lengviau atsipalaiduoti, 45,6 proc. – kad vaikai tapo ramesni, o 38,2 proc. pastebėjo pagerėjusį gebėjimą susikaupti. Tik 1,5 proc. respondentų nepastebėjo ryškių pokyčių. Šie rezultatai rodo, kad veikla gamtoje daro reikšmingą poveikį vaikų fizinei gerovei – skatina judėjimą, stiprina raumenyną, lavina koordinaciją ir ištvermę. Kartu fiksuojami ir emocinės savijautos pokyčiai – vaikai tampa ramesni, susikaupia lengviau, geba atsipalaiduoti.

Apibendrinant tėvų požiūrį, buvimas gamtoje padeda ne tik sustiprinti vaikų fizinį pajėgumą, bet ir prisideda prie emocinės pusiausvyros bei pažintinių gebėjimų augimo. Tokie rezultatai pagrindžia mintį, kad gamta yra aktyvus vaikų ugdymo partneris, teikiantis daugialypę naudą.

Išvados

1. Aptarus ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ypatumus ir gamtinių veiklų poveikį, nustatyta, kad šis amžiaus tarpsnis yra vienas reikšmingiausių vaikų fizinei, emocinei ir socialinei raidai. Mokslininkų teigimu, aktyvus buvimas gamtoje gerina vaikų koordinaciją, emocinį atsparumą, padeda ugdyti savarankiškumą bei bendravimo įgūdžius. Natūrali aplinka veikia vaiką kaip visuminė, jo raidą palaikanti erdvė. Žaisminga, sensorinė aplinka skatina vaikus išreikšti emocijas, lavina jų smalsumą, kūrybiškumą bei problemų sprendimo gebėjimus.
2. Nagrinėjant mokytojų ir tėvų požiūrį į veiklos gamtoje naudą ir pritaikymą, pastebėta, kad abiejų grupių respondentai šią veiklą vertina kaip vertingą vaiko raidai. Pedagogai pabrėžia, kad veikla lauke skatina vaikų kūrybiškumą, padeda išreikšti emocijas, didina fizinį aktyvumą. Tėvai po tokios veiklos linkę akcentuoti poveikį sveikatai, ramesnį elgesį, pagerėjusią vaikų nuotaiką. Galima pastebėti, kad abi grupės yra linkusios bendradarbiauti ir mano, kad naudinga dažniau įtraukti gamtos veiklą į kasdienį ugdymo procesą.

Literatūra

1. Aračiauskienė, I. (2017). *Ikimokyklinio ugdymo patirtys Skandinavijos šalyse.* Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
2. Bakšytė, R. (2017). *Kur nuklydo panagiukai?* Vilnius: Šviesa ir mokslo leidykla.
3. Gaižauskaitė, I. ir Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa.* Vadovėlis. Vilnius: MRU.
4. Gruodytė-Račienė, R., Mickevičienė, G., ir Stasiulienė, A. (2023). *Lauko pedagogikos galimybės: ikimokyklinio ugdymo patirtis.* Ikimokyklinis ugdymas, 4(83), p. 20–34.

5. Jovaišienė, D. (2012). *Ikimokyklinio ugdymo turinys ir jo įgyvendinimas.* Ikimokyklinio ugdymo pagrindai. Šiaulių universitetas.
6. Kovienė, K. (2021). *Iššūkiai ir galimybės organizuojant lauko veiklas ikimokyklinio ugdymo įstaigose.* Pedagogika, 141(1), p. 92–102.
7. Landsbergienė, A. (2018). *Augame kartu. Vasara.* Alma littera.
8. Landsbergienė, A. (2022). *Augame kartu. Žiema.* Alma littera.
9. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2024). *Ikimokyklinio ugdymo gairės.* Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/76bb8f404b5911ee8185e4f3ad07094a
10. Lietuvos sociologų draugija, LSD. (2024). *Globalūs iššūkiai ir ateities visuomenės: Konferencijos medžiaga.* Vilniaus universiteto leidykla.
11. Makauskaitė, I., ir Šapokaitė, V. (2024). *Vaikų fizinio aktyvumo pokyčiai skaitmeninės visuomenės kontekste. Ikimokyklinis ugdymas šiandien.* 8(2), p. 3–10.
12. Nacionalinė švietimo agentūra, NŠA. (2024). *Atnaujinta ikimokyklinio ugdymo programa.* https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2024/02/Ikimokyklinio-amziaus-vaiku-ugdymosi-pasiekimu-aprasas.pdf
13. Petraitienė, R., Kazlauskaitė, R., & Urbonienė, R. (2021). *Žaidžiame ir atrandame: Mėlynas pieštukas.* Ugdymo plėtotės centras.
14. Santoso, T. B. (2022). The benefit of outdoor activity for child development. *Annals of Physiotherapy & Occupational Therapy, 5*(4), 000241. https://doi.org/10.23880/aphot-16000241
15. World Health Organization, PSO. (2019). *Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age.* https://www.who.int/publications/i/item/9789241550536

ATSISKAITYMŲ SU TIEKĖJAIS IR PIRKĖJAIS APSKAITA IR KONTROLĖ

Agnė Kukliauskienė,
Lektorė Danguolė Tupčiauskienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Įmonėse vykdant ūkinę komercinę veiklą, tarp tiekėjo ir pirkėjo atsiskaitymų susiformuoja įvairūs santykiai, tai yra arba įmonė būna skolinga kitoms įmonėms, įstaigoms ar organizacijoms, arba pastarosios jai. Pavėluoti atsiskaitymai su tiekėjais, kaip ir su pirkėjais, gali ne tik sutrikdyti normalią įmonės veiklą, bet ir padaryti jai didelių nuostolių, kurie iš karto gali pasireikšti pinigų trūkumu. Todėl labai svarbu užtikrinti efektyvią ir sklandžią kiekvienos įmonės kliento atsiskaitymų būklės kontrolę. Siekiant sukurti sveikus verslo santykius tarp pirkėjų ir tiekėjų, būtina dar prieš jiems atsirandant atlikti finansinę kitos pusės analizę ir įsivardinti sau, ar norima su tokiu tiekėju ar pirkėju bendradarbiauti.

Raktiniai žodžiai: atsikaitymai, tiekėjai, pirkėjai, kontrolė.

Įvadas

Darbo aktualumas. Kiekvienos įmonės galutinis veiklos tikslas yra pelnas, kuris gaunamas parduodant prekes ar suteikiant paslaugas. Tačiau vien tik parduoti neužtenka, reikia, kad pirkėjas laiku atsiskaitytų su įmone. Įmonei pinigų gavimo momentas yra labai svarbus, nes tiek pirkėjas, tiek pardavėjas nori įmonėje išlaikyti pinigus kuo ilgiau. Pirkėjas, rinkdamasis tiekėją, stengiasi pasinaudoti taip vadinamu komerciniu kreditu, kuris dažniausiai nieko nekainuoja. Galima sakyti, kad atsiskaitymų su pirkėjais apskaita yra viena iš svarbiausių įmonės apskaitos sričių, nes laiku neatsiskaitantys pirkėjai apsunkina parduodančiosios įmonės atsiskaitymus su tiekėjais. Nuo tinkamo atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais apskaitos organizavimo ir kontrolės priklauso net paties verslo plėtojimo sėkmė.

Nesumokėti ir vėluojantys atsiskaitymai gali ne tik sutrikdyti įmonės veiklą, bet ir padaryti didelių nuostolių įmonei, privesti net prie bankroto. Vykdant ūkinę ekonominę veiklą, labai svarbu įsivertinti bendradarbiauti norinčias šalis: ar laikysis nustatytų atsiskaitymo terminų, ar įmonė yra moki ir patikima. Vykdant pirkimo-pardavimo procesą, būtina teisingai ir aiškiai pasiruošti dokumentus, kuriuose būtų apibrėžta atsiskaitymo tvarka ir terminai. Visi šie žingsniai apima tiekėjų ir pirkėjų kontrolę, kuri sumažina riziką dėl galimo neatsiskaitymo.

Darbo problema. Atsiskaitymų apskaitos tvarkos parinkimas siekiant užtikrinti tinkamą atsiskaitymų būklės kontrolę.

Darbo tikslas – išanalizuoti atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais esmę, formas bei apskaitos ir kontrolės metodiką.

Darbo objektas: atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais apskaita ir kontrolė.

Darbo uždaviniai:

1. Ištirti atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais esmę, formas bei būdus.
2. Išanalizuoti atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais apskaitos organizavimą bei kontrolę.

Darbo metodai. Mokslinės ir kitos literatūros, teisės normų analizė, įmonės dokumentų analizė ir sintezė, grafinis vaizdavimas.

1. ATSISKAITYMŲ SU TIEKĖJAIS IR PIRKĖJAIS ESMĖ, FORMOS BEI BŪDAI

Vykdant ekonominę ūkinę veiklą, tarp tiekėjo ir pirkėjo atsiranda įsipareigojimai. Ši atsakomybė privalo būti apskaityta. Atsiskaitymai su tiekėjais ir pirkėjais yra labai svarbi apskaitos sritis, nes lemia įmonės finansinę būklę. Kad tiekėjų ir pirkėjų atsiskaitymų apskaita vyktų sklandžiai, būtina pasirinkti tinkamas atsiskaitymų rūšis bei formas.

1.1. Atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais esmė

Rinkos ekonomikos sąlygomis atsiskaitymas suvokiamas kaip mainai už prekes ar paslaugas. Siekiant valdyti atsiskaitymus tarp pirkėjų ir tiekėjų, labai svarbu suvokti pačių atsiskaitymų esmę. Visi atsiskaitymai yra apskaitomi vadovaujantis bendraisiais apskaitos principais. Kaip pastebi Ivanauskienė (2016, p. 20), apskaita yra informacinės sistemos dalis, teikianti 80–90 proc. informacijos apie įmonės ūkinę ir finansinę veiklą, kurią didžiąja dalimi ir sudaro atsiskaitymai su tiekėjais bei pirkėjais. Bikienės ir Pučkienės (2012, p. 18) apskaitos esme įvardijamas „ūkinių įvykių ir operacijų duomenų, įvertintų pinigais, rinkimo, registravimo, grupavimo, apibendrinimo ir saugojimo procesas, skirtas valdymo sprendimams priimti ir finansinėms ataskaitoms sudaryti“. Taigi atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais esmė yra rinkti, registruoti bei saugoti visus ūkinius įvykius, susijusius su atsiskaitymais su tiekėjais ir pirkėjais.

Anot Žaptoriaus (2015, p. 308), tarp įmonių, vykdant joms savo ūkinę komercinę veiklą, nuolat susiformuoja įvairūs atsiskaitymų santykiai, tai yra arba įmonė būna skolinga kitoms įmonėms, įstaigoms ar organizacijoms, arba pastarosios – jai. Pavėluoti atsiskaitymai su tiekėjais, kaip ir su pirkėjais, gali ne tik sutrikdyti normalią įmonės veiklą, bet ir padaryti jai didelių nuostolių, kurie iš karto gali pasireikšti pinigų trūkumu.

Nors Mackevičius ir Subačienė (2016, p. 272) pažymi, kad „buhalterinės apskaitos teorijoje iki šiol nėra pateikiama išsamaus atsakomybės apskaitos apibrėžimo“, tačiau akivaizdu, kad vykdant ūkinę veiklą atsiranda įsipareigojimai, kuriuos reikia ne tik apskaityti, bet ir įvykdyti.

Įsipareigojimus Subačienė ir kt. (2015, p. 118) įvardija kaip prievolę, kuri atsiranda dėl atliktų ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių, kuri turės būti įvykdyta ir jos dydį galima objektyviai nustatyti. Taigi atsiskaitymai vykdomi atsižvelgiant į įsipareigojimus. Išsamiau įsipareigojimų klasifikavimas demonstruojamas 1 paveiksle.

1 pav. Įsipareigojimų klasifikavimas

Šaltinis: Subačienė ir kt. (2015, p. 118)

Įprastai įsipareigojimai atsiranda įsigijus turtą ar gavus paslaugas, už kurias bus mokama vėliau. Įsipareigojimai atsiskaityti gali būti finansiniai ir nefinansiniai (Subačienė ir kt., 2015, p. 118). Įsipareigojimai gali būti:

- Finansinės skolos – mokėtinos sumos pagal paskolos ir kitas sutartis;
- Skolos tiekėjams – mokėtinos sumos už gautas prekes ir paslaugas pagal tiekimo ar paslaugų sutartis;
- Gauti išankstiniai mokėjimai – įsipareigojimai tiekti prekes ar teikti paslaugas;
- Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai;
- Atidėjiniai – įsipareigojimas, kurio galutinės padengimo sumos arba įvykdymo laiko negalima tiksliai nustatyti, tačiau galima patikimai įvertinti;
- Kitos mokėtinos sumos ir įsipareigojimai (Subačienė ir kt., 2015, p. 119).

Bikienė ir Pučkienė (2012, p. 103) akcentuoja, kad įprastai pirkėjas už įmonės suteiktas paslaugas ar išsiųstą produkciją sumoka jai ne iš karto, bet per tam tikrą laikotarpį, kuris numatomas pardavimo sutartyje. Taigi pardavimo procesas gali būti suskaidytas į du etapus: turto pardavimą ir pinigų gavimą. Laiko požiūriu dažnai šie etapai nesutampa. Pirkimo ir pardavimo sutartyje numatytomis sąlygomis pardavus turtą, pirkėjas tampa šio turto (prekių ar paslaugų) savininku. Tuo pat momentu pardavėjas tampa savininku turto, į kurį sutartyje numatytomis sąlygomis

pirkėjas keičia pinigus. Dažniausiai tas keičiamas turtas būna pinigai.

Viena didžiausių Lietuvos įmonių, teikiančių paslaugas apskaitos ir mokesčių srityse UAB „Pačiolis“ savo populiariame leidinyje skelbia, kad „iš trečiųjų asmenų gautinos sumos priskiriamos įmonės finansiniam turtui. Atsižvelgiant į jų apmokėjimo terminą, gautinos sumos priskiriamos trumpalaikiam arba ilgalaikiam turtui. Per vienerius metus gautinos sumos yra tokios sumos, kurias įmonė atgaus ataskaitiniais arba sekančiais finansiniais metais. Jos pripažįstamos trumpalaikiu įmonės turtu. Po vienerių metų gautinomis sumomis laikomos sumos, kurios bus gautos vėliau nei sekančiais finansiniais metais. Jos priskiriamos ilgalaikiam finansiniam turtui“. Atsiskaitymai tarp tiekėjų ir pirkėjų pagal susitarimą vyksta įvairiomis formomis.

Apibendrinant galima teigti, kad atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais esmė yra rinkti, registruoti bei saugoti visus ūkinius įvykius, susijusius su atsiskaitymais su tiekėjais ir pirkėjais. Šis procesas skirtas valdymo sprendimams priimti ir finansinėms ataskaitoms sudaryti.

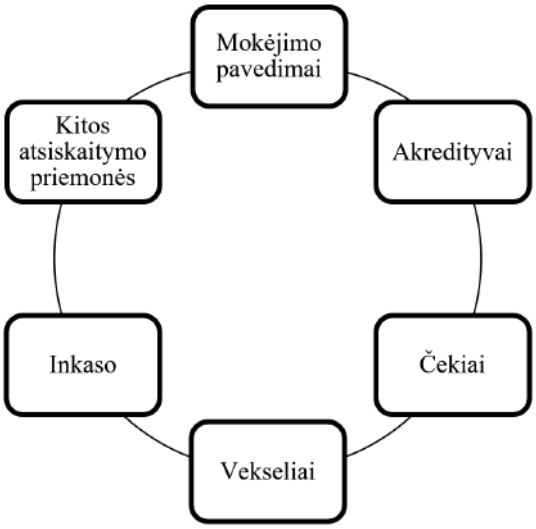
1.2. Atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais formos bei būdai

Ūkinių operacijų metu vykstantys piniginiai mainai dažniausiai vykdomi grynaisiais arba negrynaisiais pinigais. Vienas iš pačių populiariausių būdų Lietuvoje – tai atsiskaitymas grynaisiais pinigais. Toks būdas yra tinkamas paprastiems santykiams tarp pirkėjų ir tiekėjų ir yra viena iš seniausių mokėjimo formų. Mazzotta ir Chakravorti (2014, p. 95) vadina grynuosius pinigus klasikine atsiskaitymų priemone.

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.929 straipsnyje nurodoma, kad:

1. Atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai tarp asmenų gali būti atliekami grynaisiais pinigais arba negrynaisiais pinigais.
2. Įstatymuose gali būti nustatyta, kad atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai tarp asmenų gali būti atliekami tik negrynaisiais pinigais, taip pat gali būti ribojami atsiskaitymų ir bet kokių kitų mokėjimų grynaisiais pinigais dydžiai.
3. Atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai negrynaisiais pinigais atliekami per įstatymuose nustatytus mokėjimo paslaugų teikėjus, jeigu ko kita nenustatyta įstatymuose arba ko neriboja naudojamos atsiskaitymų formos.
4. Atsiskaitymus čekiais ir vekseliais atitinkamai reglamentuoja čekių ir vekselių įstatymai.

Civiliniame kodekse taip pat nurodoma, kad jei šalys pasirinko atsiskaitymą negrynaisiais pinigais, tai jos turi teisę pasirinkti ir nustatyti bet kurią tarpusavio atsiskaitymų priemonę (žr. 2 pav.).

2 pav. Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais priemonės

Sudaryta darbo autorės: pagal Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą 6.930 straipsnį

2 pav. matyti, kad jei šalys pasirinko atsiskaitymą negrynaisiais pinigais, pirkimo-pardavimo sutartyje jie susitaria, kuria negrynųjų pinigų priemone atsiskaitys. Viena populiariausių atsiskaitymo priemonių tarp ūkio subjektų yra atsiskaitymas bankiniais mokėjimo pavedimais.

Kaščiokaitis (2022, p. 327) analizuoja grynųjų ir negrynųjų pinigų savybes ir teigia, jog kiekviena pinigų forma turi savo privalumų ir trūkumų. Todėl ir egzistuoja įvairios pinigų formos. Autorius mano, jog esamos mokėjimo sistemos pakeitimams daug įtakos turi technologijų plėtra. Atsiskaitymo grynaisiais pinigais priemonės turi mažėjimo tendenciją ir jas pamažu vis dažniau pradeda keisti negrynųjų mokėjimo priemonės – elektroniniai pinigai. Atsiskaitymas negrynaisiais pinigais populiarėja ne tik dėl technologijų plėtros, bet ir dėl įvairių pasaulio vyriausybių pastangų mažinti atsiskaitymų kiekį grynaisiais pinigais.

Jei ūkio subjektai numato, kad atsiskaitymus vykdys grynaisiais pinigais, tai turi žinoti, jog 2022 m. lapkričio 1 d. įsigaliojo LR atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymas, kuriame nurodoma, jog „atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai pagal sandorius gali būti atliekami grynaisiais pinigais, jeigu jie neviršija penkių tūkstančių eurų arba šią sumą atitinkančios sumos užsienio valiuta. Bendra dalimis atliktų atsiskaitymų grynaisiais pinigais, taip pat bet kokių kitų mokėjimų pagal sandorį suma grynaisiais pinigais negali viršyti penkių tūkstančių eurų arba šią sumą atitinkančios sumos užsienio valiuta. (...) Sandorio šalys neturi teisės skaidyti sandorio, jeigu taip galėtų būti išvengta šiame straipsnyje nustatyto atsiskaitymų grynaisiais pinigais, taip pat bet kokių kitų mokėjimų grynaisiais pinigais ribojimo taikymo“.

Valstybinė mokesčių inspekcija informuoja, kad jei yra sudaryta bendradarbiavimo sutartis, tokiu atveju visi atsiskaitymai ir bet kokie mokėjimai pagal individualius užsakymus laikomi atsiskaitymais pagal vieną sandorį (neterminuotą bendradarbiavimo sutartį). Tai reiškia, kad vertinant, ar neviršyta 5000 eurų riba, atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai pagal atskirus užsakymus, yra sumuojami. Tai galioja tuo atveju, kai sutartyje nėra nurodyta sandorio vertė (sudarant sutartį neaišku, kokia bus jos galutinė kaina, kokiai sumai bus patiekta prekių ir/ar paslaugų). Išanalizavus Lietuvoje galiojančius atsiskaitymų politiką reglamentuojančius teisės aktus, akivaizdu, jog atsiskaitymų formų ir būdų gali būti įvairių. Visi susitarimai fiksuojami sutartyse, o pačios atsiskaitymų operacijos yra aiškiai reglamentuotos.

Nesvarbu, kokiu susitarimu vyksta atsiskaitymai su tiekėjais ir pirkėjais, tačiau visada turi būti vykdoma griežta apskaita ūkinių operacijų registravimui debete ir kredite (žr. 3 pav.):

ATSISKAITYMAI SU PIRKĖJAIS					
Atsiskaitoma iš karto		**Parduota skolon**		**Parduota su išankstiniu apmokėjimu**	
D 27	Pinigai ir pinigų ekvivalentai	D 24	Per vienerius metus gautinos sumos	D 27	Pinigai ir pinigų ekvivalentai
K 4492	Mokėtinas PVM	K 4492	Mokėtinas PVM	K 4492	Mokėtinas PVM
K 50	Pardavimo pajamos	K 50	Pardavimo pajamos	K 442	Gauti avansai
		Atsiskaitymas		**Prekių pristatymas**	
		D 27	Pinigai ir pinigų ekvivalentai	D 442	Gauti avansai
		K 24	Per vienerius metus gautinos sumos	K 50	Pardavimo pajamos
ATSISKAITYMAI SU TIEKĖJAIS					
Atsiskaitoma iš karto		**Parduota skolon**		**Parduota su išankstiniu apmokėjimu**	
D 20	Atsargos	D 20	Atsargos	D 208	Sumokėti avansai
D 2441	Gautinas PVM	D 2441	Gautinas PVM	D 2441	Gautinas PVM
K 27	Pinigai ir pinigų ekvivalentai	K 443	Skolos tiekėjams	K 27	Pinigai ir pinigų ekvivalentai
		Atsiskaitymas		**Prekių pristatymas**	
		D 443	Skolos tiekėjams	D 20	Atsargos
		K 27	Pinigai ir pinigų ekvivalentai	K 208	Sumokėti avansai

3 pav. Atsiskaitymų su pirkėjais ir tiekėjais buhalteriniai įrašai

Šaltinis: Kardokienė ir Petrošienė (2022, p. 52)

Pirkėjų skolos buhalteriniuose įrašuose įvardijamos kaip gautinos sumos, o skolos tiekėjams – kaip mokėtinos sumos. Gautinos sumos – tai piniginės sumos, kurios pateiktos klientams už produktų ir paslaugų pardavimą (Pasaribu ir kt., 2024, p. 40).

Atsiskaitymai grynaisiais ar negrynaisiais pinigais su pirkėjais ir tiekėjais vykdomi pagal susitarimą:

- Už prekes gali būti atsiskaitoma iš karto prekių pardavimo momentu;
- Prekės gali būti parduodamos skolon;
- Prekės gali būti parduodamos su išankstiniu apmokėjimu. (Kardokienė ir Petrošienė, 2022, p. 52).

Vedant griežtą atsiskaitymų politiką ir tvarkingai registruojant visas ūkines operacijas, matoma aiški ir reali informacija, todėl nesudėtinga suprasti turimus įsipareigojimus ir galimas abejotinas skolas.

Apibendrinant galima teigti, kad atsiskaitymų formų bei būdų yra įvairių. Atsiskaityti galima tiek grynaisiais, tiek negrynaisiais pinigais. Vienas populiariausių atsiskaitymų būdų tarp ūkio subjektų yra bankiniais pavedimais. Atsiskaitymai negrynaisiais pinigais vis labiau populiarėja dėl įvairių pasaulio vyriausybių pastangų mažinti grynųjų pinigų naudojimą. Atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais operacijų registravimas apskaitoje apima keletą sąskaitų. Kai pirkėjai atsiskaito už prekes pirkimo metu, padidėjimas registruojamas 27 sąskaitoje. Jei prekės perkamos skolon, didėjimas fiksuojamas 443 sąskaitoje. Kai prekės parduodamos skolon, didėja 24 sąskaita.

2. ATSISKAITYMŲ SU TIEKĖJAIS IR PIRKĖJAIS APSKAITOS ORGANIZAVIMAS IR KONTROLĖ

Vėluojantys pirkėjų atsiskaitymai verčia įmones imti paskolas apyvartinių lėšų trūkumui padengti, o tai papildoma našta verslui. Pasirašant sutartis svarbu ne tik numatyti tinkamus atsiskaitymų terminus, bet ir nuolat kontroliuoti kaip tų terminų laikomasi. Atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais apskaitos organizavimas ir kontrolė turi užtikrinti, kad finansinės ataskaitos rodytų tikrą ir teisingą vaizdą apie atsiskaitymų būklę.

2.1. Atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais apskaitos organizavimas

Mackevičius ir Subačienė (2016, p. 188) pabrėžia, kad „tiek literatūroje, tiek praktikoje apskaitos organizavimo sąvoka traktuojama skirtingai.“ Atsiskaitymų apskaitos organizavimas suprantamas siauresne prasme ir nagrinėjamos tik atsiskaitymų tarp tiekėjų ir pirkėjų įvykstančios ūkinės operacijos.

Anot Selivanova ir kt. (2022, p. 162), racionalus potencialių tiekėjų apskaitos organizavimas ir atsiskaitymų su jais statusas padeda stiprinti sutarčių ir atsiskaitymų drausmę, vykdyti įsipareigojimus tiekti tam tikro asortimento ir kokybės gaminius, didinti atsakomybę už mokėjimo drausmės laikymąsi, sumažinti gautinas ir mokėtinas sumas, paspartinti apyvartą, todėl gerėja įmonės finansinė būklė.

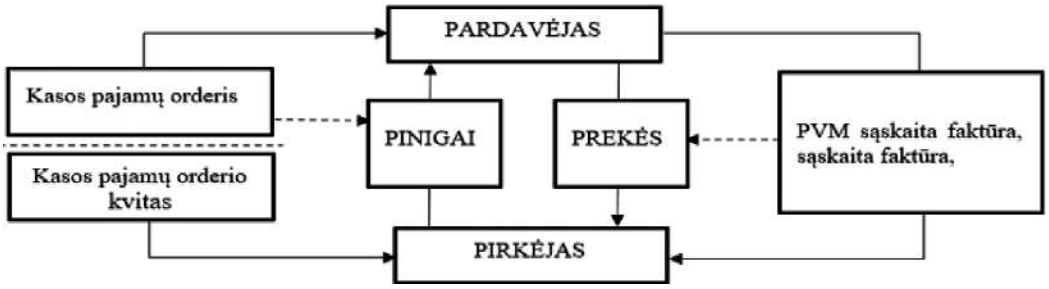
Kardokienė ir Petrošienė (2022, p. 54) pastebi, kad didelėse įmonėse, kur ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių kiekis kur kas didesnis, apskaitai vesti ir duomenims registruoti prie bendrojo žurnalo dažniausiai pasitelkiami pagalbiniai, kitaip vadinami specialieji registrai:

- Pirkimų skolon žurnalas – registruojamos visos operacijos, kada įmonė perka turtą skolon;
- Pardavimų skolon žurnalas – registruojamos visos operacijos, kada įmonės parduoda turtą arba paslaugas skolon;
- Pinigų mokėjimo žurnalas – pinigų išmokėjimams už įsigytą turtą ar gautas paslaugas skirtas registras;
- Pinigų gavimo žurnalas – pinigų gavimui už parduotą turtą ar suteiktas paslaugas skirtas registras.

Kaip ir iš bendrojo žurnalo, taip ir iš šių žurnalų susisteminti ir susumuoti duomenys pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui perkeliami į didžiosios knygos sąskaitas. Turint tokį ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių sąrašą, galima suprasti, kokia veikla ir kaip ji yra vykdoma konkrečioje įmonėje.

Mackevičius ir Subačienė (2016, p. 211-212) akcentuoja naudojamo sąskaitų plano reikšmę ir teigia, jog „ne mažiau svarbi nei finansinės ataskaitos buhalterinės apskaitos sistemos dalis yra įmonėje naudojamas sąskaitų planas.“ Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba yra parengusi pavyzdinį sąskaitų planą, tačiau įmonės, pagal pavyzdinį sąskaitų planą sudaro savo sąskaitų planą, pagal kurį veda visos įmonės apskaitą ir gali vykdyti tiekėjų bei pirkėjų kontrolę.

Kalčinskas ir Kalčinskaitė – Klimaitienė (2022, p. 360) teigia kad, pardavėjo ir pirkėjo interesai, mažinant pelno mokestį, yra priešingi, o tuo naudojasi valdžia, įvesdami savotišką jų tarpusavio kontrolę – prekių pardavimo ir pirkimo dokumentai yra tie patys, skiriasi tik egzemplioriai. Pagrindiniai pardavimus įforminantys dokumentai yra sąskaitos faktūros (Pridėtinės vertės mokesčių mokėtojomis – PVM sąskaitos faktūros). Prekių, pinigų ir atitinkamų apskaitos dokumentų judėjimas, kai pirkėjai grynuosius pinigus sumoka pardavimo–pirkimo momentu, pateiktas dokumentų judėjimo schemoje (žr. 4 pav.).

4 pav. Dokumentų judėjimo schema pardavimo – pirkimo momentu

Šaltinis: Kalčinskas Kalčinskaitė – Klimaitienė (2022, p. 360)

Schema, esanti 4 pav., atspindi lengviausią pardavimo ir pirkimo aktą, kai tuo pačiu momentu vienas turtas – prekės keičiamos į kitą turtą – pinigus (Kalčinskas ir Kalčinskaitė – Klimaitienė 2022, p. 360).

Ne mažiau svarbus Fedoryshyna (2020, p. 18) atliktas tyrimas, kuris nustatė, kad organizacijos vykdoma apskaita visose įmonėse vaidina pagrindinį vaidmenį. Ji ateityje suteiks skaidrią ir patikimą informaciją apie atsikaitymus su tiekėjais ir rangovais, skolos grąžinimo jiems statusą. Visa tai bus atspindėta finansinėse ataskaitose. Pagal UAB metodinio centro parengtą sąskaitų planą (2024), atsiskaitymus su tiekėjais ir pirkėjais nurodo dvi sąskaitų klasės – antra ir ketvirta, kurios detalizuojamos į subsąskaitas.

Atsiskaitymams su tiekėjais ir pirkėjais gali būti naudojamos šios sąskaitos:

- 42 sąskaitoje registruojama po vienų metų mokėtinos sumos ir kiti ilgalaikiai įsipareigojimai;
- 44 sąskaitoje registruojama per vienerius metus mokėtinos sumos ir kiti trumpalaikiai įsipareigojimai;
- 167 sąskaitoje registruojama po vienerių metų gautinos sumos;
- 24 sąskaitoje registruojama per vienus metus gautinos sumos.

Jei įmonė yra PVM mokėtoja, apskaitoje registruojamos pirkėjų skolas už parduotas prekes ir suteiktas paslaugas:
Po vienerių metų gautinos sumos registruojamos:

- D 167 – po vienerių metų gautinos sumos;
- K 50 – pardavimo pajamos;
- K 4492 – mokėtinas pridėtinės vertės mokestis.

Per vienerius metus gaunamos sumos registruojamos:

- D 241 – pirkėjų skolos;
- K 50 – pardavimo pajamos;
- K 4492 – mokėtinas pridėtinės vertės mokestis.

Lakis (2017, p. 275) pabrėžia, kad „apskaitos ir finansinių ataskaitų patikimumas ir įgimta audito rizika daugiausia priklauso nuo tinkamos apskaitos politikos. Tarp ūkio subjekto apskaitos politikos ir finansinių ataskaitų patikimumo yra tiesioginis ryšys, kuris pasireiškia dviem aspektais.“ (žr. 4 pav.).

5 pav. Apskaitos politikos rizikos elementai

Šaltinis: Lakis (2017, p. 275)

Paveiksle aiškiai vaizduojama, jog apskaitos politika privalo atitikti standartus ir įmonės veiklos specifiką bei turi būti vykdoma be klaidų, tuomet apskaitos organizavimo procesas teiks realią naudą ir prisidės ne tik prie aiškaus įmonės finansinės vaizdo, bet ir padės vykdant atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais kontrolę.

Apibendrinant galima teigti, kad atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais apskaitai vesti ir kontrolei užtikrinti būtini specialieji registrai bei pasitvirtintas sąskaitų planas. Prekių pardavimo faktą gali patvirtinti keli dokumentai. Šiuo metu dažniausiai naudojama sąskaita faktūra arba PVM sąskaita faktūra. Taip pat svarbu, kad apskaita būtų tvarkoma tiksliai ir be klaidų.

2.2. Atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais kontrolė

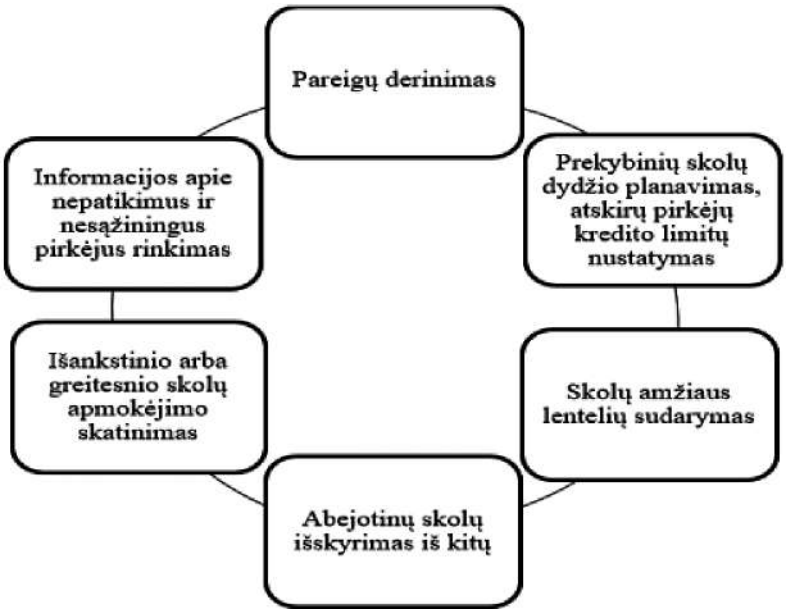
Siekiant sukurti sveikus verslo santykius tarp pirkėjų ir tiekėjų, būtina dar prieš jiems atsirandant atlikti finansinę kitos pusės analizę ir įsivardinti sau, ar norima su tokiu tiekėju ar pirkėju bendradarbiauti. Zaikauskienė savo vaizdo pranešimuose (2020) pabrėžia, kad prieš perduodant prekes konsignacijos pagrindais ar renkantis naujus partnerius, būtina patikrinti jų patikimumą ir kreditingumą. Ji pažymi, kad jei pirkėjui yra suteikiamas mokėjimo atidėjimas, tai įmonė pati prisiima riziką dėl atsiskaitymo. Autorės Bikienė ir Pučkienė (2012, p. 103) pabrėžia, „kad norint turėti kuo mažiau rizikos dėl atsiskaitymo, jau rengiant pirkimo ir pardavimo sutartį reikia joje išdėstyti ir numatyti įvairias galimas situacijas bei suvokti, kad prekės ar paslaugos jau yra parduotos“.

Pagal Bikienės ir Pučkienės (2012, p. 103) praktinį dėstymą, galima prieiti išvados, kad siekiant užtikrinti pirkėjų atsiskaitymų kontrolę, reikalinga:

- Prieš parduodant atlikti pirkėjo mokumo analizę;
- Pardavimo fakto dokumentus įforminti be klaidų;
- Atlikti nuolatinę „Pirkėjų skolų“ sumų kontrolę.

Mackevičius ir Subačienė (2016, p. 228) ypač akcentuoja skaidrios ir teisingos įmonės būklės svarbą ir teigia, jog „viena iš svarbiausių šiuolaikinės buhalterinės apskaitos (taip pat audito) koncepcijų yra tikros ir teisingos būklės koncepcija. Jos esmė tokia: finansinėse ataskaitose pateikiama informacija turėtų parodyti tikrą ir teisingą įmonių finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus“. Žinant realią situaciją yra lengviau kontroliuoti skolas.

Valentienė ir Mickevičienė (2024, p. 296–297) analizuoja įvairių lietuvių autorių siūlomas skolų valdymo sistemas ir teigia, jog kiekviena įmonė, remdamasi savo veiklos patirtimi ir rinkos sąlygomis, susikuria savą skolų valdymo sistemą. Skolų valdymui galima priskirti ir bendrines visoms įmonėms taisykles, ypač toms, kurios turi debetinių skolų. (žr. 5 pav.).

6 pav. Skolų valdymo taisyklės

Sudaryta darbo autorės: pagal Valentienė ir Mickevičienė (2024, p. 296–297

Valentienė ir Mickevičienė (2024, p. 296), nagrinėdamos kitų mokslininkų veikalus, pabrėžė, kad „debetinių skolų valdymo tikslas – nustatyti tokį debetinių skolų lygį, kuriam esant pelningumas didžiausias. Didėjant debetinėms skoloms, didėja jų neapmokėjimo tikimybė, tačiau didėja ir pardavimų apimtys. Debetinių skolų, kartu ir kredito valdymas – balansavimas tarp pelningumo ir likvidumo. Kredito terminai yra pardavimų apimties didinimo veiksnys. Kuo ilgesnį apmokėjimo terminą suteikia įmonė savo klientui, tuo galimos didesnės pardavimų apimtys, kartu ir pelnas. Nepaisant to, kuo ilgesni kredito terminai, tuo daugiau debetinių skolų, tuo didesnė tikimybė atsirasti likvidumo problemoms“. Priemonių, pateiktų 6 paveiksle, tikslas yra optimalus pirkėjų skolų sumų palaikymas ir pardavimų skolon rizikos sumažinimas. Tačiau šių priemonių nepakanka visoms skoloms atgauti, dalį skolų kartais tenka pripažinti beviltiškomis.

Tiekėjų ir pirkėjų įsiskolinimo kontrolė vykdoma pasitelkiant įvairius duomenis ir rodiklius. Lakis (2017, p. 248) pažymi, jog pirkėjų įsiskolinimas analizuojamas keliais aspektais:

- Įsiskolinimo dydis;
- Įsiskolinimo dinamika;
- Įsiskolinimo struktūra;
- Abejotini įsiskolinimai.

Įsiskolinimų dydis parodo tik bendrą vaizdą, o įsiskolinimo dinamika parodo, kiek per nagrinėjamą laikotarpį padidėjo arba sumažėjo pirkėjų įsiskolinimas. Nagrinėjant pirkėjų įsiskolinimo struktūrą, galima pastebėti, kiek yra įsisenėjusių įsiskolinimų ir kaip keitėsi pirkėjų įsiskolinimas lyginant su ankstesniais metais. Abejotini pirkėjų įsiskolinimai vertinami pagal pirkėjų kreditavimo rizikos rodiklį ir abejotino įsiskolinimo rodiklį. Pirmasis parodo, koks įsiskolinimo procentas tenka abejotinam įsiskolinimui, o antrasis – prarastų pardavimų procentą.

Kardokienė ir Petrošienė (2022, p. 54) akcentuoja, kad „paskutinis ir ne ką mažiau svarbus etapas atsiskaitymų su pirkėjais ir tiekėjais organizavime, tai gautinų sumų ir turimų įsipareigojimų inventorizacija. Skolų kontrolė įmonės viduje leidžia padidinti įmonės pinigų srautus ir sumažinti nuostolius, kurie susidaro dėl negrąžintinų, kitaip dar vadinamų, abejotinų skolų. Skolų derinimas ir jų valdymas turi didelės reikšmės santykiuose su pirkėjais ir tiekėjais, abejotinų skolų mažinimui, pardavimų didinimui bei įmonės pelningumui. Kaip skolų valdymo priemonė įmonėje gali būti sukurta patikima kredito politika. Tokia politika įmonėje gali leisti stebėti gautinas ir mokėtinas sumas, numatyti jų derinimo aspektus, taip pat suvaldyti tarp pirkėjų ir tiekėjų kilusių ginčų procesą.“

Darbo priemonėje „UAB: apskaita, mokesčiai, teisė“ (2023, p. 192) taip pat pabrėžiama, kad finansinių metų pabaigoje turi būti inventorizuojamas visas įmonei priklausantis turtas. Ne išimtis ir gautinos sumos. Gautinų sumų inventorizacija atliekama derinant tarpusavio skolų likučius. Skolų suderinimas – ne tik svarbi finansinės apskaitos, bet ir teisinė procedūra. Skolos egzistavimo faktą ir jos dydį pagrindžia:

- Sutartys;
- Darbų atlikimo aktai;
- PVM sąskaitos faktūros;
- Pinigų mokėjimo dokumentai.

Tai svarbiausi dokumentai, įrodantys skolos egzistavimą ir jos dydį. Skolininkui vėluojant atsiskaityti ir atsiradus poreikiui skolą išieškoti, ypač svarbūs tampa ir skolų suderinimo dokumentai, kuriuos pasirašydamas ar kitaip patvirtindamas skolininkas pripažįsta pačią skolą ir jos dydį.

Lakis (2017, p. 252) pastebi, jog labai svarbu įsivertinti, ar pakankama vidinė įmonės apskaitos kontrolė ir teigia, jog auditoriaus pasitikėjimas vidaus kontrole didėja, kai:

- Visos ūkinės operacijos atliekamos taip, kaip numatyta;
- Visos ūkinės operacijos dokumentuojamos ir apskaitomis tada, kai buvo atliktos;
- Atsargų ir kitų materialinių vertybių gavimas ir išdavimas tinkamai kontroliuojamas ir dokumentuojamas;
- Darbo procesas vyksta racionaliai;
- Turimi ištekliai naudojami taupiai.

Pagal šiuos kriterijus įsivertinama ar įmone galima pasitikėti, ar ji vykdo racionalią ir sąžiningą ūkinę veiklą. Nors šiandieninėje rinkoje kiekvienos įmonės tikslas yra pritraukti kuo daugiau pirkėjų bei juos išlaikyti ir dažnai įmonės pirkėjo kreditingumui nustatyti prioriteto neteikia, tačiau tai vienas iš pirmųjų žingsnių, kuriuos įmonė turi padaryti norėdama išlaikyti pasitikėjimą ir savo gerą vardą. Akivaizdu, kad rinka diktuoja savo sąlygas, o tai reiškia, kad pardavėjas, suteikdamas galimybę skolintis, rizikuoja, kad, susvyravus pirkėjų finansinei padėčiai, nebeatgaus jam priklausančių pinigų. Tokiu atveju, įmonė nemokamai kredituoja savo pirkėjus, taip sukeldama riziką savo finansiniam stabilumui. Kad išvengti tokios rizikos, įmonė turi užtikrinti tinkamą skolų valdymo kontrolės mechanizmą (Kardokienė ir Petrošienė, 2022, p. 54).

Apibendrinant galima teigti, kad renkantis partnerius būtina patikrinti jų patikimumą ir kreditingumą, siekiant sumažinti atsikaitymo riziką. Taip pat svarbu pirkimo-pardavimo sutartyje aiškiai išdėstyti ir numatyti galimas situacijas bei užtikrinti, kad paslaugos ar prekės būtų tinkamai parduotos. Kiekviena įmonė, remdamasi savo veiklos patirtimi ir rinkos sąlygomis, susikuria individualią skolų valdymo sistemą. Tiekėjų ir pirkėjų įsiskolinimo kontrolė vykdoma analizuojant įvairius duomenis ir rodiklius. Labai svarbu įvertinti, ar įmonės vidinė apskaitos kontrolė vykdoma analizuojant įvairius duomenis ir rodiklius. Svarbu nustatyti, ar įmonės vidinė apskaitos kontrolė yra pakankama, ar įmonė yra patikima ir vykdo sąžiningą ūkinę veiklą. Be to, finansinėse ataskaitose pateikiama informacija turi tiksliai atspindėti įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus, nes tai palengvina skolų kontrolę.

Išvados

1. Atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais esmė yra rinkti, registruoti bei saugoti visus ūkinius įvykius, susijusius su atsiskaitymais su tiekėjais ir pirkėjais. Atsiskaitymo formos yra dvi: grynaisiais ir negrynaisiais pinigais. Atsiskaitymas negrynaisiais pinigais populiarėja ne tik dėl technologijų plėtros, bet ir dėl įvairių pasaulio vyriausybių pastangų mažinti atsiskaitymų kiekį grynaisiais pinigais. Vienas populiariausių atsiskaitymų būdų tarp ūkio subjektų yra bankiniais pavedimais.
2. Įmonei yra labai svarbu tinkamas atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais apskaitos organizavimas. Nežiūrint, kokia forma vyksta atsiskaitymai su tiekėjais ir pirkėjais, visada turi būti vykdoma griežta apskaita ūkinių operacijų registravimui debete ir kredite. Atsiskaitymų su tiekėjais ir pirkėjais operacijų registravimas apskaitoje apima keletą sąskaitų. Kai pirkėjai atsiskaito už prekes pirkimo metu, padidėjimas registruojamas 27 sąskaitoje. Jei prekės perkamos skolon, didėjimas fiksuojamas 443 sąskaitoje. Kai prekės parduodamos skolon, didėja 24 sąskaita. Tinkamas atsiskaitymų apskaitos tvarkos parinkimas leidžia užtikrinti atsiskaitymų būklės kontrolę, kad finansinės ataskaitos atspindėtų tikrą įsipareigojimų būklę ir įmonės veikla būtų vykdoma sklandžiai.

Literatūra

1. Bikienė, K. ir Pučkienė, D. (2012). *Buhalterinė apskaita: teorija ir praktika.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
2. Fedoryshyna, L. (2020) *Accounting and analysis of settlements with suppliers and contractors.* Ukraina: Universitety. Prieiga per internetą: https://cyberleninka.ru/article/n/accounting-and-analysis-of-settlements-with-suppliers-and-contractors/viewer
3. Ivanauskienė, A. (2016). *Buhalterinė apskaita.* Vilnius: Tyto Alba.
4. Kalčinskas, G. ir Kalčinskaitė – Klimaitienė, R. (2022) *Buhalterinė apskaita. 9-oji laida*. Vilnius : UAB „Pačiolis".
5. Kardokienė, G. ir Petrošienė, B. (2022). Atsiskaitymų su pirkėjais ir tiekėjais apskaita ir kontrolė. *Respublikinės mokslinės-praktinės studentų konferencijos straipsnių rinkinys. „Studentų taikomieji tyrimai"* (2022 m. gegužės 17 d., Marijampolės kolegija, p. 47 – 56). Prieiga per internetą: https://suduvosakademija.lt/wp-content/uploads/2022/12/Straipsniai-Studentu-tyrimai-2022.pdf
6. Kaščiokaitis, D. (2022). Elektroninių pinigų privalumai ir trūkumai šiuolaikinio pasaulio kontekste. *Teisinės minties šventė 2022 : studentų mokslinių straipsnių rinkinys.* Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2022, p. 326-337).
7. Lakis, V. (2017). *Audito teorija ir praktika.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (Žin., 2000, Nr. 74-2262). Prieiga per internetą: https://www.infolex.lt/ta/12755
9. Mackevičius, J., Subačienė, R. (2016). *Lietuvos buhalterinės apskaitos sistema: praeitis, dabartis, perspektyvos.* Vilnius: Akademinė leidyba.
10. Mazzotta, B., Chakravorti, Bh. (2014) Who pays more to use cash? Journal of Payments Strategy & Systems, (Vol. 8, pp. 94 – 107). Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/382583872_Who_pays_more_to_use_cash
11. Pasaribu, N., Hazmi, Y., Andriani, R., Furqan Anbia, T. (2024). Analysis of Accounts Receivable System in Accounting. *Sciences du Nord Humanities and Social Sciences.* Vol. 01, No. 02, July-December 2024: p. 40-43. Prieiga per internetą: https://north-press.com/index.php/snhss/article/view/22/22
12. Selivanova, N., Borkovska, V., Mykytyuk, P., Holiachuk, N., Huz, M., Zaitsev, O. (2022). Journal of Agriculture and Crops. *Improving Accounting and Management of Settlements with Foreign Suppliers in the Context of Global Digitalization on the Example of Agricultural Enterprise* (Vol. 8,Issue. 3,pp 152-163). Prieiga per internetą: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/88928/1/Selivanova_et_al_Accounting_2022.pdf
13. Subačienė, R., Budrionytė, R., Kamarauskienė, I., Lakis, V., Raziūnienė, D., Savickas, V., Senkus, K., ... ir Tamulevičienė, D. (2015). *Apskaitos ir audito pagrindai.* Vilnius: Vilniaus universitetas.
14. Uždaroji akcinė bendrovė: apskaita ir atskaitomybė, mokesčiai, teisė. (2023). Vilnius: Pačiolis. Prieiga per internetą: https://www.paciolis.lt/uploads/UAB2%207%20skyrius%20230413.pdf
15. Uždaroji akcinė bendrovė: metodinio centro parengtas buhalterinės apskaitos sąskaitų planas. (2024) Vilnius: Pačiolis Prieiga per internetą: https://www.paciolis.lt/uploads/Saskaitu_planas/MC_saskaitu_planas.pdf
16. Valentienė, J. ir Mickevičienė, V. Pirkėjų skolų valdymas AB „Vilvi Group". *Mokslinės-praktinės studentų konferencijos straipsnių rinkinys. „Studentų taikomieji tyrimai"* (2024 m. gegužės 10 d., Marijampolė, p. 296 – 306). Prieiga per internetą: https://suduvosakademija.lt/wp-content/uploads/2024/12/Straipsniu-rinkinys-2024-studentu.pdf
17. Valstybinė mokesčių inspekcija. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/evmi/duk-apie-atsiskaitymus-grynaisiais-pinigais
18. Viešoji įstaiga Vilkaviškio pirminės sveikatos priežiūros centras. Prieiga per internetą:https://www.pspcvilkaviskis.lt/administracine-informacija/
19. Zaikauskienė, R. (2020). „Beviltiškų skolų nurašymas. Mokesčių sufleris". Prieiga per internetą: https://www.mokesciu-sufleris.lt/renginiai/vaizdo-irasai/beviltisku-skolunurasymas.html?videoId=2530&isSearch=0&searchTarget=0&login=0
20. Žaptorius, J. (2015). *Finansinė apskaita*. Vilnius: VGTU leidykla TECHNIKA.

X ĮMONĖS DARBUOTOJŲ POŽIŪRIS Į TVARUMĄ: ĮPROČIAI VERSLE IR KASDIENYBĖJE

Simona Mačianskytė ir Miglė Klimašauskaitė,
Lektorė Ilona Mulerenkienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Tvarumas yra itin reikšmingas, nes šiandien susiduriama su daugeliu iššūkių, kuriuos sukelia klimato kaita, išteklių išsekimas, aplinkos tarša ir kitos problemos. Būtent tvarumas padeda tausoti planetos išteklius ir ekosistemas, užtikrinti socialinį teisingumą ir ekonominį stabilumą. Jei į tvarumo principus nebus atsižvelgiama, gali kilti tokių problemų, kaip maisto stygius, energijos trūkumas, oro ir vandens tarša, klimato kaita, ekonominis nestabilumas ir kt. Todėl siekiant užtikrinti tvarų vystymąsi, svarbu imtis veiksmų, kurie sumažintų neigiamą poveikį aplinkai, skatintų atsinaujinančių išteklių naudojimą ir užtikrintų socialinę teisingumą bei ekonominį stabilumą. Šiame straipsnyje analizuojamas X įmonės darbuotojų požiūris į tvarumą ir kaip pagrindiniai jo aspektai atsispindi kasdienybėje ir versle.

Raktiniai žodžiai: tvarumas versle, aplinkosauginiai veiksniai, socialinė lygybė.

Įvadas

Tvarumo politikos klausimai tampa vis svarbesni šiuolaikinėse organizacijose. Organizacijos ne tik siekia mažinti savo veiklos poveikį aplinkai, bet ir skatina darbuotojus įgyvendinti aplinkai draugiškas praktikas. Darbuotojų požiūris į tvarumą bei jų kasdieniai įpročiai daro didelę įtaką įmonių gebėjimui įgyvendinti tvarumo strategijas. Įmonės, kurios siekia tvarumo, stengiasi tausojančiai naudoti išteklius, ieško alternatyvių energijos šaltinių, skatina atsakingą produkcijos vartojimą, kad sumažintų poveikį aplinkai ir taip pat padidintų efektyvumą. Tai gali padėti sumažinti gamybos kaštus, o tai ypač naudinga konkurencingumui (Saman, Mahmud & Mat Nor, 2025).

Tyrimai rodo, kad darbuotojų vertybinė orientacija ir jų suvokimas apie įmonių tvarumo iniciatyvas gali stipriai paveikti organizacijos tvarumo praktikų sėkmę. Vilniaus universiteto mokslininkų atliktame tyrime nustatyta, kad darbuotojų požiūris yra glaudžiai susijęs su jų vertybine orientacija ir įsipareigojimu organizacijai. Tyrimo rezultatai parodė, jog stipresnė vertybinė orientacija ir didesnis įsipareigojimas organizacijai, skatina teigiamą požiūrį į tvarumo iniciatyvas (Liobikienė, 2018).

Šiandien tvarumo iniciatyvos tampa vis aktualesnės tiek verslui, tiek vartotojui. Shakeel ir kitų (2020) teigimu, siekiant konkuravimo su ekonominiais, socialiniais ir aplinkosauginiais veiksniais, įmonėms reikia radikalaus, sisteminio ir holistinio požiūrio į verslo praktikas.

Analizuojant X įmonės darbuotojų požiūrį į tvarumo politiką, svarbu atsižvelgti į jų vertybines nuostatas bei įsipareigojimus organizacijai. Šis tyrimas padės suprasti, kokie veiksniai lemia tvarią elgseną ir kokios priemonės galėtų dar labiau skatinti šį procesą.

Tyrimo problema. Koks X įmonės darbuotojų požiūris į tvarumo politiką? Kaip darbuotojai prisideda prie tvarumo puoselėjimo?

Tyrimo objektas: X įmonės darbuotojų požiūris į tvarumą.

Tyrimo tikslas – nustatyti X įmonės darbuotojų požiūrį į tvarumą versle ir kasdienybėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti tvarumo sampratą versle.
2. Išryškinti tvarumo svarbą versle ir kasdienybėje.
3. Atskleisti X įmonės darbuotojų požiūrį į tvarumą.

Tyrimo metodai ir metodologija. 2025 m. sausio mėn. buvo atliktas X įmonėje dirbančių darbuotojų nuomonės tyrimas apie tvarumą ir kokie jų įpročiai kasdienybėje bei darbe. Atliekant tyrimą naudoti tokie tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, kiekybinė tyrimo duomenų analizė. Anketinė apklausa leido įvertinti nagrinėjamą problemą bei išsiaiškinti respondentų nuomonę. Anketinei apklausai atlikti buvo naudojama apklausų administravimo programinė įranga „Google Forms“, kuri užtikrino greitą ir efektyvų atsakymų rinkimą.

1. Tvarumo samprata versle

Istoriškai tvarumo sąvoka pirmą kartą pavartota 1987 m. Jungtinių Tautų Organizacijos ataskaitoje „Mūsų bendra ateitis“ („Our Common Future“), kurioje pabrėžtas tvaraus vystymosi strategijos siekis – harmonijos palaikymas tarp žmonių, gamtos ir visuomenės tarpusavio santykiuose. Tvarumas aiškinamas kaip atsakingai veiklą vykdančio verslo koncepcija, kai kuriama nuolatinė aktuali vertė. Tvarumas yra itin reikšmingas, kuris padeda tausoti planetos išteklius ir ekosistemas, užtikrinti socialinį teisingumą ir ekonominį stabilumą. Siekiant užtikrinti tvarų vystymąsi, svarbu imtis veiksmų, kurie sumažintų neigiamą poveikį aplinkai, skatintų atsinaujinančių išteklių naudojimą ir užtikrintų socialinę teisingumą bei ekonominį stabilumą.

Tvarumas apima atsakingą verslo praktiką, kuri remiasi šiuolaikinėmis technologijomis ir praktikomis, kurių tikslas yra sumažinti neigiamą poveikį aplinkai ir užtikrinti tvarų išteklių naudojimą. Tai taip pat apima socialinių ir ekonominių aspektų įtraukimą į verslo praktiką, siekiant užtikrinti teisingumą, socialinę atsakomybę ir ekonomikos augimą (Gazzola et al., 2024).

Pastebima, jog tvarumas versle tampa ne tik puikia iniciatyva, bet ir neišvengiama ateitimi (Prasanna et al., 2019). Autoriai pabrėžia, jog tvarumo iniciatyvos tampa neišvengiama ateitimi, kai visos ateities įmonės siekdamos išlikti versle turės skiri dėmesio šioms trims dimensijoms. Verslo įmonėse, kuriose dažnai stinga įvairių resursų, tvarumo iniciatyvos įdiegiamos dėl siekiamybės išlikti rinkoje. Todėl įmonės skiria didelį dėmesį, pastangas ir išteklius tvarumo iniciatyvoms įgyvendinti. O novatoriški vartotojai yra linkę ieškoti įmonių, kurios taiko tvarumo iniciatyvas veiklose, pateikia savo tvarumo ataskaitas ar kitaip užtikrina tvarius sprendimus.

Įvairūs tyrėjai tvarumo sampratą traktuoja skirtingai, todėl 1 lentelėje pateikiamos tvarumo apibrėžtys, kurios leidžia geriau suprasti mokslininkų požiūrį į tvarumą (žr.1 lentelę).

1 lentelė. Tvarumo sampratos apibrėžtys

Autorius	Tvarumo apibrėžtis
Meadowcroft, J. (2023)	Kaip kartų etikos forma, kurioje esamų žmonių aplinkos ir ekonominiai veiksmai nesumažina būsimų žmonių galimybių mėgautis panašiu turto, naudingumo ar gerovės lygiu.
Markovic, S., Koporcic, N., Samara, G. & Barkemeyer, R. (2023)	Įmonės gebėjimas savo veiksmus palankiai nukreipti į žmonių, aplinkos ir pelno rūpesčius taip, jog įmonė sėkmingai galėtų tenkinti dabartinius ir būsimus savo klientų poreikius.
Fischer, M., et al. (2023)	Dabartinių kartų poreikių tenkinimą nepažeidžiant būsimų kartų galimybių tenkinti savo poreikius, užtikrinant pusiausvyrą tarp ekonomikos augimo, aplinkos apsaugos ir socialinės gerovės.
Stoddart, H., et al. (2011)	Tvarumą apibrėžia kaip efektyvų ir teisingą išteklių paskirstymą tarp kartų, vykdant socialinę ir ekonominę veiklą ribotos ekosistemos ribose.
Thomas, C., F. (2015)	Tvarumas sutelkia dėmesį į žmogaus veiklą ir jų gebėjimą patenkinti žmogaus poreikius ir norus neišeikvojant ar neišnaudodami turimų gamybinių išteklių.
Jeurissen, R. (2000).	Tvarumas yra pasiektas tada, kai yra pusiausvyra tarp tijų sričių – ekonominės, aplinkosauginės ir socialinės atsakomybės.

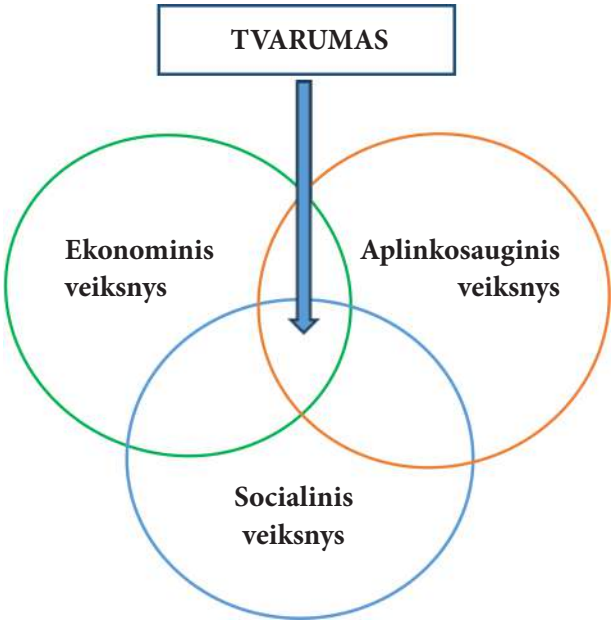
Šaltiniai: Meadowcroft, J. (2023). Sustainability. Prieiga per internetą: https://www.britannica.com/science/sustainability; Markovic, S., Koporcic, N., Samara, G., & Barkemeyer, R. (2023). Sustainability and interactive network branding in fast-changing business environments. Business Ethics (Oxford, England), 32(3), 877–881; Jeurissen, R. (2000). John Elkington, Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business. Journal of Business Ethics, Volume 23, p. 229–231; Shakeel, J., Mardani, A., Chofreh, A. G., Goni, F. A., & Klemes, J. J. (2020). „Business Model Innovation: A Systematic Review and Meta-analysis.“ Journal of Cleaner Production; Stoddart, H., Schneeberger, K., Dodds, F., Shaw, A.,Bottero, M., Cornforth, J., & White, R. (2011). A pocketguide to sustainable development governance. Stakeholder Forum; Thomas, C., F. (2015). Naturalizing Sustainability Discourse: Paradigm, Practices and Pedagogy of Thoreau, Leopold, Carson and Wilson. Ph.D Thesis:Arizona State University; Fischer, M., et al. (2023). The Concept of Sustainable Development. Springer. 2023, p. 17–27

Kaip rodo apibrėžtys, sąvoka „tvarumas“ yra platus, dviprasmiškas ir viską apimantis žodis. Tvarumas vartojamas kalbant apie viską, kas reikalinga priimant sprendimą, susijusį su socialiniu, ekonominiu ir aplinkosauginiu poveikiu (Rahman ir kt., 2022). Dėl šios priežasties tvarumas taip pat gali būti apibrėžiamas kaip gebėjimas priimti atsakingus sprendimus naudojant ir paskirstant išteklius ūkinei ir neekonominei veiklai, siekiant kokių nors norimų socialinių, ekonominių ir aplinkosauginių rezultatų.

Tvarumas yra svarbus versle ypatingai šiandieniniame pasaulyje labiau nei bet kada nors ir pabrėžiama, kad tai yra įmonės ilgaamžiškumo sėkmė (Gibson, 2022). Tai yra susiję su planetos apsauga, klimato kaitos sustabdymu bei socialinio vystymosi skatinimu, nesukeliant pavojaus gyvybei. Pavyzdžiui tokie veiksniai kaip aplinkos tausojimas, įsipareigojimas naudoti atsinaujinančią energiją, vandens taupymas, tvari mada – visa tai prisideda prie aplinkos tvarumo siekimo.

Pastebima, jog tvarumas versle tampa ne tik puikia iniciatyva, bet ir neišvengiama ateitimi (Prasanna et al., 2019). Autoriai pabrėžia, jog tvarumo iniciatyvos tampa neišvengiama ateitimi, kai visos ateities įmonės siekdamos išlikti versle turės skiri dėmesio šioms trims dimensijoms. Verslo įmonėse, kuriose dažnai stinga įvairių resursų, tvarumo iniciatyvos įdiegiamos dėl siekiamybės išlikti rinkoje. Todėl įmonės skiria didelį dėmesį, pastangas ir išteklius tvarumo iniciatyvoms įgyvendinti. O novatoriški vartotojai yra linkę ieškoti įmonių, kurios taiko tvarumo iniciatyvas veiklose, pateikia savo tvarumo ataskaitas ar kitaip užtikrina tvarius sprendimus.

Tvarumas remiasi trimis pagrindinėmis kryptimis: *aplinkosauginis veiksnys* - siekis saugoti gamtą, mažinti taršą, tausoti išteklius, naudoti atsinaujinančią energiją, kovoti su klimato kaita. *Socialinis veiksnys* – užtikrinama žmonių gerovė, teisingumas, darbo sąlygos, bendruomenių įtraukimas ir žmogaus teisių laikymasis. *Ekonominis veiksnys* – siekis užtikrinti ilgalaikį ekonominį augimą, kuris būtų suderintas su aplinkos ir visuomenės poreikiais bei nepakenktų ateities kartoms (žr. 1 pav.).

1 pav. Tvarumo dedamosios versle

Svarbu atkreipti dėmesį, jog tvarumas yra pasiekiamas tik esant visoms trims dimensijoms. Esant tik dviem dedamosioms, pavyzdžiui ekonominiam perspektyvumui ir aplinkosaugai verslas yra perspektyvus, esant aplinkosaugai ir socialinei lygybei verslas yra teisingas, o esant socialinei lygybei ir ekonominiam perspektyvumui, verslas yra tik pakenčiamas (Purvis, Mao & Robinson, 2019). Todėl ypač svarbu, jog verslas, siekiantis tvarumo skirtų dėmesio ne vienai iš tvarumo iniciatyvų, o visoms trims dimensijoms. Todėl ypač svarbu, jog verslas, siekiantis tvarumo skirtų dėmesio ne vienai iš tvarumo iniciatyvų, o visoms trims dimensijoms.

2. Tvarumas kasdienybėje

Tvarumas kasdienybėje daugumai atrodo kaip didelių pokyčių ir pastangų reikalaujantis veiksmas. Tačiau kasdien kiekvienas žmogus priimamais sprendimais, patys apie tai nesusimąstydami, daro poveikį mus supančiai aplinkai. Kasdieniame gyvenime tvarumas labiausiai susijęs su sąmoningu ir atsakingu vartojimu. Jis gali prasidėti nuo tokių mažų žingsnių, kaip plastiko maišelio ir vienkartinio puodelio atsisakymas ar vietoje pagamintos ekologiškos produkcijos pirkimas, ir apimti didesnių investicijų reikalaujančius sprendimus, kaip saulės elektrinė ar elektromobilis (Čapienė, 2021). Galimybių prisidėti prie tvaresnio vartojimo yra daugybė, be to, ne visos jos reikalauja rinktis brangius produktus ar sprendimus, o kai kurie įpročiai gali padėti ir sutaupyti. Kaip pagrindinius tvarumo principus kasdienybėje, galima išskirti šiuos:

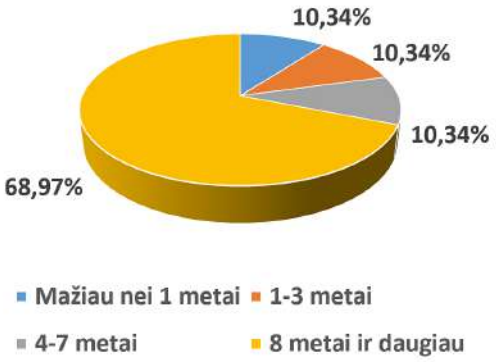
- plastiko naudojimo mažinimas, naudojant daugkartinius maišelius ar butelius;
- energijos ir vandens taupymas, naudojant energiją taupančias lemputes ar išjungiant prietaisus, kurių nenaudojate, taip pat naudojant vandens taupymo antgalius;
- atsakingas vartojimas, teikiant pirmenybę vietiniams ir ekologiškiems produktams,
- transporto priemonių mažesnis naudojimas, renkantis viešąjį transportą, dviračius, pasivaikščiojimą ar kitas priemones (Žitkienė ir Kunskaja, 2020).

Taigi, tvarumas kasdienybėje – tai ne tik aplinkosaugos klausimas, bet ir gyvenimo filosofija, skatinanti atsakingą vartojimą, energijos ir išteklių taupymą bei atsakingą elgesį su gamta. Maži, tačiau nuoseklūs pokyčiai kasdienėje veikloje gali turėti didelį teigiamą poveikį aplinkai ir visuomenei.

3. X įmonės darbuotojų požiūrio į tvarumą tyrimas

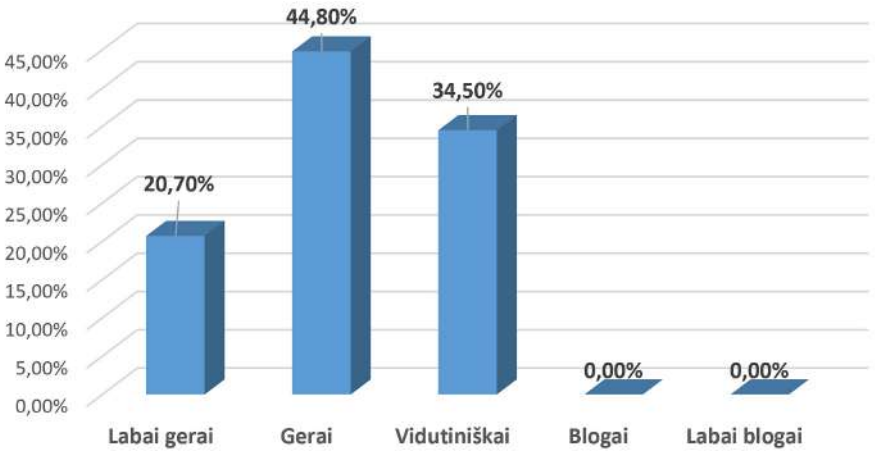
Buvo atliktas X įmonėje dirbančių darbuotojų nuomonės tyrimas apie tvarumą ir kokie jų įpročiai kasdienybėje bei darbe. Anketinei apklausai atlikti buvo naudojama apklausų administravimo programinė įranga „Google Forms“. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tvarumą bei pačių respondentų motyvaciją prisidėti prie įvairių tvarumo iniciatyvų, kaip darbuotojai laikosi aplinkosauginių reikalavimų kasdienybėje ir darbe, kas darbuotojus skatina būti tvariais ir kt.

Didžioji dauguma (68,97%) apklausoje dalyvavusių respondentų turi ilgesnį nei 8 metų darbo stažą įmonėje. Likusios trys grupės (mažiau nei 1 metai, 1-3 metai ir 4-7 metai) sudaro po lygiai (10,34%) kiekviena (žr. 2 pav.). Toks pasiskirstymas parodo, kad įmonėje vyrauja ilgamečiai darbuotojai, kas gali atspindėti stiprų darbuotojų lojalumą ir pasitenkinimą organizacijos aplinka.

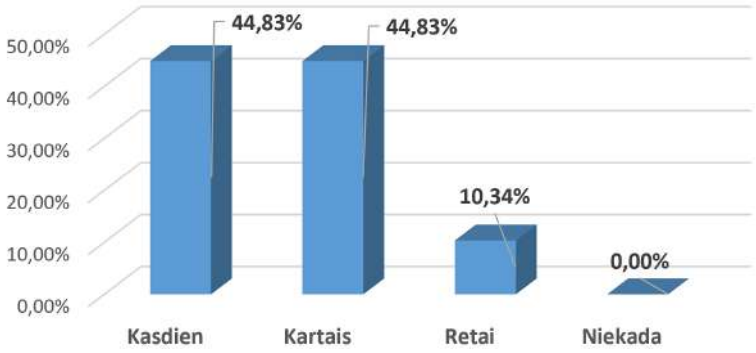
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo stažą

Tyrime dalyvavusieji respondentai turėjo galimybę įvertinti savo žinias apie tvarumą. Apie pusė respondentų (44,8%) vertina savo tvarumo žinias gerai, 34,5% respondentų savo žinias vertina vidutiniškai. Tačiau labai gerai savo žinias apie tvarumą įvertino tik 20,70 %respondentų (žr. 3 pav.)

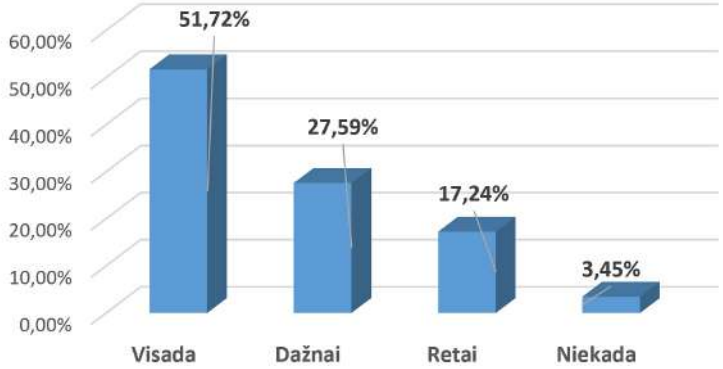
3 pav. Respondentų žinios apie tvarumą

Aplinkosaugos svarba šiuolaikinėje visuomenėje nuolat auga, o asmeninis įsitraukimas tampa esminiu veiksniu, siekiant tvarumo tikslų. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip dažnai respondentai susimąsto apie aplinkosauginius reikalavimus. Apie pusė respondentų (44,83%) aplinkosaugos temomis susimąsto kasdien arba kartais. Nedidelė dalis apklaustųjų (10,34%) aplinkosaugos klausimus apmąsto retai, tačiau nei vienas respondentas nenurodė, kad visiškai nesusimąsto apie aplinkosaugą (žr. 4 pav.).

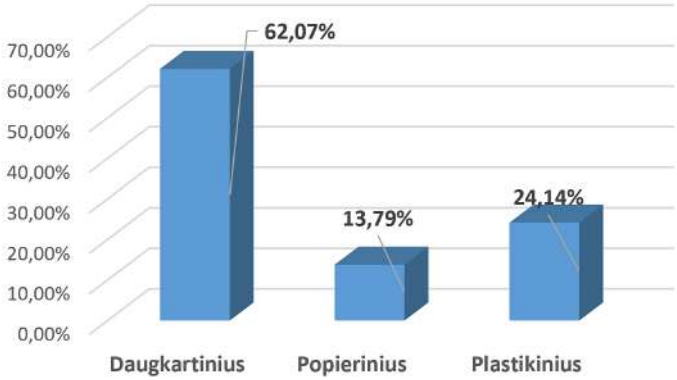
4 pav. Respondentų nuomonė apie aplinkosaugą

Atliekų rūšiavimas yra vienas pagrindinių žingsnių, siekiant mažinti aplinkos taršą ir prisidėti prie tvaresnės aplinkos kūrimo. Respondentai turėjo galimybę išreikšti savo nuomonę apie tai, kaip dažnai jie rūšiuoja atliekas namuose. Galima matyti, kad daugiau nei pusę respondentų (51,72%) rūšiuoja atliekas nuolat, o dar beveik trečdalis (27,59%) tai daro dažnai. Tai rodo, kad didžioji dauguma respondentų (79,31%) yra įpratę rūšiuoti atliekas. Tačiau vis dar yra nedidelė dalis respondentų (20,6%), kurie atliekas rūšiuoja retai arba visai to nedaro (žr. 5 pav.). Tai rodo, kad rūšiavimo kultūra tarp įmonės darbuotojų yra gerai išvystyta, tačiau yra galimybių tobulinti sąmoningumą ir įpročius. Rekomenduojama skatinti visus darbuotojus įsitraukti į rūšiavimo veiklą, organizuojant informacines kampanijas, skatinant atliekų rūšiavimo naudą ir dalijantis praktiniais patarimais.

5 pav. Respondentų nuomonė apie atliekų rūšiavimą namuose

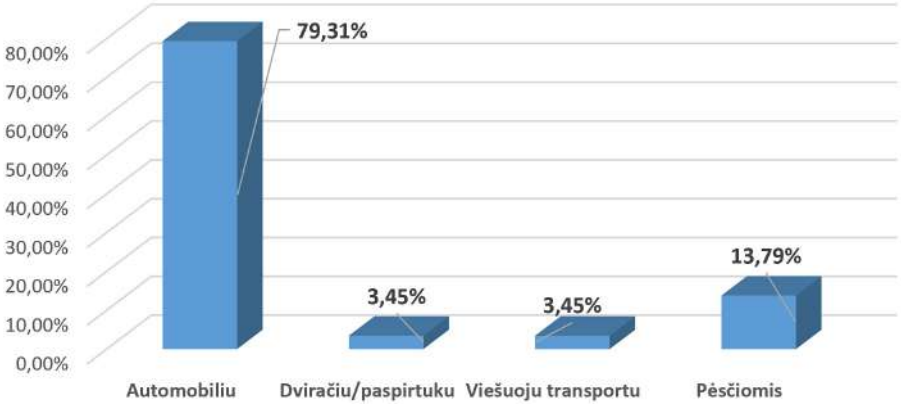
Maišelių naudojimas apsiperkant, taip pat turi reikšmingą poveikį aplinkai. Daugkartiniai maišeliai yra tvariausias pasirinkimas, o plastikinių maišelių naudojimas kelia daugiausia ekologinių problemų. Siekiant įvertinti darbuotojų sąmoningumą šioje srityje, apklausoje klausėme, kokius maišelius jie dažniausiai naudoja apsipirkdami (žr. 6 pav.). Didžioji dauguma respondentų (62,07%) renkasi daugkartinius maišelius, o tai rodo sąmoningą pasirinkimą mažinantį aplinkos tašą. Vis dėlto 24,14% respondentų vis dar naudoja plastikinius maišelius, kurie yra mažiausiai tvarus sprendimas. Popierinius maišelius renkasi mažesnė dalis (13,79%), kas taip pat gali būti alternatyva, nors jų gamyba ir perdirbimas turi tam tikrų ekologinių iššūkių.

6 pav. Respondentų įpročiai naudojant apsipirkimo maišelius

Tai rodo, kad didžioji dalis respondentų prioritetą teikia daugkartiniams maišeliams, kas yra puiki tendencija tvarumo požiūriu.

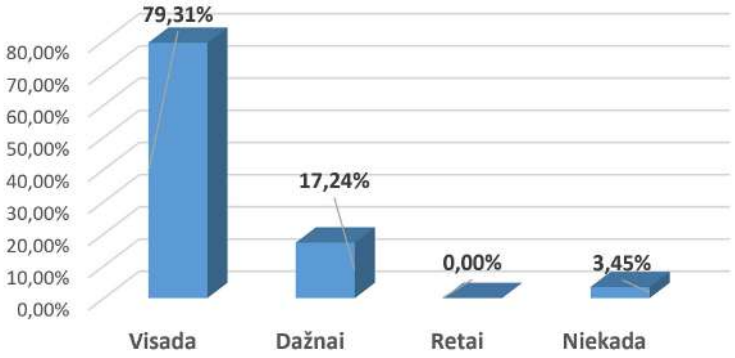
Transporto priemonės, naudojamos vykstant į darbą, daro tiesioginį poveikį aplinkai ir įmonės darbuotojų gyvenimo būdui. Siekdami įvertinti respondentų pasirinkimus šioje srityje ir galimą poveikį tvarumui, apklausoje prašėme atsakyti apie jų dažniausiai naudojamą transporto priemonę (žr. 7 pav.). Rezultatai rodo, kad absoliuti dauguma respondentų renkasi automobilį kaip pagrindinę transporto priemonę, o tai didina įmonės ekologinį pėdsaką. Nedidelė dalis respondentų renkasi aplinkai draugiškesnes alternatyvas, tokias kaip vaikščiojimas pėsčiomis (13,79%) ar dviračius/paspirtukus (3,45%). Viešojo transporto naudojimas taip pat minimalus, jį renkasi tik 3,45% respondentų.

7 pav. Respondentų transporto priemonės pasirinkimas vykimui į darbą

Rezultatai atskleidžia, kad įmonės darbuotojų mobilumas stipriai priklauso nuo automobilių naudojimo, o tai yra didelis iššūkis tvarumo tikslams.

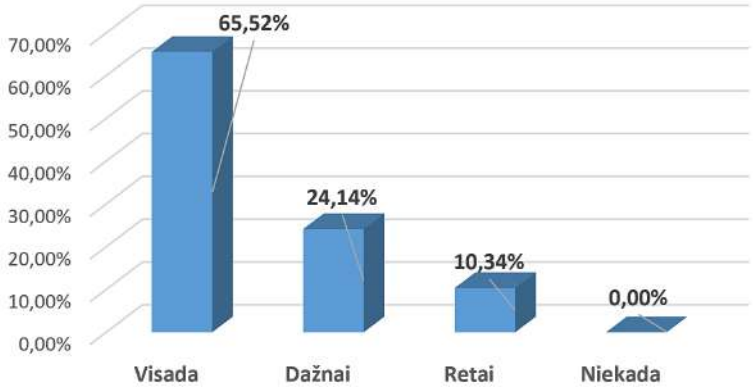
Atliekų rūšiavimas darbo vietoje yra svarbus įmonės tvarumo rodiklis, parodantis darbuotojų sąmoningumą ir įmonės pastangas kurti tvaresnę aplinką. Norėdami įvertinti rūšiavimo įpročius darbo aplinkoje, tyrimo metu klausėme kaip dažnai yra rūšiuojamos atliekos darbe. Apklausos rezultatai rodo, kad didžioji dauguma respondentų (96,55%) reguliariai rūšiuoja atliekas darbe, tai labai teigiama tendencija. Vis dėlto, 3,45% respondentų rūšiavimo nevykdo, o tai gali reikšti informacijos ar motyvacijos stoka (žr. 8 pav.).

8 pav. Respondentų įprotis rūšiuoti atliekas darbe

Apklausa atskleidžia, kad rūšiavimo kultūra įmonėje yra stipriai išvystyta, nes didžioji dalis darbuotojų rūšiuoja atliekas nuolat arba dažnai. Siekiant visiško įsitraukimo, rekomenduojama darbo vietoje būtų padarytos ir pažymėtos lengvai prieinamos atliekų rūšiavimo dėžės. Tai prisidėtų prie tvaresnės įmonės veiklos.

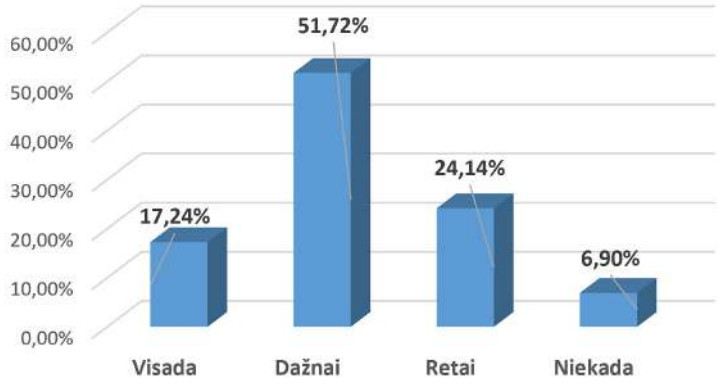
Daugkartinių puodelių ir gertuvių naudojimas darbe yra vienas iš paprastų, bet svarbių būdų sumažinti vienkartinio plastiko ir popieriaus atliekų kiekį. Siekdami įvertinti, kaip dažnai respondentai renkasi tvaresnes alternatyvas darbo metu, paklausėme, kaip dažnai respondentai naudoja daugkartinius puodelius ar gertuves darbe. Apklausos rezultatai rodo, kad didžioji galis respondentų (87,66%) aktyviai naudoja daugkartinius puodelius ar gertuves darbo aplinkoje, tai yra puikus įrodymas, kad respondentai yra sąmoningi tvarumo atžvilgiu. Bet 10,34% respondentų šią praktiką taiko retai, tai gali rodyti jų galimybių trūkumą ar įpročius (žr. 9 pav.).

9 pav. Respondentų naudojimas daugkartinių puodelių/gertuvių darbe

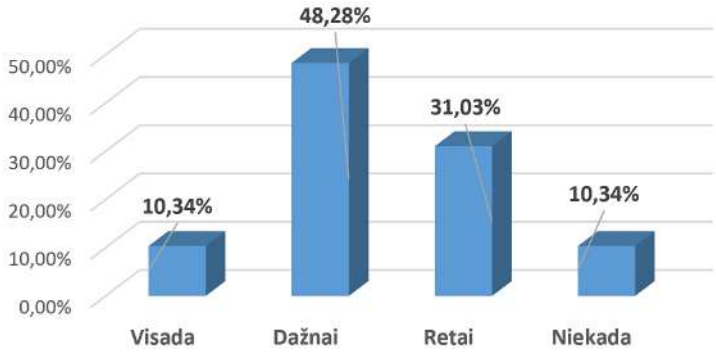
Apklausa atskleidžia, kad daugkartinių puodelių ir gertuvių naudojimas darbo vietoje yra labai paplitęs, tačiau vis dar yra galimybė skatinti likusią dalį darbuotojų naudoti šias tvaresnes alternatyvas dažniau. Puikus skatinimas būtų teikti daugkartinius puodelius ar gertuves kaip dovaną naujiems darbuotojams.

Elektroninių priemonių naudojimas yra vienas efektyviausių būdų sumažinti popieriaus vartojimą ir prisidėti prie aplinkosaugos tikslų. Apklausoje buvo pateiktas klausimas kaip dažnai darbuotojai naudojasi šiomis priemonėmis, siekdami sumažinti popieriaus naudojimą. Rezultatai rodo, kad daugiau nei pusė respondentų (51,72%) dažnai naudojasi elektroninėmis priemonėmis, siekdami sumažinti popieriaus vartojimą, o dar 17,24% jų tai daro visada. Tačiau ketvirtadalis respondentų (24,14%) elektronines priemones naudoja retai, o nedidelė dalis (6,9%), niekada (žr. 10 pav.). Tai rodo, kad kai kuriems darbuotojams gali trūkti žinių arba priėjimo prie tinkamų technologijų. Apklausa atskleidžia, kada dauguma darbuotojų reguliariai naudoja elektronines priemones mažindami popieriaus vartojimą, tačiau yra darbuotojų, kuriems šią praktiką būtų galima padėti įtvirtinti. Rekomenduojama užtikrinti lengvą prieigą prie reikalingų darbo įrankių įmonėje.

10 pav. Respondentų elektroninių priemonių naudojimas

Skaitmeniniai parašai yra efektyvi ir tvari alternatyva tradiciniam dokumentų pasirašymui, mažinanti popieriaus naudojimą ir supaprastinanti procesus. Siekdami įvertinti, kaip dažnai darbuotojai naudojasi šia technologija, buvo pateiktas klausimas, kaip dažnai yra naudojami skaitmeniniai parašai ant dokumentų. Rezultatai atskleidžia, kad beveik pusę respondentų (48,28%) dažnai pasitelkia skaitmeninius parašus dokumentų pasirašymui, o dar 10,34% juos naudoja nuolat (žr. 11 pav,). Tačiau reikšminga dalis respondentų (41,37%) naudojasi skaitmeniniais parašais retai arba išvis nenaudoja. Tai gali būti susiję su technologijų prieinamumu, jų naudojimo sudėtingumu arba tradicinių įpročių įtaka.

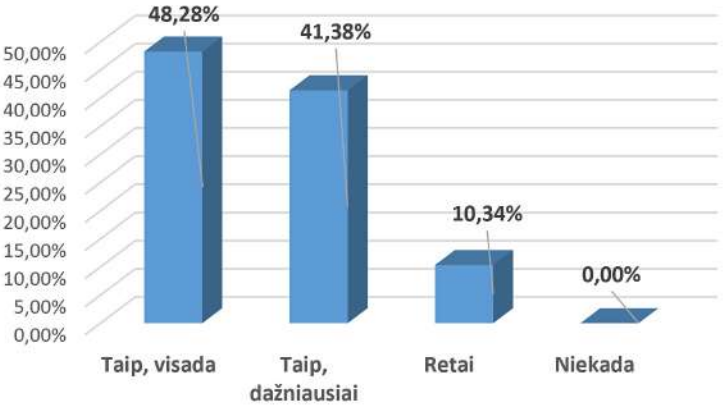

11 pav. Respondentų įprotis naudoti skaitmeninį parašą

Apklausa rodo, kad skaitmeninių parašų naudojimas įmonėje yra paplitęs, tačiau vis dar yra nemaža dalis darbuotojų, kurie juos naudoja retai arba apskritai nenaudoja. Siekiant padidinti skaitmeninių parašų naudojimo dažnumą, rekomenduojame užtikrinti lengvą prieigą prie reikalingų įrankių, organizuoti mokymus apie jų naudą, bei skatinti pereiti prie skaitmeninių procesų.

Elektros energijos taupymas darbe yra svarbus tiek ekologiniu, tiek ekonominiu aspektu. Sąmoningas energijos naudojimas prisideda prie įmonės tvarumo tikslų įgyvendinimo ir bendrų aplinkosaugos iniciatyvų. Norėdami įvertinti darbuotojų pastangas mažinti elektros energijos vartojimą darbo aplinkoje, kilo klausimas ar darbuotojai stengiasi sumažinti elektros energijos naudojimą darbe.

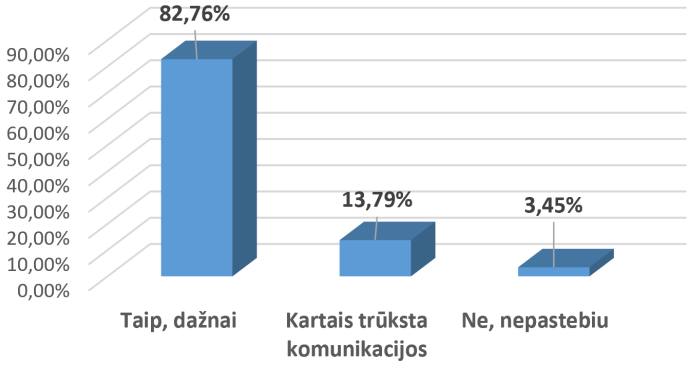
Apklausos rezultatai rodo, kad didžioji dauguma apklaustųjų (83,66%) nuolat arba dažnai stengiasi sumažinti elektros energijos naudojimą. Tai demonstruoja stiprią respondentų atsakomybę ir įmonės pastangas skatinti tvarų elgesį. Tačiau nedidelė dalis respondentų (10,34%) vis dar retai atkreipia dėmesį į šį aspektą, kas gali rodyti poreikį papildomai informuoti ar motyvuoti (žr. 12 pav.).

12 pav. Elektros energijos tausojimas

Galime teigti, kad dauguma respondentų yra įsitraukę į elektros energijos taupymo praktiką, tačiau tobulėti dar yra vietos. Įmonė galėtų dar labiau skatinti šią iniciatyvą, pavyzdžiui, organizuodami informacines kampanijas apie energijos taupymo svarbą, pateikti konkrečius patarimus, kaip tai daryti dar efektyviau.

Įmonės iniciatyvos, skirtos skatinti tvarumą, yra reikšmingos ne tik aplinkos apsaugai, bet ir darbuotojų įsitraukimui bei pasitikėjimui įmonės vertybėms stiprinti. Siekdami įvertinti darbuotojų suvokimą apie įmonės tvarumo pastangas, apklausoje klausiame ar darbuotojai pastebi, kad įmonė imasi iniciatyvų skatinti tvarumą. Rezultatai rodo, kad didžioji dauguma respondentų (82,76%) dažnai pastebi įmonės pastangas skatinti tvarumą, tai reiškia efektyvią įmonės strategiją šioje srityje (žr. 13 pav.). Tačiau 13,79% respondentų pažymėjo, kad kartais trūksta aiškios komunikacijos apie vykdomas iniciatyvas. Tik 3,45% respondentų nepastebi jokių įmonės pastangų, kas gali būti susiję su informacijos sklaidos arba asmeninio dėmesio trūkumu.

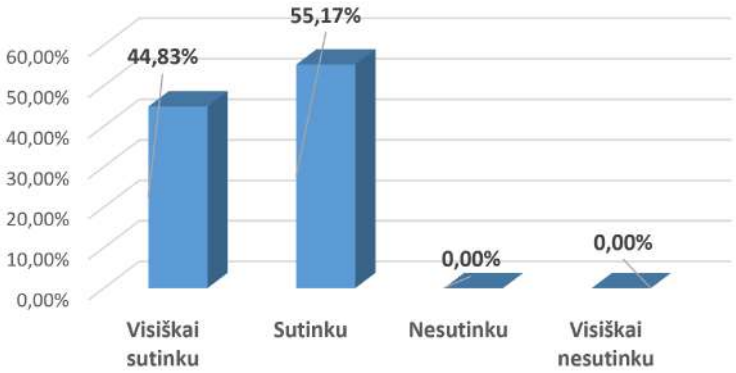

13 pav. Respondentų nuomonė apie tvarumo iniciatyvas darbe

Rezultatai rodo, kad įmonė aktyviai skatina tvarumą, o dauguma darbuotojų tai vertina teigiamai. Tačiau komunikacijos trūkumas vis dar išlieka iššūkiu daliai darbuotojų.

Darbuotojų motyvavimas elgtis tvariai yra svarbi įmonės atsakomybės dalis, kuri padeda kurti tvaresnę darbo aplinką ir skatinti ekologišką elgesį. Siekiant įvertinti respondentų nuomonę apie įmonės pastangas šioje srityje, uždavėme klausimą, ar įmonė daro pakankamai, kad skatintų juos elgtis tvariai.

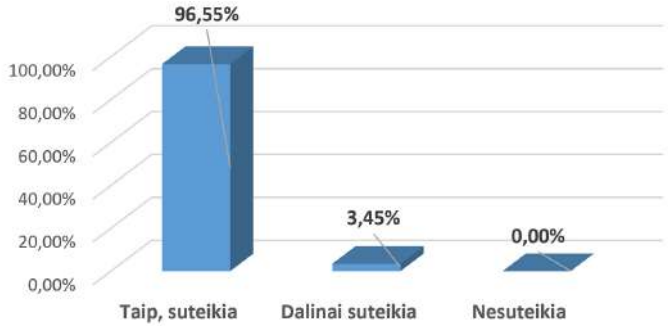
Rezultatai rodo, kad visi apklausoje dalyvavę respondentų teigiamai vertina įmonės pastangas skatinti tvarumą. Didžioji dalis jų (55,17%) pritarė teiginiui, o beveik pusė (44,83%) jį visiškai palaikė (žr. 14 pav.). Tai rodo, kad įmonės vykdomos iniciatyvos yra veiksmingos ir pastebimos darbuotojų.

14 pav. Respondentų nuomonė apie įmonės skatinimą elgtis tvariai

Tai rodo, kad darbuotojai yra labai patenkinti įmonės pastangomis skatinti tvarų elgesį. Nė vienas darbuotojas nepareiškė nepritarimo šiai veiklai. Norint išlaikyti šį aukštą pasitenkinimo lygį, įmonė galėtų tęsti dabartines iniciatyvas ir dar labiau stiprinti darbuotojų įsitraukimą.

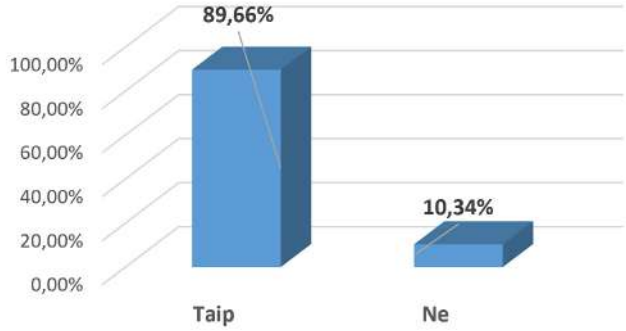
Tinkamų sąlygų užtikrinimas tvariam elgesiui yra esminė įmonės tvarumo strategijos dalis, leidžianti darbuotojams lengviau įgyvendinti ekologinius principus kasdienėje veikloje. Siekiat įvertinti respondentų nuomonę apie įmonės pastangas sudaryti palankias sąlygas tvariam elgesiui, apklausos metu klausėme ar įmonė suteikia tinkamas sąlygas tvariam elgesiui. Rezultatai rodo, kad absoliuti dauguma respondentų (96,5%) mano, jog įmonė visiškai užtikrina tinkamas sąlygas tvariam elgesiui, o likęs 3,45% respondentų pastebėjo, kad šios sąlygos dažnai yra suteikiamos. Nei vienas respondentas nepareiškė nuomonės, jog įmonė nesuteikia tokių galimybių, kas atskleidžia stiprią įmonės poziciją šioje srityje žr. 15 pav.).

15 pav. Respondentų nuomonė apie įmonės užtikrinamas sąlygas tvariam elgesiui

Apklausa atskleidžia, kad įmonė veiksmingai sudaro tinkamas sąlygas tvariam elgesiui ir tai vertinama beveik vienbalsiai teigiamai.

Dalyvavimas įmonės organizuojamose aplinkosaugos iniciatyvose yra svarbus ne tik įmonės tvarumo tikslams pasiekti, bet ir darbuotojų įsitraukimui bei sąmoningumui skatinti. Todėl klausėme apklausoje respondentų, ar jie dalyvauja įmonės organizuojamuose aplinkosaugos iniciatyvose. Rezultatai rodo, kad dauguma respondentų (89,66%) aktyviai įsitraukia į įmonės organizuojamas aplinkosaugos iniciatyvas. Tai demonstruoja stiprią respondentų motyvaciją ir palaikymą įmonės tvarumo tikslams (žr. 16 pav.). Vis dėlto 10,34% respondentų nedalyvauja tokiose veiklose, kas gali reikšti asmeninius interesų skirtumus, laiko trūkumą ar nepakankamą informuotumą apie iniciatyvas.

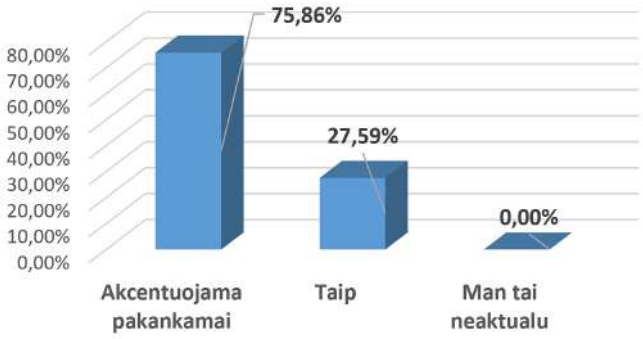

16 pav. Respondentų įsitraukimas į organizacijos vykdomas iniciatyvas

Apklausa rodo, kad įmonės aplinkosaugos iniciatyvos yra plačiai palaikomos ir pritraukia beveik visus darbuotojus. Siekiant dar labiau įtraukti likusią dalį darbuotojų, rekomenduotume gerinti komunikaciją apie organizuojamas veiklas.

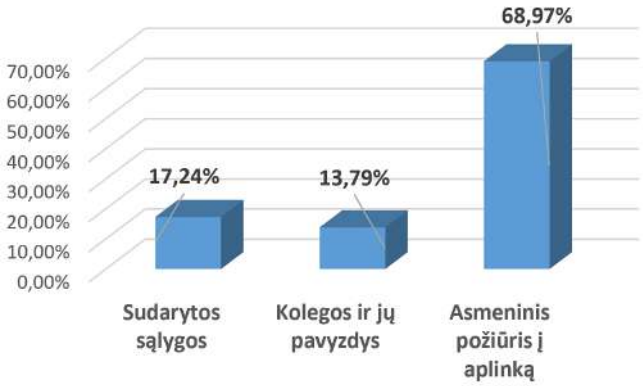
Tvarumo temų akcentavimas per mokymus ar vidines iniciatyvas yra svarbi priemonė didinti darbuotojų sąmoningumą ir įsitraukimą į aplinkosaugos veiklas. Siekiant išsiaiškinti, kaip respondentai vertina šią temą, pateikėme klausimą, ar jie norėtų, kad įmonė labiau akcentuotų tvarumo temas per mokymus ar vidines iniciatyvas. Rezultatai atskleidžia, kad didžioji dauguma respondentų (75,86%) mano, jog įmonėje tvarumo temos jau yra pakankamai akcentuojamos (žr. 17 pav.). Tačiau 27,59% respondentų pageidautų, kad šioms temoms būtų skiriama dar daugiau dėmesio. Toks atsakymų pasiskirstymas rodo, kad, nors esama situacija daugumai yra tinkama, daliai respondentų būtų naudinga gilesnė analizė ir platesnė edukacija apie tvarumą.

Apklausa parodė, kad darbuotojai apskritai yra patenkinti tvarumo temų integracija į įmonės mokymus ir iniciatyvas. Vis dėlto beveik trečdalis darbuotojų norėtų daugiau dėmesio šiai sričiai, kas gali būti proga įmonei dar labiau įtraukti darbuotojus į tvarumo procesus.

17 pav. Respondentų nuomonė apie mokymus tvarumo tema

Darbuotojų elgesio tvarumo aspektu motyvacija gali kilti iš įvairių šaltinių – įmonės sukurtų sąlygų, kolegų pavyzdžio ar asmeninio požiūrio į aplinkosaugą. Siekiant geriau suprasti, kas darbe labiausiai skatina respondentus elgtis tvariai, apklausoje klausėme, kas labiausiai skatina darbuotojus elgtis tvariai darbe. Rezultatai rodo, kad asmeninis požiūris į aplinkosaugą yra svarbiausias motyvavimas respondentams, nes beveik trys ketvirtadaliai jų (68,97%) nurodė šį veiksnį kaip esminį (žr. 18 pav.). Taip pat daug darbuotojų vertina įmonės sudarytas sąlygos, kurios yra svarbios 17,24% respondentų. Kolegos ir jų pavyzdys, nors ir rečiau nurodomas, vis tiek vadina reikšmingą vaidmenį (13,79%).

18 pav. Veiksniai, skatinantys respondentus tvariai elgtis darbe

Apklausa atskleidžia, kad respondentų tvarų elgesį darbe daugiausia lemia asmeninis požiūris į aplinkosaugą, tačiau įmonės sudarytos sąlygos taip pat vaidina svarbų vaidmenį. Kolegos ir jų pavyzdys, nors ir mažiau akcentuojamas, papildomai stiprina respondentų įsitraukimą į tvarią veiklą.

Išvados

1. Analizuojant mokslinę literatūrą paaiškėjo, kad tvarumas versle suprantamas kaip įsipareigojimas veikti taip, kad būtų tenkinami dabartiniai poreikiai nekenkiant ateities kartoms. Verslo kontekste tai reiškia atsakingą išteklių naudojimą, aplinkos tausojimą, socialinės gerovės užtikrinimą bei ilgalaikį ekonominį stabilumą.
2. Kasdienybėje tvarumas atsispindi per atsakingą vartojimą, rūšiavimą, energijos taupymą bei aplinkai palankų mobilumą.
3. Apklausos duomenys atskleidė, kad didžioji dauguma respondentų turi pakankamai žinių apie tvarumą. Atliekų rūšiavimas yra paplitęs tiek kasdienybėje, tiek darbe. Taip pat didžioji dalis respondentų renkasi daugkartinius maišelius, daugkartinius puodelius bei stengiasi taupyti elektros energiją. Tačiau ne maža dalis respondentų retai naudojasi skaitmeniniais parašais, vis dar naudoja plastikinius maišelius ar nesirenka aplinkai draugiškų transporto priemonių.
4. Tyrimo rezultatai rodo, kad absoliuti dauguma darbuotojų pastebi įmonės iniciatyvas tvarumo srityje. Didžioji dauguma respondentų pritarė, jog įmonė daro pakankamai, kad skatintų tvarų elgesį bei pripažino, kad jiems sudaromos tinkamos sąlygos tvariam elgesiui. Didžioji dauguma respondentų yra patenkinti tvarumo temų integracija į įmonės mokymus ir iniciatyvas.
5. Didžioji dauguma respondentų dalyvauja įmonės organizuojamose aplinkosaugos iniciatyvose. Tačiau daliai darbuotojų vis dar trūksta motyvacijos ar informacijos apie tvarumo iniciatyvas.

6. Didžiosios daugumos respondentų nuomone, tvarus elgesys dažniausiai grindžiamas asmeniniu požiūriu ir tik nedidelė dalis respondentų nurodė, kad tvariam elgesiui įtakos turi įmonės aplinka bei kolegų pavyzdys.

Literatūra

1. Čapienė, A. (2021). *Vartotojų proaplinkosauginis ir prosocialus įsitraukimas į tvarų vartojimą.* Kaunas: VDU.
2. Fischer, M., et al. (2023). *The Concept of Sustainable Development.* Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-25397-3_2
3. Gazzola, P., Drago, C., Pavione, E., & Pignoni, N. (2024). *Sustainable Business Models: An Empirical Analysis of Environmental Sustainability in Leading Manufacturing Companies.* Sustainability, 16(19), 8282. https://doi.org/10.3390/su16198282
4. Gibson, K. (2022). *5 critical social impact skills you need to effect change.* Business Insights. Prieiga per internetą: https://online.hbs.edu/blog/post/social-impact-skills-needed-to-effect-change.
5. Jeurissen, R. (2000). *John Elkington, Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business. Journal of Business Ethics,* Volume 23, pages 229–231, (2000). DOI:10.1023/A:1006129603978
6. Liobikienė, G. (2018). *Environmentally friendly behaviour and green purchase in Austria and Lithuania.* Priega per internetą: Environmentally friendly behaviour and green purchase in Austria and Lithuania
7. Markovic, S., Koporcic, N., Samara, G., & Barkemeyer, R. (2023). *Sustainability and interactive network branding in fast-changing business environments.* Business Ethics (Oxford, England), 32(3), 877–881. DOI: 10.1111/beer.12557
8. Meadowcroft, J. (2023). Sustainability. Prieiga per internetą: https://www.britannica.com/science/sustainability
9. Rahman, M., Abd Wahab, S., & Latiff, A. S. A. (2022). *Definitions and Concepts of Organizational Sustainability: A Literature Analysis.* Society & Sustainability, 4(2), 21-32. https://doi.org/10.38157/ss.v4i2.496
10. Prasanna, R. P. I. R., Jayasundara, J. M. S. B., Naradda Gamage, S. K., Ekanayake, E. M. S., Rajapakshe, P. S. K., & Abeyrathne, G. A. K. N. J. (2019). *Sustainability of SMEs in the competition: A systemic review on technological challenges and SME performance.* Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 5(4), 100.
11. Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (2019). *Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins.* Sustainability Science, 14(3), 681–695. https://doi.org/10.1007/s11625-018-0627-5
12. Saman, N. R. M., Mahmud, N., & Mat Nor, N. (2025). *Strategic Technology Adoption for Sustainability Performance in SME: A Comprehensive Review.* International Journal of Research and Innovation in Social Science. https://dx.doi.org/10.47772/IJRISS.2025.9020085
13. Shakeel, J., Mardani, A., Chofreh, A. G., Goni, F. A., & Klemes, J. J. (2020). *Business Model Innovation: A Systematic Review and Meta-analysis.* Journal of Cleaner Production. DOI: 10.1016/j.jclepro.2020.121201
14. Stoddart, H., Schneeberger, K., Dodds, F., Shaw, A.,Bottero, M., Cornforth, J., & White, R. (2011). *A pocketguide to sustainable development governance.* Stakeholder Forum.
15. Thomas, C. F. (2015). *Naturalizing Sustainability Discourse: Paradigm, Practices and Pedagogy of Thoreau, Leopold, Carson and Wilson*. Ph.D Thesis:Arizona State University
16. Žitkienė, R., & Kunskaja, S. (2020). *A theoretical approach to the impact of sustainable development components on sustainable consumption.* Regional Formation and Development Studies. Volume 31, Issue 2 (2020), p. 126–136, https://doi.org/10.15181/rfds.v31i2.2104

ATSISKAITYMŲ SU TIEKĖJAIS APSKAITA TEORINIU ASPEKTU

Paulina Četrauskienė,
Lektorė Birutė Petrošienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Atsiskaitymų su tiekėjais apskaita padedantis įmonėms užtikrinti tiekimo tęstinumą, valdyti pinigų srautus ir palaikyti finansinį stabilumą. Straipsnyje aptariama atsiskaitymų samprata, jų reikšmė įmonės veiklai, įsipareigojimų klasifikacija, pagrindiniai apskaitos būdai bei dažniausios problemos. Analizuojami dokumentavimo, registravimo ir atsiskaitymų organizavimo procesai, išskiriamos pagrindinės problemos bei iššūkiai, tokie kaip mokėjimų vėlavimas ar netiksli apskaita. Pateikiami praktiniai sprendimai, kaip užtikrinti sklandų ir efektyvų atsiskaitymų valdymą pasitelkiant buhalterines programas ir laikantis teisinių reikalavimų. Darbo tikslas – įvertinti, kaip tinkamai organizuota atsiskaitymų su tiekėjais apskaita padeda stiprinti įmonės finansinį stabilumą ir valdymo kokybę.

Raktiniai žodžiai: atsiskaitymai, tiekėjai, apskaita, įsipareigojimai, dokumentai.

Įvadas

Temos aktualumas. Atsiskaitymų su tiekėjais apskaita yra viena iš svarbiausių įmonės finansinės apskaitos procesų, kuris leidžia užtikrinti prekių tiekimo tęstinumą, įsipareigojimų vykdymą bei stabilų finansinių srautų valdymą. Įmonės tiekėjai yra esminiai partneriai, todėl tikslus atsiskaitymas su jais yra būtinas ne tik pasitikėjimo palaikymui, bet ir ilgalaikiam konkurencingumui užtikrinti. Atsiskaitymų apskaita apima prekių ir paslaugų pirkimo, skolų registravimo ir mokėjimų planavimo procesus, kuriuos įgyvendinant būtina laikytis teisės aktų ir apskaitos standartų reikalavimų. Tinkamai organizuota apskaita užtikrina ne tik skaidrumą ir kontrolę, bet ir padeda išvengti finansinių nesutarimų bei uždelstų mokėjimų, galinčių turėti neigiamų pasekmių santykiams su tiekėjais ir įmonės reputacijai.

Tyrimo problema. Daugelis įmonių susiduria su iššūkiais valdant atsiskaitymus su tiekėjais: nuo netikslaus dokumentavimo ir skolų kontrolės iki mokėjimų terminų pažeidimų. Šios problemos gali lemti finansinius nuostolius ir tiekimo grandinės sutrikimus, todėl aktualu analizuoti, kaip tinkamai organizuoti atsiskaitymų apskaitą ir efektyviai valdyti įsipareigojimus tiekėjams.

Tyrimo objektas. Atsiskaitymų su tiekėjais apskaitos procesas įmonėse.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti atsiskaitymų su tiekėjais apskaitos organizavimo principus ir registravimą, organizavimo būdus ir reikšmę įmonės finansinės veiklos efektyvumui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti atsiskaitymų sampratą ir jų svarbą įmonės veikloje;
2. Aptarti atsiskaitymų su tiekėjais dokumentavimo ir apskaitos organizavimo procesus;
3. Išnagrinėti dažniausiai pasitaikančias atsiskaitymų apskaitos problemas ir jų poveikį įmonės finansams. Pateikti rekomendacijas efektyvesniam atsiskaitymų valdymui ir jų apskaitai;
4. Išsiaiškinti apskaitos registravimą atsiskaitant su tiekėjais.

Metodai: mokslinės literatūros, teisės aktų ir kitų šaltinių analizė.

1. Atsiskaitymų samprata

Atsiskaitymai – juridinių asmenų (įmonių, įstaigų, organizacijų) ir fizinių asmenų (gyventojų) mokėjimai, susiję su prekių ir paslaugų realizavimu bei įsigijimu, banko operacijomis, darbo, komunalinių paslaugų apmokėjimu, paskolų grąžinimu ir kita. Atsiskaitoma grynaisiais ir negrynaisiais pinigais. Grynaisiais pinigais dažniausiai atsiskaito fiziniai asmenys tarpusavyje arba su įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis už prekes ir paslaugas, negrynaisiais – įmonės,

įstaigos ir organizacijos tarpusavyje bei su gyventojais (jų pageidavimu). Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais rūšys: mokėjimas pervedimu (pinigai pervedami iš mokėtojo atsiskaitomosios sąskaitos į gavėjo sąskaitą), atsiskaitymas atvira sąskaita (paprastai vienoje šalyje ar tarp įmonių, pasitikinčių viena kita: pardavėjas pristato prekę be apmokėjimo garantijų, o pirkėjas mokėjimo dieną perveda pinigus), išankstinis atsiskaitymas (pirkėjas perveda pardavėjui pinigus iš anksto), akredityvinis atsiskaitymas, inkasavimas, mokėjimas kortele (mokamoji kortelė), čekis, vekselis (*Visuotinė lietuvių enciklopedija*).

Įmonėms vykdant savo veiklą dažniausiai nebeužtenka vien savininkų įnašais suformuoto įstatinio kapitalo. Norėdamos užkariauti vis didesnę rinkos dalį, plėsti ar atnaujinti savo gamybinius pajėgumus, gerinti darbo sąlygas ir panašiai, įmonės būna priverstos pritraukti ir kitiems asmenims priklausančias lėšas. Taigi įmonės skolinasi. Atsižvelgiant į įsipareigojimo atsiradimo šaltinį ir numatytą jo padengimo laiką, apskaitoje nurodomos atitinkamos jų grupės. (Bikienė ir Pučkienė, 2012, p. 169) Įprastiniai įsipareigojimai – tai dažniausiai apskaitoje pasitaikanti įsipareigojimų rūšis – skolos tiekėjams, mokėtinos sumos darbuotojams, gauti iš pirkėjų išankstiniai mokėjimai ir pan. (Bikienė ir Pučkienė, 2012, p. 170)

Įsipareigojimai gali būti: 1. Įmonės įsipareigojimai sumokėti pinigus už gautą turtą ar įmonei suteiktas paslaugas, grąžinti pasiskolintus pinigus ir sumokėti palūkanas; <...> 5. Skolos tiekėjams laikomos finansiniais įsipareigojimais, jei jiems įvykdyti bus mokami pinigai ar kitas finansinis turtas. Jei skolos tiekėjams bus padengiamos prekėmis ar kitu nefinansiniu turtu, įsipareigojimai laikomi nefinansiniais ir šio standarto reikalavimai jiems netaikomi. (Bikienė ir Pučkienė, 2012, p. 184)

Labai svarbu suprasti, kad skolintos lėšos nėra įmonės turtas ir anksčiau ar vėliau tuos pinigus įmonė turės grąžinti. Jei įmonė skolinasi iš bankų ar kitų asmenų, to nereikėtų vertinti kaip silpnumo ženklo. Gali būti, kad įmonei naudoti trečiųjų asmenų lėšas yra pigiau nei naudoti savas, ir jei ji sugeba šias lėšas laiku grąžinti, tai gali būti racionalios veiklos vykdymo pavyzdys. (Bikienė ir Pučkienė, 2012, p. 170)

Skolos tiekėjams – tai prekybos skolos arba įsipareigojimai sumokėti už gautas prekes ar suteiktas paslaugas, už kurias buvo išrašytos sąskaitos ar buvo tiesiogiai susitarta su tiekėju. (Vertybinių popierių birža, 2010, p. 9) Skolos tiekėjams registruojamos tada, kai už gautas prekes, darbus ir suteiktas paslaugas atsiskaitoma (sumokama) ne iš karto, o praėjus tam tikram laikui nuo jų gavimo. Tokias prekybos sąlygas prekių pardavėjai ar paslaugų teikėjai (toliau tiekėjai) nustato norėdami paskatinti pirkėjus kuo daugiau pirkti. Suteikdami mokėjimo atidėjimą, tiekėjai nereikalauja jokių palūkanų, o kaip tik, skatindami apmokėti per jiems palankų laikotarpį, dažnai suteikia įvairias nuolaidas ar diskontus. (Bikienė ir Pučkienė, 2012, p. 170)

Pasak G. Černiaus (2023, p. 110) skolos tiekėjams – labai plačiai paplitusi įmonės trumpalaikio finansavimo forma. Tai bene pigiausias įmonės finansavimas, kadangi tol, kol nepažeidžiami atsiskaitymo su tiekėjams terminai, už šį laikiną naudojimąsi tiekėjų pinigais papildomai mokėti nereikia. Todėl įmonės paprastai siekia išsiderėti iš tiekėjų kuo geresnius (ilgesnius) atsiskaitymo terminus. Tačiau šiuo atveju įmonės vadovai, atsakingi už finansų valdymą, turėtų sekti tokių pinigų panaudojimą, kadangi tokių skolų naudojimas veikia skubų ir piniginį mokumą, kurį parodo atitinkami rodikliai.

Taigi atsiskaitymai yra būtinas prekių ir paslaugų apyvartos procesas. Buhalterinė apskaita padeda įvertinti įmonės padėtį rinkoje, kontroliuoti finansinius srautus ir sudaryti finansines ataskaitas, kurios yra būtinos skaidriam įmonės valdymui. Skolinimasis dažnai yra ekonomiškai naudingas sprendimas, jei įmonė sugeba laiku grąžinti pasiskolintas lėšas. Svarbu stebėti skolas tiekėjams, kurios dažnai yra pigiausias trumpalaikio finansavimo šaltinis, bandant užtikrinti įmonės stabilumą. Bet tai reikalauja atsakingo valdymo. Atsiskaitymai, buhalterinė apskaita ir įsipareigojimų valdymas – tai įmonės finansinės veiklos sistemą. Šių elementų tinkamas valdymas padeda įmonėms pasiekti gerus rezultatus.

2. Atsiskaitymų organizavimas ir dokumentavimas

Atsiskaitymų su tiekėjais organizavimas ir dokumentavimas yra svarbi įmonės apskaitos dalis, užtikrinanti tinkamą ūkinių operacijų registravimą ir kontrolę. Apskaitos organizavimo būdas laikomas vienu svarbiausių apskaitos politikos elementų, nuo kurio priklauso tolesnis apskaitos tvarkymas įmonėje (Kanapickienė, Rudžionienė, ir Jefimovas, 2006, p. 10). Nuo to, kaip organizuojama apskaita, priklauso duomenų tikslumas ir finansinės informacijos patikimumas.

2.1. Atsiskaitymų organizavimas

Mažos įmonės atlieka palyginti nedaug ūkinių operacijų, turi mažai pirkėjų bei tiekėjų. Visa tai įgalina kiekvieną operaciją fiksuoti Bendrajame žurnale, kuriame visos atliktos ūkinės operacijos registruojamos chronologiškai. Čia taip pat nurodomos ir koresponduojamosios sąskaitos. Vėliau duomenys iš Bendrojo žurnalo perkeliami į sisteminį registrą – Didžiosios knygos sąskaitas. Jose duomenys sisteminami ir kaupiami, o ataskaitinio laikotarpio pabaigoje naudojami sudarant atskaitomybę. Esant nelabai dideliam ūkinių operacijų skaičiui, taip organizuoti apskaitą racionalu, bet didesnėje įmonėje toks organizavimas praktiškai neįmanomas. Organizuojant apskaitą stambiose įmonėse, naudojama daugelis pagalbinių (specialiųjų) registrų. Vieni jų – specialieji žurnalai – iš dalies pakeičia Bendrąjį žurnalą. Paprastai naudojama keletas žurnalų: pirkimų skolon žurnalas, pardavimų skolon žurnalas, parduotų prekių savikainos žurnalas, pinigų gavimo žurnalas, pinigų mokėjimo žurnalas. (Kanapickienė ir kt., 2006, p. 14)

Bendrąja prasme apskaitos dėka įmonėje vykstantys įvykiai ir operacijos atspindimos įvairiuose dokumentuose, kurie vėliau sisteminami ir padeda sudaryti tam tikro laikotarpio ataskaitas. Taigi apskaita ne tik pateikia galutinį rezultatą – finansines ataskaitas, bet teikia ir įvairią kitokią informaciją apie įmonės turimą turtą, jo būklę, atsargų kiekius bei judėjimą, pinigų likučius ir judėjimą, įsipareigojimų būklę, rezultatus ir kt. Tai padeda užtikrinti kokybišką įmonės veiklos analizę ir prognozuoti finansinės veiklos rodiklius, kas padeda efektyviai valdyti įmonę. Žinoma, reikia paminėti, jog apskaita neatspindi absoliučiai visos įmonės veiklos ir tikros jos vertės, nes finansiškai išreikšti ir dokumentuoti galima toli gražu ne visus įmonėje vykstančius ūkinius faktus, ne visą įmonės turtą galima įvertinti pinigais ir užrašyti, pvz., įmonės vardas, darbuotojų kvalifikacija, ateities perspektyvos, būsimi įsipareigojimai, vykdomos gamtosauginės ir socialinės politikos teikiama nauda ir kt. lieka neatspindėti pagrindinėse įmonės finansinėse ataskaitose. Teigiama, kad apskaitos teikiama informacija sudaro apie 70 – 80% visos įmonės ekonominės informacijos (Kanapickienė ir kt., 2006, p. 6).

Finansinė apskaita atliekama tam tikra tvarka ir nuoseklumu. Apskaitos proceso organizavimas įmonėje pateiktas schemoje (žr. 2.1.1 paveikslėlis). Apskaitos duomenų įregistravimo tvarka visose jų formavimo stadijose – nuo pirminių dokumentų iki atskaitomybės – vadinama buhalterinės apskaitos organizavimu. (Filipavičienė, 2021, p. 49)

2.1.1 pav. Apskaitos nuoseklumas

Pateikta schema parodo apskaitos proceso nuoseklumą nuo pirminių dokumentų iki finansinių ataskaitų sudarymo. Toks organizavimas leidžia užtikrinti duomenų tikslumą ir nuoseklų jų apdorojimą, kuris yra būtinas tinkamam atsiskaitymų su tiekėjais valdymui.

Apibendrinant galima teigti, kad atsiskaitymų organizavimas įmonėje priklauso nuo jos dydžio ir vykdomų ūkinių operacijų apimties. Tinkamai parinkta apskaitos organizavimo sistema leidžia užtikrinti duomenų tikslumą, efektyvų jų apdorojimą ir sklandų atsiskaitymų su tiekėjais valdymą.

2.2. Problemos ir iššūkiai atsiskaitymų apskaitoje

Savaime suprantama, kad įmonė turėtų ką parduoti, ji turi tą prekę nupirkti arba pasigaminti. Todėl pinigų srautai, susiję su pirkėjais, yra ne tik teigiami, bet ir neigiami – susiję su pinigų išleidimu. Šiuo atveju pinigai gali būti išleidžiami daug kur, pradedant prekių pirkimu ir pinigų mokėjimu už šias prekes tiekėjams <...>. Už perkamas prekes galima

atsiskaityti nedelsiant arba sumokėti vėliau. Tačiau nepriklausomai nuo to, ar pinigai sumokėti, pirkimo sandoris jau laikomas įvykusiu. (Černius, 2022, p. 24)

Tam tikrais laikotarpiais įmonei, nesvarbu, kaip sėkmingai ji veikia ir kiek pinigų kuria jos veikla, susijusi su pirkėjais, gali pritrūkti pinigų. Taip atsitinka todėl, kad pirkėjai dalį prekių perka skolon ir kartais „fiziškai" pritrūksta pinigų. <…> Šis trūkumas paprastai kompensuojamas trumpalaikėmis paskolomis. <…> Tam tikru laikinu finansavimo šaltiniu, galinčiu išspręsti trumpalaikį apyvartinių lėšų trūkumą, yra skolos tiekėjams. Nors šiuo atveju tiesiogiai pinigų įmonė negauna, tiekėjams sumokėjus ne iš karto, kai jie įsigyja prekes ar paslaugas, o po tam tikro laiko, šiais pinigais įmonė gali disponuoti savo nuožiūra. Tai nemokamas trumpalaikis pinigų šaltinis, kuriuo sumaniai naudojantis galima išspręsti trumpalaikes pinigų stygiaus problemas. (Černius, 2022, p. 24)

Bet jei pažeidžiami atsiskaitymo terminai, pirkėjas turi sumokėti tiekėjui sutartyje numatytus delspinigius. Tokiu atveju kiekviena papildoma diena, kai neatsiskaitoma su tiekėju, įmonei pradeda papildomai kainuoti. Praktikoje šis faktas gana dažnai yra ignoruojamas. Darytina išvada, kad tiekėjų pinigai, kuriais laikinai naudojasi įmonė ir kurie finansų sistemoje parodomi kaip skolos tiekėjams, dažniausiai nėra nemokamas pinigų šaltinis, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Todėl, jei egzistuoja galimybė gauti diskontą sprendžiant, ar kaip pinigų šaltiniu tikslinga naudotis tiekėjų skolomis, reikia lyginti iš šio ir kitų trumpalaikių šaltinių gaunamų pinigų kainas. (Černius, 2022, p. 160)

Kalbant apie mokumą pirmiausia turima galvoje trumpalaikės skolos, nes iškilus problemoms, susijusioms su trumpalaikių skolų grąžinimu, labai dažnai susiduriama ir su verslo įmonės veiklos tęstinumo problema. Kitais žodžiais, jei įmonė nesugeba atsiskaityti su kreditoriais, labai daug šansų, kad ji netrukus nebegalės tęsti savo veiklos. O tai jau tiesus kelias į bankrotą. (Černius, 2022, p. 213) Taigi matyti, kad įmonės veikla turi būti valdoma taip, kad pagrindinės veiklos pinigų įplaukos būtų didesnės negu pinigų išlaidos. Jei to nėra – įmonė anksčiau ar vėliau susidurs su pinigų trūkumu. (Černius, 2022, p. 24)

Apibendrinant galima teigti, kad atsiskaitymų su tiekėjais valdymas yra glaudžiai susijęs su įmonės mokumu ir finansiniu stabilumu. Netinkamas skolų valdymas, mokėjimų vėlavimas ar atsiskaitymo terminų pažeidimai gali sukelti papildomas išlaidas ir pabloginti santykius su tiekėjais, todėl būtina užtikrinti efektyvią atsiskaitymų kontrolę ir nuolatinę jų priežiūrą.

2.3. Atsiskaitymų su tiekėjais dokumentavimas

Apskaitos procese dokumentas yra labai svarbus. Tik esant dokumentams, apskaitoje jų pagrindu galime registruoti ūkines operacijas ir ūkinius įvykius. Galima teigti, kad buhalterinei apskaitai nedokumentuota informacija apskritai neegzistuoja. <...> Buhalterinės apskaitos dokumentas – tai popierinis arba elektroninis liudijimas, patvirtinantis ūkinę operaciją ir turintis rekvizitų, pagal kuriuos galima nustatyti ūkinės operacijos tapatumą. (Bikienė ir Pučkienė, 2012, p. 35)

Pats pirmasis dokumentas, kuriame aprašomas įvykęs ūkinis faktas, vadinamas pirminiu dokumentu. Tai įvairios sąskaitos faktūros, darbų priėmimo ir perdavimo aktai, čekiai, kasos pajamų ir išlaidų orderiai ir kiti. Šie dokumentai apskaitoje pradeda duomenų judėjimo kelią, nes tik jais remiantis apskaitoje daromi pradiniai įrašai. (Bikienė ir Pučkienė, 2012, p. 35)

Bendikienė (2019, p. 85) teigia, jog vadovaujantis pirminiais dokumentais ūkinės operacijos identifikuojamos, t. y. nustatoma, kada jos įvyko, duomenys klasifikuojami, t. y. grupuojami pagal atitinkamus požymius į turtą, nuosavą kapitalą, įsipareigojimus, pajamas ir sąnaudas, registruojami apskaitos registruose – Bendrajame žurnale ir Didžiosios knygos sąskaitose. Apskaitos procesas vyksta tam tikrais etapais (žr. 2.3.1 paveikslėlis). Juos užbaigus, reikia įsitikinti, ar gerai sąskaitose užfiksuoti duomenys. Todėl apskaitininkai rengia papildomas lenteles, į kurias surašo visų sąskaitų likučius lentelių sudarymo dieną. Pirmiausia paruošiamas Bandomasis balansas, kuriame yra atspindėti sąskaitų likučiai iki koreguojančiųjų įrašų. Taip įsitikinama, ar tinkamai perkelti duomenys iš BŽ į Didžiosios knygos sąskaitas, ar nėra aritmetinių klaidų. Po to atliekami koreguojantieji įrašai ir rengiama Darbinės atskaitomybės lentelė, kurioje įrašomi visi koregavimai ir apskaičiuojami galutiniai sąskaitų likučiai, įvertinantys ir koreguojančiuosius įrašus. Remiantis patikslintais sąskaitų likučiais rengiamos finansinės ataskaitos.

2.3.1 pav. Apskaitos proceso dokumentavimas

Apskaitos dokumentai - popierinis arba elektroninis liudijimas, patvirtinantis ūkinę operaciją arba ūkinį įvykį ir turintis rekvizitus, pagal kuriuos galima nustatyti ūkinės operacijos ar ūkinio įvykio tapatumą. Apskaitos registras – remiantis apskaitos dokumentais parengta ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių suvestinė, kurioje apibendrinti jų duomenys. Apskaitos sistema – ūkio subjekto taikoma apskaitos metodų visuma. Apskaitos dokumentai surašomi ir apskaitos registrai sudaromi lietuvių kalba, o prireikus – ir lietuvių, ir užsienio kalba. <...>. (Petrauskienė, 2003, p. 10)

Pagal LR finansininės apskaitos įstatymą (2001, 12 straipsnis) ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių įforminimas ir registravimas:

1. Visos ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai turi būti pagrįsti apskaitos dokumentais <…>. Apskaitos dokumentai surašomi ūkinės operacijos ir ūkinio įvykio metu arba jiems pasibaigus ar įvykus.

2. Ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai, kurie negali būti pagrįsti apskaitos dokumentais, pagrindžiami su jais susijusių ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių apskaitos dokumentais.

3. Nuolatinių ir ilgalaikių paslaugų (energijos, dujų, ryšių, nuomos ir kitų) teikimo pagal sutartis praėjusio laikotarpio, kuris negali būti ilgesnis negu vienas mėnuo, apskaitos dokumentai išrašomi ir pateikiami (išsiunčiami) paslaugos gavėjui ne vėliau kaip iki kito mėnesio 10 dienos. <...>

4. Apskaitos registruose ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių duomenys užregistruojami ne vėliau kaip iki kito mėnesio 30 dienos.

Pagal LR finansinės apskaitos įstatymą (2001, 13 straipsnis) privalomi šie apskaitos dokumentų rekvizitai:

1) apskaitos dokumento pavadinimas;
2) ūkio subjekto, surašiusio apskaitos dokumentą, pavadinimas, kodas;
3) apskaitos dokumento data;
4) ūkinės operacijos arba ūkinio įvykio turinys;
5) ūkinės operacijos arba ūkinio įvykio rezultatas pinigine ir (arba) kiekybine išraiška <...>;
6) asmens (-ų), kuris (-ie) turi teisę surašyti ir pasirašyti arba tik pasirašyti apskaitos dokumentus, vardas (-ai) arba pirmoji (-osios) vardo (-ų) raidė (-ės), pavardė (-ės), parašas (-ai) ir pareigos. <...> .

Įsipareigojimų tiekėjams susidarymas dokumentuojamas tiekėjo išrašytais prekių ar paslaugų pardavimą pagrindžiančiais dokumentais – sąskaita faktūra arba PVM sąskaita faktūra. Įsipareigojimai tiekėjams apskaitoje registruojami mokėtinos sumos verte. Į ją įskaičiuojamas ir tiekėjui mokėtinas pridėtinės vertės mokestis. (Pačiolis, 2023, p. 256)

Kasos išlaidų orderis priskiriamas tipiniams apskaitos dokumentams. Jo forma negali būti keičiama. Jis naudojamas iš įstaigos kasos išduotiems gryniesiems pinigams įforminti. Kasos išlaidų orderis išrašomas buhalterijoje, užregistruojamas kasos pajamų ir išlaidų dokumentų registracijos žurnale ir perduodamas į kasą <...>. (Petrauskienė, 2003, p. 14)

Įsipareigojimai tiekėjams apskaitoje gali būti registruojami naudojant atskirą pirkimo skolon apskaitai skirtą žurnalą arba bendrąjį žurnalą. Detalesnė informacija apie įsipareigojimus tiekėjams įprastai kaupiama įmonės pasirinkimu pildomose analitinėse Įmonės įsipareigojimų apskaitos kortelėse ar kituose registruose. Šie registrai naudojami siekiant detalizuoti konkrečias įsipareigojimų tiekėjams sąskaitas. Tai pagalbiniai dokumentai. Nėra griežtai reglamentuota, kaip šiuos registrus naudoti. Be to, teisės aktai nereikalauja juos pildyti. Jie gali būti naudojami kaip viena iš įsipareigojimų tiekėjams analitinės apskaitos ir kontrolės priemonių, kuriose registruojami visi su konkrečiu tiekėju

susiję susidarę ir įvykdyti įsipareigojimai. (Pačiolis, 2023, p. 258psl)

Taigi mažose įmonėse, kur atliekama palyginti nedaug ūkinių operacijų, apskaitos procesai yra paprastesni ir todėl atsiskaitymai tvarkomi naudojant Bendrąjį žurnalą ir Didžiosios knygos sąskaitas. Tačiau didesnėse įmonėse, dėl didelio operacijų skaičiaus, būtina naudoti ir specialiuosius registrus. Tinkamas atsiskaitymų dokumentavimas ir organizavimas ne tik padeda suvaldyti įmonės finansinius srautus, bet ir tinkamai kontroliuoti atsiskaitymus su tiekėjais. Pagal LR įstatymus ūkinės operacijos turi būti pagrįstos apskaitos dokumentais, kurių rekvizitai leidžia tiksliai identifikuoti finansinius duomenis. Tinkamai organizuota apskaita užtikrina ne tik skaidrumą ir kontrolę, bet ir padeda išvengti finansinių nesutarimų su tiekėjais bei uždelstų mokėjimų jiems, galinčių turėti neigiamų pasekmių tiekėjų santykiams ir įmonės reputacijai.

3. Atsiskaitymų su tiekėjais apskaita

Bendrieji apskaitos principai – tai visuotinai pripažintos nuostatos, kuriomis vadovaujamasi tvarkant apskaitą ir sudarant finansines ataskaitas. <...> Bendrųjų apskaitos principų iš viso yra dešimt, jie įvardyti LR Įmonių finansinės atskaitomybės įstatyme (5–15 straipsniai) ir 1 FAS „Finansinė atskaitomybė“. Visos įmonės (nepriklausomai nuo įmonės tipo) turi jais vadovautis, tvarkydamos apskaitą ir rengdamos finansines ataskaitas (Bendikienė, 2019, p. 26). Pagal LR finansinės apskaitos įstatymą (2001, 4 straipsnis) ūkio subjektai apskaitą tvarko taip, kad apskaitos informacija būtų tinkama, objektyvi ir palyginama, pateikiama laiku, bei išsami ir naudinga vidaus ir išorės informacijos vartotojams.

3.1. Atsiskaitymų būdai

Pagal LR civilinio kodekso 6.929 straipsnį atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai tarp asmenų gali būti atliekami grynaisiais pinigais arba negrynaisiais pinigais. Įstatymuose gali būti nustatyta, kad atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai tarp asmenų gali būti atliekami tik negrynaisiais pinigais, taip pat gali būti ribojami atsiskaitymų ir bet kokių kitų mokėjimų grynaisiais pinigais dydžiai. *(Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.929 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2021)*

Nuo 2022 m. lapkričio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo nuostatos, pagal kurias tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys atsiskaitymus, taip pat bet kokius kitus mokėjimus pagal sandorius gali atlikti grynaisiais pinigais, jeigu jie neviršija 5 tūkst. eurų sumos (arba šią sumą atitinkančios sumos užsienio valiuta).

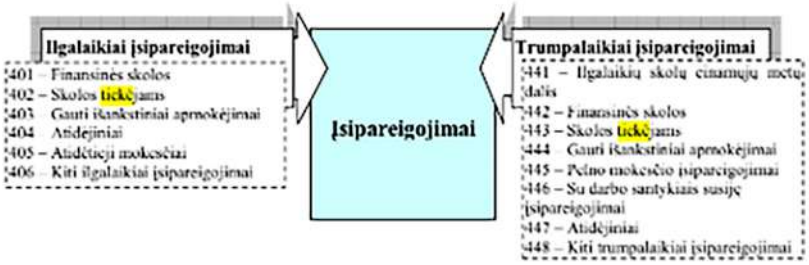
Pažymėtina, jog šiuo atveju yra vertinama ne vienos įmokos/dalies suma, tačiau bendra visų mokėjimų už konkretų sandorį suma. Sandorį sudarę asmenys neturi teisės dirbtinai skaidyti sandorio, taip siekiant išvengti nustatytų ribojimų.

Jei tarpusavio atsiskaitymai ar mokėjimai pagal sandorį negali įvykti negrynaisiais pinigais dėl to, kad šių atsiskaitymų ar mokėjimų vietoje mokėjimo paslaugų teikėjai neteikia reikalingų paslaugų, o pagal sandorį yra būtina atsiskaityti nedelsiant, atsiskaitymą galima atlikti grynaisiais pinigais. <…> *(Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos)*

Taigi atsiskaitymai gali būti vykdomi įvairiais būdais, tačiau jų pasirinkimą lemia teisės aktai ir konkrečios sandorio sąlygos. Tinkamas atsiskaitymo būdo parinkimas padeda užtikrinti sklandų atsiskaitymų procesą, sumažinti finansinę riziką bei užtikrinti savalaikius atsiskaitymus su tiekėjais.

3.2. Ilgalaikiai ir trumpalaikiai įsipareigojimai

Pagal 2-ojo FAS „Balansas“ nuostatas, įsipareigojimas – prievolė, atsirandanti dėl atliktų ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių, kuri turės būti įvykdyta ir kurios dydį galima objektyviai nustatyti. Taigi įsipareigojimas yra konkretus įmonės pasižadėjimas atlikti tam tikrus veiksmus kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, pvz., dažniausiai tai būna įsipareigojimas sumokėti tam tikrą pinigų sumą tiekėjams už anksčiau jų parduotas prekes (suteiktas paslaugas) <...>. Tiek ilgalaikiai įsipareigojimai, tiek trumpalaikiai įsipareigojimai balanse detalizuojami pagal jų rūšis, t. y. išskiriamos finansinės skolos (kredito įstaigoms ir kt.), skolos tiekėjams, gauti išankstiniai apmokėjimai, atidėjiniai, kitos mokėtinos sumos ir įsipareigojimai. Pavyzdiniame sąskaitų plane išskirtos įsipareigojimų sąskaitos parodytos (žr. 3.2.1 paveikslėlis). (Kanapickienė ir kt., 2006, p. 99)

3.2.1 pav. Įsipareigojimų sąskaitos

Įmonės turi daugiausiai įvairių trumpalaikių skolų, pvz., finansinių skolų kredito įstaigoms ar fiziniams asmenims, skolų tiekėjams ir kt. <...> Dauguma prekybinių įsipareigojimų turi būti apmokėti trumpiau nei po 12 mėnesių, todėl jie priskiriami trumpalaikėms skoloms tiekėjams. Dažniausiai sudaromos prekių (paslaugų) pirkimo pardavimo sutartys su gana trumpais atsiskaitymo už prekes (paslaugas) terminais, pvz., 7, 10, 14 dienų, mėnuo ar kt. (Kanapickienė ir kt., 2006, p. 102)

Ilgalaikės finansinės skolos dažniausiai apima įsipareigojimus lizingo davėjui už lizingo būdu išsinuomotą ilgalaikį turtą bei skolas kredito įstaigoms ir kitas finansines (pvz., obligacijų) skolas. Prie ilgalaikių įsipareigojimų taip pat priskiriamos skolos tiekėjams, kurias reikės sumokėti vėliau, kaip po 12 mėnesių. (Kanapickienė ir kt., 2006, p. 100) Tai iš tiekėjų gautų prekių ar įrangos sumos, kurios turi būti sumokėtos kitais finansiniais metais. (Bikienė ir Pučkienė, 2012, p. 185)

Kaip teigia D. Bendikienė (2019, p. 15) be nuosavo kapitalo, įmonė gali laikinai disponuoti ir pasiskolintu turtu. Ji skolinasi pinigus iš bankų, iš kitų įmonių, iš fizinių asmenų (įmonės akcininkų). Dvejybiniu įrašu apskaitoje atitinkamai registruojamas turtas – Pinigai ir įsipareigojimas – Skola bankui arba skoliniai įsipareigojimai fiziniams asmenims. Iš prekių tiekėjų perkamos prekės skolon apskaitoje registruojamas turtas – Prekės ir įsipareigojimas – Skola tiekėjams. Iš paslaugų teikėjų perkamos paslaugos skolon (elektros energija, šildymas, komunalinės paslaugos ir pan.) registruojamos atitinkamos rūšies Sąnaudos ir Mokėtinos skolos <...>. Pirmiausia balanse yra parodomos po vienų metų mokėtinos sumos ir įsipareigojimai. Tiek ilgalaikės, tiek trumpalaikės skolos balanse įrašomos šia nustatyta tvarka: 1. Skolos kredito įstaigoms (skolos bankams už paimtus kreditus); 2. Gauti avansai (Neuždirbtos pajamos); 3. Skolos tiekėjams (už nupirktas prekes ir ilgalaikį turtą skolon); 4. Mokėtinas pelno mokestis; 5. Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai (mokėtinas darbo užmokestis, mokėtinas socialinis draudimas, mokėtinas gyventojų pajamų mokestis, mokėtinos įmokos į garantinį fondą); 6. Kitos mokėtinos sumos (išmokos iš pelno, mokėtini mokesčiai, mokėtinos skolos už paslaugas). Kaip matome, įsipareigojimų išdėstymo nuoseklumas taip pat yra reglamentuotas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad už paslaugas mokėtinos skolos įrašomos pabaigoje ir jų negalima priskirti prie skolų tiekėjams. (Bendikienė, 2019, p. 15)

Apibendrinant, įsipareigojimų skirstymas į trumpalaikius ir ilgalaikius leidžia tiksliau įvertinti įmonės finansinę būklę ir mokumą. Tinkamas jų klasifikavimas yra svarbus sudarant finansines ataskaitas ir analizuojant įmonės finansinę padėtį, ypač vertinant atsiskaitymus su tiekėjais ir jų vykdymo terminus.

3.3. Įsipareigojimų tiekėjams registravimas apskaitoje

Įsipareigojimų tiekėjams apskaita grindžiama kaupimo principu, pagal kurį ūkinės operacijos registruojamos jų įvykimo momentu, neatsižvelgiant į pinigų gavimą ar išmokėjimą. (Bendikienė, 2019, p. 26)

Šios operacijos registruojamos taikant dvejybinį įrašą, kai ta pati suma įrašoma į debetą ir kreditą. (Česnauskienė, 2018, p. 17)

Įsipareigojimai tiekėjams susidaro tada, kai įmonė, vykdydama tipinę veiklą, iš trečiųjų šalių perka prekes ar paslaugas. Tai skolos žaliavų ar prekių tiekėjams, paslaugų, kurios naudojamos gaminant produkciją ar parduodant prekes, teikėjams ir pan. Visos kitos įsigyjant turtą ar paslaugas susidariusios skolos registruojamos kaip kitos mokėtinos sumos ir įsipareigojimai, o ne įsipareigojimai tiekėjams (žr. 3.3.1 lentelę). (Pačiolis, 2023, p. 256).

3.3.1 lentelė. Tipinės įsipareigojimų tiekėjams registravimo sąskaitų korespondencijos

D 20X Atsargos arba 6 kl. sąskaitos	Trumpalaikėn skolon perkant žaliavas, prekes ar paslaugas
D 24 Pirkimo ir importo PVM	
K 423 Trumpalaikiai įsipareigojimai tiekėjams	
D 20X Atsargos arba 6 kl. sąskaitos	Ilgalaikėn skolon perkant žaliavas, prekes ar paslaugas
D 24 Gautinas PVM	
K 424 Ilgalaikiai įsipareigojimai tiekėjams	
D 424 Ilgalaikiai įsipareigojimai tiekėjams	Finansinių metų pabaigoje per sekančius metus mokėtiną skolų dalį perkeliant į trumpalaikius įsipareigojimus
K 423 Trumpalaikiai įsipareigojimai tiekėjams	
D 424 arba 443 Įsipareigojimai tiekėjams	Įvykdant įsipareigojimus tiekėjams
K 27 Pinigai ir pinigų ekvivalentai	

Pateiktos sąskaitų korespondencijos rodo, kaip apskaitoje registruojami įsipareigojimai tiekėjams bei jų įvykdymas. Toks registravimas leidžia tiksliai atspindėti įmonės skolinius įsipareigojimus ir užtikrina finansinės informacijos patikimumą.

Apibendrinant galima teigti, kad įsipareigojimų tiekėjams registravimas apskaitoje yra svarbus procesas, leidžiantis tiksliai fiksuoti įmonės finansinius įsipareigojimus ir užtikrinti jų kontrolę. Tinkamas kaupimo principo ir dvejybinio įrašo taikymas padeda teisingai atspindėti ūkines operacijas bei užtikrina patikimą finansinės informacijos pateikimą.

3.4. Apskaitos efektyvumas

Kadangi egzistuoja griežti reikalavimai apskaitai, įmonėse būna daugybė kasdien įvykstančių ūkinių operacijų ir įvykių, tai tvarkyti apskaitą rankiniu būdu tampa labai sudėtinga. Esant dideliems informacijos ir skaičių srautams, tikslinga naudoti kompiuterius, todėl šiuo metu labai išpopuliarėjęs apskaitos tvarkymas kompiuterinėmis programomis, kas ypatingai palengvina buhalterių darbą stambiose įmonėse. Buhalterinės apskaitos programa – tai programa, kurią naudojant galima pildyti pagrindinius buhalterinės apskaitos dokumentus ir gauti įvairias finansinių rodiklių ataskaitas, reikalingas įmonės ūkinei veiklai atspindėti. Fiksuojant įmonės veiklą, reikia atlikti begales užduočių:

- fiksuoti ūkines operacijas dokumentuose;
- tvarkyti analitinę apskaitą;
- žymėti ūkines operacijas registravimo žurnale ir t. t.

Apskaitos sistemos leidžia:

- greitai atlikti visus ilgai trunkančius apskaitos darbus;
- nepriklauso nuo teisės aktų pasikeitimo;
- patenkina visus apskaitos tvarkymo reikalavimus. (Kanapickienė ir kt., 2006, p. 14)

Programos pagalba buhalteriai gali išrašinėti dokumentus, kuriuos vėliau atspausdina, o jų informacija lieka programoje, todėl savaime daromi standartiniai įrašai, pildomi įvairūs žurnalai, bendrasis žurnalas, kurių pagrindu vėliau galima sukurti nemažai įvairių ataskaitų. <...> Priklausomai nuo to, ką įmonė perka, parduoda, kam ir iš kur moka pinigus, kompiuteris sukuria atitinkamą sąskaitų korespondenciją.

Pardavimo sąskaitos faktūros, mokėjimo pavedimo, nurašymo akto, kasos išlaidų orderio, kasos pajamų orderio ir visų kitų spausdinamų dokumentų formą galima laisvai keisti. Dokumente galima patalpinti įvairią informaciją: visus įmonės ir kliento įmonės rekvizitus ir t.t. <...> Jei domina tik vienos prekės, tiekėjo, <...> pateikiama tik tai, kas su juo susiję. <...> Taigi buhalteris, dirbdamas su programa, bet kuriuo metu gali gauti bet kurio laikotarpio įmonės balansą, pelno (nuostolių) ataskaitą, daugybę kitų ataskaitų ir suvestinių. (Kanapickienė ir kt., 2006, p. 15)

Apibendrinant apskaita įmonėse grindžiama bendraisiais apskaitos principais, kurie užtikrina finansinių ataskaitų tinkamumą, objektyvumą ir pateikimą laiku. LR įstatymai bei Finansinės atskaitomybės standartai reglamentuoja apskaitos procesus ir nustato atsiskaitymų su tiekėjais tvarką. Be to, įmonių balanse įsipareigojimai yra suskirstomi į ilgalaikius ir trumpalaikius. Didžioji dalis įsipareigojimų tiekėjams priskiriami trumpalaikiams, kurie turi būti apmokėti per 12 mėnesių. O kaupimo principas užtikrina, kad apskaitoje pajamos ir sąnaudos būtų registruojamos tada, kai jos uždirbamos ar patiriamos, nepriklausomai nuo faktinio pinigų srauto. Šis principas tiksliai atspindi įmonės įsipareigojimus tiekėjams apskaitoje. Be kita ko, technologijų naudojimas apskaitoje padeda efektyviai registruoti ūkines operacijas, kurti finansines ataskaitas, sumažinti klaidų riziką ir optimizuoti buhalterinį darbą bei užtikrinti teisės

aktų reikalavimų laikymąsi. Finansinės ataskaitos suteikia įvairiems vartotojams, pavyzdžiui, tiekėjams, informaciją apie įmonės finansinę būklę. Aiškiai parengtos ataskaitos padeda užtikrinti sklandžius atsiskaitymus su tiekėjais, gerus santykius bei palaikyti įmonės finansinį stabilumą. Todėl tinkamai organizuota ir teisės aktų reikalavimus atitinkanti apskaita leidžia užtikrinti efektyvią įmonės veiklą, tikslius finansinius duomenis ir sklandų atsiskaitymą su tiekėjais.

IŠVADOS

1. Atsiskaitymai – tai finansiniai mokėjimai, atliekami už prekes ir paslaugas, kurie gali būti vykdomi grynaisiais arba negrynaisiais pinigais. Šie mokėjimai yra svarbi įmonės finansinės veiklos dalis, užtikrinanti prekių tiekimo ir paslaugų teikimo tęstinumą. Tinkamas atsiskaitymų valdymas padeda įmonei efektyviai valdyti pinigų srautus, išlaikyti gerus santykius su tiekėjais bei užtikrinti ilgalaikį veiklos stabilumą. Be to, skolos tiekėjams, kaip trumpalaikio finansavimo forma, dažnai yra pigiausias kapitalo šaltinis, kuris prisideda prie įmonės veiklos efektyvumo.
2. Atsiskaitymų apskaita grindžiama kaupimo principu, kai ūkinės operacijos registruojamos jų įvykdymo momentu, o ne tik tuomet, kai faktiškai gaunami pinigai. Atsiskaitymai dokumentuojami sąskaitomis faktūromis, PVM sąskaitomis faktūromis, kasos išlaidų orderiais ir kitais pirminiais dokumentais. Mažos įmonės apskaitą tvarko paprastesniu būdu, naudodamos Bendrąjį žurnalą ir Didžiosios knygos sąskaitas, o didesnėse įmonėse naudojami specialieji registrai, tokie kaip pirkimo skolon žurnalas. Teisės aktai nustato, kad apskaitos dokumentai turi būti tikslūs, aiškūs ir atitikti įstatymuose numatytus rekvizitus, kad būtų užtikrintas skaidrumas ir kontrolė.
3. Pagrindinės problemos atsiskaitymų apskaitoje apima uždelstus mokėjimus tiekėjams, atsiskaitymo terminų pažeidimus ir netinkamą apskaitos vedimą. Šios problemos gali lemti tiek finansinius nuostolius, tiek santykių su tiekėjais pablogėjimą. Galimi sprendimai – tai aiškus atsiskaitymų terminų valdymas, efektyvios finansinės kontrolės sistemos įdiegimas bei skolų sekimas naudojant šiuolaikines apskaitos programas.
4. Ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai, susiję su atsiskaitymais, apskaitoje registruojami dvejybinio įrašo principu, kai kiekviena operacija registruojama debeto ir kredito sąskaitose. Pavyzdžiui, perkant prekes skolon, registruojamas turtas debete, o įsipareigojimai tiekėjams – kredite. Apskaitos registrai, tokie kaip Bendrasis žurnalas ar pirkimo skolon apskaitos žurnalas, naudojami šių operacijų duomenų kaupimui ir sisteminimui. Kaupimo principas užtikrina, kad pajamos ir sąnaudos būtų registruojamos neatsižvelgiant į faktinį pinigų judėjimą, o tai padeda tiksliai atspindėti įmonės finansinę padėtį ir atsiskaitymus su tiekėjais.

   Apibendrinant galima teigti, kad atsiskaitymų su tiekėjais apskaita reikalauja tikslumo, skaidrumo ir efektyvaus organizavimo. Tinkamas dokumentavimas, terminų valdymas bei šiuolaikinių technologijų naudojimas leidžia įmonėms efektyviai valdyti skolų kontrolę, užtikrinti finansinį stabilumą ir sklandų bendradarbiavimą su tiekėjais.

Literatūra

1. BDO. *Aktualūs pakeitimai: LR buhalterinės apskaitos ir įmonių finansinės atskaitomybės įstatymų.* Prieiga per internetą: https://www.bdo.lt/lt-lt/izvalgos/svarbios-izvalgos/aktualus-pakeitimai-lr-buhalterines-apskaitos-ir-imoniu-finansines-atskaitomybes-istatymu-pakeitima
2. Bendikienė, D. (2019). *Finansinė apskaita.* Šiaulių universiteto leidykla. Prieiga per internetą: https://epublications.vu.lt/object/elaba:39011682/
3. Bikienė, J. ir Pučkienė, D. (2012). Buhalterinė apskaita: teorija ir praktika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: https://www.ukvm.lt/wp-content/uploads/bylos/el_biblioteka/Apskaitininkai/Buhalterine_apskaita_teorija_praktika.pdf
4. Černius, G. (2022). *Finansų valdymas II : verslo finansų ir analizės pagrindai.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: https://ibiblioteka.lt/metis/publication/LIBIS000000252603?series=true
5. Černius, G. (2023). *Finansų valdymas III: įmonių finansų valdymas.* Vilnius : Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/026651f8-3ae9-4ad8-9799-1d404fd8a4e4
6. Česnauskienė, J. (2018). Apskaitos pagrindai: teorija ir praktika. Kauno kolegija. Prieiga per internetą: https://www.ukvm.lt/wp-content/uploads/bylos/el_biblioteka/Apskaitininkai/Apskaitos_pagrindai.pdf

7. Filipavičienė, N. (2021). *Buhalterinė apskaita.* Vilniaus kolegija. Prieiga per internetą: https://pdfcoffee.com/apskaitos-pagrindai-pdf-free.html
8. Kanapickienė, R., Rudžionienė, K. ir Jefimovas, B. (2006). *Įmonių apskaita*. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/finansu/Kanapickiene_Rudzioniene_Jefimovas_Imoniu_apskaita.pdf
9. *Lietuvos Respublikos finansinės apskaitos įstatymas* (2001). Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.154657
10. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.929 straipsnio pakeitimo įstatymas*, Nr. XIIP-1285(3). (2021). Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/
11. Petrauskienė, A. K. (2003). *Apskaita biudžetinėse įstaigose*. Vilniaus kolegija. 2003 Prieiga per internetą: https://www.scribd.com/document/253786821/Apskaita-Biudzetinese-Istaigose-Petrauskiene
12. UAB Pačiolis (2023). Uždaroji akcinė bendrovė: apskaita ir atskaitomybė, mokesčiai, teisė (Dalis knygos, 12 skyrius. Įmonės skolų apskaita). Prieiga per internetą: https://www.paciolis.lt/uploads/mb2_12skyrius.pdf
13. *Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.* Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/evmi/atsiskaitymas-grynaisiais-pinigais
14. Vertybinių popierių birža NASDAQ OMX Vilnius, (2010). *Įmonių finansinė analizė rodiklių skaičiavimo metodika*. Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.nasdaqbaltic.com/files/vilnius/leidiniai/Rodikliu_skaiciavimo_metodika-final.pdf
15. *Visuotinė lietuvių enciklopedija.* 2025 LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga per internetą: https://www.vle.lt/straipsnis/atsiskaitymai/

PER VIENERIUS METUS GAUTINŲ SUMŲ APSKAITA IR KONTROLĖ

Emilija Pridotkaitė,
Lektorė Danguolė Tupčiauskienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Per vienerius gautinos sumos yra trumpalaikio turto sudedamoji dalis. Gautinos sumos yra svarbios įmonės veiklos tęstinumui ir sklandumui palaikyti, todėl svarbu jas analizuoti siekiant ne tik trumpalaikės naudos, bet ir ilgalaikės gerovės. Mokumo problemos, bankrotas ir panašios priežastys gali lemti šių skolų neapmokėjimą, todėl tinkamas jų registravimas ir pateikimas įmonės balanse svarbus įmonės sklandžios veiklos užtikrinimui ir efektyviam skolų administravimui. Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių moksline literatūra ir gautinas sumas reglamentuojančiais teisės aktais bei kitais įstatymais, analizuojamas per vienerius metus gautinų sumų apibrėžimas, grupavimas, registravimas, dokumentavimas ir vykdoma skolų kontrolė.

Raktiniai žodžiai: per vienerius metus gautinos sumos, apskaita, pirkėjų skolos, kitos gautinos skolos.

Įvadas

Temos aktualumas ir problematika. Įmonės, siekdamos išvengti finansinių sunkumų, turi sugebėti turimomis mokėjimo priemonėmis padengti turimus trumpalaikius ir ilgalaikius įsipareigojimus. Kai įmonė nevykdo trumpalaikių įsipareigojimų ir turimi įsipareigojimai viršija pusę turimo turto, įmonė tampa nemoki. Viena iš pagrindinių mokėjimo priemonių yra per vienerius metus gautinos sumos.

Per vienerius metus gautinos sumos priskiriamos prie trumpalaikio turto. Tai tokios sumos, kurias įmonė tikisi atgauti per ataskaitinius metus arba sekančiais finansiniais metais. Lyginant su visais trumpalaikio turto straipsniais, gautinos sumos turi gana didelę įtaką įmonės likvidumui, todėl joms turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys. Siekiant tinkamai kontroliuoti pirkėjų įsiskolinimus, svarbu įvertinti esamų ir būsimų pirkėjų mokumą bei gautinų sumų apmokėjimo terminus. Pirkėjui laiku negrąžinus skolų už gautas prekes ar suteiktas paslaugas, įmonės atsiskaitymai su tiekėjais taip pat negali būti laiku įvykdyti. Vėluojantys klientų apmokėjimai gali sukelti lėšų trūkumą, dėl ko gali kilti problemų vykdant finansinius įsipareigojimus.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti per vienerius metus gautinų sumų apskaitos procesą ir kontrolę.

Tyrimo objektas: per vienerius metus gautinų sumų apskaita ir kontrolė.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti per vienerius metus gautinų sumų sampratą, klasifikaciją, registravimą apskaitoje bei dokumentavimą teoriniu aspektu.
2. Išanalizuoti per vienerius metus gautinų sumų kontrolę.

Darbo metodai: mokslinės literatūros šaltinių ir per vienerius metus gautinas sumas reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų analizė, lyginimas ir apibendrinimas.

1. Per vienerius metus gautinų sumų samprata ir grupavimas

Per vienerius metus gautinos sumos – tai sumos, gautinos per dvylika mėnesių nuo paskutinės ataskaitinio mėnesio dienos, neatsižvelgiant į skolos pobūdį ar šaltinius. Išanalizavus Lietuvos autorių mokslinės literatūros ir užsienio autorių bei kitų šaltinių gautinų sumų sampratos apibrėžimus, galima teigti, jog nagrinėjami šaltiniai skolas įmonei apibūdino panašiai (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Per vienerius metus gautinų sumų interpretacijos

Verslo žinios	Debitoriniės trumpalaikės gautinos sumos apibūdinamos kaip trečiųjų asmenų skolos bendrovei, nepaisant šaltinio ir skolų pobūdžio ir šaltinio, kuriuos reikia padengti einančiais po finansinių metais.
Subačienė ir kt. (2015)	Per vienerius metus gautinos sumos, tai sumos, gautinos per dvylika mėnesių nuo paskutinės ataskaitinio mėnesio dienos, neatsižvelgiant į skolos pobūdį ar šaltinius.
Kalčinskas, G. ir Kalčinskaitė, R. K. (2017)	Per vienerius metus gautinos sumos yra trumpalaikės iš trečių asmenų gautinos sumos, kurias skolininkas privalo padengti ne vėliau kaip per kitą ataskaitinį laikotarpį.
Oracle Netsuite (2025)	Pinigų sumos už parduotas prekes ar paslaugas, kurias klientai skolingi įmonėms.
Yator (2018)	Pinigų sumos, kurias jos suinteresuotosios šalys skolingos įstaigai už parduotas prekes ir paslaugas.

Sudaryta darbo autorės remiantis nurodytais šaltiniais

Apibendrinant skirtingų autorių gautinų sumų sąvokos apibrėžimus, matoma, jog skirtingi autoriai apibūdino labai panašiai, akcentuodami, kad tai debitorių įsiskolinimai tiekėjams, atsirandantys pardavus prekes ar suteikus paslaugas skolon, už kurias apmokėjimas turi būti įvykdytas per ateinančius metus. (žr. 1 lentelę). Autorių Kalčinsko ir Kalčinskaitės (2017) teigimu, per vienerius metus gautinos sumos yra trumpalaikės iš trečiųjų asmenų gautinos sumos, kurias skolininkas privalo padengti ne vėliau kaip per kitą ataskaitinį laikotarpį. Anot Subačienės (2015) – tai sumos, gautinos per dvylika mėnesių nuo paskutinės ataskaitinio mėnesio dienos, neatsižvelgiant į skolos pobūdį ar šaltinius. Pasak Yator (2018) – gautinos sumos, tai pinigų sumos, kurias jos suinteresuotosios šalys skolingos įstaigai už parduotas prekes ir paslaugas.

Trumpalaikės gautinos sumos skaidomos į keturias pagrindines grupes:

- **Pirkėjų skolos** – su įmonės veikla, prekių ar paslaugų pardavimu susijusios pirkėjų skolos, kurių grąžinimo terminas ne ilgesnis nei 12 mėnesių. Šioje sąskaitoje apskaitoma pirkėjų įsiskolinimų ir gautų vekselių už suteiktas paslaugas ar prekes suma.
- **Įmonių grupės skolos** – patronuojančiosios ar patronuojamųjų įmonių skolos, gautinos per vienerius metus.
- **Asocijuotųjų įmonių skolos** – tai trumpalaikės, per metus nuo įtraukimo į pajamas iš asocijuotųjų įmonių gautinos sumos (Subačienė ir kt, 2015, p.116-117).
- **Kitos gautinos sumos** – tai visos kitos per metus nuo paskutinės finansinio laikotarpio dienos gautinos sumos. Šioms skolos priskiriamos trumpalaikės paskolos, suteiktos bendrovės darbuotojams ar kitiems juridiniams asmenims, pirkėjų skolos, atsiradusios perleidus ilgalaikį turtą bei sukauptos pajamos.

Pagal pavyzdinį sąskaitų planą kitoms trumpalaikėms gautinoms sumoms priskiriamos šios sąskaitos:

Nr. 2440 – *suteiktos paskolos,*
Nr. 2441 – *gautinas pridėtinės vertės mokestis,*
Nr. 2442 – *iš anksto sumokėtas pelno mokestis,*
Nr. 2443 – *mokesčių permokos,*
Nr. 2444 – *VSDF skola įmonei,*
Nr. 2445 – *iš atskaitingų asmenų gautinos sumos.*

Apibendrinant galima teigti, kad per vienerius metus gautinos sumos yra trumpalaikės skolos įmonei, kurias planuojama atgauti per ateinančius ataskaitinius metus. Šios sumos skirstomos į pirkėjų skolas, dukterinių ir asocijuotųjų įmonių skolas, biudžeto skolas, socialinio draudimo skolas įmonei, gautinas ir išmokėtas sumas atskaitingiems asmenims bei kitas gautinas sumas.

2. Per vienerius metus gautinų sumų dokumentavimas ir registravimas

Trumpalaikėmis gautinomis sumomis laikomos skolos, kurioms priskiriamos pirkėjų skolos, pirkimo pridėtinės vertės mokestis, įvairūs iš anksto sumokėti pelno ir nekilnojamo turto mokesčiai, išankstiniai mokėjimai, sukauptos pajamos, atskaitingiems asmenims išduoti avansai bei kitos skolos. Pirkėjų skolų susidarymas dokumentuojamas išrašytomis sąskaitomis faktūromis ar PVM sąskaitomis faktūromis. Pagal 18 verslo apskaitos standartą (VAS) *„Finansinis turtas ir įsipareigojimai“*, gautinos sumos apskaitoje registruojamos kai įmonė įgyja teisę gauti pinigus ar kitą finansinį turtą. Pirkėjų skoloms apskaityti naudojama Nr. 2410 sąskaita. Pirkėjų skolos apskaitoje gali būti registruojamos atskirame pardavimo skolon apskaitai skirtame žurnale arba bendrajame žurnale. Siekiant greičiau susigrąžinti skolas iš pirkėjų, suteikiamos nuolaidos, taip pat naudojamas skolų perpardavimo – faktoringo būdas. Rzayeva (2021) akcen-

tuoja už suteiktas paslaugas ar parduotas prekes išrašomų dokumentų užpildymo ir išsiuntimo klientams laiku svarbą. Remiantis 18 VAS, skola gali būti parduodama sudarius skolų perleidimo sandorį be regreso teisės, t. y kai skolos pirkėjas negali atsisakyti sudaryto sandorio arba su regreso teise, kaip užstatu garantuota skola. Trumpalaikių pirkėjų skolų pardavimo sąnaudos parodomos ataskaitinio laikotarpio pelno (nuostolių) finansinėje ataskaitoje.

Bendrovė taip pat gali skolinti pinigus tretiesiems asmenis pagal paskolos sutartį, kurioje aptariamos paskolos suteikimo sąlygos, palūkanos ir paskolos grąžinimo terminai. Pagal 18 VAS, suteiktos paskolos įvertinamos amortizuota savikaina. Nenurodžius palūkanų ar joms reikšmingai skiriantis nuo rinkos normų, gautinos sumos įvertinamos amortizuota savikaina pagal apskaičiuotų palūkanų metodą. Asocijuotoms įmonėms suteiktos paskolos apskaitomos Nr. 2430 sąskaitoje. Trumpalaikė paskola, kuri buvo suteikta ne įmonių grupės įmonei ar asocijuotajai įmonei apskaitoma Nr. 2440 sąskaitoje. Kaip pabrėžiama darbo priemonėje „UAB: apskaita, mokesčiai ir teisė“ (2023), už suteiktas paskolas gautos palūkanos pripažįstamos finansinės veiklos pajamomis kiekvieno mėnesio pabaigoje. Pripažįstant trumpalaikės paskolos palūkanų pajamas, atliekamos sekančios korespondencijos (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. Palūkanų pajamų registravimo sąskaitų korespondencijos

Pripažįstant palūkanų pajamas už suteiktas paskolas, kurios gaunamos iš fizinių ir juridinių asmenų	*D 24402 Suteiktų paskolų sukauptos palūkanų pajamos* *K 5802 Kitų palūkanų pajamos*
Palūkanų pajamos už trumpalaikę paskolą, suteiktą įmonių grupės bendrovei ar asocijuotai įmonei	*D 242X02 Įmonių grupės įmonių skolų sukauptos palūkanų pajamos* *D 243X02 Asocijuotųjų įmonių skolų sukauptos palūkanų pajamos* *K 5802 Kitos palūkanų pajamos*

Sudaryta darbo autorės remiantis darbo priemone: UAB: apskaita, mokesčiai, teisė. (2023)

Kitoms gautinoms sumoms apskaityti apskaitoje skirta Nr. 244 sąskaitų grupė. Pagal Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymą, mokėtojai, šalies teritorijoje užsiimantys ekonominę naudą nešančia veikla, už mokestinį laikotarpį privalo atlikti pridėtinės vertės mokesčio (PVM) atskaitą. Nuo pirkimo operacijų gautinas PVM kaupiamas Nr. 2441 sąskaitoje. Nusipirkus prekių ar kitokio turto skolon, išrašytoje sąskaitoje faktūroje išskiriama mokėtina PVM suma. Pasak Ivanauskienės (2016), kiekvieno mėnesio pabaigoje apskaičiuojamas mokestinio laikotarpio mokėtinas į biudžetą arba grąžintinas iš biudžeto PVM. Avansiniam pelno mokesčiui apskaityti skirta Nr. 2442 sąskaita. Kaip pabrėžiama LR pelno mokesčio įstatyme, prievolė kiekvienais metais apskaičiuoti, deklaruoti ir sumokėti avansinį pelno mokestį į valstybės biudžetą atsiranda kai įmonės praėjusios laikotarpio apmokestinamosios pajamos viršijo 300 000 tūkst. eurų. Kai paskutinę ataskaitinių metų dieną apskaičiuotas pelno mokestis yra mažesnis už avansu sumokėtą pelno mokestį, tai mokesčio permoka pripažįstama turtu.

Iš atskaitingų asmenų gautinos sumos apskaitomos Nr. 2445 sąskaitoje. Darbuotojas, kuriam suteikiama teisė mokėti už įmonės vardu perkamą produkciją, turtą, mokėti avansą, priimti pinigus ar atlikti panašias užduotis, direktoriaus įsakymu paskiriamas atskaitingu asmeniu. Pinigai atskaitingam asmeniui gali būti pervedami į asmeninę atsiskaitomąją sąskaitą ar į įmonės sukurtą mokėjimo kortelę arba išmokami grynaisiais pinigais. Atskaitingas asmuo, išleidęs pinigus, privalo įmonės apskaitos tarnybai pateikti išrašytas sąskaitas faktūras, kasos aparato kvitus ar pinigų priėmimo kvitus. Jų pagrindu pildomos avanso ataskaitos, kuriose pateikiami visi pinigų išleidimą įrodantys dokumentai, gauta ir išleista avanso suma, bei likutis.

3 lentelė. Sąskaitų korespondencijos, susijusios su atskaitingais asmenimis

Pripažįstant palūkanų pajamas už suteiktas paskolas, kurios gaunamos iš fizinių ir juridinių asmenų	D 2445 *Iš atskaitingų asmenų gautinos sumos* K 272 *Kasa*
Palūkanų pajamos už trumpalaikę paskolą, suteiktą įmonių grupės bendrovei ar asocijuotai įmonei	D 63 *Bendros ir administracinės sąnaudos* K 2445 *Iš atskaitingų asmenų gautinos sumos*
Grąžinus nepanaudotą avanso likutį	D 2720 *Kasa* K 2445 *Iš atskaitingų asmenų gautinos sumos*

Sudaryta darbo autorės remiantis A. Ivanauskienė (2016). „Buhalterinė apskaita“. Vilnius, p. 311.

3 lentelėje galima matyti, jog atskaitingam asmeniui išmokėjus pinigus iš kasos, registruojamas atskaitingo asmens skolos padidėjimas Nr. 2445 sąskaitoje bei kasos sumažėjimas Nr. 2720 sąskaitoje. Apskaitos tarnybai pateikus pinigų išleidimą įrodančius dokumentus, debetuojama bendrųjų ir administracinių sąnaudų sąskaita bei mažinama atskaitingų asmenų skola įmonei.

Pirkėjų ar kitų skolų vertės sumažėjimo sąskaitoje gautinos sumos laikomos tol, kol įmonė tikisi, kad jos bus

apmokėtos. Skolos dalis, dėl kurios atgavimo abejojama, nurašoma pripažįstant abejotinų skolų sąnaudas. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme pabrėžiama, jog įrodžius skolos beviltiškumą, ji turi teisę atgauti nuo beviltiškos skolos į biudžetą sumokėtą pardavimo PVM. Jeigu skolos susidarė iš įprastinės veiklos, perleidžiant turtą ar teikiant įvairias paslaugas, jas nurašant pripažįstamos bendrosiomis ir administracinėmis sąnaudomis. Suteiktos paskolos, dėl kurių grąžinimo abejojama, nurašomos pripažįstant investicinės ir finansinės veiklos sąnaudas, kurių vertė atsispindi pelno (nuostolių) ataskaitoje.

4 lentelė. Sąskaitų korespondencijos, susijusios su abejotinomis skolomis

Pripažįstant trumpalaikių gautinų abejotinų prekybos sumų sąnaudas	D 63090 *Abejotinų skolų sąnaudos* K 2419 (-) *Abejotinos pirkėjų skolos*
Trumpalaikės gautinos sumos perkeliamos į kontroliuotinas skolas	D 24118 *Kontroliuotinos pirkėjų skolos* K 2410 *Pirkėjų skolos*
Kai beviltiškomis pripažintas pirkėjų skolas įmonė nurašo	D 24119 (-) *Abejotinų pirkėjų skolos* K 2410 *Pirkėjų įsiskolinimas*
Beviltiškomis pripažinus kitas neatgautinas skolas	D 63090 *Abejotinų skolų sąnaudos* K 2449 (-) *Abejotinos kitos gautinos skolos*

Sudaryta darbo autorės remiantis G. Kalčinskas ir R. Kalčinskaitė (2017). Buhalterinė apskaita, Vilnius.

Kilus abejonių dėl skolų grąžinimo, skolos perkeliamos į kontroliuotinų skolų sudėtį. Registruojant skolų perkėlimą apskaitoje, kontroliuotinos pirkėjų skolos apskaitomos sąskaitoje Nr. 24118, kredituojant pirkėjų skolų sąskaitą Nr. 2410 (žr. 4 lentelę). Pasak Kalčinsko ir Kalčinskaitės (2017), įmonė, turinti mažai kontroliuotinų skolų, gali jas apskaityti vienoje sąskaitoje. Tuo atveju, kai kontroliuotinų skolų skaičius didelis, konkrečioms skoloms apskaityti skirtos subsąskaitos išskiriamos kiekvienoje skolų grupėje. Kitoms abejotinoms gautinoms sumoms apskaityti skirta sąskaita Nr. 2449. Praėjus daugiau nei metams nuo abejotinos skolos įtraukimo į pajamas, ji pripažįstama beviltiška ir nurašoma, pirkėjų skolų pradinės vertės sąskaitą uždarant panaudojus abejotinų skolų sąskaitą.

Apibendrinant galima teigti, kad teisingas gautinų sumų registravimas apskaitoje leidžia sekti, kontroliuoti neapmokėtas skolas ir užtikrinti, kad bendrovė turės pakankamai lėšų veiklos vykdymui. Apskaitos registruose, pirminiuose dokumentuose ir ataskaitose atsispindi patikima, neiškraipyta ir tiksli informacija. Su gautinomis sumomis susijusių operacijų dokumentavimas padeda stebėti pirkėjų įsiskolinimus, skolų būseną.

3. Per vienerius metus gautinų sumų pateikimas finansinėse ataskaitose

Tinkamas trumpalaikių gautinų sumų apskaitymas ir registravimas apskaitoje reikšmingas sudarant finansines ataskaitas, kurios atspindėtų teisingą jų būklę ataskaitinių metų pabaigoje. Duomenys reikalingi sudaryti finansinėms ataskaitoms kaupiami apskaitos dokumentuose ir registruose. Pagal 2 VAS „*Balansas*“, gautinos sumos priskiriamos trumpalaikio turto straipsniui ir finansinėje ataskaitoje pateikiamos tokiu eiliškumu: pirkėjų įsiskolinimai, įmonių grupės ir asocijuotųjų įmonių skolos, bei kitos gautinos sumos. Balanso ataskaitos kitų gautinų sumų eilutėje parodomos pagal finansinės nuomos sutartis gautinos sumos, išmokėti avansai, pridėtinės vertės mokestis, į biudžetą permokėti nekilnojamojo turto, akcizo ir panašūs mokesčiai. Remiantis 23 VAS „Turto nuvertėjimas“, trumpalaikių gautinų skolų balansinė suma mažinama įvertintų nepatikimų gautinų sumų dydžiu, pagal atsargumo principą sumos parodomos atėmus nustatytas neatgautinas skolų sumas. Pagal 10 VAS „Pajamos“, pajamos pripažįstamos tada, kai tikimasi gauti ekonominės naudos. Pardavimų skolon pajamos atsispindi pelno (nuostolių) ataskaitos 1 eilutėje, kurioje parodomos grynosios pardavimo pajamos atėmus nukainojimo, nuolaidų ir grąžintų prekių sumas. Kilus abejonėms ar pirkėjai apmokės skolą, ji įtraukiama į ataskaitinio laikotarpio sąnaudas, neatsižvelgiant į pajamų pripažinimo laiką.

Pagrindinės veiklos pinigų srautus įmonės gali pasirinktinai pateikti tiesioginiu ar netiesioginiu būdu. Pagal 5 VAS, tiesioginiu būdu pildant pinigų srautų ataskaitą, atskleidžiamas apibendrintas vaizdas apie įplaukas ir išmokas per ataskaitinį laikotarpį, duomenys pateikiami kartu su įskaičiuotu pridėtinės vertės mokesčiu. Pasirinkus netiesioginį pinigų srautų pateikimo būdą, grynasis pelnas (nuostoliai) perskaičiuojami į ataskaitinio laikotarpio pinigų sumą, išleistą ar gautą iš pagrindinės veiklos. Per vienerius metus gautinoms skoloms padidėjus, ši suma mažina grynųjų pinigų srautus, todėl padidėjimo suma pinigų srautų ataskaitoje įrašoma su minuso ženklu arba skliaustuose. Priešingu atveju, įsiskolinimo sumažėjimas turi teigiamą įtaką gryniesiems pinigų srautams, todėl ataskaitoje jo sumažėjimas įrašomas teigiamu skaičiumi. Finansinėje pinigų srautų ataskaitoje kitų gautinų sumų eilutėje parodomos visos kitos su pagrindine įmonės veikla susijusios gautinos pinigų sumos, išskyrus suteiktų trumpalaikių paskolų sumą, kurios atsispidi investicinės veiklos pinigų srautuose. Įplaukos ir išmokos, atsirandančios iš finansinės ar investicinės veiklos

per ataskaitinį laikotarpį, pateikiamos skirtingose srautų ataskaitos dalyse. 5 VAS akcentuojama, jog bendrovės ataskaitinio laikotarpio investicinės ir finansinės veiklos pinigų srautams priskiriamos įplaukos susigrąžinant paskolas iš jos gavėjų, iš ilgalaikio turto perleidimo ar pardavimo, gauti dividentai iš kitų bendrovių, palūkanos.

Pagal 6 VAS, aiškinamojo rašto apskaitos politikos dalyje nurodomi įmonėje taikomi trumpalaikių skolų įmonei apskaitos principai, metodai ir taisykles, kuriomis vadovaujamasi registruojant ūkines operacijas, pildant dokumentus. Šio metinio pranešimo dalyje aprašomi pirkėjų skolų apskaitos ypatumai, požymiai, pagal kurios skolos priskiriamos abejotinoms.

Apibendrinant galima teigti, kad gautinos sumos atsispindi aiškinamajame rašte, balanso, pelno (nuostolių), pinigų srautų finansinėse ataskaitose. Pardavus prekes ar suteikus paslaugas skolon, pajamos pripažįstamos ir parodomos pelno (nuostolių) ataskaitoje grynąja verte. Tinkamai užpildytos ataskaitos atspindi įmonės finansinius rezultatus ir leidžia analizuoti jos pelningumą, likvidumą ar kitus svarbius santykinius rodiklius.

4. Per vienerius metus gautinų sumų kontrolė

Pasaulinė verslo aplinka nuolatos vystosi, technologijų pažanga ir vartotojų elgsenos pokyčiai įtakoja įmonės per vienerius metus gautinas sumas. Skolų valdyme akcentuojamas debitorinių skolų apmokėjimo trukmės sutrumpinimas ir rizikos dėl neatgautinų sumų valdymas. Autoriai Kalčinskas ir Kalčinskaitė (2017) iš gautinų sumų išskyrė pirkėjų skolas kaip vieną iš likvidžiausių trumpalaikio turto sudedamųjų dalių. Tam, kad šis turtas pavirstų pinigais, skolininkai privalo už jį atsiskaityti, todėl turėtų būti skiriama daugiau dėmesio šių skolų stebėjimui ir valdymui.

Mbarusimana ir Kengere (2023) nuomone, trumpalaikių gautinų skolų valdymas yra esminis įmonės finansų valdymo komponentas, atliekantis svarbų vaidmenį formuojant įmonės finansinius rezultatus. Malinauskas (2014) pirminiam pirkėjų skolų valdymo etapui priskyrė paraiškos kreditui užpildymą, kuriame pateikiama visa svarbi ir teisinga informacija apie potencialų pirkėją, kuri leistų priimti sprendimą dėl prekinio kredito suteikimo. Kredito terminai yra vienas iš pardavimo apimtis didinančių veiksnių. Kredito terminas – tai sutartis tarp tiekėjo ir pirkėjo, nusakanti, kaip turėtų būti grąžinama skola. Suteikiant ilgesnį skolų apmokėjimo terminą, tikėtina, jog išaugs pardavimo pajamų apimtys, o kartu ir grynasis pelnas. Tačiau, kaip pabrėžia Aleknevičienė (2009), ilgesni mokėjimo terminai nulemia pirkėjų skolų augimą, ko pasekoje didėja tikimybė atsirasti blogoms skoloms ir likvidumo problemoms. Pardavėjas, suteikęs kreditą pirkėjui, gali nustatyti kredito limitą atsižvelgdamas į pirkėjo finansinę būklę, patikimumą ir mokumą. Kai teigia, Aleknevičienė (2009), kredito limitas – tai maksimali tiekėjo leidžiama neapmokėtų sąskaitų suma. Siekiant paspartinti prekių apmokėjimą, pirkėjui gali būti suteikimas diskontas. Pasak Ivanauskienės (2016), skolininkui pilnai ar iš dalies atsiskaičius pardavimo-pirkimo sutartyje numatytu diskonto galiojimo laiku, atitinkamai mažinama mokėtina suma pagal iš anksto numatytas mokėjimo sąlygas.

Pasak autorių Kalčinsko ir Kalčinskaitės (2017), gautinų skolų valdyme didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas jų inventorizacijai. Įsiskolinimą įmonei ir skolos dydį patvirtina sutartys, PVM sąskaitos faktūros, darbų atlikimo aktai ir pinigų mokėjimo dokumentai. Trumpalaikių gautinų sumų inventorizacija atliekama suderinant tarpusavio skolas. Kaip pabrėžiama darbo priemonėje „UAB: apskaita ir atskaitomybė, mokesčiai, teisė“ (2023), esant abipusėms prievolėms, kai abi šalys skolingos viena kitai, sudaromos tarpusavio užskaitos. Kai įmonės skolingos viena kitai pagal dvi ir daugiau sutarčių, skolų įskaitymai vyksta pagal priešpriešinius reikalavimus. Pagal Lietuvos Respublikos vyriausybės priimtą nutarimą, „Dėl inventorizacijos taisyklių patvirtinimo“, skolos, kurių derinimo išlaidos viršytų gautiną sumą, gali būti inventorizuojamos jų nederinant. Mažos vertės ir patikimų skolininkų skolas patartina derinti elektroniniais laiškais ir žinutėmis patvirtinant tik skolos likutį. Dažniausiai skolų suderinimo akto ar panašaus dokumento du egzempliorius parengia ir išsiunčia kreditorius savo skolininkui pasirašyti.

Pirkėjai, pirkdami prekes ar paslaugas, atsiskaito iš karto arba įmonė, sudarydama su pirkėju pirkimo - pardavimo sutartį, gali nuspręsti parduoti skolon, suteikiant mokėjimo atidėjimą. Pirkėjų nemokumas gali sąlygoti ir pačios įmonės nesugebėjimą padengti įsiskolinimus tiekėjams. Apyvartinių lėšų trūkumas, atsiradęs dėl didėjančių pirkėjų skolų, gali įmonei sukelti finansinių sunkumų. Dėl šių priežasčių akcentuojamas tinkamas potencialių pirkėjų finansinės būklės ir atsiskaitymų su tiekėjais įvertinimas. Autorius Deloof (2013) išryškina pirkėjo kreditingumo analizės svarbą. Jo teigimu, tai gali padėti žymiai sumažinti su kliento neapmokėjimu susijusią riziką ir galimus finansinius praradimus. Rzayeva (2021) pagrindinius informacijos šaltinius, į kuriuos pardavėjas turėtų atsižvelgti siekdamas tinkamai įvertinti pirkėjo kreditingumą, išskyrė į tiesioginius ir netiesioginius.

Tiesioginiams informacijoms šaltiniams priskiriama:

- asmeniniai pokalbiai,
- patikrinimai kliento darbo vietoje,

- pardavimų skyriaus informacija,
- nuomonė apie klientą,
- kliento finansinė atskaitomybė.

Netiesioginiams informacijos šaltiniams priskiriama:

- banko ir kitos kredito institucijos,
- komercinių sluoksnių ir profesinių organizacijų, prekybos registro įrašų ir viešųjų publikacijų apie įmonę laikraščiuose bei žurnaluose pateikiama informacija.

Apibendrinant galima teigti, kad gautinų sumų kontrolė yra labai svarbi organizacijos finansų valdymo dalis. Vertindamos potencialius klientus, kuriems būtų galima parduoti prekes ar kitokį turtą kreditu, verslo įmonės turėtų atsižvelgti į įvairius veiksnius, rinkti informaciją apie įmonės finansinę būklę bei mokumą, atsiskaitymus su kredito įstaigomis. Klientų kreditingumas turėtų būti nuodugniai ištirtas, kad būtų sumažinta tikimybė, kad skolininkai laiku neįvykdys savo įsipareigojimų.

Išvados

1. Per vienerius metus gautinos sumos yra trumpalaikės skolos įmonei, kurias planuojama atgauti per ateinančius ataskaitinius metus. Balanse joms skirta Nr. 24 sąskaitų grupė, kurioje skolos klasifikuojamos į pirkėjų skolas, dukterinių ir asocijuotųjų įmonių skolas, kitas gautinas skolas, kurioms priskiriamos paskolos, atskaitingų asmenų skolos ir mokesčių permokos. Teisingas gautinų sumų registravimas apskaitoje užtikrina, kad įmonė turės pakankamai lėšų veiklos vykdymui. Pardavimas skolon dokumentuojamas sąskaitomis ar PVM sąskaitomis faktūromis. Atskaitingi asmenys pildo avanso apyskaitas, kuriose pateikiami pinigų sumokėjimą įrodantys dokumentai. Suteikiant trumpalaikes paskolas tretiems asmenims, sudaromos paskolos sutartys, kuriose aptariamos svarbiausios sąlygos, palūkanos ir terminai.
2. Tinkamas su per vienerius metus gautinomis sumomis susijusių operacijų dokumentavimas ir registravimas padeda stebėti skolų būklę bei kontroliuoti pirkėjų įsiskolinimus. Didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas jų inventorizacijai, siekiant, kad finansinėse ataskaitose būtų atsispindima patikima, neiškraipyta ir tiksli informacija. Gautinų skolų kontrolė yra labai svarbi ir įmonės finansų valdymo dalis. Įmonės, vertindamos potencialius klientus, kuriems būtų galima parduoti prekes ar kitokį turtą kreditu, turėtų rinkti informaciją apie įmonės finansinius pajėgumus bei mokumą.

Literatūra

1. Aleknevičienė, V. (2009). *Įmonės fiansų valdymas.* Kaunas.
2. Černius, G. (2014). *Įmonės finansų valdymo pagrindai.*Vilnius.
3. Česnauskienė, J. (2018). *Apskaitos pagrindai: teorija ir praktika: Mokomoji knyga.*
4. Darbo priemonė. (2023). *„Uždaroji akcinė bendrovė: apskaita ir atskaitomybė, mokesčiai ir teisė“*. Vilnius. Pačiolis.
5. Dauskurdas, V., Dovidaitė, B., Galin, O. (2013) *UAB Mažoji bendrija*.Vilnius.
6. Deloof, M. *Does working capital management affects profitability of Belgian firms?* Journal of Business Finansce and Acciunting. (2013). p. 573-588.
7. Investopedia. (2024). *Accounts Receivable (AR): Definition, Uses, and Examples.* Priega per internetą: https://www.investopedia.com/terms/a/accountsreceivable.asp
8. Yator, P. K. (2018). *The Working Capital Management Practices and Financial Performance of Middle-Level Colleges in Eldoret Town.* Kenya.
9. Įsakymas *„Dėl draudėjų permokėtų valstybinio socialinio draudimo įmokų, baudų, delspinigių ir palūkanų grąžinimo draudėjams tvarkos aprašo patvirtinimo“* 2021 m. gruodžio 8 d, Vilnius.
10. Ivanauskienė, A. *Buhalterinė apskaita*. Vilnius, 2016.
11. Kalčinskas, G., Kalčinskaitė, R. (2017). *Buhalterinė apskaita.* Vilnius: Pačiolis.
12. *Lietuvos Respublikos finansinės apskaitos įstatymas, Nr. IX-574*. (2001).

13. *Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, Nr. XV-81*. (2002)

14. *Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas, Nr. IX-2112*. (2004).

15. *Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, Nr. IX-675*. (2001).

16. *Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Nr. XIV-2707*. (1991

17. Maliauskas, G. (2014). *Pirkėjų skolų valdymo modelis smulkaus verslo įmonėje*.

18. Mbarushimana, E., Kengere, O. (2023). *Accounts receivable management practices and financial performance of manfacturing companies in Rwanda.* Journal of Finance and Accounting.

19. Oracle NetSuite. (2025). *Whats is accounts receivable?*. Priega per internetą: https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/accounting/accounts-receivable.shtml

20. Rzayeva, Z. (2021). *Accounting and analysis of accounts receivable in the enterprise.* Prieiga perinternetą:https://www.researchgate.net/publication/359209406_Accounting_and_analysis_ofaccounts_receivable_in_the_enterprise\

21. Smith, K., Kim, J. (2017). *Cash flow and credit management in small and medium enterprises. InternationalBusiness review.*

22. Subačiene, R., Budrionytė, R., Kamaraskienė, I., Lakis, V., Raziūnienė, D. (2015). *Apskaitos ir audito pagdrindai.* Vilnius.

23. Uwimbabazi, E., Ndahiro, S. (2021). *Challenges in managing accounts receivables for SMEs in Rwanda*. Rwandan Journal of Business Studies.

24. Verslo žinios *„Per vienus metus gautinos sumos“*. Priega per internetą: https://zodynas.vz.lt/per-vienerius-metus

25. 10-ojo verslo apskaitos standarto „Pajamos“ metodinės rekomendacijos. Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/10-VAS-MR.pdf

26. 18-ojo verslo apskaitos standarto *„Finansinis turtas ir finansiniai įsipareigojimai“* metodinės rekomendacijos. Prieiga per internetą: https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/_18%20VAS%20MR%20pagal%20standarto%207%20redakcija%20nuo%202016_01_01.pdf

27. 20-asis verslo apskaitos standarto *„Nuoma, lizingas ir panauda“* metodinės rekomendacijos. Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/20-VAS-MR.pdf

28. 23-ojo VAS *„Turto nuvertėjimas“* metodinės rekomendacijos. Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/23-VAS-MR.pdf

29. 2-ojo VAS *„Balansas“* metodinės rekomedacijos. Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/2-VAS-MR.pdf

30. 3-ojo VAS *„Pelno (nuostolių) ataskaita“* metodinės rekomendacijos. Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/3-VAS-MR.pdf

31. 5-ojo VAS *„Pinigų srautų ataskaita“* metodinės rekomendacijos. Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/5-VAS-MR.pdf

32. 16-asis VAS *„Konsoliduotos finansinės ataskaitos ir investicijos į patronuojamąsias įmonės“* Prieiga per internetą: https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/16-VAS-MR.pdf

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PAGALBOS GALIMYBĖS ASMENIMS, PATYRUSIEMS ARTIMOJO SAVIŽUDYBĘ

Rugilė Radzevičiūtė,
Lektorė Svajonė Rainienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Viena iš aktualiausių problemų su kuria susiduria visuomenė yra savižudybė – asmens sąmoningas, savanoriškas pasirinkimas atimti sau gyvybę. Lietuva jau ilgą laiką yra pirmaujanti Europos šalis pagal savižudybių skaičių. Straipsnyje aptariami savižudybės teoriniai aspektai, artimojo savižudybę patyrusių asmenų gedėjimo etapai, socialinio darbuotojo pagalbos galimybės. Atlikas kokybinis tyrimas atskleidė pagalbos poreikį asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę, bei socialinio darbuotojo vaidmenį pagalbos procese. Tyrimo rezultatai patvirtina, kad socialiniai darbuotojai gali padėti informuojant/konsultuojant, tarpininkaujant ir atstovaujant, suteikiant pagalbą namuose, bei palaikant emociškai. Psichosocialinės pagalbos komponentai padeda artimiesiems nesijausti vieniems, priklausyti tam tikrai bendruomenei, bei gauti tinkamą pagalbą gedėjimo laikotarpyje.

Raktiniai žodžiai: Savižudybė, gedėjimas, psichosocialinė pagalba.

Įvadas

Temos aktualumas. Savižudybė sukelia ne tik tiesioginę artimojo netektį, bet ir socialines, psichologines, emocines pasekmes artimiesiems. Kaip teigia Jang ir kiti (2022, p. 8) žmonės, netekę artimųjų dėl savižudybės, jaučia daug didesnę stigmą, gėdą, atsakomybę ir kaltę nei artimojo netekę dėl kitų nenatūralių staigių mirčių. Jų teigimu, artimojo savižudybę išgyvenusių asmenų savižudybės rizika yra maždaug tris kartus didesnė nei artimųjų, kurie mirė ne savižudybės atveju. Vidutinė trukmė nuo savižudžio mirties iki šeimos narių savižudybės buvo apie 2 metai. Aptariant šeimos santykius, savižudybės rizika buvo didžiausia, kai savižudžio šeimos narys buvo sutuoktinis, po to – motina, brolis ar sesuo, vaikas ir tėvas. Socialinių darbuotojų pagalbos galimybės asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę yra svarbus, tačiau nepakankamai išnagrinėtas aspektas Lietuvoje. Nors savižudybės tema yra plačiai aptariama sritis, specifinis dėmesys socialinių darbuotojų pagalbos galimybėms asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę, yra santykinai naujas tyrimo laukas. Mokslinėje literatūroje, Dadašev ir kiti (2022), nagrinėjo asmenų, po artimojo savižudybės, prisiminimus apie suicidinį elgesį, Liaugaudaitė, Žemaitienė ir Bunevičius (2020), analizavo savižudybės ir depresijos epidemiologiją Lietuvoje. Autoriai aptaria savižudybės, kaip reiškinio svarbą ir problemos mąstą. Taigi, socialinio darbuotojo pagalbos galimybių asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę tema yra ypač svarbi, atsižvelgiant į šios pagalbos reikalingumą, bei poreikį socialinės pagalbos kontekste.

Temos ištirtumas. Socialiniai darbuotojai susiduria su asmenimis, patyrusiais artimojo savižudybę, tačiau tai vis dar yra nepakankamai ištyrinėta tema. Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademijoje, apie socialinę pagalbą tėvams patyrusiems vieno iš vaikų savižudybę tyrė Jurgita Ališauskaitė (2020), baigiamasis darbas papildo socialinės pagalbos asmenims patyrusiems artimojo savižudybę poreikį, tačiau trūksta giluminės analizės apie socialinių darbuotojų pagalbos galimybes asmenims patyrusiems artimojo savižudybę. Socialiniai darbuotojai gali atlikti esminį vaidmenį, padėdami asmenims patyrusiems artimojo savižudybę. Kaip teigia Korami ir Eumi (2024, p. 51) tikėtina, kad socialiniai darbuotojai bendraus su klientais, kuriems gresia savižudybės rizika, todėl jie turėtų aktyviai dalyvauti savižudybių prevencijos politikoje. Tačiau socialiniai darbuotojai ne visada yra tinkamai pasirengę dirbti su riziką turinčiais klientais. Pripažįstama, kad savižudybių prevencijos mokymas turi būti įtrauktas į socialinio darbo mokymo programą, vis dar trūksta žinių ir įgūdžių, kaip to mokyti. Pagal Sveikatos apsaugos ministro įsakymą Nr. V-2008, „Dėl Nacionalinio savižudybių prevencijos veiksmų 2020-2024 metų plano patvirtinimo“ (2023): „Svarbi savižudybių prevencijos pagalbos teikimo sistemos dalis – vietos bendruomenės nariai, kurie yra arčiausiai savižudybės grėsmę patiriančio asmens ir gali pirmieji pastebėti ir paskatinti ieškoti profesionalios pagalbos. Tai – socialiniai darbuotojai... savižudybių prevencijos pagalbos teikimo sistemoje vis dar nėra išnaudojama galimybė kritiniu laikotarpiu atpažinti

ir paskatinti ieškoti pagalbos savižudybės grėsmę patiriantį asmenį, kuris dažnai prieš lemtingą įvykį bendrauja su viešųjų paslaugų teikėjais, bendruomeninių veiklų lyderiais ar paslaugų tiekėjais“.

Darbo objektas: socialinių darbuotojų pagalbos galimybės asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę.

Darbo tikslas: atskleisti socialinių darbuotojų pagalbos galimybes asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti savižudybės sampratą ir etapus;
2. Išanalizuoti artimojo savižudybę patyrusių asmenų gedėjimo etapus, emocinę būseną;
3. Aptarti socialinės pagalbos galimybes asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę.
4. Ištirti socialinio darbuotojo pagalbos galimybes asmenims, netekusiems artimojo dėl savižudybės.

Metodai: mokslinės literatūros šaltinių, statistinių duomenų, teisės aktų analizė, pusiau struktūrizuotas interviu, kokybinio turinio (content) analizė.

Savižudybės reiškinio teoriniai aspektai

Lietuva jau ilgą laiką yra pirmaujanti Europos šalis pagal savižudybių skaičių. Tarp ES šalių 2021 m. didžiausias savižudybių skaičius užfiksuotas Slovėnijoje – 19,8 mirčių 100 000 gyventojų, po jos seka Lietuva (19,5) ir Vengrija (15,7) (Eurostat, 2024). 2023 m. Lietuvoje dėl tyčinio susižalojimo (savižudybės) mirė 562 asmenys (Mirties atvejų ir jų priežasčių valstybės registras, 2024).

Savižudybė sukelia ne tik tiesioginę artimojo netektį, bet ir socialines, psichologines, emocines pasekmes artimiesiems. Kaip teigia Jang ir kiti (2022, p. 8) žmonės, netekę artimųjų dėl savižudybės, jaučia daug didesnę stigmą, gėdą, atsakomybę ir kaltę nei artimojo netekę dėl kitų nenatūralių staigių mirčių. Jų teigimu, artimojo savižudybę išgyvenusių asmenų savižudybės rizika yra maždaug tris kartus didesnė nei artimųjų, kurie mirė ne savižudybės atveju. Vidutinė trukmė nuo savižudžio mirties iki šeimos narių savižudybės buvo apie 2 metai. Aptariant šeimos santykius, savižudybės rizika buvo didžiausia, kai savižudžio šeimos narys buvo sutuoktinis, po to – motina, brolis ar sesuo, vaikas ir tėvas. Socialiniai darbuotojai gali atlikti esminį vaidmenį, padėdami asmenims patyrusiems artimojo savižudybę. Kaip teigia Korami ir Eumi (2024, p. 51) tikėtina, kad socialiniai darbuotojai bendraus su klientais, kuriems gresia savižudybės rizika, todėl jie turėtų aktyviai dalyvauti savižudybių prevencijos politikoje. Tačiau socialiniai darbuotojai ne visada yra tinkamai pasirengę dirbti su riziką turinčiais klientais. Pripažįstama, kad savižudybių prevencijos mokymas turi būti įtrauktas į socialinio darbo mokymo programą, tačiau vis dar trūksta žinių ir įgūdžių, kaip to mokyti.

Atlikus empirinį tyrimą apie asmenų netekusių artimojo dėl savižudybės pagalbos poreikį ir galimybes galima matyti, kad socialiniai darbuotojai gali padėti informuojant/konsultuojant, tarpininkaujant ir atstovaujant, suteikiant pagalbą namuose, bei palaikant emociškai. Dėl šių priežasčių rekomenduojama, plėtoti psichosocialinės pagalbos teikimą asmenims patyrusiems artimojo savižudybę.

Savižudybės samprata. Savižudybės ir jos terminų apibrėžimai yra svarbūs norint suvokti savižudybę kaip reiškinį, tačiau vieningo susitarimo dėl savižudybės apibrėžimo mokslinėje literatūroje nėra. Pagal Onyeyili, Nwafor, Okoye, Nnadozie ir Uzoma (2025, p. 86), savižudybė yra suprantama kaip agresija, kuri yra nukreipta į save. Trys komponentai, kurie sukuria priešiškumo jausmą yra: noras nužudyti, noras būti nužudytam arba noras mirti. Kai dominuoja mirties instinktas, žmogus gali patirti intensyvius agresijos, savidestrukcijos jausmus ir beviltiškumą, kas gali sukelti savižudišką elgesį. Jei asmuo patiria skurdą, sunkumus įsitvirtinant darbo rinkoje, tai gali išprovokuoti beviltiškumo ir nevilties jausmą, ko pasėkoje yra jaučiamas spaudimas atitikti visuomenės standartus, o tai kelia stresą ir nerimą. Savižudybė taip pat yra apibūdinama, kaip sudėtingas, daugialypis ir daugiaveiksmis reiškinys. Dažnai savižudybių apibrėžimai yra siejami su psichikos sutrikimais (Liaugaudaitė, Žemaitienė ir Bunevičius, 2020, p. 4). Depresija yra vienas iš žinomiausių psichikos sutrikimų savižudybių tarpe. Tačiau, psichikos sutrikimai, kurie skatina savižudybės idėjas, tik silpnai arba nežymiai progresuoja nuo minčių apie savižudybę iki bandymų mirti. Depresija ir beviltiškumas, yra stiprūs veiksniai susiję savižudybės idėjomis, tačiau jie nėra susiję su idėjiniais savižudybių vykdytojais (Klonsky, Dixon-Luinenburg ir May, 2023, p. 439). Savižudybė ir savęs žalojimas yra atskiros praktikos, kurios yra nagrinėjamos skirtingomis prasmėmis – jas formuoja intymus ir platus kontekstas (Chandler, Huque, Helman, Anderson ir Yue, 2025, p. 228). Kiekviena savižudybė yra sudėtingų veiksnių sąveikų rezultatas, todėl visos istorijos yra unikalios. Tačiau, nors tai ir yra sudėtingas procesas, jį galima apibūdinti universaliai – savižudybė yra veiksmas, kuriuo asmuo pats sukelia sau mirtį (Kolves, Sisask, Varnik ir De Leo, 2021, p. 17).

Pagal Onyeyili ir kitus (2025, p. 87), asmenys, kurie nėra stipriai integruoti į kokią nors socialinę grupę, kaip šeima ar tam tikra bendruomenė, yra labiau linkę į savižudybę. Šis socialinis nestabilumas, kai yra sugriaunami socialiniai standartai ar vertybės trikdo integraciją į visuomenę. Netekus įprastų socialinių elgesio normų yra patiriami neigiami

pokyčiai, toki kaip socialinė integracija ar socialinė izoliacija. Gyvenimas vienatvėje arba emocinės paramos stoka bendruomenėse yra esminiai veiksniai lemiantys savižudišką elgesį.

Galima teigti, kad nutarimo dėl savižudybės apibrėžimo nėra, tačiau mokslinės literatūros autoriai sutinka, kad savižudybė yra daugialypis ir sudėtingas procesas, kuris nebūtinai yra susijęs su psichikos sutrikimais. Asmuo ne visada gali būti įsitikinęs dėl savižudybės, kaip veiksmo, baigties, o šiam reiškiniui įtakos gali turėti ir vyriškumo samprata. Tačiau kiekviena situacija yra unikali ir nepaisant skirtingų apibrėžimų, savižudybė yra veiksmas dėl kurio asmuo netenka gyvybės.

Savižudybės etapai. Pagal Onyeyili ir kitus (2025, p. 88), yra atlikta daug bandymų nustatyti ir paaiškinti, kodėl žmonės įsitraukia į suicidinį elgesį. Vienas iš paaiškinimų yra suvokimas, kad asmuo nėra priklausomas socialinei grupei ir kelia naštą kitiems – tai sukelia norą nusižudyti. Nors savižudybės troškimas yra būtinas, vien dėl jo mirtis gali ir nesibaigti savižudybe. Žmogus norintis nusižudyti, turi būti įveikęs mirties baimę. Suvokimas, kad esi našta aplinkiniams, yra priskiriamas savižudiškoms mintims, o tai gali būti prognozė savižudybės aktui. Trūkumas priklausymo jausmo tam tikrai bendruomenei ar našta, yra reikšmingi savižudiško elgesio veiksniai.

Marcinkevičiūtė, Vilutytė ir Gailienė (2024, p. 7) teigia, kad sudėtingos ir traumuojančios patirtys gali sukelti jausmų protrūkį, kuris išlieka per visą asmens gyvenimą. Asmenys siekdami susidoroti su jausmais gali išsivystyti kompensacinius mechanizmus - dažniausiai jie reikalauja daug energijos, todėl gali sukelti fizinį ir emocinį išsekimą. Kompensacinis mechanizmas yra griežtas įsitikinimas arba struktūra, kuris prieštarauja tikrovei, todėl visi išoriniai gyvenimo įvykiai tampa paskata, ir jiems yra metamas iššūkis. Praeities traumoms ir dabartinėms situacijoms susiliejant yra sustiprinamas psichologinis skausmas, kuris daugiai asmenų tampa pagrindiniu savižudybę sukeliančiu įvykiu. Reaguodami į šį skausmą asmenys jaučia disociaciją, suicidines mintis.

Pagal Onyeyili ir kitus (2025, p. 88), yra skirtingi paaiškinimai savižudybės procesui, kurie pereina nuo savižudiškų minčių iki savižudybės akto. Savižudybės idėjos gali kilti dėl skausmo ir beviltiškumo derinio. Asmenims kurie patiria skausmą ir beviltiškumą, vienintelis apsauginis veiksnys tampa mintys apie savižudybę. Perėjimas nuo minčių apie savižudybę iki bandymo nusižudyti, palengvina šį sprendimą, kai jau yra įgyti praktiniai įgūdžiai atlikti savižudybės veiksmą. Tai gali būti savęs žalojimas, ankstesni bandymai nusižudyti.

Savižudybės proceso etapai yra aiškinami skirtingais modeliais, kurie atspindi įvairias teorines perspektyvas. Išskirti biologiniai, psichologiniai, bei aplinkos veiksniai, kurie gali numatyti savižudybės eigą. Kiti teigia, kad asmens pažeidžiamumo bruožai gali turėti įtakos savižudybės procesui. Tačiau visi skirtingi autoriai pritaria, kad savižudybė yra procesas, kuris vystosi stadijomis pagal individualius asmens bruožus.

Artimojo mirtis yra visuotinai stresą sukeliantis įvykis, skatinantis nemalonias emocijas, kurios gali prisidėti prie vėlesnių psichologinių problemų atsiradimo. Atliktais tyrimais apskaičiuota, kad nuo 6 iki 15% žmonių, išgyvenančių sielvartą dėl artimojo žmogaus netekties, turi išsivysčiusias didesnes komplikacijas, kaip – komplikuotas gedėjimas. Tačiau savižudybės atveju, ši tikimybė gerokai padidėja (Romero-Monero ir kt., 2024, p. 2). Komplikuotas gedėjimas yra apibrėžiamas kaip užsitęsusi įprastinė sielvarto reakcija, kai išlieka susirūpinimas, liūdesys ir emocinis skausmas, o teigiami prisiminimai apie mirusįjį yra blokuojami. Savižudybės netektį išgyvenusiems asmenims taip pat pastebėta didesnė savižudiško elgesio rizika. Gedėjimo laikotarpyje yra patiriami svarbūs jausmai, toki kaip kaltė, svarstymai apie mirties priežastis, pyktis. Asmenys netekę artimojo dėl savižudybės patiria stigmatizaciją ir kaltinimus dėl šeimos nario mirties. Dėl šių priežasčių gedėjimas yra išgyvenamas izoliuotai, o kartais net gėdingai – slepiant artimojo mirties faktą (Romero-Moreno ir kt., 2024, p. 3). Asmenys netekę artimojo dėl savižudybės jaučia stigmą, kuri paveikia požiūrį į save. Tai gali pasireikšti socialine izoliacija, atsiribojimu ar net psichikos sutrikimais. Artimieji dažnai vengia kreiptis pagalbos, kadangi tai gali sukelti viešą stigmatizaciją, kuri jiems priklijuos dar vieną neigiamą etiketę (Wyllie, Robb, Sandford, Etherson, Belkadi ir O'Connor, 2025, p. 1).

Pagalbos poreikis asmenims, išgyvenusiems artimojo savižudybę. Praėjus keleriems metams po artimojo savižudybės, šeimos nariai vis dar jaučia stiprų ir ilgalaikį neigiamą poveikį. Dažnai yra jaučiami dirgikliai, kurie gali būti atsitiktiniai – susiję arba nesusiję su artimojo netektimi. Įvairios šeimos šventės, gali paskatinti asmenis sugrįžti į gedėjimo laikotarpį. Laikui bėgant, su sielvartu susijusi kančia sumažėja, tačiau tam tikri veiksniai gali sustiprinti patiriamus jausmus (Andriessen, Krysinska, Rickwood ir Pirkis, 2020, p. 6). Potrauminio streso sutrikimo simptomai neigiamai veikia ilgalaikį netekties išgyvenimą ir didina, asmenų išgyvenusių traumą, riziką į komplikuotą gedėjimą. Pagalba valdant potrauminio streso reakcijas, gali apsaugoti nuo komplikuoto gedėjimo išsivystymo ateityje (Glad, Stensland, Czajkowski, Boelen ir Dyb, 2022, p. 1).

Socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su asmenimis, patyrusiais artimojo savižudybę. Gedėjimo laikotarpyje pagalbos poreikis yra ypač reikalingas, tačiau socialinių darbuotojų pagalbos galimybės yra ribotos. Pagal Yudistira (2025, p. 381), socialiniams darbuotojams yra svarbu sukurti partnerystę norint padėti neprivilegijuotoms šeimoms

susidūrusioms su savižudybe. Socialiniai darbuotojai gali būti tarpininkai ir koordinatoriai jungiantys specialistus ir šeimas į konsultavimo paslaugų teikimą. Didžiausias dėmesys turi būti skiriamas konsultacijose naudojamai kalbai – ji turi atitikti asmenų kultūrinę aplinką ir bendravimo metodus. Įtraukios komunikacijos stiprinimas gali sumažinti savižudybės riziką asmenims kuriuos palietė artimojo savižudybė. Su psichikos sveikata susijusi stigma ir riboti finansiniai ištekliai dažnai gali trukdyti asmenims siekti pažangos gedėjimo laikotarpyje. Konsultavimo, įtraukios komunikacijos elementai socialiniams darbuotojams gali padėti suteikti organizuotas ir efektyvias intervencijas, kurios supratimu ir pagarba pagrįstais metodais padėtų asmenims kurie gyvena nepritekliuje ir neteko artimojo dėl savižudybės. Tai padeda sukurti pagalbos ratą, kuriame asmenys jaučiasi svarbūs bei emociškai palaikomi.

Koraku ir Eumi (2024, p. 59), teigia, kad savižudybės reiškinys yra susijęs su sudėtinga psichosocialinių veiksnių sąveika, dėl kurių asmenys patiria psichologinį stresą. Pagal Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų katalogą (2024), psichosocialinė pagalba, tai „pagalba (socialinė, psichologinė, sielovados) asmenims, išgyvenantiems krizę ar patiriantiems stiprius emocinius išgyvenimus (sunkias ligas, netektis, skyrybas šeimoje, psichologinį, moralinį, fizinį ar seksualinį smurtą), ir jų šeimoms, artimiesiems."

Vienas iš dažniausiai naudojamų psichosocialinės pagalbos komponentų yra savitarpio pagalbos grupė. Ją sudaro nariai, kuriuos sieja panaši gyvenimo situacija ar padėtis ir jie teikia vienas kitam abipusę paramą. Šios grupės yra informatyvios, palaikančios visus narius, kurie jose dalyvauja (Landstad, Hedlund ir Kendall, 2022, p. 1068). Asmenys dažnai yra paskatinami eiti į grupes dėl emocinių išgyvenimų, bejėgiškumo, noro augti. Žinant, kad grupėje yra žmonės, kuriuos neramina panašios problemos, nariai mažiau kaltina save, jaučiasi saugesni, patiria bendrystės jausmą. Grupės nariai padrąsina vieni kitus, jaučiasi pastebėti, reikalingi ir svarbiausia – įgalinti. Po grupinių susitikimų dalyviai geriau suvokia savo emocijas ir poreikius, labiau supranta šeimos narių savijautą ar tam tikrus elgesio motyvus. Savitarpio pagalbos grupės pakelia narių savivertę ir padeda susigrąžinti emocinę pusiausvyrą, bei adaptaciją visuomenėje (Petkutė, Mačiulytė ir Vyšniauskaite-Rimkienė, 2024, p. 11). Bendri apmąstymai, požiūriai, bei motyvacija išbandyti naujus įgūdžius už grupės ribų, suteikia teigiamus rezultatus ir kitose asmenų gyvenimo sferose (Landstad ir kt., 2022, p. 1074).

Kita pagalbos priemonė, kurią gali taikyti socialinis darbuotojas yra – įvairios terapinės intervencijos. Tai gali padėti artimiesiems išlaisvinti susikaupusias emocijas, kaip pyktį, agresiją, vienišumo jausmą ir įvairias baimes. Teprapijos naudojimas padeda ugdyti artimųjų socialinius įgūdžius ir asmeninius gebėjimus (Karalienė ir kt., 2022, p. 10). Asmenims, kurie išgyveno artimojo savižudybę pagalba gedėjimo laikotarpyje gali būti įvairios meninės veiklos: rašymas, skaitymas, meditacija. Tokiu būdu savižudžio artimasis yra įgalinamas ir jo požiūris į sveikimo procesą yra labiau motyvuotas (Putri, Armstrong ir Andriessen, 2022, p. 2). Piešimo terapijos metu, asmenys mokinasi susikoncentruoti, pratinasi mažinti nerimą suklysti. Tai žmogų ramina, atpalaiduoja, jis pailsi (Karalienė ir kt., 2022, p. 11). Dar vienas meno saviraiškos būdas yra laiškų rašymas. Dalijimasis laiškais gali tapti intymia asmenine praktika, kuri padeda gedėjimo laikotarpyje. Ši intervencija leidžia gedintiesiems saugiai ir natūraliai išreikšti intensyvų sielvartą, jį įprasminti kūrybiškai. Tai padeda lengviau išspręsti trauminį gedėjimą, nes yra suteikiama galimybė artimajam tęsti ryšį su mirusiuoju, kuri viešoje aplinkoje gali būti stigmatizuojama (Doyle, Brahm ir Brubaker, 2024, p. 3).

Jobes (2019, p. 69) teigimu, asmenims, kurie patiria suicidines būsenas reikia empatiškumo. Dažnai toki klientai patiria gėdos ir kaltės jausmą, o norint suteikti pagalbą, reikia į asmenį žvelgti su empatija. Atvirumas aptariant asmens situaciją yra esminis būdas, norint išvengti suicidiško kliento elgesio. Kai su juo yra kalbama atvirai, asmuo įgauna pasitikėjimo savimi, todėl teikiama pagalba turi didesnę teigiamą įtaką. Yra daug strategijų pavyzdžių, kurios gali padėti asmeniui pasijusti geriau. Darbuotojams yra siūloma sugalvoti penkis dalykus, kurie padėtų klientui ištikus krizei. Šiuo būdu, yra siūlomos išmėgintos veiklos, stebint ar jos pasiteisina ar ne. Tai gali būti: pasivaikščiojimas, dienoraščio rašymas, muzikos klausymas, meditacija ar žurnalo skaitymas. Šie užsiėmimai ramina klientą, nukreipia jo mintis. Taip pat į šį sąrašą patartina įtraukti telefono numerį, kuriuo paskambinęs klientas, gali gauti tiesioginę pagalbą iš specialistų nelaimės atveju.

Pagal Onyeyili ir kitus (2025, p. 95), socialiniai darbuotojai turi aktyviau dalyvauti didinant informuotumą ir supratimą apie savižudybes savo vietos bendruomenėse. Pirmas žingsnis yra skatinti žmones kalbėti apie savižudybių prevenciją. Nors ši tema vis dar yra stigmatizuojama, diskusija apie savižudybę ir su ja susijusius jausmus turi būti skatinama, norint mažinti savižudybės pasekmes. Prevencijos metodai yra daugialypiai, todėl jie turi apimti ne tik psichologus, bet ir socialinius darbuotojus. Socialiniai darbuotojai gali būti pirminiai specialistai matantys savižudybės grėsmes šeimoje, todėl juos būtina įtraukti į savižudybių prevencijos mokymus, nes būtent jie gali būti esminiai specialistai, kurie padės užkirsti kelią savižudybei bei jos pasekmėms bendruomenėse.

Tyrimo rezultatų analizė

Kokybinio tyrimo metu, buvo naudojamas pusiau struktūrizuotas interviu metodas, kuriame buvo iš anksto pasirinkti konkretūs klausimai. Pusiau struktūrizuotas interviu suteikė galimybę tyrėjui užduoti papildomus klausimus interviu metu, taip praturtinant tyrimą ir gaunant išsamesnius interviu duomenis. Ši metodika buvo pasirinkta dėl tyrimo išsamumo ir interviu eigos lankstumo. Tyrime buvo naudojama „Sniego gniūžtės“ atranka. Pradiniai tyrimo dalyviai padėjo susisiekti su kitais galimais informantais. Tiriamieji yra pilnamečiai asmenys patyrę artimojo savižudybę, ne mažiau nei prieš trejus metus. Šis laikotarpis yra pasirinktas norint išsaugoti tiriamųjų saugumą ir emocinę savijautą. Siekiant kokybiškai ir išsamiai išsiaiškinti socialinio darbuotojo pagalbos galimybes, buvo pasirinkti penki asmenys patyrę artimojo savižudybę. Interviu buvo vykdomi 2025m. balandžio – gegužės mėnesiais. Tyrimo dalyviai buvo užtikrinti, kad jų tapatybė ir pateikti duomenys bus anonimiški ir konfidencialūs. Kiekvienas tiriamasis yra koduojamas, su jam priskirtu kodu: tiriamasis 1 (T1), tiriamasis 2 (T2), tiriamasis 3 (T3), tiriamasis 4 (T4), tiriamasis 5 (T5).

Norint išsiaiškinti asmenų patyrusių artimojo savižudybę patirtis ir pagalbos galimybes buvo apklausti penki tiriamieji, kurie neteko artimojo, dėl savižudybės, ne mažiau nei prieš trejus metus. Atrankos rodiklis rodo, kad tiriamieji buvo pasirinkti tikslingai, po netekties praėjus trejiems metams, norint gauti išsamią pirminę informaciją iš tiriamųjų, tačiau stengiantis nepažeisti asmenų gedėjimo proceso. Analizuojant mokslinę medžiagą, buvo pastebėta, kad asmenys netekę artimojo dėl savižudybės, dažnai patiria komplikuotą gedėjimą, kuris tęsiasi ilgiau nei vienerius metus. Pagal Ludwikowska-Swieboda (2020, p. 114) laikotarpis kuris yra praėjo nuo artimojo savižudybės yra pagrindinis aspektas, suteikiantis galimybę atskirti nekomplikuotą gedėjimą nuo komplikuoto – šis laikas yra bent 1 metai.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, koki sunkumai yra patiriami bandant susitaikyti su artimojo netektimi ir kaip visuomenė/artima aplinka paveikia gedėjimo procesą. Be to, buvo norima išsiaiškinti kaip artima aplinka, socialiniai darbuotojai ar kiti specialistai padėjo gedėjimo laikotarpyje, bei veiksniai kurie paskatino arba apsunkino pagalbos gavimą. Taip pat interviu klausimais buvo siekiama išsiaiškinti psichosocialinės pagalbos galimybes, ar ši pagalba padėjo (nepadėjo) gedėjimo laikotarpyje. Informantai galėjo pasidalinti patirtimi apie pagalbos gavimą iš socialinių darbuotojų, bei siūlymais kaip gerinti pagalbos galimybes po artimojo savižudybės.

Tiriamieji pasidalijo sunkumais, su kuriais susidūrė bandydami susitaikyti su artimojo netektimi. Pastebėta, kad visi tiriamieji patyrė komplikuotą gedėjimą. Komplikuotas gedėjimas yra apibūdinamas kaip - užsitęsusi įprastinė gedėjimo būsena (Romero-Moreno ir kt. 2024, p. 1) Tiriamasis 1 pabrėžė, kad net praėjus aštuoneriems metams po artimojo savižudybės, vis dar patiria sunkumų: *„Tai aš sakyčiau, kad dar ir dabar yra sunkumų, todėl, kad tai nėra, kad kaip paprasta mirtis“* (T1). Tiriamasis 3 sako, kad dar ir dabar yra situacijų kai prisiminimai iškyla: *„Nes aš kaip sakyt, iki šiol nesu galutinai susitaikiusi ir man tie prisiminimai vis iškyla ir iškyla“* (T3). Apklausus tiriamuosius išryškėjo kaltės jausmas. Tiriamasis 5 išreiškė, jog jautė įvairius jausmus kaip kaltė, savigrauža: *„Jausmų tai ateina daug su tokia mirtimi: ta kaltė tokia, savigrauža“* (T5). Socialinė izoliacija yra dar vienas aspektas, kuris yra matomas analizuojant gautą informaciją. Tiriamasis 1 teigia, kad žmonėms, savižudybė kaip faktas yra baisu, todėl to pasėkoje lieki vienas: *„Sakau, dėl to, kad žmonėms pats tas faktas baisu ir lieki vienas“* (T1). Taip pat buvo pastebėta savižudybės rizika po artimojo mirties. Tiriamasis 1 teigia: *„kad aš pati esu rizikos grupėje“* (T1). Tiriamasis 3 išreiškė sunkius jausmus po artimojo savižudybės: *„Savijauta tokia baisi buvo, kad jau pati nenorėjau gyventi“* (T3). Galima teigti, kad asmenys patyrę artimojo savižudybę patiria įvairius sunkumus bandant susitaikyti su artimojo netektimi: komplikuotą gedėjimą, kaltės jausmą, mirties priežasčių paieškas, socialinę izoliaciją, bei savižudybės riziką.

Didelę įtaką gedėjimo procesui turėjo visuomenės ir artimos aplinkos reakcijos. Dauguma tiriamųjų patyrė stigmatizaciją. Tiriamasis 1 teigia, kad: *„Susiduri su tuo, kad nuo tavęs bėga“* (T1). Tiriamasis 5 patyrė sunkumų darbo aplinkoje: *„O darbe tai irgi buvo sunku, nes kolegos toks vaizdas nežinojo kaip su manimi bendrauti, gal net vengė manęs“* (T5). Taip pat išryškėjo neigiamas visuomenės požiūris. Tiriamasis 1 pabrėžė, kad patyrė vengimą ir juokus į ištikusią situaciją: *„Vengia tave sutikti, vengia tavęs paklausti kažko arba klausia per aplinkui, arba bando ten juokinti tave dar kažką“* (T1). Galima teigti, kad dauguma tiriamųjų patyrė stigmatizaciją ir neigiamą visuomenės požiūrį po artimojo savižudybės. Aplinkos vengimas, atstūmimas neigiamai paveikia asmenų netekusių artimojo dėl savižudybės gedėjimo procesą.

Pagalbą tiriamieji dažniausiai gavo iš šeimos ar psichologų, tačiau iniciatyva ieškoti pagalbos dažniausiai priklausė jiems patiems. Artimieji buvo vienas iš veiksnių padėjusių po artimojo savižudybės. Tiriamasis 2 teigia, kad padėjo tik šeimos nariai: *„Tai greičiausiai, tai tik tai, kad šeimos nariai“* (T2). Tiriamasis 4 pabrėžia, kad veiksnys padėjęs po artimojo savižudybės yra šeima: *„Tikriausiai labiausiai šeima, artimieji“* (T4). Dar vienas pagalbos veiksnys - psichologai. Tiriamasis 1 dalinasi pagalbos patirtimi apie specialistę, psichiatrę: *„Labai gera specialistė, kartu ji psichiatrė gydytoja (...)“* (T1). galima teigti, kad didžiausią pagalbą asmenys netekę artimojo dėl savižudybės gavo iš – artimųjų ir psichologų.

Psichosocialinės pagalbos galimybės yra svarbus aspektas socialiniams darbuotojams suteikiant pagalbą asmenims po artimojo savižudybės. Savitarpio pagalbos grupės yra vienas iš esminių šios pagalbos veiksnių. Tiriamasis 1 teigia, kad internete rado nusižudžiusių artimiesiems grupę: *„internete (...) radau nusižudžiusių artimiesiems grupę“* (T1). Kita psichosocialinės pagalbos galimybė yra – emocinė pagalba per meninę saviraišką. Tiriamasis 2 teigia, kad pradėjo sportuoti: *„sportuot pradėjau“* (T2). Tiriamasis 3 dalinasi panašia patirtimi: *„knygas skaičiau“* (T3) ir *„pradėjau lankyti pilatės treniruotes“* (T3). Sielovada taip pat gali būti prasmingas psichosocialinės pagalbos komponentas. Tiriamasis 3 teigia, kad jam padėjo tikėjimas: *„Padėjo tikėjimas, visada padeda“* (T3). Galima teigti, kad savitarpio pagalbos grupės yra labiausiai naudojamas psichosocialinės pagalbos komponentas. Emocinė pagalba per meninę saviraišką buvo orientuota į sportines veiklas. Sielovados sritis nėra plačiai paplitusi, tačiau vienas tiriamasis teigia, kad ja naudojasi.

Socialinių darbuotojų vaidmuo vertintas nevienareikšmiškai. Analizuojant tiriamųjų pateiktą informaciją, vienas iš išryškėjusių aspektų buvo pagalba namuose. Tiriamasis 1 teigia, kad reikia pagalbos buitiniuose darbuose: *„nu tų paprastų buitinių darbų kitų padaryti, padėti“* (T1). Taip pat Tiriamasis 1 pabrėžia, kad po artimojo savižudybės lieka visa buitis ir kasdienybė: *„visa buitis lieka, visa kasdienybė“* (T1). Tiriamasis 2 dalinasi panašia patirtimi apie pagalbą buityje: *„paprasti buities dalykai“* (T2). Tiriamasis 4 tai pat teigia, kad norėtų, jog socialinis darbuotojas kartais padėtų tvarkytis buityje: *„buityje kartais padėti ten tvarkytis“* (T4). Kitas aspektas išryškėjęs analizuojant tyrimo medžiagą buvo – emocinė pagalba. Tiriamasis 4 teigia, kad paprastas buvimas kartu gali padėti, nes kartais būna sunku: „paprasto pabuvimo (...) nes kartais tai, nu gali būti sunku“ (T4). Tiriamasis 5 pabrėžia, kad emocinė pagalba yra labai svarbi, todėl socialinis darbuotojas galėtų prie to prisidėti: *„gal ir emociškai galėtų padėti, nes tikrai emocinė pagalba yra labai svarbi“* (T5). Dar vienas aspektas yra – nežinomybė apie socialinių darbuotojų galimybes. Tiriamasis 3 teigia, kad socialinis darbuotojas dirba tik su senyvo amžiaus arba negalią turinčiais asmenimis: *„man kažkaip socialinis darbuotojas atrodo tik senukais rūpinasi, neįgaliais“* (T3). Galima teigti, kad pagalba namuose ir emocinė pagalba yra esminiai pagalbos veiksniai, kurių asmenys netekę artimojo dėl savižudybės tikisi iš socialinių darbuotojų. Tačiau nežinomybė ir ribotumas apie pagalbos galimybes gali sutrukdyti asmenims kreiptis pagalbos į socialinius darbuotojus.

Tiriamoji medžiaga atskleidžia, kad socialinis darbuotojas galėtų būti reikšmingas paramos šaltinis netektį išgyvenantiems asmenims. Pasiūlymai socialiniams darbuotojams gali padėti suteikti pagalbą asmenims netekusiems artimojo dėl savižudybės. Informavimas ir konsultavimas yra vienas iš būdų kaip padėti asmenims gedėjimo laikotarpyje. Tiriamasis 1 teigia, kad žmogaus nukreipimas gali padėti išvengti stresinių situacijų: *„iškarto net nukreiptų žmogų, nes va kodėl komplikuojasi tas gedėjimas, nes per ilgai būni stresinėje būsenoje (...)“* (T1). Tiriamasis 4 teigia, kad socialinis darbuotojas galėtų nukreipti gauti kitas paslaugas: *„galėtų nukreipti kažkur“* (T4). Tarpininkavimas ir atstovavimas, yra svarbus aspektas suteikiant pagalbą asmenims gedėjimo laikotarpyje. Tiriamasis 2 teigia, kad viską reikia pasidaryti pačiam, o tai galėtų padėti padaryti socialinis darbuotojas: *„viską pačiam reikia pasidaryt (...) užpildyt formas visas“* (T2). Tiriamasis 3 dalinasi patirtimi apie informacinių technologijų gebėjimų stoką: *„nepajėgia per tuos socialinius tinklus“* (T3). Tiriamasis 4 teigia, kad socialiniai darbuotojai galėtų palydėti į tam tikras veiklas ar grupes, nes tai gali atimti daug jėgų: *„kad ir palydėtų į tai (...) tų jėgų daug atima“* (T4). Pagalba į namus taip pat yra svarbus siūlymas socialiniams darbuotojams. Tiriamasis 1 teigia, kad pagalba namuose po artimojo savižudybės buvo reikalinga: *„namų ruošos darbuose“* (T1). Emocinis palaikymas taip pat išryškėjo kaip svarbus aspektas. Tiriamasis 2 teigia, kad socialiniai darbuotojai galėtų skirti daugiau laiko su asmenimis kurie neteko artimojo dėl savižudybės: *„Tiesiog va kartu užsiimti (...)“* (T2). Tiriamasis 5 dalinasi patirtimi apie pokalbio svarbą: *„Paprastas pokalbis tiesiog, nu jisai padeda“* (T5). Galima teigti, kad asmenys patyrę artimojo savižudybę patiria individualius jausmus ir patirtis. Socialinio darbuotojo pagalbos poreikis ir galimybės yra ribotos, tačiau tiriamųjų siūlymai, toki kaip: informavimas/konsultavimas, tarpininkavimas/atstovavimas, pagalba namuose, emocinis palaikymas – gali padėti artimiesiems gedėjimo laikotarpyje.

Artimojo savižudybė sukelia komplikuotą gedėjimą, kuris gali tęstis ilgiau nei vienerius metus. Po šeimos nario savižudybės dažnai yra jaučiama kaltė, stigma, socialinė izoliacija. Tai sukelia padidėjusį nerimą, tarpusavio santykių sunkumus, ko pasėkoje išauga pačių artimųjų savižudybės rizika. Mokslininkai teigia, kad atpažįstant komplikuotą gedėjimą galima suteikti tinkamą pagalbą asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę.

Socialinės pagalbos galimybės asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę yra ribotos. Psichosocialinės pagalbos komponentai (savitarpio pagalbos grupės, emocinė pagalba per meninę saviraišką, sielovada), gali būti efektyvūs būdai padėti asmenims išvengti socialinės izoliacijos, palengvinti komplikuoto gedėjimo požymius, bei lavinti socialinius įgūdžius. Tačiau empatija ir atvirumas dirbant su asmenimis netekusiais artimojo dėl savižudybės, yra esminis aspektas norint suteikti pagalbą.

Atlikus empirinį tyrimą apie asmenų netekusių artimojo dėl savižudybės pagalbos poreikį ir galimybes galima matyti, kad socialiniai darbuotojai gali padėti informuojant/konsultuojant, tarpininkaujant ir atstovaujant, suteikiant

pagalbą namuose, bei palaikant emociškai. Psichosocialinės pagalbos komponentai padeda artimiesiems nesijausti vieniems, priklausyti tam tikrai bendruomenei, bei gauti tinkamą pagalbą gedėjimo laikotarpyje.

Išvados

1. Savižudybės samprata yra suprantama skirtingais požiūriais. Kiekviena situacija yra individuali, tačiau galima sutikti, kad savižudybė yra veiksmas, dėl kurio asmuo netenka gyvybės. Savižudybės etapai taip pat yra aiškinami įvairiomis teorinėmis perspektyvomis, bet visi mokslininkai sutinka, jog savižudybė yra procesas, kuris vystosi stadijomis pagal individualius asmens bruožus.
2. Artimojo savižudybė sukelia komplikuotą gedėjimą, kuris gali tęstis ilgiau nei vienerius metus. Po šeimos nario savižudybės dažnai yra jaučiama kaltė, stigma, socialinė izoliacija. Tai sukelia padidėjusį nerimą, tarpusavio santykių sunkumus, ko pasėkoje išauga pačių artimųjų savižudybės rizika. Mokslininkai teigia, kad atpažįstant komplikuotą gedėjimą galima suteikti tinkamą pagalbą asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę.
3. Socialinės pagalbos galimybės asmenims, patyrusiems artimojo savižudybę yra ribotos. Psichosocialinės pagalbos komponentai (savitarpio pagalbos grupės, emocinė pagalba per meninę saviraišką, sielovada), gali būti efektyvūs būdai padėti asmenims išvengti socialinės izoliacijos, palengvinti komplikuoto gedėjimo požymius, bei lavinti socialinius įgūdžius. Tačiau empatija ir atvirumas dirbant su asmenimis netekusiais artimojo dėl savižudybės, yra esminis aspektas norint suteikti pagalbą.
4. Atlikus empirinį tyrimą apie asmenų netekusių artimojo dėl savižudybės pagalbos poreikį ir galimybes galima matyti, kad socialiniai darbuotojai gali padėti informuojant/konsultuojant, tarpininkaujant ir atstovaujant, suteikiant pagalbą namuose, bei palaikant emociškai. Psichosocialinės pagalbos komponentai padeda artimiesiems nesijausti vieniems, priklausyti tam tikrai bendruomenei, bei gauti tinkamą pagalbą gedėjimo laikotarpyje.

Literatūra

1. Andriessen, K., Krysinska, K., Rickwood, D., & Pirkis, J. (2020). "It changes your orbit": The impact of suicide and traumatic death on adolescents as experienced by adolescents and parents. *International journal of environmental research and public health, 17*(24), 9356.
2. Chandler, A., Huque, S., Helman, R., Anderson, J., & Yue, E. (2025). Embodiment and space in understandings of suicide and self-harm. In *Routledge Handbook on Spaces of Mental Health and Wellbeing.* Taylor & Francis.
3. David A. Jobes. (2019). *Savižudybių rizikos valdymas.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. De Leo, D., Goodfellow, B., Silverman, M., Berman, A., Mann, J., Arensman, E., ... & Kolves, K. (2021). International study of definitions of English-language terms for suicidal behaviours: a survey exploring preferred terminology. *BMJ open, 11*(2), e043409.
5. Doyle, D. T., Brahm, C. B. R., & Brubaker, J. R. (2024). „ I hate you. I love you. I'm sorry. I miss you." Understanding Online Grief Expression Through Suicide Bereavement Letter-Writing Practices. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction, 8* (CSCW1), 1-27.
6. Eurostat. (2024). *Deaths by suicide in the EU down by 13% in a decade.* Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20240909-1
7. Glad, K. A., Stensland, S., Czajkowski, N. O., Boelen, P. A., & Dyb, G. (2022). The longitudinal association between symptoms of posttraumatic stress and complicated grief: A random intercepts cross-lag analysis. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 14*(3), 386.
8. Higienos institutas. (2024). *Mirties atvejų ir jų priežasčių valstybės registras (2023 metų mirusiųjų skaičius pagal priežastis)*. Prieiga per internetą: https://public.tableau.com/app/profile/aurelija5653/viz/Mirtiesprieasipaiekospriemon_16183214023990/Pradia
9. Yudistira, S. (2025). SOCIAL WORK-LED COUNSELING STRATEGIES WITH LINGUISTIC APPROACHES FOR SUICIDE PREVENTION IN MARGINALIZED COMMUNITIES. *Esteem Journal of English Education Study Programme, 8*(1), 378-390.
10. Jang, J., Park, S. Y., Kim, Y. Y., Kim, E. J., Lee, G., Seo, J., ... & Jeon, H. J. (2022). Risks of suicide among family members of suicide victims: A nationwide sample of South Korea. *Frontiers in psychiatry, 13*, 995834.

11. Karalienė, V., Maniušienė, R., & Lesinskienė, S. (2022). Sveikatinimo intervencijų taikymas šeimos nariui, kurio artimasis turi minčių apie savižudybę, žalojasi ar nusižudė.

12. Klonsky, E. D., Dixon-Luinenburg, T., & May, A. M. (2021). The critical distinction between suicidal ideation and suicide attempts. *World psychiatry, 20*(3), 439.

13. Koraku Korami ir Yinto Eumi. (2024). Teaching method of suicide prevention education for undergraduate social work students: Development of a manual and its feasibility. *Annual Report of the Institute of Human Sciences, Musashino University*., (13), 49-64.

14. Landstad, B. J., Hedlund, M., & Kendall, E. (2022). Practicing in a person-centred environment–self-help groups in psycho-social rehabilitation. *Disability and rehabilitation, 44*(7), 1067-1076.

15. Liaugaudaitė, V., Žemaitienė, N., & Bunevičius, A. (2020). Suicide and depression: epidemiology in Lithuania= Savižudybės ir depresija: epidemiologija Lietuvoje. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija= Biological psychiatry and psychopharmacology. Palanga: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, 2020, t. 22, Nr. 1.*

16. Ludwikowska-Świeboda, K. (2020). Attachment style and experiencing the symptoms of complicated grief after the death of a spouse-preliminary research among widowed women. *Psychiatria i Psychologia Kliniczna (Journal of Psychiatry & Clinical Psychology), 20*(2).

17. Marcinkevičiūtė, M., Vilutytė, L., & Gailienė, D. (2024). Experience of pre-suicidal suffering: insights from suicide attempt survivors. *International journal of qualitative studies on health and well-being, 19*(1), 2370894.

18. Onyeyili, T. S., Nwafor, C. E., Okoye, C. A., Nnadozie, A. O., & Uzoma, C. N. (2025). SUICIDE PREVENTION AND MANAGEMENT AMONG ADOLESCENTS IN NIGERIA: A MULTIDIMENSIONAL APPROACH. *Journal of Theoretical and Empirical Studies in Education, 9*(2), 83-102.

19. PETKUTĖ, E., MAČIULYTĖ, O., & VYŠNIAUSKYTĖ-RIMKIENĖ, J. (2024). *Darbas su grupėmis, teikiant pagalbą suaugusiems ir vaikams.*

20. Putri, A. K., Armstrong, G., & Andriessen, K. (2022). Scoping review protocol to map studies on self-healing practices for suicide loss survivors. *BMJ open, 12*(11), e064993.

21. Romero-Moreno, J. C., Cantero-García, M., Huertes-del Arco, A., Izquierdo-Sotorrío, E., Rueda-Extremera, M., & González-Moreno, J. (2024). Grief Intervention in Suicide Loss Survivors through Cognitive-Behavioral Therapy: A Systematic Review. *Behavioral Sciences, 14*(9), 791.

22. Wyllie, J. M., Robb, K. A., Sandford, D., Etherson, M. E., Belkadi, N., & O'Connor, R. C. (2025). Suicide-related stigma and its relationship with help-seeking, mental health, suicidality and grief: scoping review. *BJPsych Open, 11*(2), e60.

DARBO UŽMOKESČIO APSKAIČIAVIMAS IR APSKAITA

Rasa Rinkevičienė,
Lektorė Aušra Gabrevičienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Darbo užmokestis yra viena svarbiausių ekonominių ir socialinių kategorijų, turinti didelę svarbą tiek darbuotojams, tiek darbdaviams. Darbo užmokestis atspindi atlikto darbo vertę, darbuotojo indėlį bei užtikriną darbuotojų gerovę. Darbo užmokesčio apskaičiavimas yra esminė įmonės finansinės apskaitos dalis, kuri reikalauja tikslumo, teisinių žinių ir atsakomybės. Darbo užmokesčio apskaitoje svarbu dokumentavimas, darbo laiko apskaita, bei darbo užmokesčio sudedamosios dalys – bazinis atlyginimas, priedai, išmokos ir mokesčiai. Tinkamai organizuota darbo užmokesčio apskaita padeda užtikrinti įmonės finansinį skaidrumą, vidaus kontrolę bei darbuotojų pasitikėjimą.

Raktiniai žodžiai: darbo užmokestis, darbo laiko apskaita, darbo užmokesčio apskaičiavimas.

Įvadas

Darbo aktualumas. Darbo užmokesčio apskaita ir apskaičiavimas yra viena iš svarbiausių įmonių finansinės apskaitos sričių, turinti didelę įtaką tiek įmonės veiklai, tiek darbuotojų gerovei. Darbo užmokesčio apskaita priklauso nuo teisės aktų ir mokesčių politikos. Įmonės privalo griežtai laikytis teisinių reikalavimų apskaičiuojant darbo užmokestį. Apskaičiuojant darbo užmokestį, svarbu, tai atlikti atsakingai ir teisingai – be klaidų. Kiekviena padaryta klaida skaičiuojant darbo užmokestį, įmonei gali sukelti teisinių problemų. Tiksliai, sąžiningai apskaičiuotas atlygis darbuotojams – didina darbuotojų lojalumą. Darbo užmokesčio apskaita ir apskaičiavimas yra ypatingai svarbi įmonės finansinės apskaitos sritis, kuri daro įtaką ne tik įmonės finansiniams rezultatams, bet ir darbuotojų gerovei bei darbo rinkos stabilumui. Tikslus bei teisingas darbo užmokesčio apskaičiavimas suteikia įmonei patikimumo bei ilgalaikės sėkmės.

Darbo problema. Prisitaikymas prie reikšmingų darbo užmokesčio apskaitą reglamentuojančių teisės aktų pokyčių.

Darbo tikslas – išanalizuoti darbo užmokesčio apskaitos ir apskaičiavimo teorinius aspektus.

Darbo objektas: darbo užmokesčio apskaičiavimas ir apskaita.

Darbo uždaviniai:

1. Apibrėžti darbo užmokesčio sampratą bei išanalizuoti darbo užmokesčio formas.
2. Išanalizuoti teisės aktuose nustatytus darbo užmokesčio, mokesčių bei socialinio draudimo įmokų apskaičiavimo reikalavimus.
3. Aptarti darbo užmokesčio apskaičiavimo rezultatų registravimo apskaitoje tvarką.

Darbo metodai: mokslinės ir kitos literatūros, teisės normų analizė.

1. Darbo užmokesčio apskaitos teoriniai aspektai

Darbo užmokestis – svarbi ekonominė kategorija, turinti didelę svarbą tiek darbuotojams, tiek darbdaviams. Darbo užmokestis atspindi darbo vertę ir daro įtaką ekonominei gerovei, socialinei lygybei bei darbo rinkos dinamikai.

1.1. Darbo užmokesčio samprata

Darbo užmokestis turi skirtingas sąvokas tokias, kaip atlyginimas, alga, atlygis ar darbo apmokėjimas. Tačiau, visos šios sąvokos turi vienodą reikšmę. Claypool, Janssen bei kiti autoriai (2017), savo straipsnyje, darbo užmokestį apibūdina kaip atlygį, mokamą darbuotojui už atliktą darbą. Darbo užmokesčio sąvoka apima ne tik piniginį atlygį už atliktą darbą, tačiau ir kitus priedus, tokius kaip, premijos, sveikatos draudimas, kompensacija už kuro sunaudojimą

ar telefono sąskaitų kompensacija.

Lietuvoje, atlygis už darbą reglamentuojamas teisės aktais, Darbo kodeksu. Darbo kodeksas nustato minimalų darbo užmokestį (MMA), viršvalandžių apmokėjimą. Atliekant teisės aktų analizę, galima pastebėti, kad skirtingai paaiškinama darbo užmokesčio sąvoka, bet reikšmė yra ta pati. 1 lentelėje pateikiami darbo užmokesčio apibrėžimai rasti pateiktuose teisės aktuose.

1 lentelė. Darbo užmokesčio sąvokos

Teisės aktas	Darbo užmokesčio sąvoka
Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas (DK 139 str.)	Darbo užmokestis – atlyginimas už darbą, darbuotojo atliekamą pagal darbo sutartį.
Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas	Darbo užmokestis – visos išmokos, susijusios su darbo santykiais, įskaitant priedus, priemokas, premijas ir kitas išmokas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės: pagal lentelėje pateiktus teisės aktus ir LR įstatymus

Darbo užmokestis yra svarbus aspektas darbo santykiuose. Jis ne tik įtakoja darbuotojų pragyvenimo lygį, bet ir tiesiogiai veikia jų motyvaciją ir produktyvumą. Pagal užsienio autoriaus Smith (1776) teoriją, darbo užmokestį lemia darbo rinkos pasiūlos ir paklausos jėgos. Yasushi (2014) teigimu, kuo didesnis atlygis už darbą, tuo didesnis darbo našumas.

Darbo užmokestis yra pagrindinis veiksnys darbuotojų gyvenime, nes jis įtakoja jų gyvenimo lygį, socialinę padėtį ir motyvaciją. Taip pat, darbo užmokestis turi didelę įtaką darbo rinkai ir ekonomikai. Danilevičienė (2019) darbo užmokestį apibrėžia, kaip grįžtamąjį ryšį ir naudą už darbo jėgos panaudojimą. Tikslus ir sąžiningas darbo užmokesčio apskaičiavimas ne tik teigiamai veikia darbuotojų lojalumą, darbo kokybę, bet ir padeda išvengti konfliktų darbo vietoje bei teisinių ginčų. Darbo užmokestis turi didelę įtaką socialinei struktūrai ir ekonomikai. Dideli atlyginimai padeda pagerinti žmonių gyvenimo kokybę, sumažina skurdą ir socialinę nelygybę. Tačiau, jei darbo užmokestis yra per mažas, tai gali sukelti socialinių problemų, tokių kaip nusikalstamumas, socialinė įtampa ir emigracija.

Bikienė ir Pučkienė (2012, p. 181) darbo užmokesčio sąvoką įvardija, kaip „bet kokį atlygį įmonės darbuotojui už atliktą darbą.“. Paprastai, darbo užmokestis išreiškiamas pinigais ir gali būti įtakojamas įvairių veiksnių, įskaitant darbo pobūdį, pramonės standartus ir darbuotojo kvalifikaciją. Pagrindiniai darbo užmokesčio komponentai:

- Bazinis atlyginimas – pagrindinė darbo užmokesčio dalis, nustatoma atsižvelgiant į darbuotojo pareigas, patirtį ir kvalifikaciją;
- Pašalpos – papildomos kompensacijos, kurios gali apimti kompensaciją už būsto nuomą, transporto kompensacijos, bei kitos kompensacijos;
- Premijos – rezultatais pagrįsti mokėjimai;
- „Fringe“ išmokos – sveikatos draudimas, pensijų išmokos, bei kitos nepiniginės privilegijos.

Apibendrinant analizuojamus informacijos šaltinius, galima teigti, kad moksliniai bei teisiniai darbo užmokesčio apibrėžimai atskleidžia darbo užmokesčio kompleksiškumą, ekonominių ir socialinių aspektų svarbą, teisinį reguliavimą, darbo rinkos įtaką, motyvacijos elementą, bei socialinės apsaugos aspektus.

1.2. Darbo užmokesčio formos

Darbo užmokesčio forma – konkretus būdas, kuriuo remiamasi apskaičiuojant darbo užmokestį, atsižvelgiama į darbo krūvį, kokybę, bei kitus kriterijus. Šiuolaikinėje darbo rinkoje taikomos įvairios darbo užmokesčio formos, kurios atspindi skirtingus požiūrius į darbuotojų darbo vertinimą. Žaptorius (2015, p. 128) savo knygoje išskiria dvi pagrindines darbo užmokesčio formas: vienetinę ir laikinę. Taip pat, jis pabrėžia, kad „kitos praktikoje taikomos darbo užmokesčio formos dažniausiai yra šių bazinių formų atmainos.“. Taigi, darbo užmokesčio formos pasirinkimas priklauso nuo įmonės specifikos, darbo pobūdžio, darbuotojų poreikių ir įmonės kultūros. Tinkamai parinkta darbo užmokesčio forma padeda pritraukti ir išlaikyti talentingus darbuotojus, didina jų motyvaciją ir darbo našumą, o tai teigiamai veikia įmonės veiklos rezultatus.

Vienetinė darbo užmokesčio forma – tai tokia darbo apmokėjimo sistema, kurioje darbuotojo atlygis tiesiogiai priklauso nuo darbo krūvio, pagamintos produkcijos ar suteiktų paslaugų kiekio. Mačernytė-Panomariovienė (2003, p. 16) savo knygoje teigia, kad vienetinei darbo užmokesčio sistemai taikyti būtinos prielaidos „darbas turi būti vertinamas natūrine išraiška; didelis darbo greitis neturi turėti įtakos atliekamo darbo kokybei; didžiausią įtaką darbo rezultatams turi turėti pats darbuotojas.“. Taigi, galima teigti, kad tokia darbo užmokesčio forma dažniausiai taikoma

gamyboje, statybos sektoriuje, žemės ūkyje, paslaugų srityse, kur darbas vertinamas pagal išdirbį.

Norint apskaičiuoti darbuotojų darbo užmokestį pagal vienetinę darbo formą, galima naudotis formule, kurią pateikia Ivanauskienė (2016, p. 412):

$$W = V \times g \quad (1)$$

Šioje formulėje:
W – vienetinis darbo užmokestis;
V – įkainis už atlikto darbo ir pagamintos produkcijos vienetą;
g – atliktų darbų ar pagamintos produkcijos kiekis.

Laikinė darbo užmokesčio forma – tai tokia darbo užmokesčio sistema, kai darbdavys moka darbuotojui darbo užmokestį už faktiškai dirbtą laiką, nepriklausomai nuo atlikto darbo kiekio ir kokybės. Žaptoriaus (2015, p. 134) teigimu, taikant šią formą „pagrindinis matas yra ne darbuotojo atlikto darbo kiekis, bet dirbtas laikas.“. Tokia darbo užmokesčio forma yra taikoma, kai darbo užmokestis mokamas pagal nustatytus tarifus už faktiškai išdirbtą laiką. Taip pat, tokia forma garantuoja stabilias darbuotojo pajamas, bei yra tinkama, kai neįmanoma išmatuoti, kas darbe yra svarbiau - darbo kokybė ar kiekybė. Dažniausiai taikoma tokiose darbo vietose, kaip administracinėse ar biuro pareigose, valstybės tarnyboje, švietimo, medicinos ir kitose srityse, kur darbo laikas yra svarbesnis už darbo rezultatus.

Norint apskaičiuoti darbuotojų darbo užmokestį pagal laikinę darbo formą, galima naudotis formule, kurią pateikia Ivanauskienė (2016, p. 410):

$$W = At \quad (2)$$

Šioje formulėje:
W – darbo užmokestis;
A – valandinis tarifinis atlyginimas;
t – dirbtų valandų skaičius.

Taipogi, reikia pabrėžti tai, kad prie laikinės darbo užmokesčio formos priskaitoma ir pareiginio atlyginimo sistema.

Apibendrinant analizuojamas darbo užmokesčio formas, galima teigti, kad vienetinė forma yra efektyvi tuo atveju, kai svarbūs yra darbo rezultatai. Tokia forma skatina darbuotojus dirbti greičiau, tačiau dėl to gali nukentėti darbo kokybė. Laikinė forma užtikrina stabilias pajamas ir darbo kokybę, tačiau gali sumažinti motyvaciją dirbti efektyviau. Kiekviena forma turi savo privalumų ir trūkumų, tad įmonės turi pasirinkti tinkamiausią formą atsižvelgdamos į savo specifikaciją ir poreikius.

1.3. Darbo laiko apskaita

Darbo laiko apskaita – tai įstatymų nustatyta tvarka, pagal kurią skaičiuojamas darbuotojų darbo laikas. Darbo laiko apskaita yra procesas, kurį įmonės naudoja darbuotojų dirbtoms valandoms sekti ir valdyti. Tai yra svarbu, siekiant užtikrinti tikslų darbo užmokesčio apskaičiavimą.

LR Darbo kodekso 111 straipsnis darbo laiką apibrėžia, kaip laiką, kurį darbuotojas yra darbdavio žinioje. 31 VAS „Atlygis darbuotojui“ nurodoma, kad darbo laikas yra toks laikas, kai darbuotojas dirba jam pavestą darbą.

Pagal LR Darbo kodekso 111 straipsnį nurodoma, kad į darbo laiką įeina:

- Pasiruošimas darbui darbo numatytoje darbo vietoje;
- Pertraukos (fiziologinės, specialiosios);
- Kelionė iš darbovietės į laikiną darbo vietą;
- Budėjimo laikas;
- Kvalifikacijos tobulinimas;
- Privalomų medicininių apžiūrų laikas;
- Prastovos;
- Nušalinimo nuo darbo laikas (kai darbuotojas privalo laikytis nustatytos tvarkos);
- Kiti darbo teisės normų nustatyti laikai.

Pagal Ivanauskienę (2016, p. 405) į darbo laiką neįskaičiuojamas laikas:

- Pravaikštos;
- Administracijai leidus neatvykimas į darbą;
- Nedarbingumas;

- Pietų, poilsio pertraukos;
- Šventinės dienos, atostogos.

Pagal Darbo kodeksą darbuotojas turi per savaitę išdirbti keturiasdešimt valandų. Jeigu darbuotojas augina mažametį vaiką iki trejų metų, jam priklauso sutrumpinta darbo savaitė, tai yra, trisdešimt dvi valandos per savaitę. Dirbant slenkančiu darbo grafiku, maksimalus išdirbtų valandų skaičius per savaitę negali viršyti keturiasdešimt aštuonių valandų.

Pagal Darbo kodekso 115 str. darbuotojai su darbo grafikais supažindinami ne vėliau, kaip septynios dienos iki darbo grafiko įsigaliojimo. Pagal DK 115 str. 6 dalį, jeigu darbuotojas per ataskaitinį laikotarpį dirbo viršvalandžius, už juos apmokama 1,5 karto daugiau nei įprastai. Viršvalandžių leidžiama išdirbti ne daugiau kaip vienas šimtas aštuoniasdešimt valandų per metus.

Naktinis darbo laikas yra specifinis darbo laiko intervalas, kuris paprastai apima laiką nuo vėlyvo vakaro iki ankstyvo ryto. Pagal DK 117 str. naktinis laikas tai „kalendorinis laikas nuo dvidešimt antros valandos iki šeštos valandos“ (DK 117 str. 1 d.). Už darbą dirbtą nakties laiku mokamas 1,5 karto didesnis valandinis tarifas.

Darbas švenčių dienomis taip pat, numatomas Darbo kodekse. DK 123 str. nurodoma, kad švenčių dienomis galima dirbti tik darbuotojui sutikus, ar „kai dirbama pagal suminę darbo laiko apskaitą“ (DK 123 str. 2 d.). Dirbant švenčių dienomis mokamas 1,5 karto didesnis darbo užmokestis. Darbuotojai, kurie dirba penkias darbo dienas per savaitę, jiems prieš šventinę dieną darbo laikas sutrumpinamas viena valanda.

Darbo laiko apskaita apima visus procesus susijusius su darbuotojų darbo valandų registravimu ir analize. Darbuotojų darbo laikas žymimas darbo laiko apskaitos žiniaraščiuose (DLAŽ). DLAŽ formą patvirtina įmonė – darbdavys. Darbo laikui žymėti DLAŽ skiriamos tris eilutės. Ivanauskienė (2016, p. 406) nurodo, kad pirmoje eilutėje nurodomas faktiškai dirbtas laikas, antroje eilutėje – „laikas, dirbtas esant nukrypimams nuo normalių darbo sąlygų“, trečioje – žymimas neatvykimas į darbą.

Darbo laikas – laikas, kurį darbuotojas praleidžia dirbdamas ir atlikdamas savo pareigas pagal darbo sutartį. Žaptoriaus (2017, p. 144) teigimu, darbo laikas pagrindinis dalykas, kuris nustato darbuotojo nudirbto darbo ir jo darbo užmokesčio dydį.

Apibendrinant, galima teigti, kad darbo laiko apskaita svarbus procesas, padedantis sekti darbuotojo išdirbtą laiką. Tinkama darbo laiko apskaita užtikrina, kad būtų tinkamai apskaičiuotas darbo užmokestis, padeda darbdaviams planuoti išteklius ir tinkamai valdyti darbo krūvį.

1.4. Darbo užmokesčio apskaičiavimas

Darbo užmokesčio apskaičiavimas – tai procesas, kurio metu fiksuojamos ir apskaičiuojamos darbuotojų darbo užmokesčio ir kitų su darbo užmokesčiu susijusių sumų, tokių kaip premijos, atostoginių, ligos išmokos, bei kitos sumos. Teisinga darbo užmokesčio apskaita yra svarbi ne tik darbuotojams, bet ir darbdaviams, kad būtų užtikrintas darbo užmokesčio teisingas apskaičiavimas ir laikomasi teisinių reikalavimų.

Įsidarbinus, iš pat pradžių yra pasirašoma darbo sutartis tarp darbuotojo ir darbdavio. Pagal Subačienę (2015, p. 121) darbo sutartis yra darbuotojo ir darbdavio „susitarimas, kuriuo darbuotojas įsipareigoja dirbti tam tikros profesijos, specialybės, kvalifikacijos darbą, o darbdavys įsipareigoja suteikti darbuotojui sutartyje nustatytą darbą, mokėti darbuotojui sulygtą darbo užmokestį ir užtikrinti darbo sąlygas“.

Darbo sutartyje dažnai būna nurodomas „bruto“ atlyginimas. Pasak Kenton (2025), „bruto“ atlyginimas yra asmens uždirbtas darbo užmokestis neatskaičius mokesčių. Taigi, pasirašant darbo sutartį, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad darbo užmokestis bus nurodomas neatskaičius mokesčių.

Taip pat, labai dažnai girdima sąvoka „neto“ darbo užmokestis. Kenton (2025) „neto“ darbo užmokestį įvardina kaip visą likusią sumą atskaičius mokesčius. Taigi, galima teigti, kad „neto“ darbo užmokestis, tai galutinis darbo užmokestis, kurį darbuotojas gaus į rankas.

Pagal Darbo kodekso 139 str., darbo užmokestį sudaro:

- Bazinis darbo užmokestis;
- Papildomas darbo užmokestis „nustatytas šalių susitarimu ar mokama pagal darbo teisės normas ar darbovietėje taikomą darbo apmokėjimo sistemą“ (DK 139 str. 2 d.);
- Priedai;
- Priemokos „už papildomą darbą ar papildomų pareigų ar užduočių vykdymą“ (DK 139 str. 2 d.);
- Premijos.

Bazinis darbuotojo darbo užmokestis negali būti mažesnis nei minimalus darbo užmokestis (MMA). Nustatant minimalųjį darbo užmokestį remiamasi Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr.131 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio nustatymo mechanizmo tobulinimo“ (1970). Sprendimus dėl minimalaus darbo užmokesčio priima Lietuvos Vyriausybė. Nuo 2025 m. sausio 1 d. Lietuvoje nustatytas minimalus darbo užmokestis 1038 eurai.

Apskaičiuojant „neto“ (atlyginimas „į rankas“) darbo užmokestį, iš „bruto“ darbo užmokesčio yra išskaičiuojami privalomi mokesčiai – gyventojų pajamų mokestis (GPM), valstybinis socialinis draudimas (VSD), privalomas socialinis draudimas (PSD). Taip pat, apskaičiuojant darbo užmokestį, svarbu atsižvelgti į mėnesinį neapmokestinamą dydį (NPD). Kiekvienas darbuotojas turi teisę pasirinkti - taikyti ar netaikyti NPD apskaičiuojant DU. Pasirašant darbo sutartį, darbuotojas pažymi, ar nori, kad būtų jam taikomas NPD ar ne, taip pat, darbo sutartyje būna nurodomi darbo užmokesčio išmokėjimo terminai.

Apibendrinant darbo užmokesčio apskaičiavimo procesą, išsiaiškinome, kad svarbiausi darbo užmokesčio komponentai, tai bazinis atlyginimas, papildomas darbo užmokestis, priedai, priemokos bei premijos. Pagrindiniai atskaitomi mokesčiai gyventojų pajamų mokestis, valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo socialinio draudimo įmokos. Darbo užmokesčio apskaičiavimas yra gana sudėtingas procesas, reikalaujantis atidumo, kad būtų nepažeidžiami Lietuvos Respublikos įstatymai ir teisės aktai.

1.5. Atostoginių ir kitų išmokų apskaičiavimas

Atostoginiai ir kitos išmokos - tai socialinės ir ekonominės žmonių teisės, užtikrinančios jų gerovę. Šios išmokos yra svarbi darbuotojų atlyginimo sudėtinė dalis. Visos išmokos apmokamos remiantis vidutiniu darbo užmokesčiu (VDU). Pagal 31 Verslo Apskaitos Standartą „Atlygis darbuotojui“ iš darbdavio lėšų skiriamos išmokos už kasmetines atostogas, išeitinės išmokos, ligos išmokos, išmokos už papildomą laisvą dieną auginant vaikus, išmokos už prastovas.

Darbo kodekso 130 str. nurodoma, kad atostoginiai, tai darbuotojui mokamas vidutinis darbo užmokestis jo atostogų metu. Darbo kodekso 126str. 2 d. numato, kad darbuotojui turi būti suteikiamos ne mažiau, kaip 20 darbo dienų atostogos. Atostogos, darbuotojo prašymu, gali būti dalinamos į kelias dalis. Darbuotojas, norėdamas išeiti atostogų, turi parašyti atostogų prašymą. Darbuotojas turi teisę pasirinkti norimos trukmės ir norimu laiku atostogas, o darbdavys turi teisę tinkamai suorganizuoti darbo procesą, kad dėl darbuotojo atostogų nenukentėtų įmonės veikla.

Pagal Darbo kodekso 125 str., yra kelios atostogų rūšys:

- Kasmetinės – suteikiamos bent vieną kartą per išdirbtus darbo metus (DK 128 str.);
- Tikslinės (nėštumo ir gimdymo, tėvystės, vaiko priežiūros, mokymosi, kūrybinės, nemokamos) – darbdavys turi užtikrinti, kad darbuotojas po tikslinių atostogų grįš į tokią pačią ar lygiavertę darbo vietą (DK 131 str.);
- Pailgintos, papildomos – tokios atostogos suteikiamos darbuotojams, kurių darbas susijęs su padidinta stresine, emocine įtampa ar profesine rizika (DK 138 str.).

Norint apskaičiuoti atostoginius, pirmiausiai reikėtų apskaičiuoti darbuotojo vidutinį darbo užmokestį (VDU). Vidutinis darbo užmokestis svarbus ne tik atostoginių apskaičiavimui, bet Ivanauskienės (2016, p. 415) teigimu:

- Kompensacijos išmokėjimui už neišnaudotas atostogas;
- Išeitinės išmokos apmokėjimui;
- Darbuotojo sirgtų dienų apmokėjimui;
- Už papildomą laisvą laiką auginant vaikus;
- Už sveikatos tikrinimo laiką;
- Teismui grąžinus darbuotoją į priverstinį darbą.

Pagal LR patvirtintą vidutinio darbo užmokesčio skaičiavimo tvarkos aprašą (2024), apskaičiuojant vidutinį darbo užmokestį, skaičiuojamas trijų paskutinių mėnesių laikotarpio darbo užmokestis. Kai norima apskaičiuoti vidutinį dieninį darbo užmokestį, apskaičiuojame (LR Vyriausybės nutarimas Dėl LR darbo kodekso įgyvendinimo, Nr. 843, 2020):

$$Vidutinis\ d.\ d.\ užmokestis = \frac{skaičiuojamojo\ laikotarpio\ DU}{faktiškai\ dirbtų\ dienų\ skaičius} \quad (3)$$

Atostoginiai išmokami paskutinę darbo dieną prieš atostogas, arba, darbuotojo prašymu, kartu su darbo užmokesčiu.

Ligos pašalpos (išmokos) mokamos kiekvienam apdraustajam darbuotojui susirgus, kuriam yra išduotas nedarbingumo pažymėjimas. LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 14 str. nurodoma, kad ligos išmoka, taip

pat, išmokama, kai yra slaugomas sergantis šeimos narys. Pagal LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos straipsnį „Ligos išmoka (ligos socialinis draudimas)“ (2024) nurodoma, kad asmuo, kuris nori gauti ligos išmoką, privalo būti išdirbęs (turėti socialinio draudimo stažą) 3 mėnesius per paskutinius 12mėnesių.

Už pirmas dvi ligos dienas darbuotojui moka darbdavys, ligos išmoka iš darbdavio turi būti ne mažesnė nei 62,06 procento, bet ne didesnė nei 100 procento vidutinio darbuotojo darbo užmokesčio. Už kitas ligos dienas, darbuotojui apmoka Valstybinio socialinio draudimo fondas. Valstybinio socialinio draudimo fondas ligos išmoką apmoka 62,06 procento nuo vidutinio darbo užmokesčio (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Nedarbingumas ir ligos išmoka

Kas moka	Dydis
1 – 2 dienas moka darbdavys	Nuo 62,06 proc. iki 100 proc. vidutinio darbo užmokesčio
Nuo 3 dienos moka „Sodra“	62,06 proc. nuo atlyginimo „ant popieriaus“

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rekomendacijomis

Išeitinės išmokos yra svarbi socialinės apsaugos dalis, kuri skirta darbuotojams, kurie praranda darbą dėl įvairių priežasčių, tokių kaip restruktūrizacija, darbo sutarties nutraukimas ar įmonės bankrotas. Pagal Teisės vartų straipsnį (2024), išeitinė išmoka, tai pinigų suma išmokama darbuotojui iš darbdavio, nutraukus darbo sutartį.

Taip pat, galimos ir kitokios išmokos, tokios kaip, išmoka už papildomą laisvą dieną auginant vaikus, išmoka už prastovą (kai darbdavys negali laikinai suteikti darbo), kompensacija už nepanaudotas atostogas, komandiruočių išlaidos, materialinės pašalpos.

Apibendrinant, galima teigti, kad atostoginiai ir kitos išmokos yra svarbi darbuotojų atlyginimų dalis. Šios išmokos užtikrina, kad darbuotojai gautų kompensacijas už laiką, kuomet negali dirbti dėl atostogų, ligos ar kitų priežasčių. Apskaičiuojant atostoginius ar kitas išmokas, svarbu, tiksliai išmanyti Lietuvos Respublikos teisės aktus.

1.6. Mokesčiai susiję su darbo santykiais

Mokesčiai susiję su darbo santykiais yra svarbūs tiek darbuotojams, tiek darbdaviams, tiek valstybei. Mokesčiai, išskaičiuojami iš darbuotojų darbo užmokesčio, didina valstybės biudžetą, bei užtikrina darbuotojų socialines garantijas, tokias, kaip sveikatos priežiūra, pensijų sistema ir kt.

Ivanauskienė (2016, p. 426) savo knygoje rašo, kad remiantis mokesčių reglamentais, vykdomaisiais raštais, administracijos nurodymu ir darbuotojo prašymu yra išskaitomi mokesčiai iš darbuotojų atlyginimo.

Lietuvoje iš darbo užmokesčio išskaitomi šie mokesčiai:

- **Gyventojų pajamų mokestis (GPM).** LR Finansų ministerija (2025) nurodo, kad šį mokestį moka kiekvienas pajamas gavęs gyventojas.
- **Valstybinio socialinio draudimo įmokos (VSD).** LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2024) nurodo, kad VSD įmokas moka visi asmenys turintys darbo santykius. VSD įmokų tarifai (žr. 5 lentelę).
- **Privalomojo sveikatos draudimo įmokos (PSD).** Pagal LR Sveikatos draudimo įstatymą (2024 – 07 – 01) PSD įmokos mokamos draudžiamųjų arba jų draudėjų. Pagal 5 lentelę matoma, kad PSD įmokų tarifas yra 6,98 procento.
- **Kiti susiję mokesčiai ir įmokos.** LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2024) nurodo, kad yra mokamos įmokos į garantinį fondą, kuris užtikrina socialines garantijas darbuotojams, kai jų darbdavys tampa nebemokus. Garantinio fondo įmokų tarifas 0,16 procento (žr. 5 lentelę). LR Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas (2013 – 01 – 01) nurodo, kad papildomai galima kaupti pensijai.
- **Darbdavio mokami mokesčiai.** Pagal Sodros pateiktus duomenis (žr. 5 lentelėje) matyti darbdavio mokami 1,77 procento mokami mokesčiai Sodrai. 1,77 procento mokami mokesčiai tuo atveju, jeigu darbdavys su darbuotoju sudaro neterminuotą darbo sutartį. Jeigu sudaroma terminuota darbo sutartis, tuomet darbdavys Sodrai moka 2,49 procento (žr. 5 lentelėje). Sodros (2025) duomenimis, darbdavio mokamų mokesčių dydis priklauso nuo to, kokiai draudėjų grupei priskiriamas draudėjas. Draudėjus sudaro keturios grupės, kurios siejamos su nelaimingais atsitikimais darbe, bei profesinių ligų skaičiumi.

5 lentelė. Asmenų dirbančių pagal darbo sutartį VSD įmokos

Darbo sutarties rūšis	Draudėjas		Apdraustasis			Bendras, %	Bendras su 3 % kaupimu, %
		Socialinio draudimo rūšys, %	Be pensijų kaupimo, %	Su pensijų kaupimu, %	Socialinio draudimo rūšys, %		
Neterminuota	1,77	*Nedarbo – 1,31 *Nelaimingų atsitikimų – 0,14 *Garantinis – 0,16 *Ilgalaikio darbo – 0,16	19,5	22,5	*Pensijų – 8,72 *Ligos – 1,99 *Motinystės – 1,81 *Sveikatos – 6,98	21,27	24,27
Terminuota	2,49	*Nedarbo – 2,03 *Nelaimingų atsitikimų - 0,14 *Garantinis - 0,16 *Ilgalaikio darbo - 0,16	19,5	22,5	*Pensijų - 8,72 *Ligos - 1,99 *Motinystės - 1,81 *Sveikatos - 6,98	21,99	24,99

Šaltinis: Įmokų tarifai, taikomi už samdomus darbuotojus, 2025 m. Sodra. Prieiga per internetą: https://www.sodra.lt/lt/situacijos/imoku-tarifai/imoku-tarifai-taikomi-uz-samdomus-darbuotojus

• **Neapmokestinamų pajamų dydžio lengvata (NPD).** LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 20 str. (2025) nurodo, kad NPD taikomas tik su darbo santykiais susijusioms pajamoms. NPD apskaičiuojamas:

Gyventojui taikytinas mėnesio NPD = 747 – 0,49 × (gyventojo mėnesio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos – 1038)

• **Pagal vykdomuosius raštus išskaitomos sumos.** LR Civilinio proceso kodekso 736 str. (2024 – 07 – 01) nurodo, kad išieškomos sumos gali būti išskaitomos iš darbuotojo darbo užmokesčio.

Apibendrinant, galima teigti, kad mokesčiai, susiję su darbo santykiais, tai itin svarbi tema, turinti įtakos ne tik asmeninėms pajamoms, bet ir visos visuomenės ekonominei gerovei. Tinkamai apskaičiuojami ir mokami mokesčiai užtikrina socialines garantijas ir ekonomikos augimą.

1.7. Darbo užmokesčio dokumentavimas, sintetinė ir analitinė apskaita

Darbo užmokesčio dokumentavimas apima visus tuos procesus ir dokumentus, kurie reikalingi darbo užmokesčio apskaitai ir jos kontrolei. Tai ypatingai svarbu įmonių vidaus kontrolei, bei teisinių reikalavimų laikymuisi.

Jagminas (2020, p. 208) rašo, kad pagrindiniai su darbo užmokesčiu susiję dokumentai yra:

- **Darbo grafikas.** Lietuvos profesinė sąjunga „Solidarumas“ teigia, kad darbo grafikas, pagrindinė priemonė darbui organizuoti. LR Darbo kodekse nurodoma, kad darbo grafiką įmonėje tvirtina administracija, bei, kad su darbo grafiku darbuotojas turi būti supažindintas ne vėliau, kaip septynios dienos iki jo įsigaliojimo.
- **Darbo laiko apskaitos žiniaraštis (DLAŽ).** Jagmino (2020, p. 213) teigimu, darbdavys patvirtina formą, kurioje yra vedama darbo laiko apskaita. LR Darbo kodekso 120 str. nurodoma, kad į DLAŽ turi būti įtraukiami viršvalandžiai, darbo laikas švenčių bei poilsio dienomis, darbo laikas naktį, darbo laikas dirbtas papildomą darbą. DLAŽ sutartiniu žymėjimu pažymimos, darbo dienos, poilsio dienos, atostogos, laisvadieniai, nedarbingumo dienos ir pan.
- **Darbo užmokesčio apskaičiavimo žiniaraštis.** Jagmino (2020, p. 237) teigimu, šiame dokumente apskaičiuojamas visų įmonės darbuotojų darbo užmokestis, visų įstatymų numatytiems mokesčiams apskaičiuoti. Darbo užmokesčio apskaičiavimo žiniaraštyje išskiriamos visos darbo užmokesčio dalys atskirai: pagrindinis darbo užmokestis, atlygis už naktį dirbtas valandas, poilsio ir šventines dienas, atostoginiai, ligos išmokos darbdavio lėšomis, bei kiekvienas iš išskaitomų mokesčių.
- **Asmens sąskaita.** Jagminas (2020, p. 239) rašo, kad „asmens sąskaita naudojama per ataskaitinį laikotarpį konkrečiam darbuotojui apskaičiuotam atlyginimui ir kitoms su darbo santykiais susijusioms išlaidoms, taip pat išskaičiuotiems mokesčiams užfiksuoti“.
- **Atsiskaitymo lapelis.** LR Darbo kodekso 148 str. nurodoma, kad darbdavys privalo ne rečiau kaip kartą per mėnesį darbuotojui pateikti informaciją apie jam priskaičiuotą darbo užmokestį, bei iš jo išskaičiuotus mokesčius.

Apskaičiuojant darbo užmokestį, darbdaviams svarbiausia yra sąnaudos, tad itin svarbu, teisingai sugrupuoti jas. Sąnaudos skirstomos pagal Audito ir apskaitos tarnybos parengtą pavyzdinį sąskaitų planą (2025). Sąnaudas skirstomos (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Su darbo santykiais susijusios sąnaudos

6003 Tiesioginės gamybos išlaidos. Prie šios sąskaitos priskiriamas darbuotojų darbo užmokestis, kurie yra tiesiogiai susiję su dalyvavimu gamybos procese.
6004 Netiesioginės gamybos išlaidos. Prie šios sąskaitos priskiriamas darbuotojų darbo užmokestis, kurie nėra tiesiogiai susiję su dalyvavimu gamybos procese.
6203 Darbuotojų darbo užmokestis ir su juo susijusios sąnaudos. Prie šios sąskaitos priskiriamas darbuotojų darbo užmokestis, kurie dirba prekyboje.
6304 Darbuotojų darbo užmokestis ir su juo susijusios sąnaudos. Prie šios sąskaitos priskiriamas darbuotojų darbo užmokestis, kurie dirba administracijoje.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Audito ir apskaitos tarnybos parengtą pavyzdinį sąskaitų planą (2025)

Pagal pateiktas 31 Verslo Apskaitos Standarto „Atlygis darbuotojui“ metodines rekomendacijas, darbo užmokestį apskaitoje registruojame taip:

1. Priskaitytas darbo užmokestis:
   D 6003 Tiesioginės gamybos išlaidos
   D 6004 Netiesioginės gamybos išlaidos
   D 6203 Darbuotojų darbo užmokestis ir su juo susijusios sąnaudos
   D 6304 Darbuotojų darbo užmokestis ir su juo susijusios sąnaudos
   K 4480 Mokėtinas darbo užmokestis
2. Iš darbo užmokesčio išskaičiuojami mokesčiai:
   D 4480 Mokėtinas darbo užmokestis
   K 4481 Mokėtinas gyventojų pajamų mokestis
   K 4482 Mokėtinos socialinio draudimo įmokos
3. Sumokamas darbo užmokestis, gyventojų pajamų mokestis, socialinio draudimo įmokos:
   D 4480 Mokėtinas darbo užmokestis
   D 4481 Mokėtinas gyventojų pajamų mokestis
   D 4482 Mokėtinos socialinio draudimo įmokos
   K 27 Pinigai

Pagal pateiktus registrus, galima matyti, kad pirmiausiai, mokėtinas darbo užmokestis priskiriamas sąnaudų sąskaitoms, o tik paskiau, išskaitomi mokesčiai.

Audito ir apskaitos tarnybos direktoriaus įsakyme dėl 2-ojo verslo apskaitos standarto „Balansas“ tvirtinimo (2015) nurodoma, kad su darbo santykiais susiję įsipareigojimai, t. y., kai darbo užmokestis yra apskaičiuotas, bet dar neišmokėtas, „Balanse“ rodomas skiltyje „per vienus metus mokėtinos sumos ir kiti trumpalaikiai įsipareigojimai“. Kai darbo užmokestis jau būna išmokėtas, „Balanso“ ataskaitoje ši skiltis lieka tuščia.

Audito ir apskaitos tarnybos direktoriaus įsakyme dėl 3-ojo verslo apskaitos standarto „Pelno (nuostolių) ataskaita“ tvirtinimo (2015) nurodoma, kad straipsnyje „pardavimo savikaina“ bus parodoma tiesiogiai ir netiesiogiai su gamyba susijusių darbuotojų darbo užmokestis (sąskaitų numeriai – 6003, 6004), prekybos darbuotojų darbo užmokestis (sąskaitos numeris – 6203) bus parodomas „pardavimų sąnaudų“ straipsnyje, „bendrųjų ir administracinių sąnaudų“ straipsnyje bus parodomas administracijos darbuotojų darbo užmokestis (sąskaitos numeris – 6304).

Teisingas darbo užmokesčio apskaitos tvarkymas ir apskaičiavimas yra itin svarbus dalykas kiekvienoje įmonėje. Netinkamai apskaičiuotas darbo užmokestis gali sukelti nesutarimus tarp darbuotojo ir darbdavio. Jeigu netinkamai būtų registruojamas darbo užmokestis, tai atsispindėtų Balanse bei Pelno (nuostolių) ataskaitoje, tad būtų klaidingi svarbūs duomenys, bei reali įmonės situacija, taip pat nebūtų tiksli.

Išvados

1. Lietuvos Respublikos įstatymuose, teisės aktuose ir moksliniuose šaltiniuose darbo užmokesčio apibrėžimai šiek tiek skiriasi, tačiau esmė išlieka ta pati – darbo užmokestis – tai atlygis darbuotojui už atliktą darbą ar paslaugas. Darbo užmokestis tai ne tik piniginis atlyginimas už darbą, bet ir įvairūs priedai, premijos, bei kompensacijos.
2. Darbo užmokestį sudaro dvi pagrindinės darbo užmokesčio formos – vienetinė ir laikinė. Vienetinė darbo užmokesčio forma taikoma tuo atveju, kai galima tiksliai nustatyti atlikto darbo kokybę ir kiekį. Laikinė darbo užmokesčio forma suteikia darbuotojams stabilų darbo užmokestį. Taikant šią formą, darbo užmokestis mokamas už faktiškai dirbtą laiką.
3. Darbo laiko apskaita užtikrina tikslų darbuotojų dirbto laiko registravimą, pagal kurį apskaičiuojamas darbo už-

mokestis. Lietuvos Respublikos įstatymai reglamentuoja ne tik įprastą darbo laiką, bet ir tokį laiką kaip - viršvalandžiai, naktį dirbtos valandos, šventinės dienos, už kurį numatomas papildomas darbo užmokesčio tarifas.

4. Darbo užmokestis susideda iš bazinio atlyginimo, priedų, priemokų bei premijų. Kiekviena sudėtinė darbo užmokesčio dalis turi būti apskaičiuojama tiksliai taip, kaip nurodyta Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Visos darbuotojams mokamos išmokos (atostoginiai, ligos išmokos, išeitinės išmokos ir kt.) apskaičiuojamos pagal darbuotojo vidutinį darbo užmokestį. Lietuvoje darbuotojų darbo užmokesčiui taikomi pagrindiniai mokesčiai: gyventojų pajamų mokestis, valstybinio socialinio draudimo įmokos, privalomojo socialinio draudimo įmokos, įmokos į garantinį fondą, papildomas pensijų kaupimas.
5. Darbo užmokesčio dokumentavimas užtikrina tinkamą darbo užmokesčio apskaitą, vidaus kontrolę ir teisinių reikalavimų laikymąsi įmonėje. Darbo užmokesčio apskaitoje svarbu laikytis sąskaitų plano, kuris nustato sąnaudų ir įsipareigojimų grupavimą pagal veiklos sritis. Tinkamai vedama darbo užmokesčio apskaita atsispindi finansinės ataskaitose – balanse, pelno (nuostolių).

Literatūra

1. Bikienė, J. ir Pučkienė, D. (2012). *Buhalterinė apskaita. Teorija ir praktika.* Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
2. Claypool, V., Janssen, H., Kim, D., ir McLaughlin Mitchell, S. (2017). *Determinants of Salary Dispersion among Political Science Faculty: The Differential Effects of Where You Work (Institunional Characteristics) and What You Do (Negotiate and Publish)*. The Profession.
3. Danilevičienė, I. (2019). *Darbo apmokėjimo, užimtumo ir produktyvumo sąveika.* Vilnius: Technika.
4. Ivanauskienė, A. (2016). *Buhalterinė apskaita.* Vilnius: Tyto alba.
5. Yasushi, T. (2014). *A Theory of Wage Determination. A Training Model with Heterogeneous Labour Approach.* US: UMI Dissertation Publishing.
6. Jagminas, V. (2020). *Buhalteriniai dokumentai.* Vilnius: Pačiolis.
7. Kenton, W. (2025). *What is Gross Income? Definition, Formula, Calculation and Example.* Prieiga per internetą: https://www.investopedia.com/terms/g/grossincome.asp
8. *Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas, Nr. XII – 2063*. (2016). Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89/asr
9. *Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo komentaras, Nr. IX – 1007.* (2022). Prieiga per internetą: https://www.infolex.lt/ta/77842
10. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/lt/
11. *Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Nr. XII – 2508*. (2016). Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=89ccbb604a6f11e6b5d09300a16a686c
12. Mačernytė – Panomariovienė, I. (2003). *Apmokėjimas už darbą ir jo užtikrinimas. Mokomasis leidinys*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
13. Smith, A. (1776). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Prieiga per internetą: http://gesd.free.fr/smith76bis.pdf
14. Sodra. Prieiga per internetą: https://www.sodra.lt/
15. Subačienė, R., Budrionytė, R., Kamarauskienė, I. Ir kiti. (2015). *Apskaitos ir audito pagrindai. Vadovėlis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
16. Valstybinė darbo inspekcija. Prieiga per internetą: https://vdi.lrv.lt/lt/?lang=lt
17. Valstybinė mokesčių inspekcija. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/evmi/
18. Verslo Apskaitos Standartai. Prieiga per internetą: https://avnt.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/apskaita-1/verslo-apskaitos-standartai/
19. Žaptorius, J. (2015). *Finansinė apskaita. Vadovėlis*. Vilnius: VGTU leidykla TECHNIKA.

ILGALAIKIO TURTO APSKAITA IR ANALIZĖ UAB „X“

Rita Strelkauskienė,
Lektorė Danguolė Tupčiauskienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Ilgalaikio turto apskaita yra svarbi kiekvienos įmonės finansų valdymo dalis, leidžianti ne tik tiksliai įvertinti turto vertę, bet ir priimti pagrįstus sprendimus dėl jo naudojimo ar atnaujinimo. Tinkama ilgalaikio turto apskaita padeda užtikrinti teisingą finansinių ataskaitų sudarymą, atskleisti įmonės finansinę padėtį bei užtikrinti turto saugumą. Ji taip pat svarbi vadovybei – leidžia planuoti investicijas, vertinti turto nusidėvėjimą bei efektyvumą. Be to, ilgalaikio turto analizė padeda įvertinti įmonės veiklos rezultatus bei nustatyti galimas tobulinimo sritis.

Raktiniai žodžiai: ilgalaikis turtas, apskaita, nusidėvėjimas, analizė.

Įvadas

Temos aktualumas ir naujumas. Ilgalaikis turtas yra vienas svarbiausių įmonės ekonominių išteklių, leidžiantis užtikrinti stabilų veiklos vykdymą ir plėtrą. Jis gali būti tiek materialusis, tiek nematerialusis, tačiau ypatingą reikšmę turi ilgalaikis materialusis turtas, nes jo naudojimo efektyvumas tiesiogiai veikia įmonės veiklos rezultatus. Prie efektyvaus ilgalaikio turto naudojimo prisideda turto planavimas, organizavimas, kontrolė ir analizė, o veiksmingas jo naudojimas, Stupnytska ir kt. (2018) teigimu, leidžia padidinti gamybos apimtis, daro įtaką veiklos rezultatams ir galutiniam įmonės finansiniam rezultatui. Ilgalaikio turto apskaita daro tiesioginę įtaką įmonės finansinei būklei ir nuosavo kapitalo efektyvumui, todėl kaip pažymi Kalashnikov (2018), svarbu tobulinti ilgalaikio turto apskaitos aspektus. Svarbu atkreipti dėmesį, kad net smulkūs netikslumai apskaitoje gali lemti reikšmingus finansinius nuostolius ar iškreiptą įmonės veiklos rezultatų vertinimą (Kalčinskas, Klimaitienė, 2022). Ilgalaikio turto efektyvus valdymas aktualus ne tik įmonės viduje, bet ir išorės suinteresuotiems asmenims – investuotojams, bankams, draudimo bendrovėms. Tai gali lemti palankesnes finansavimo sąlygas, didesnį investuotojų pasitikėjimą ir sėkmingesnę įmonės plėtrą ateityje (Mackevičius ir kt., 2014). Tinkamai valdant ilgalaikį turtą ir laikantis apskaitos principų, įmonės gali užtikrinti realų turto atsinaujinimą, veiklos efektyvumą ir konkurencinį pranašumą rinkoje.

Darbo problema: Finansinių ataskaitų tikslumui ir patikimumui užtikrinti iššūkius kelia ilgalaikio turto finansinės apskaitos vedimas, nes netikslumai pajamuojant turtą, nustatant vertę ar apskaičiuojant nusidėvėjimą gali lemti finansinių duomenų neatitikimus, kurie tiesiogiai veikia įmonės veiklos rezultatus ir sprendimų priėmimą. Be to, apskaitos procesai turi atitikti teisės aktų ir apskaitos standartų reikalavimus, todėl kyla poreikis nuolat tobulinti turto apskaitos metodus, siekiant užtikrinti teisingą ir skaidrią finansinę informaciją.

Darbo tikslas – išanalizuoti UAB „X“ ilgalaikio turto apskaitą.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ilgalaikio turto sampratą, svarbą ir klasifikavimą teoriniu aspektu.
2. Ištirti ilgalaikio turto įsigijimo, registravimo, nusidėvėjimo ir nurašymo procesus bei jų įtaką finansinėms ataskaitoms.
3. Išnagrinėti ilgalaikio turto eksploatacijos, remonto, rekonstrukcijos bei likvidavimo ypatumus ir jų apskaitos aspektus.
4. Ištirti ilgalaikio turto pateikimo finansinėse ataskaitose bei finansinių rodiklių analizės teorinius aspektus.
5. Išanalizuoti UAB „X“ ilgalaikio turto apskaitos ypatumus ir taikomą apskaitos politiką.
6. Atlikti ilgalaikio turto analizę pasirinktoje įmonėje ir pateikti išvadas bei rekomendacijas.

Darbo objektas – ilgalaikio turto apskaita UAB „X“.

Darbo metodai: mokslinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė (sisteminimas, lyginimas, interpreta-

vimas, apibendrinimas), įmonės duomenų analizė ir sintezė, finansinių rodiklių skaičiavimas ir grafinis duomenų vaizdavimas.

Praktinė darbo reikšmė. Darbas yra aktualus ir naudingas buhalteriams, ypatingai pradedantiems, nes jame yra detaliai išskiriama ilgalaikio turto apskaita pagal konkrečias ūkines operacijas. Atlikus papildomus skaičiavimus bei remiantis turimais duomenimis UAB „X“ gali atlikti tęstinę ilgalaikio turto analizę, kuria remiantis galima priimti reikšmingus sprendimus susijusius su ilgalaikiu turtu įmonės veikloje. Tyrimas atskleidžia UAB „X“ silpnąsias puses bei tobulintinas sritis, kurios susiję su ilgalaikio turto sprendimais.

UAB „X“ ilgalaikio turto apskaita ir analizė

Norint tinkamai suprasti UAB „X“ ilgalaikio turto apskaitą ir su ja susijusius sprendimus įmonės veikloje, būtina detaliai išanalizuoti ilgalaikio turto apskaitos principus.

1.1. Tyrimo metodika

Atliekant ilgalaikio turto apskaitos analizę UAB „X“, itin svarbu aiškiai apibrėžti tyrimo kryptį, įtraukiant visus esminius aspektus, susijusius su šio turto apskaita. Siekiant nuoseklumo ir išsamumo, tyrimas buvo vykdomas trimis pagrindiniais etapais: pirmiausia buvo analizuojama mokslinė literatūra bei aktualūs teisės aktai ir finansinės atskaitomybės standartai, antrajame etape gilintasi į ilgalaikio turto buhalterinės apskaitos principus ir jų taikymą įmonėje, o trečiasis etapas apėmė faktinių įmonės ilgalaikio turto duomenų analizę, remiantis finansinėmis ataskaitomis. Tokia tyrimo struktūra leido visapusiškai įvertinti ne tik teorinį pagrindą, bet ir praktinį apskaitos procesų taikymą realioje verslo aplinkoje.

Pirmojo tyrimo etapo metu buvo siekiama išsamiai išnagrinėti teorinius ilgalaikio turto apskaitos pagrindus – analizuoti apskaitos dokumentus, finansinės atskaitomybės standartus ir galiojančius teisės aktus, kurie reglamentuoja ilgalaikio turto apskaitą Lietuvoje. Tai suteikė pagrindą tolimesnei analizei ir leido susiformuoti aiškų supratimą apie norminius reikalavimus. Antrajame etape buvo atlikta UAB „X“ taikomos ilgalaikio turto buhalterinės apskaitos analizė. Praktikos metu įgyta galimybė iš arčiau susipažinti su įmonės apskaitos sistema, naudojamais dokumentais, registravimo ir apskaitos tvarka. Šio etapo metu buvo įvertinta kaip teoriniai principai įgyvendinami praktikoje. Trečiajame etape, remiantis finansinių ataskaitų duomenimis, buvo atlikta ilgalaikio turto duomenų analizė.

Ilgalaikio turto apskaitos analizė buvo atliekama atsižvelgiant į mokslinę literatūrą, apskaitos teoriją bei praktikoje taikomus metodus, o tai užtikrino tyrimo pagrįstumą ir aktualumą. Duomenų rinkimas vyko praktikos įmonėje metu, kurios laikotarpiu buvo sudarytos sąlygos išsamiai susipažinti su buhalterinės apskaitos procesais, analizuoti pirminius apskaitos dokumentus, įvairius apskaitos žurnalus bei finansines ataskaitas. Šie duomenys buvo esminiai tolimesnei analizei. Duomenų apdorojimas buvo atliekamas naudojant

„Microsoft Excel“ programą. Tyrimo duomenys buvo analizuojami ne tik kiekybiškai, bet ir interpretuojami, remiantis jų turiniu ir kontekstu.

Galutinėje tyrimo dalyje pateikiami rezultatai buvo vizualizuojami grafine forma – lentelėmis bei diagramomis, kurios padėjo lengviau suprasti pateiktą informaciją. Analizės metu buvo siekiama ne tik apžvelgti skaitinius duomenis, bet ir iš jų daryti apibendrinimus bei pateikti pagrįstas išvadas apie UAB „X“ ilgalaikio turto apskaitos būklę bei galimus tobulinimo aspektus.

1.2. Įmonės pristatymas

Uždaroji akcinė bendrovė „X“ įsteigta ir įregistruota 2003 m. Pagrindinė įmonės veiklos kryptis – nekilnojamojo turto plėtra ir pardavimas; nuosavo nekilnojamojo turto pirkimas ir pardavimas; nekilnojamojo turto priklausančio nuosavybės ar kita teise išnuomojimas; nekilnojamojo turto agentūros; nekilnojamojo turto tvarkyba už atlygį arba pagal sutartį; rinkos tyrimas ir viešosios nuomonės apklausa; konsultacinė verslo ir valdymo veikla; kontroliuojančių bendrovių vadybinė veikla; reklama; transporto nuomos veikla.

Bendrovės finansiniai metai trunka 12 mėnesių. Bendrovės finansiniai metai prasideda sausio 1 d. ir baigiasi gruodžio 31 d. Bendrovės apskaita tvarkoma dvejybiniu įrašu.

Bendrovėje apskaita tvarkoma ir apskaitos dokumentai surašomi naudojant Lietuvos Respublikos piniginį vienetą – eurą, o prireikus – ir eurą, ir užsienio valiutą. Ūkiniai įvykiai ir ūkinės operacijos, kurių buvimas ir atlikimas ar rezultatų įforminimas LR teisės aktų nustatyta tvarka susijęs su užsienio valiuta, apskaitoje perskaičiuojami į eurus pagal

Lietuvos banko nustatytą užsienio valiutos santykį, galiojantį ūkinio įvykio arba ūkinės operacijos atlikimo dieną

Visos ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai pagrįsti apskaitos dokumentais. Apskaitos dokumentai surašomi ūkinės operacijos ir ūkinio įvykio metu arba jiems pasibaigus ar įvykus. Ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai, kurie negali būti pagrįsti apskaitos dokumentais, pagrindžiami su jais susijusių ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių apskaitos dokumentais.

Įvairiuose apskaitos dokumentuose užfiksuoti duomenys kaupiami ir sisteminami specialiuose finansinės apskaitos registruose (ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių suvestinėse). Apskaitos registruose ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių duomenys užregistruojami ūkinės operacijos arba ūkinio įvykio dieną arba iškart po to, kai yra galimybė tai padaryti.

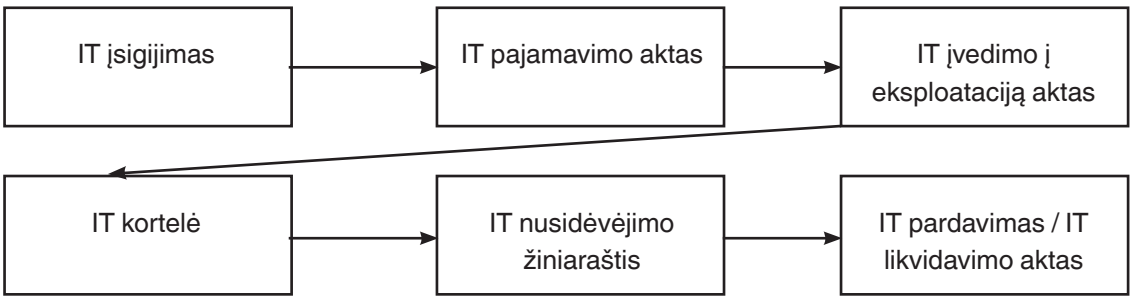
Įrašai apskaitos registruose daromi tik pagal apskaitos dokumentus, turinčius nurodytus rekvizitus, išskyrus apskaitos dokumentus, gautus iš užsienio subjektų. Pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, siekiant teisingai pripažinti visas pajamas bei sąnaudas ir tiksliai įvertinti turtą bei įsipareigojimus, atliekami sąskaitų tikslinimai (koregavimai). Visi koregavimai, susiję su tikslaus bendrovės pajamų ir sąnaudų dydžio nustatymu bei turto, kuriuo disponuoja bendrovė, įvertinimu arba įsipareigojimų patikslinimu, turi būti atlikti iki sekančio ataskaitinio laikotarpio kovo 1 d.

Bendrovės buhalterinė apskaita tvarkoma naudojant kompiuterinę apskaitos programą „Debetas". Kadangi apskaita tvarkoma kompiuterinės programos pagalba, jokie pinigų gavimo, pirkimų ar pardavimų skolon registrai, taip pat analitinės atsargų kortelės nėra vedamos. Minėtą informaciją galima gauti pasirinkus reikiamas ataskaitas iš kompiuterinės apskaitos programos. Pasirašyti, sunumeruoti ir įrišti registrai saugomi vadovo nustatyta apskaitos dokumentų ir registrų saugojimo tvarka ir terminais įmonės buhalterijoje. Įmonėje už dokumentų ir registrų saugojimą paskirtas atsakingas buhalteris.

1.3. UAB „X" ilgalaikio turto apskaita

UAB „X" savo veikloje naudoja įvairių rūšių ilgalaikį turtą, kurį sudaro tiek materialusis, tiek nematerialusis turtas. Materialųjį ilgalaikį turtą sudaro žemė, pastatai ir statiniai, transporto priemonės, kita įranga, prietaisai bei įrengimai. Nematerialusis turtas apima programinę įrangą, kuri naudojama įmonės veiklos organizavimui ir valdymui. Visas ilgalaikis turtas įmonėje yra apskaitomas vadovaujantis galiojančiais Lietuvos Respublikos teisės aktais, Verslo apskaitos standartais bei įmonės vidaus apskaitos politika.

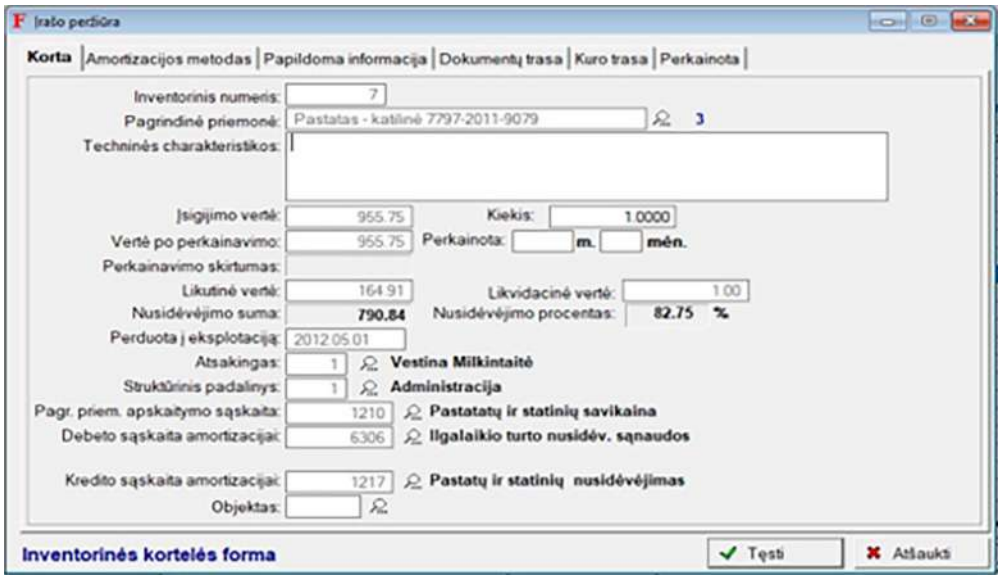
UAB „X" ilgalaikio turto apskaita grindžiama teisės aktais pagrįsta dokumentų apyvarta, kuri apima visus ilgalaikio turto gyvavimo ciklo etapus – nuo įsigijimo iki nurašymo. Dokumentacijos valdymas šiuo atveju atlieka itin svarbų vaidmenį, užtikrinant apskaitos teisingumą, kontrolę bei informacijos patikimumą. Siekiant užtikrinti ilgalaikio turto judėjimo skaidrumą, įmonėje naudojama dokumentų eiga yra schematiškai vaizduojama 1 paveiksle – „UAB „X" ilgalaikio turto apskaitos dokumentų judėjimo schema". Ši schema atspindi visų svarbiausių dokumentų tarpusavio sąsajas ir jų kelią nuo pirminių dokumentų iki duomenų registravimo apskaitos sistemoje.

1 pav. UAB „X" ilgalaikio turto apskaitos dokumentų judėjimo schema

Pirmasis etapas prasideda nuo turto įsigijimo, kuris pagrindžiamas pirkimo–pardavimo sutartimi arba PVM sąskaita faktūra. Šie dokumentai laikomi pagrindiniais įsigijimo šaltiniais, kadangi jie patvirtina turto įsigijimo faktą, datą, tiekėją, finansines sąlygas, taip pat nurodo įsigyto turto rūšį ir kiekį. Remiantis šiais dokumentais, inicijuojamas kitas dokumentinis žingsnis – ilgalaikio turto pajamavimo aktas. Pajamavimo aktas yra sudaromas turto perėmimo momentu, jame nurodomas konkretus turtinis vienetas, jo techninė būklė, turto priskyrimas konkrečiam struktūriniam padaliniui bei asmeniui, kuris bus atsakingas už turto naudojimą. Šis aktas yra būtinas, kad turtas būtų įtrauktas į įmonės buhalterinę apskaitą ir galėtų būti laikomas įmonės valdomu turtu. Remiantis pajamavimo aktu, sudaromas turto įvedimo į eksploataciją aktas, kuriuo fiksuojamas momentas, nuo kurio turtas pradeda būti naudojamas įmonės veikloje. Tai taip pat žymi momentą, nuo kurio pradedamas skaičiuoti nusidėvėjimas. Į aktą įrašomi tokie duomenys kaip turto eksploatacijos pradžios data, planuojamas naudojimo laikotarpis, atsakingas asmuo bei komi-

sijos, pasirašančios aktą, nariai. Šio dokumento paskirtis – užtikrinti, kad turtas faktiškai pradėjo būti naudojamas ir teikti ekonominę naudą. Gavus turto įvedimo į eksploataciją aktą, buhalterijos skyriuje sudaroma ilgalaikio turto apskaitos kortelė, kurioje sisteminami esminiai kiekvieno ilgalaikio turto vieneto duomenys. Kortelėje registruojama informacija apie įsigijimo datą, pradinę vertę, nusidėvėjimo normą, nusidėvėjimo metodą, naudingo tarnavimo laikotarpį, turto buvimo vietą, atsakingą asmenį bei visus vėlesnius pakeitimus (remontus, rekonstrukcijas, perleidimus ar nurašymus). Kortelės yra pagrindinis analitinės apskaitos dokumentas, leidžiantis atsekti kiekvieno turto vieneto būklę viso jo naudojimo laikotarpiu. Detalesnė informacija apie įsigyjamą IMT nurodoma analitinėse ilgalaikio turto apskaitos kortelėse (žr. 2 pav.).

2 pav. UAB „X“ ilgalaikio turto apskaitos kortelė

2 paveiksle pateikta ilgalaikio turto apskaitos kortelė yra vienas iš pagrindinių analitinės apskaitos dokumentų, skirtų detaliam kiekvieno ilgalaikio turto objekto stebėjimui. Ši kortelė sudaroma buhalterijos skyriuje gavus visus pirminius dokumentus, pagrindžiančius turto įsigijimą ir perdavimą eksploatuoti. Jos pagrindinė funkcija – užtikrinti visapusišką ir sistemingą informacijos kaupimą apie kiekvieną konkretų turtinį vienetą per visą jo eksploatacijos laikotarpį. Kiekvienai kortelei suteikiamas unikalus apskaitos numeris, leidžiantis aiškiai identifikuoti konkretų ilgalaikio turto objektą apskaitos sistemoje. Kortelėje registruojami šie pagrindiniai duomenys: turto pavadinimas, turto grupė (pvz., pastatai, transporto priemonės, įranga), įsigijimo data, įsigijimo vertė, likvidacinė vertė, naudingo tarnavimo laikotarpis, nusidėvėjimo metodas, priskirta buhalterinė sąskaita, turto buvimo vieta bei atsakingas asmuo. Papildomai gali būti nurodomi duomenys apie turto tiekėją, dokumento pagrindą (pvz., sąskaita faktūra ar sutartis), turto techniniai parametrai, eksploatacijos pradžios data ir kita reikšminga informacija. Kortelėje taip pat fiksuojami visi reikšmingi turto pokyčiai: rekonstrukcijos, kapitalinio remonto darbai, perleidimas kitam padaliniui ar darbuotojui, laikinas nenaudojimas, nurašymas ar likvidavimas. Kiekvienas pokytis pažymimas su konkrečia data ir dokumento pagrindu. Tokiu būdu ši apskaitos kortelė veikia ne tik kaip pirminis duomenų registravimo dokumentas, bet ir kaip ilgalaikio stebėjimo įrankis, leidžiantis atsekti turto vertės pokyčius ir jo būklę per visą naudingo tarnavimo laikotarpį. Ilgalaikio turto apskaitos kortelės pildomos elektroninėje buhalterinės apskaitos sistemoje. Elektroninis formatas įgalina efektyvesnį duomenų valdymą, operatyvų pokyčių registravimą ir duomenų integravimą į kitas apskaitos ataskaitas. Kortelės yra periodiškai tikrinamos, o inventorizacijos metu jos lyginamos su faktiniu turto kiekiu bei būkle. Svarbu pažymėti, kad kiekvienos kortelės duomenys yra neatsiejami nuo finansinių ataskaitų rengimo – sukaupti nusidėvėjimo duomenys, pradinės ir likutinės vertės bei apskaitos sąskaitų informacija yra perkeliamas į balansą, pelno (nuostolių) ataskaitą ir kitus finansinės apskaitos dokumentus. Tokiu būdu užtikrinamas duomenų tęstinumas, patikimumas ir atsekamumas. Apibendrinant galima teigti, kad 2 paveiksle vaizduojama ilgalaikio turto apskaitos kortelė atlieka esminę funkciją ne tik registruojant turto duomenis, bet ir stebint visus jo pokyčius, leidžiančius priimti pagrįstus sprendimus dėl turto valdymo, priežiūros ar nurašymo.

Kartu su apskaitos kortele formuojamas ir ilgalaikio turto registracijos žurnalas (knyga), kuriame chronologine tvarka įrašomi visi naujai apskaiton įtraukti ilgalaikio turto vienetai. Šis registras apima informaciją apie įsigijimo datą, dokumento numerį, buhalterinę sąskaitą, pradinę vertę, likutinę vertę, sukauptą nusidėvėjimą, bei nurodo bet kokius esminius pasikeitimus, susijusius su turtu. Periodiškai atliekama ir ilgalaikio turto inventorizacija, kurios metu tikrinamas faktinis turto egzistavimas ir jo atitikimas apskaitos duomenims. Inventorizacijos metu užpildomas ilga-

laikio turto inventorizacijos aktas, kuriame nurodomi faktiniai turto kiekiai ir vertės. Nustačius neatitikimų, priimami sprendimai dėl korekcijų, nurašymų ar kitų veiksmų. Visa dokumentacija, pavaizduota 3 pav. schemoje, vėliau panaudojama formuojant ilgalaikio turto nusidėvėjimo žiniaraštį. Jame kiekvienam turtui apskaičiuojamas nusidėvėjimas pagal nustatytą metodą ir normą. Šis žiniaraštis tampa pagrindu įrašų formavimui bendrosios apskaitos žurnaluose ir galiausiai pateikimui finansinėse ataskaitose.

Apibendrinant, 3 pav. atvaizduojama dokumentų judėjimo seka atskleidžia aiškią, nuoseklią ir standartizuotą ilgalaikio turto apskaitos sistemą įmonėje. Ji užtikrina skaidrų ir pagrįstą turto apskaitos procesą, leidžia kontroliuoti turtą visais jo gyvavimo etapais bei užtikrina, kad finansinėse ataskaitose pateikiama informacija būtų tiksli ir atitinkanti realią situaciją.

Ilgalaikio materialiojo turto apskaita UAB „X“ grindžiama įsigijimo (arba pasigaminimo) savikainos principu, kaip tai numatyta Lietuvos Respublikos buhalterinę apskaitą reglamentuojančiuose teisės aktuose bei 2024 m. sausio 1 d. įsigaliojusiuose Finansinės apskaitos standartuose (FAS). Vadovaujantis šiais standartais, turtas apskaitoje pripažįstamas įsigijimo savikaina, kuri apima ne tik tiesioginę pirkimo kainą, bet ir visas papildomas išlaidas, būtinas turto paruošimui naudoti pagal numatytą paskirtį. Įsigijimo savikainą gali sudaryti transportavimo, montavimo, draudimo, muitų bei kitos išlaidos, kurios yra būtinos tam, kad turtas būtų tinkamas eksploatacijai. Tokiu būdu užtikrinamas realus ir pagrįstas turto vertės atvaizdavimas apskaitoje. Įsigytas ar pasigamintas turtas apskaitoje registruojamas kaip ilgalaikis turtas tik tuo atveju, jei jis atitinka FAS nustatytus kriterijus – tikimasi, kad jis įmonei teiks ekonominę naudą ilgiau nei vienerius metus ir jo įsigijimo (arba savikainos) vertė viršija nustatytą minimalią ribą. Finansinėse ataskaitose ilgalaikis turtas pateikiamas balansine verte, kuri apskaičiuojama iš pradinės įsigijimo savikainos atėmus sukauptą nusidėvėjimą bei turto vertės sumažėjimą, jei toks buvo pripažintas. Jeigu ilgalaikis turtas buvo rekonstruotas arba kapitališkai suremontuotas, atitinkamos išlaidos, jeigu jos atitinka kapitalizavimo kriterijus, yra pridedamos prie turto įsigijimo savikainos, taip padidinant balansinę vertę. Tokios išlaidos taip pat daro įtaką nusidėvėjimo skaičiavimui – atnaujinta vertė paskirstoma likusiam arba naujai nustatytam naudingo tarnavimo laikotarpiui. Tokiu būdu įsigijimo savikainos principas užtikrina, kad apskaitoje būtų pateikta ne tik objektyvi informacija apie įmonės turto vertę, bet ir sukuriamas pagrindas tiksliam turto nusidėvėjimo bei jo vertės sumažėjimo apskaičiavimui ir atspindėjimui finansinėse ataskaitose. Šis metodas laikomas vienu iš konservatyviausių ir labiausiai atitinkančių atsargumo principą, kuriuo vadovaujamasi finansinėje apskaitoje.

Ilgalaikio materialiojo turto apskaitai UAB „X“ taikoma 12 klasės sąskaita „Materialusis turtas“, kuri detalizuojama pagal turto rūšis. Detalizavimas leidžia tiksliai atspindėti skirtingų turto grupių įsigijimo vertes bei vykdyti jų kontrolę. Pagrindinės naudojamos sąskaitos yra šios:

1200 – Žemės įsigijimo savikaina;

1210 – Pastatų ir statinių įsigijimo savikaina; 1230 – Transporto priemonių įsigijimo savikaina;

1240 – Kitų įrenginių ir prietaisų įsigijimo savikaina.

Įsigijus ilgalaikį materialųjį turtą, pirmiausia apskaitoje registruojama skola tiekėjui. Tik po to, kai įvykdomas apmokėjimas, registruojamas piniginių lėšų judėjimas. Tipinis ūkinių operacijų korespondencinis įrašas atrodytų taip:

D 12 Ilgalaikis materialusis turtas D 2441 Gautinas PVM

K 4430 Skolos tiekėjams

Vėliau, įvykdžius atsiskaitymą:

D 4430 Skolos tiekėjams

K 271 Banko sąskaita

Tuo atveju, jei ilgalaikis turtas perkamas per atskaitingą asmenį, naudojama sąskaita 2445 „Atskaitingi asmenys“:

D 1240 Kita įranga ir prietaisai

D 2441 Gautinas PVM

K 2445 Atskaitingi asmenys

Ilgalaikio materialiojo turto eksploatavimo išlaidų paskirtis – užtikrinti tikėtinos ekonominės naudos gavimą iš turto naudojimo. Todėl šios išlaidos, priklausomai nuo jų pobūdžio, priskiriamos einamojo laikotarpio veiklos sąnaudoms arba teikiamų paslaugų savikainai. Su paslaugų teikimu susijusio ilgalaikio materialiojo turto (pavyzdžiui, gamybos įrenginių) eksploatacijos išlaidos įtraukiamos į sąnaudas, sudarančias tiesioginę paslaugų savikainą. Įprastoms eksploatacinėms išlaidoms priskiriami mokesčiai už komunalines paslaugas (vanduo, elektra, dujos, šildymas, kanalizacija, šiukšlių išvežimas), įmonės teritorijos priežiūros išlaidos, transporto priemonių sunaudoto kuro, tepalų, padangų, filtrų, plovimo paslaugų ir medžiagų įsigijimas. Šios išlaidos apskaitoje registruojamos taip:

D 6301 Remonto ir eksploatacijos sąnaudos

D 2441 Gautinas PVM

K 4430 Skolos tiekėjams

UAB „X“ taip pat šioje sąskaitoje – 6301 Remonto ir eksploatacijos sąnaudos – apskaito transporto priemonių, įrengimų ir kitų ilgalaikio turto objektų remonto darbus. Remonto ir rekonstrukcijos darbų apskaita įmonėje atliekama atsižvelgiant į šių darbų rezultatą – ar jie turi įtakos turto vertei ir naudingo tarnavimo laikotarpiui. Apskaitoje taikomos šios nuostatos: Jei dėl rekonstravimo ar remonto pailgėja turto naudingo tarnavimo laikas ir pagerėja naudingosios savybės, šių darbų vertė kapitalizuojama – pridedama prie turto įsigijimo savikainos. Taip pat patikslinamas turto naudojimo laikotarpis, o likutinė vertė nudėvima per naują laikotarpį nuo kito mėnesio:

D 1210 / 1230 / 1240

K 4430 Skolos tiekėjams

Vėliau apmokėjimas:

D 4430 Skolos tiekėjams

K 271 Sąskaitos bankuose

Kai pagerinamos tik turto savybės, bet eksploatacijos laikotarpis nesikeičia, darbų suma taip pat pridedama prie turto vertės ir nudėvima per likusį laikotarpį:

D 1210 / 1230 / 1240

K 4430 Skolos tiekėjams

Kai pailgėja tik turto naudingo naudojimo laikotarpis (be savybių pagerinimo) – kapitalizuojama analogiškai, o naudingo naudojimo laikotarpis tikslinamas:

D 1210 / 1230 / 1240

K 4430 Skolos tiekėjams

Kai nei eksploatavimo laikotarpis, nei savybės nesikeičia, šių darbų vertė nepridedama prie turto vertės, o pripažįstama ataskaitinio laikotarpio sąnaudomis:

D 6301 Remonto ir eksploatacijos sąnaudos

K 4430 Skolos tiekėjams

Jei remonto išlaidas padengia draudimo bendrovė arba trečioji šalis, išmokėta kompensacija įtraukiama į pajamas ar mažina sąnaudas, priklausomai nuo dydžio:

Jei kompensacija neviršija išlaidų:

D 2431 Gauta kompensacija

K 6301 Remonto ir eksploatacijos sąnaudos

Jei kompensacija viršija išlaidas:

D 2431 Gauta kompensacija

K 6301 Remonto ir eksploatacijos sąnaudos

K 5401 Kitos veiklos pajamos

Toks detalus remonto ir rekonstrukcijos klasifikavimas leidžia tiksliai priskirti kiekvieną sąnaudų ar kapitalizavimo atvejį konkrečiai turto apskaitos situacijai. Tai užtikrina, kad finansinė atskaitomybė tiksliai atspindėtų realias turto eksploatacijos sąnaudas, turto vertės pokyčius ir atitiktų Finansinės apskaitos standartų reikalavimus.

UAB „X“ taikoma ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo apskaita paremta riboto naudojimo laiko principu. Įmonėje kiekvienai turto grupei yra nustatyti konkretūs naudingo tarnavimo laikotarpiai, kurie atitinka įmonės apskaitos politiką bei ekonominę turto paskirtį. Naudingo tarnavimo laikotarpiai, taikomi UAB „X“, yra šie:

- pastatai ir statiniai – 20;
- mašinos ir įrengimai- 3;
- transporto priemonės – 3-7;
- kitas materialus turtas – 3-5 metai.

Ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo apskaičiavimui UAB „X“ taiko tiesiogiai proporcingą (tiesinį) metodą. Tai reiškia, kad turto vertė yra tolygiai paskirstoma per visą nustatytą naudingo tarnavimo laikotarpį. Šis metodas yra paprastas, aiškus ir plačiai taikomas praktikoje, nes atitinka pastovų turto naudojimo pobūdį. Pagal šį metodą, kiekvienais metais apskaitoje registruojama vienoda nusidėvėjimo suma, kuri atspindi atitinkamos turto vertės dalies sumažėjimą. Įmonėje nustatyta ilgalaikio materialiojo turto likvidacinė vertė – 1 euras. Tai yra minimali suma, kuri apskaitoje lieka pasibaigus visam naudingo tarnavimo laikotarpiui, jeigu turtas nėra likviduotas ar nurašytas. Likvidacinė vertė taikoma skaičiuojant galutinę nusidėvėjimo sumą, t. y. turtas nudėvimas iki įsigijimo vertės, atėmus 1 eurą. Nusidėvėjimo skaičiavimo duomenys yra sisteminami ir fiksuojami ilgalaikio turto nusidėvėjimo žiniaraštyje (žr. 3 pav.), kuris yra pagrindinis vidaus dokumentas, leidžiantis nustatyti kiekvieno ilgalaikio turto vieneto sukauptą

nusidėvėjimą per konkretų ataskaitinį laikotarpį. Šiame žiniaraštyje pateikiama informacija apie turto pavadinimą, įsigijimo datą, įsigijimo vertę, naudingo tarnavimo laikotarpį, taikomą nusidėvėjimo normą bei sukauptą nusidėvėjimą. Tokia forma leidžia ne tik tiksliai apskaičiuoti nusidėvėjimo sąnaudas, bet ir kontroliuoti turto vertės pokyčius per laiką.

AMORTIZACIJOS APYVARTA

nuo 2024.10.01 iki 2024.10.31

Sąskaita		Likutis laikotarpio pradžiai	Amortizacija per		Perkelta per		Nurašyta per		Likutis laikotarpio pabaigai
Numeris	Pavadinimas		laikotarpį	metus	laikotarpį	metus	laikotarpį	metus	
12517	Pastatų nusidėvėjimas								
1118	Pletros darbų amortizacija (-)								
1128	Prestižo amortizacija (-)								
1138	Programinės įrangos amortizacija	764.70	5.62	56.20					770.32
1148	Patentų, licencijų amortizacija (-)								
1158	Kt. nemat. turto amortizacija								
1217	Pastatų ir statinių nusidėvėjimas	785.54	5.30	537.30				64218.12	790.84
1227	Mašinų ir įrangos nusidėvėjimas	425.25	20.25	202.50					445.50
1237	Transporto priemonių nusidėvėjima	66476.03	3743.59	35614.80					70219.62
1247	Kitų įrenginių nusidėvėjimas	5099.28	22.70	113.50					5121.98
1277	Turto valdymo nuos. nusidėvėjimas								
1287	Centr.valdomo turto nusidėvėjimas								
	IŠ VISO:	73550.80	3797.46	36524.30				64218.12	77348.26

Buhalteris _____ (parašas) _____ (Vardas Pavardė)

3 pav. UAB „X“ ilgalaikio turto nusidėvėjimo žiniaraštis

Ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąnaudos apskaitoje registruojamos remiantis detalia nusidėvėjimo suvestine (žr. 4 pav.), kurioje kiekvienas turtinis vienetas yra susiejamas su atitinkama buhalterine sąskaita pagal turto rūšį ir paskirtį. Tai leidžia užtikrinti ne tik apskaitos tikslumą, bet ir finansinės informacijos atsekamumą, kai duomenys išskaidomi į atskiras sąnaudų grupes.

Sąskaita	Pavadinimas		Nusidėvėjimo suma
6306	Ilgalaikio turto nusidėv. sąnaudos		35983.80
	D 6306	K 1217	53.00
	D 6306	K 1227	202.50
	D 6306	K 1237	35614.80
	D 6306	K 1247	113.50
6307	Nematerial.turto amortizac.sąnaudos		56.20
	D 6307	K 1138	56.20

4 pav. UAB „X“ ilgalaikio turto nusidėvėjimo detalizacija

Apskaičiuotos nusidėvėjimo sumos įforminamos buhalterine pažyma, kuri yra privalomas dokumentas, pagrindžiantis apskaitos įrašus. Pagal ją formuojamas korespondencinis įrašas, dažniausiai:

D 6306 Nusidėvėjimo sąnaudos (arba kita atitinkama sąnaudų sąskaita)

K 12X7 Sukauptas nusidėvėjimas

Tokiu būdu nusidėvėjimo suma ne tik mažina turto balansinę vertę, bet ir pripažįstama ataskaitinio laikotarpio sąnaudomis, taip tiesiogiai paveikdama įmonės pelno (nuostolių) rezultatą.

Apibendrinant galima teigti, kad UAB „X“ nusidėvėjimo apskaita grindžiama aiškiai reglamentuotu vidiniu reglamentu, taikant teisės aktuose nustatytus principus ir laikantis sisteminės apskaitos logikos. Detalūs žiniaraščiai, aiškiai apibrėžti naudingo tarnavimo laikotarpiai bei dokumentuota pažymų sistema leidžia užtikrinti patikimą ilgalaikio turto vertės mažėjimo apskaitą ir jos atspindėjimą finansinėse ataskaitose.

UAB „X“ ilgalaikio nematerialiojo turto apskaita organizuojama vadovaujantis Finansinės apskaitos standartais (FAS) bei įmonės vidaus apskaitos politika. Ilgalaikis nematerialusis turtas pripažįstamas turtu tik tada, kai tikėtina, kad įmonė gaus iš jo ekonominės naudos ateityje, ir kai galima patikimai nustatyti jo įsigijimo vertę. Įmonėje nematerialusis turtas apskaitoje registruojamas įsigijimo verte, kuri vėliau apskaičiuojant balansinę vertę sumažinama sukauptos amortizacijos suma. UAB „X“ taiko tiesiogiai proporcingą (tiesinį) amortizacijos metodą, pagal kurį nematerialiojo turto įsigijimo vertė tolygiai paskirstoma per numatytą ekonominio naudingumo laikotarpį. Šis metodas užtikrina nuoseklų ir prognozuojamą išlaidų paskirstymą per laiką bei atitinka konservatyvų vertinimo principą, kuris laikomas vienu svarbiausių finansinėje apskaitoje. Įmonės turimą nematerialųjį turtą daugiausia sudaro kompiuterinės programos, kurios yra amortizuojamos per 3 metų laikotarpį, skaičiuojant nuo jų įvedimo į eksploataciją dienos. Įmonėje taip pat nustatyta minimali įsigijimo savikainos riba šiai turto grupei – 300,00 EUR. Tai reiškia, kad nematerialusis turtas, kurio įsigijimo kaina neviršija šios sumos, apskaitoje nėra pripažįstamas ilgalaikiu turtu, o jo įsigijimo išlaidos iš karto priskiriamos ataskaitinio laikotarpio sąnaudoms.

Nematerialiojo turto eksploatavimo išlaidos – tai išlaidos, susijusios su programinės įrangos priežiūra, vartotojo licencijų pratęsimu ar kasdieniu funkcionalumu. Jos nekapitalizuojamos, o apskaitoje pripažįstamos sąnaudomis to laikotarpio, kuriuo patiriamos. Taip pat atnaujinimo ir tobulinimo išlaidos, patirtos po turto įsigijimo ar sukūrimo, jeigu jos nesukuria naujų esminių funkcijų arba reikšmingai neprailgina turto naudojimo laikotarpio, pripažįstamos kaip einamojo laikotarpio sąnaudos. Tokios sąnaudos atitinka FAS požiūrį į nematerialiojo turto vėlesnes sąnaudas, kurios dažniausiai neturi būti kapitalizuojamos, nebent yra sukuriama aiškiai identifikuojama pridėtinė vertė. Apskaitoje programinė įranga registruojama sąskaitoje *1130 – Programinės įrangos įsigijimo savikaina*, o jai apskaičiuota amortizacija registruojama toje pačioje sąskaitoje kaip sukaupta amortizacija *1138 sąskaitoje*, bei papildomai – sąnaudų sąskaitoje *6307 – Ilgalaikio turto amortizacijos sąnaudos*. Atitinkami korespondenciniai įrašai būtų tokie:

D 6307 Ilgalaikio turto amortizacijos sąnaudos

K 1138 Programinės įrangos sukaupta amortizacija

Toks apskaitos būdas leidžia patikimai sekti nematerialiojo turto vertės mažėjimą bei tiksliai atvaizduoti jo įtaką įmonės veiklos rezultatams. Be to, amortizacijos sąnaudos turi įtakos bendram įmonės pelno (nuostolių) rezultatui, todėl jų tinkamas paskirstymas yra svarbus tiek iš finansinės analizės, tiek iš mokesčių skaičiavimo perspektyvos.

Apibendrinant galima teigti, kad UAB „X“ nematerialiojo turto apskaitos sistema yra pagrįsta aiškiais vertinimo, amortizavimo ir sąnaudų pripažinimo principais, leidžiančiais užtikrinti finansinės informacijos tikslumą, atitikimą teisės aktams ir įmonės vidaus kontrolės reikalavimams.

Ilgalaikio materialiojo turto nurašymas UAB „X“ yra paskutinis turto apskaitos gyvavimo ciklo etapas, taikomas tuomet, kai turtas tampa visiškai nebetinkamas naudoti, yra ekonomiškai nenaudingas, fiziškai susidėvėjęs, morališkai pasenęs ar kitaip praradęs gebėjimą generuoti ekonominę naudą įmonei. Nurašymas gali būti taikomas ir tais atvejais, kai turtas yra prarandamas, sunaikinamas ar likviduojamas dėl verslo reorganizavimo ar kitų priežasčių. UAB „X“ taiko aiškią ilgalaikio turto nurašymo procedūrą, kuri grindžiama apskaitos politika ir įmonės vadovo įsakymais. Pirmiausia vadovas įsakymu paskiria nurašymo komisiją, kuri įvertina turto fizinę būklę, likutinę vertę, nusidėvėjimą bei ekonomiškumo kriterijus. Komisija sudaro ilgalaikio turto nurašymo aktą, kuriame nurodoma: turto pavadinimas, įsigijimo data, pradinė ir likutinė vertė, nusidėvėjimo suma, priežastys, kodėl turtas nurašomas, bei komisijos narių parašai. Toks aktas yra privalomas apskaitos dokumentas, pagrindžiantis nurašymo įrašus.

Kai nurašomas turtas yra visiškai nudėvėtas (likutinė vertė lygi 1 eurui), apskaitoje registruojamas šis korespondencinis įrašas:

D 1219 Sukauptas nusidėvėjimas

K 1210 / 1230 / 1240 Ilgalaikis materialusis turtas

Jeigu nurašomas turtas dar turi likutinę vertę (pvz., ne visiškai nudėvėtas ar anksčiau nei planuota nurašytas), skirtumas tarp turto vertės ir sukaupto nusidėvėjimo pripažįstamas sąnaudomis:

D 1219 Sukauptas nusidėvėjimas

D 6309 Ilgalaikio turto nurašymo sąnaudos

K 1210 / kt. Ilgalaikio materialiojo turto sąskaita

Tuo atveju, jei nurašyto turto dalys yra realizuojamos (pvz., parduodama metalo laužo ar kitos likutinės vertės turinčios dalys), jų gauta vertė pripažįstama kitomis veiklos pajamomis:

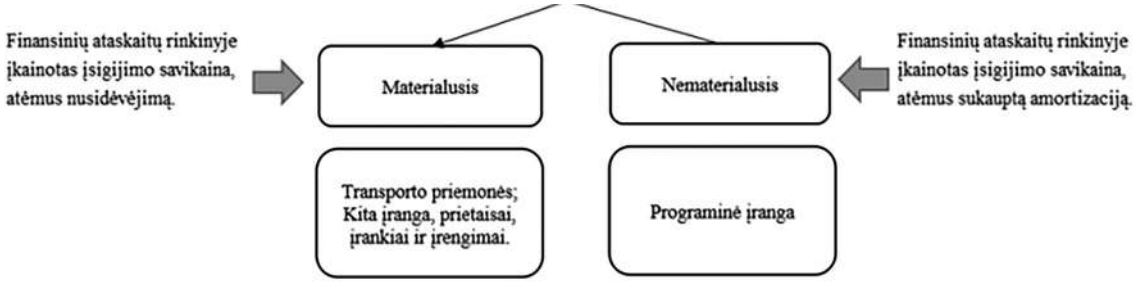
D 271 Banko sąskaita

K 5401 Kitos veiklos pajamos

Ilgalaikio turto nurašymo faktai taip pat pažymimi turto registracijos žurnale ir atitinkamose ilgalaikio turto apskaitos kortelėse. Nurašytas turtas išregistruojamas iš visų aktyvių apskaitos registrų, kad nebūtų rodomas įmonės balanse ir neturėtų įtakos tolimesnėms finansinėms ataskaitoms.

Apibendrinant galima teigti, kad ilgalaikio turto nurašymo procesas UAB „X“ yra aiškiai reglamentuotas ir atitinka finansinės apskaitos reikalavimus. Tinkamai dokumentuotas nurašymas leidžia užtikrinti turto kontrolę, finansinės informacijos patikimumą ir tikslų įmonės turto vaizdavimą finansinėse ataskaitose.

1 paveiksle pavaizduotas UAB „X“ ilgalaikio turto pateikimas finansinėse ataskaitose atskleidžia galutinį turto apskaitos proceso etapą – jo integravimą į įmonės finansinę atskaitomybę. Finansinėse ataskaitose ilgalaikis turtas yra pateikiamas balanso aktyvo dalyje, eilutėje „Ilgalaikis turtas“, ir yra atvaizduojamas balansine verte, t. y. įsigijimo (arba pasigaminimo) savikaina, sumažinta sukauptu nusidėvėjimu ar amortizacija, taip pat turto vertės sumažėjimu, jei toks pripažintas.

5 pav. UAB „X“ ilgalaikio turto pateikimas finansinėse ataskaitose

Ilgalaikis materialusis turtas, kaip ir nematerialusis turtas, į finansines ataskaitas įtraukiamas tik tuo atveju, jei atitinka FAS keliamus kriterijus: numatoma ilgalaikė ekonominė nauda, galimybė patikimai nustatyti įsigijimo vertę bei faktinis įmonės valdymas. Tai reiškia, kad įmonės turtas balanse atvaizduojamas tik tada, kai jis yra ne tik fiziškai egzistuojantis, bet ir ekonomiškai pagrįstas bei apskaitos požiūriu teisėtai valdomas. Remiantis 7 pav. pateikta struktūra, ilgalaikio turto vertė balanse yra suskaidyta pagal turto grupes (pvz., pastatai, įrenginiai, transportas, nematerialusis turtas), o kiekvienai grupei pateikiama ši informacija:

- Įsigijimo savikaina – tai pirminė turto vertė, užregistruota įsigijimo momentu;
- Sukauptas nusidėvėjimas (arba amortizacija) – tai apskaičiuota suma, per laiką mažinanti turto vertę;
- Likutinė vertė (balansinė vertė) – tai suma, kuri įrašoma į balansą ir atspindi tikrąją turto vertę finansinės ataskaitos sudarymo momentu.

Tokiu būdu pateikiama ilgalaikio turto informacija leidžia išorės vartotojams (pvz., investuotojams, auditoriams, kreditoriams) susidaryti objektyvų įspūdį apie įmonės turtinę padėtį, jos investicijų struktūrą ir turto nusidėvėjimo politiką. Pažymėtina, kad kiekvienais metais ataskaitose pateikiamos ne tik likutinės ilgalaikio turto vertės, bet ir jų pokyčiai – tai užtikrina duomenų palyginamumą tarp laikotarpių bei leidžia vertinti turto eksploatacijos strategijas. Taip pat šie duomenys yra pagrindas skaičiuoti pelningumo rodiklius, turto grąžą ir kitus finansinės analizės rodiklius. Apibendrinant, 7 paveiksle vaizduojamas ilgalaikio turto pateikimas finansinėse ataskaitose parodo, kaip visa ankstesniuose etapuose sukaupta informacija (įsigijimo vertė, nusidėvėjimas, nurašymai) yra susisteminta ir perteikta vartotojams standartizuotu finansiniu formatu. Tai svarbus elementas ne tik iš apskaitos, bet ir iš finansų valdymo bei sprendimų priėmimo perspektyvos.

UAB „X“ ilgalaikio turto apskaita yra sistemiškai organizuota ir grindžiama galiojančiais apskaitos standartais bei vidaus dokumentais. Įmonėje naudojamas tiek materialusis, tiek nematerialusis turtas. Turtas apskaitoje registruojamas įsigijimo savikaina, o finansinėse ataskaitose – balansine verte, atėmus sukauptą nusidėvėjimą ar amortizaciją. Buhalterinė apskaita paremta konkrečių dokumentų pildymu (pvz., įvedimo į eksploataciją aktai, apskaitos kortelės), vadovaujantis nustatytomis vertės ribomis. Nusidėvėjimas ir amortizacija skaičiuojami tiesiniu metodu pagal turto grupėms nustatytus laikotarpius, o su turtu susijusios išlaidos apskaitomos atskiruose sąskaitose priklausomai nuo jų pobūdžio. Apskaitos procesas apima visą turto „gyvavimo ciklą“ nuo įsigijimo iki nurašymo.

1.4. UAB „X“ ilgalaikio turto analizė

Ilgalaikis turtas yra svarbus ne tik įmonės vadovybei ir darbuotojams, bet ir įvairiems išorės informacijos naudotojams – ypač bankams, investuotojams, draudimo bendrovėms ir kitiems suinteresuotiems subjektams. Dėl šios turto grupės reikšmės itin svarbu vykdyti nuoseklią ilgalaikio materialiojo turto analizę, tačiau šiuo metu įmonėje tokia analizė dar nėra atliekama.

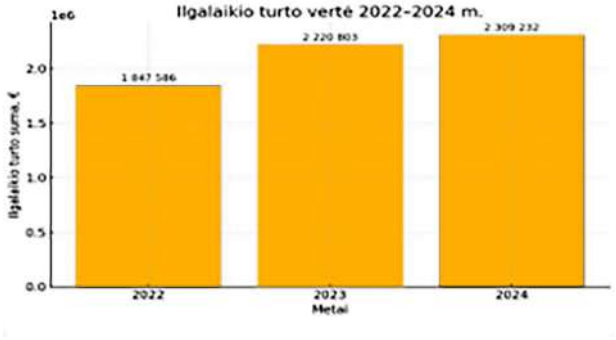
Ilgalaikio turto horizontalioji analizė atskleidžia, kaip keitėsi įmonės ilgalaikio turto vertė per 2022– 2024 m. laikotarpį. Pateiktoje lentelėje matyti UAB „X“ ilgalaikio turto pokyčiai: absoliutūs pokyčiai eurais ir procentiniai pokyčiai palyginti su praėjusiais metais (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Ilgalaikis turto dinamika 2022-2024 m.

Metai	Ilgalaikio turto vertė, €	Pokytis, €	Pokytis, proc.
2022	1 847 586	–	–
2023	2 220 803	+ 373 217	+ 20,2 proc.
2024	2 309 232	+ 88 429	+ 4,0 proc.

Sudaryta autorės

Iš lentelės matyti, kad 2022 m. pabaigoje ilgalaikio turto vertė sudarė 1 847 586 €, o 2023 m. ji padidėjo iki 2 220 803 €, t. y. padidėjo 373 217 € arba 20,2 proc. 2024 m. ilgalaikis turtas dar padidėjo ir pasiekė 2 309 232 € – pokytis siekė 88 429 € (apie 4,0 proc.) lyginant su 2023 m. Šiuos augimus iliustruoja 6 pav., kuriame pateikiamos ilgalaikio turto sumos per analizuojamą laikotarpį.

6 pav. UAB „X“ ilgalaikio turto dinamika 2022-2024 m.

2023 m. padidėjusi ilgalaikio turto vertė signalizuoja reikšmingus pokyčius įmonės turto struktūroje. Detalesnė finansinių ataskaitų analizė rodo, kad 2023 m. materialusis turtas nežymiai sumažėjo (nuo 615,42 tūkst. € iki 586,23 tūkst. €), daugiausia dėl mažesnės transporto priemonių ir pastatų vertės.

2024 m. ilgalaikio turto vertės augimas (+4,0 proc.) rodo nuoseklų investavimo tęstinumą. Iš finansinių ataskaitų matyti, kad 2024 m. įmonė reikšmingai investavo į materialųjį turtą – padidėjo žemės sklypų vertė (nuo ~30,98 tūkst. € iki ~97,53 tūkst. €) ir transporto priemonių vertė (nuo ~103,8 tūkst. € iki ~191,8 tūkst. €). Tai reiškia, kad bendrovė 2024 m. įsigijo naujo ilgalaikio materialiojo turto (tikėtina, papildomų žemės sklypų ir/ar transporto), panaudodama ankstesniais metais sukauptas pinigines lėšas. Dėl šių investicijų ilgalaikio turto vertė padidėjo iki 2,31 mln. €, t. y. pasiekė aukščiausią lygį per analizuojamą laikotarpį. Materialiojo turto padidėjimas buvo pagrindinis šio augimo veiksnys, todėl galima teigti, kad 2024 m. įmonė kryptingai stiprino veiklos bazę.

Vertikalioji analizė parodo, kokią viso įmonės turto dalį sudaro ilgalaikis turtas kiekvienais metais. Šis rodiklis atspindi įmonės turto struktūrą – ar turtas labiau ilgalaikis, ar trumpalaikis. Lentelėje pateikiamas ilgalaikio turto santykis su bendru turtu 2022–2024 m. (žr. 2 lentelę).

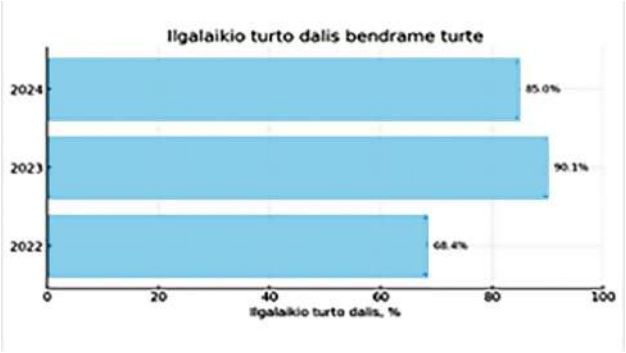
2 lentelė. Ilgalaikis turto struktūra visame turte 2022-2024 m.

Metai	Ilgalaikio turto vertė, €	Turto iš viso, €	Ilgalaikio turto dalis visame turte, proc.
2022	1 847 586	2 700 930	68,4 proc.
2023	2 220 803	2 466 101	90,1 proc.
2024	2 309 232	2 715 557	85,0 proc.

Sudaryta autorės

Iš vertikaliosios analizės akivaizdūs turto struktūros pokyčiai 2023 m. Kaip matoma, 2022 m. ilgalaikis turtas sudarė 68,4 proc. viso turto. Tai rodo, jog bendrovės turtas tuo metu buvo labiau likvidus – įmonė turėjo santykinai daugiau trumpalaikių lėšų (apie 31,6 proc. viso turto sudarė trumpalaikis turtas, pvz. gautinos sumos ir pinigai). 2023 m. ilgalaikio turto dalis bendrame turte padidėjo iki 90,1 proc., o trumpalaikio turto dalis sumažėjo iki 9,9 proc. Vėlesniais 2024 m. ilgalaikio turto santykis kiek sumažėjo iki 85,0 proc., bet vis tiek išliko aukštas, rodydamas, kad įmonė toliau investavo į ilgalaikį turtą. Tai reiškia, kad 2024 m. pabaigoje įmonė vis dar turėjo santykinai mažai trumpalaikio turto (apie 15 proc. viso turto), nes didžioji dalis lėšų buvo investuota į ilgalaikį turtą.

Šiuos struktūrinius pokyčius iliustruoja 7 pav. Matoma, kad 2022 m. stulpelyje ilgalaikio turto dalis buvo santykinai maža (68,4 proc.), palyginti su 2023 m. ir 2024 m., kai ji siekė atitinkamai 90,1 proc. ir 85,0 proc. Tai rodo, kad 2023 m. įmonė buvo pasiekusi aukščiausią ilgalaikio turto dominavimo lygį analizuojamu laikotarpiu, o 2024 m. ši dalis šiek tiek sumažėjo, tačiau vis dar išliko didelė.

7 pav. UAB „X“ ilgalaikio turto dalis visame turte 2022-2024 m.

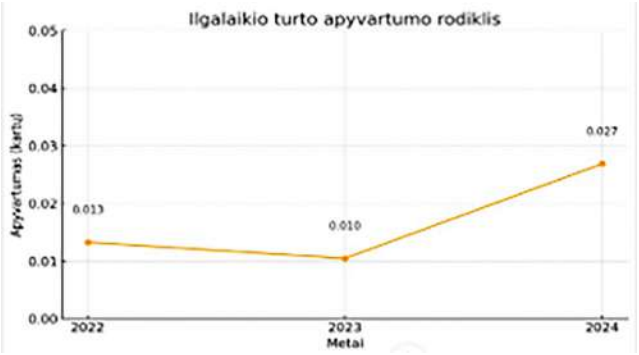
Vertinant šiuos rezultatus, galima spręsti, jog 2023 m. įmonės turtas buvo mažiausiai likvidus, kadangi net 90,1 proc. sudarė ilgalaikis turtas (investicijos, nekilnojamasis turtas ir pan.). 2024 m. ilgalaikio turto dalis išliko aukšta – 85 proc., tai rodo, kad įmonė didžiąją dalį lėšų ir toliau investavo į ilgalaikį turtą, o trumpalaikių lėšų liko nedaug. Nors toks ilgalaikio turto dominavimas gali reikšti stabilų ilgalaikį investavimą, jis taip pat mažina įmonės finansinį lankstumą, nes mažesnė turto dalis greitai konvertuojama į pinigus prireikus.

Toliau analizuojami santykiniai rodikliai, susiję su ilgalaikiu turtu. Šie rodikliai padeda įvertinti, kaip efektyviai įmonė naudoja ilgalaikį turtą pajamoms uždirbti ir pelnui generuoti, taip pat kokią turto struktūros dalį sudaro ilgalaikis turtas (iš esmės pastarasis rodiklis atitinka vertikaliosios analizės rezultatus). Ilgalaikio turto apyvartumo koeficientas. Šis rodiklis parodo, kiek kartų per metus įmonė “apverčia” (paverčia į pajamas) savo ilgalaikio turto vertę. Jis skaičiuojamas formule:

Ilgalaikio turto apyvartumas = Pardavimo pajamos / Ilgalaikio turto vertė

UAB „X“ ilgalaikio turto apyvartumas 2022 m. buvo ypač žemas – tik 0,013 karto (24 572 € / 1 847 586 €), 2023 m. jis dar šiek tiek sumažėjo iki 0,010 karto (23 314 € / 2 220 803 €), o 2024 m. padidėjo iki

0,027 karto (62 113 € / 2 309 232 €). Tai reiškia, kad 2022 m. pardavimų pajamos sudarė vos 1,3 proc. bendrovės turimo ilgalaikio turto vertės. 2023 m. esant dar didesnei ilgalaikio turto bazei ir mažesnėms pajamoms, apyvartumas buvo prasčiausias. Tik 2024 m. dėl padidėjusių pardavimų jis šiek tiek pagerėjo – įmonė jau sugeneravo apie 2,7 proc. ilgalaikio turto dydžio pajamų. 8 pav. pateiktas grafikas iliustruoja šią nedidelę, bet teigiamą apyvartumo pokyčių tendenciją.

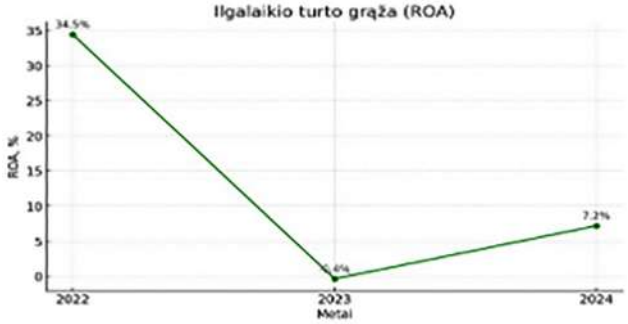
8 pav. UAB „X“ ilgalaikio turto apyvartumas 2022-2024 m.

Vertinant ilgalaikio turto apyvartumą, matyti, kad 2022–2023 m. jis mažėjo, o tik 2024 m. šiek tiek padidėjo. 2022 m. labai žemas apyvartumas (0,013 karto) rodo, kad bendrovės ilgalaikis turtas generavo labai mažai pajamų – tikėtina, kad didelė dalis turto tuo metu nebuvo aktyviai naudojama veikloje (pavyzdžiui, finansinės investicijos ar kitas neoperacinis turtas). 2023 m. rodiklis dar sumažėjo iki 0,010 karto, nes pajamos sumažėjo, o ilgalaikio turto vertė išaugo. Tik 2024 m. apyvartumo rodiklis ūgtelėjo iki 0,027 karto, kai įmonės pardavimai padidėjo, o ilgalaikio turto prieaugis buvo mažesnis nei 2023 m. Nors kryptis teigiama, visgi net ir 2024 m. apyvartumas išlieka labai žemas (daug mažesnis nei 1), o tai reiškia, kad ilgalaikio turto panaudojimo efektyvumas yra silpnas. Įmonei būtų naudinga siekti didesnių pajamų arba efektyviau naudoti turimą turtą, kad kiekvienas į ilgalaikį turtą investuotas euras generuotų žymiai daugiau pajamų.

Ilgalaikio turto grąža (ROA). Nors klasikinis turto grąžos rodiklis (ROA) paprastai skaičiuojamas kaip grynasis pelnas padalytas iš viso turto, šiuo atveju analizuojama būtent ilgalaikio turto grąža – grynojo pelno ir ilgalaikio turto santykis:

Ilgalaikio turto grąža (ROA) = (Grynasis pelnas / Ilgalaikio turto vertė) × 100 proc.

Šis rodiklis parodo, koks procentas grynojo pelno tenka kiekvienam ilgalaikiam turto eurui. 2022 m. ilgalaikio turto grąža buvo labai aukšta – net apie 34,4 proc. (636 500 € / 1 847 586 €). 2023 m. įmonė patyrė nuostolį –8 008 €, todėl ROA buvo neigiamas, siekiantis apie –0,4 proc. 2024 m. grynajam pelnui pakilus iki 166 295 €, o ilgalaikio turto vertei nežymiai padidėjus, ROA siekė apie 7,2 proc. 19 pav. pateikta rodiklio dinamika.

9 pav. UAB „X“ ilgalaikio turto grąža 2022-2024 m.

ROA rodiklio analizė rodo, kad grynojo pelno grąža nuo ilgalaikio turto per analizuojamą laikotarpį labai svyravo. 2022 m. net 34,4 proc. grąža reiškia, kad įmonė iš savo ilgalaikio turto generavo itin aukštą pelną – 1 eurui ilgalaikio turto teko net 0,34 € grynojo pelno. 2023 m. pelningumas tapo neigiamas – apie – 0,4 proc., nes įmonė patyrė nuostolį nepaisant turto vertės augimo. 2024 m. rodiklis pakilo iki 7,2 proc., kas indikuoja teigiamą veiklos rezultatą – tais metais įmonė gavo gerokai didesnį grynąjį pelną, nors ROA vis tiek išliko gana žemas absoliučiu požiūriu. Tai leidžia daryti išvadą, jog įmonės ilgalaikis turtas vis dar nenaudojamas pakankamai pelningai. Galimos priežastys: dalis ilgalaikio turto yra neoperacinis (pvz., finansinės investicijos su maža grąža) arba veiklos efektyvumas nėra pakankamas. Norint pagerinti ROA, įmonei reikėtų didinti grynąjį pelną (auginti pajamas ir/ar mažinti sąnaudas), arba optimizuoti ilgalaikio turto portfelį (atsisakyti mažai vertės kuriančio turto, investuoti į efektyvesnius projektus).

Ilgalaikio turto dalis bendrame turte. Šis rodiklis iš esmės sutampa su vertikaliosios analizės rezultatu ir parodo turto struktūrą procentais. Skaičiuojama:

Ilgalaikio turto dalis = (Ilgalaikis turtas / Turtas iš viso) × 100 proc.

2022 m. ilgalaikis turtas sudarė ~68,4 proc. viso turto, 2023 m. – ~90,1 proc., o 2024 m. – ~85,0 proc. Šie skaičiai jau buvo aptarti anksčiau (žr. 2 pav.), todėl apibendrinant galima pasakyti, kad 2022 m. įmonė turėjo santykinai daug trumpalaikio turto (apie 31,6 proc.), o 2023 ir 2024 m. vyrauja ilgalaikis turtas – tai rodo, kad įmonės turtas tuo laikotarpiu buvo daugiausia investuotas į ilgalaikius objektus. Šio rodiklio pokyčių priežastys sutampa su anksčiau išdėstytomis: 2022 m. bendrovė buvo sukaupusi daugiau likvidžių išteklių (pinigų, gautinų sumų), o 2023–2024 m. didžiąją jų dalį panaudojo ilgalaikiam turtui.

Apibendrinant, galima teigti, kad UAB „X“ ilgalaikio turto analizė parodė reikšmingus pokyčius 2022– 2024 m. laikotarpiu. 2022 m. įmonė turėjo labiausiai subalansuotą turto struktūrą – ilgalaikis turtas sudarė 68,4 proc. viso turto. 2023 m. įmonė vykdė aktyvią investavimo į ilgalaikį turtą politiką - šiuo laikotarpiu mažino likvidžias lėšas ir nukreipė jas į ilgalaikį finansinį turtą. 2024 m. ilgalaikio turto augimas tęsėsi, bet jau nuosaikiau – ilgalaikio turto dalis sudarė 85 proc. viso turto. Efektyvumo rodikliai taip pat rodo teigiamą tendenciją – 2024 m. apyvartumas ir ROA pagerėjo, tačiau jų absoliutinės reikšmės išlieka žemos, o tai rodo neišnaudotą ilgalaikio turto potencialą. Įmonei derėtų siekti, kad investicijos į ilgalaikį turtą generuotų didesnes pajamas ir pelną. Apibendrinant, per analizuojamus metus išryškėjo ilgalaikio turto valdymo ciklas: 2022 m. – likvidumo laikotarpis, 2023 m. – intensyvių investicijų etapas, o 2024 m. – stabilizacijos ir tęstinio investavimo etapas. Tolimesnis šių sprendimų poveikis atsispindės būsimuose rodikliuose – pavyzdžiui, ar 2024 m. atliktos investicijos padidins įmonės pardavimus ir pelningumą 2025 m. ir vėliau.

Išvados:

1. UAB „X“ ilgalaikis turtas sudaro reikšmingą dalį viso turto – 2022 m. jis sudarė 68,4 proc., 2023 m. išaugo iki 90,1 proc., o 2024 m. sudarė 85,0 proc. Tai rodo, kad įmonės veikla glaudžiai susijusi su ilgalaikio turto valdymu, o struktūriniai pokyčiai turto sudėtyje daro tiesioginę įtaką įmonės finansinei būklei ir likvidumui.
2. Įmonė taiko tiesinį nusidėvėjimo metodą, kuris leidžia tolygiai paskirstyti ilgalaikio turto vertę per visą naudingo tarnavimo laikotarpį. Šis metodas taikomas tiek materialiajam, tiek nematerialiajam turtui. Nusidėvėjimas skaičiuojamas mėnesio pradžioje, vadovaujantis įmonės patvirtintomis normomis, atitinkančiomis Lietuvos Respublikos teisės aktus bei Finansinės atskaitomybės standartus.
3. Ilgalaikio turto apskaita įmonėje vykdoma naudojant kompiuterinę apskaitos programą „Debetas“, kurioje formuojamos turto kortelės, registruojamos nusidėvėjimo sumos, apskaitomas nurašymas ir kiti turto judėjimai. Įsigijimo apskaita vykdoma pagal tipines korespondencijas, atitinkančias 12-ąjį ir 13-ąjį FAS metodines rekomendacijas.
4. Įmonėje fiksuojama, kad nėra taikoma sisteminga ilgalaikio turto analizės praktika, todėl neįmanoma efektyviai vertinti turto panaudojimo efektyvumo. 2024 m. ilgalaikio turto apyvartumo rodiklis siekė tik 0,027 karto, o tai yra itin žema reikšmė, rodanti neišnaudotą turto potencialą. Tokia situacija riboja įmonės galimybes priimti pagrįstus sprendimus dėl turto atnaujinimo ar investicijų paskirstymo.
5. Ilgalaikio turto dokumentų valdymas įmonėje yra organizuotas – visos ilgalaikio turto operacijos pagrįstos dokumentais. Vis dėlto inventorizacija vykdoma tik kartą per metus, o tarpinių vertinimų ar nuolatinės turto stebėsenos nėra, todėl kyla rizika, kad reali turto būklė gali būti nevisiškai tiksliai atspindėta apskaitoje.
6. Įmonėje nepakankamai išnaudojami ilgalaikio turto duomenys planavimui ir sprendimų priėmimui. Nors apskaitos politika yra apibrėžta ir įgyvendinama laikantis teisės aktų, ji nėra orientuota į turto efektyvumo valdymą. Trūksta analizės, kuri padėtų įvertinti, ar konkretus turtas prisideda prie įmonės veiklos rezultatų gerinimo.

Pasiūlymai:

1. Parengti ilgalaikio turto analizės metodiką, kuri leistų įvertinti turto naudojimo efektyvumą, identifikuoti mažai naudojamą arba pervertintą turtą bei gerinti sprendimų priėmimą dėl investicijų.
2. Tikslinti nusidėvėjimo skaičiavimo praktiką, reguliariai peržiūrėti naudingo tarnavimo laikotarpius, kad nusidėvėjimas atspindėtų realų turto būklės ir naudojimo intensyvumą.
3. Stiprinti apskaitos darbuotojų įsitraukimą į ilgalaikio turto apskaitos procesų peržiūrą ir optimizavimą, pasitelkiant įmonėje sukauptą informaciją ir patirtį.
4. Vadovybei rekomenduojama aktyviau naudotis ilgalaikio turto apskaitos informacija strateginių sprendimų priėmimui, siekiant efektyviau paskirstyti išteklius ir didinti turto grąžą.

Literatūra

1. *12-asis Finansinės atskaitomybės standartas „Materialusis turtas“:* Viešosios įstaigos Audito ir apskaitos tarnybos direktoriaus 2008 m. rugsėjo 16 d. įsakymas Nr. FAS-9 redakcija.
2. *13-asis Finansinės atskaitomybės standartas „Nematerialusis turtas“*: Viešosios įstaigos Lietuvos Respublikos apskaitos instituto direktoriaus 2007 m. lapkričio 20 d. įsakymas Nr. FAS-8 redakcija.
3. *16-asis Finansinės atskaitomybės standartas „Konsoliduotosios finansinės ataskaitos ir investicijos į patronuojamąsias įmones“*: Audito ir apskaitos tarnybos direktoriaus 2015 m. gegužės 28 d. įsakymas Nr. FAS-29 redakcija. *TAR*, 2015, Nr. 8507.
4. *17-asis Finansinės atskaitomybės standartas „Biologinis turtas“*: Audito ir apskaitos tarnybos direktoriaus 2013 m. gruodžio 10 d. įsakymas Nr. FAS-25. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 127-6512.
5. *18-asis Finansinės atskaitomybės standartas „Finansinis turtas ir finansiniai įsipareigojimai“*: Audito ir apskaitos tarnybos direktoriaus 2009 m. lapkričio 11 d. įsakymas Nr. FAS-9. *TAR*, 2015, Nr. 8505.
6. *1-asis Finansinės atskaitomybės standartas „Finansinė atskaitomybė“*: Audito ir apskaitos tarnybos direktoriaus 2015 m. gegužės 28 d. įsakymas Nr. FAS-26. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 57-2828.

7. *24-asis Finansinės atskaitomybės standartas „Pelno mokestis“*: Audito ir apskaitos tarnyba 2015 gegužės 29 d. įsakymas Nr. 2015-08374. *TAR*, 2015, Nr. 8374
8. *2-asis Finansinės atskaitomybės standartas „Balansas“*: Audito ir apskaitos tarnybos direktoriaus 2015 m. birželio 16 d. įsakymas Nr. FAS-41. *TAR*, 2015, Nr. 9638.
9. Kalashnikov, Y.V. (2018). *Imroving the accounting of fixed assets as a tool for increasing the efficienty of managing the enterprise's equity capital.*
10. Kalčinskas, G., Klimaitienė, R. (2022). *Buhalterinė apskaita*. Vilnius: Pačiolis.
11. Mackevičius, J., Subačienė, R. (2014). *Buhalterinė apskaita*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
12. Stupnytska, T., Yevtushevska, O. (2018). *The analysis of approaches to the essence and classification of fixed assets.*

BUSINESS ENGLISH TERMINOLOGY IN INTERNATIONAL LITHUANIAN WORKPLACES

Armandas Šipaila,
Lektorė Odeta Gluoksnytė

Mykolas Romeris University, Sudovian Academy

ABSTRACT

This term paper explores Business English terminology usage and the most common mistakes in international Lithuanian workplaces. The topic is relevant because of English importance in global context. The study analysed ten corporate documents to assess the most common terminology used and the mistakes made. The results showed common errors such as literal translations and incorrect prepositions in the communication, they undermine professionalism of companies. The recommendations were - training and internal glossaries for improving Business English communication.

Keywords: Business English, terminology, Lithuanian companies, international communication, mistakes analysis.

Introduction

English in today's transnational economy is not just a medium of interaction and exchange of ideas - it is now the global working language of international business environments. English is a daily requirement especially for Lithuanian businesses involved in international value chains or as components of multinational teams. Yet, mere general speaking ability is no longer enough; specialised precision in Business English vocabulary is paramount to guarantee effective, professional, and mistake-free interaction (Sudana et al., 2024; Lee, 2025).

This paper analyses the real application of Business English vocabulary in texts created by Lithuanian international workplaces. The study seeks to discover both effective habits of terminology usage and common issues, in order to understand how terminology works in practice and how it can be improved through training and sensitization.

Purpose of the paper: To analyze the application, accuracy, and communicative effectiveness of Business English vocabulary in Lithuanian international workplace writing.

Research object: Business English terminology in international Lithuanian workplaces.

Research objectives:

1. To establish definitions of Business English and examine its key linguistic features.
2. To review the historical development and utilitarian evolution of business vocabulary.
3. To investigate how Business English terminology is employed in Lithuanian companies' international documents.
4. To discover and classify typical usage-related mistakes in authentic business texts.

Business English terminology

Business English is built on fixed, often nominalised or compound-noun terms (e.g. "risk management plan," "employee turnover rate") that precisely describe finance, logistics, marketing or HR processes. Terms like "return on investment," "cost optimisation" and "stakeholder value" signal professional competence, while literal translations or collocation errors (e.g. using "goal realisation" instead of "goal achievement") can distort meaning and damage a company's image. In today's multicultural workplaces, strong grammar alone isn't enough - true mastery of business English requires idiomatic and pragmatic accuracy in terminology.

Business English vocabulary has evolved from industrial-era foundations to hundreds of digital-age terms like "cloud migration," "agile framework" and "blockchain ecosystem" in response to economic, technological and global trends (Sudana et al., 2024). As Alneyadi et al. (2023) describe, business terminology advances through conceptual innovation, cultural diffusion and standardisation. In Lithuanian international workplaces, both intrinsic drivers (organisational clarity, branding) and extrinsic drivers (compliance, investor trust, cross-cultural readability) shape

term use, making mastery of Business English mandatory rather than optional (Kocak Varol, 2023; Agustiana et al., 2024). Terminological competence thus becomes a professional and social differentiator, essential for clear, effective and mistake-free communication.

Many Lithuanian firms - whether subsidiaries of MNEs or independent providers - now operate within global business ecosystems, making English their main language for both internal exchanges and communication with international partners (Roshid & Kankaanranta, 2023; Lee, 2025). Key documents - ESG strategies, annual financial and sustainability reports, regulatory disclosures - are published in English to meet global market expectations. Companies like Vinted, Ignitis Group, Telia Lietuva, SEB and Swedbank showcase how consistent terminology and idiomatic accuracy shape a professional image and prevent cross-cultural misunderstandings (Alneyadi et al., 2023; Piekkari, 2024). However, mixing English terms into Lithuanian internal texts - sometimes even Lithuanianizing English words—can undermine clarity and international credibility (Tu et al., 2023).

Inaccurate Business English terminology undermines both internal and external corporate communication. Internally, ambiguous or inconsistent terms can lead employees to misinterpret instructions and slow down workflows. Externally, investors and partners may question a company's professionalism when public documents contain language errors (Kocak Varol, 2023). Confident use of precise vocabulary also boosts employee credibility and career prospects, as those who master key terms are entrusted with client-facing tasks and promotions (Alneyadi et al., 2023). Moreover, teams that adopt standardised terminology report fewer misunderstandings, faster decision-making and smoother cross-border collaboration (Rattan, 2024). In Lithuania, this makes terminological competence a critical differentiator alongside general English proficiency.

Research methodology

This study used a qualitative content analysis of ten real corporate documents from Lithuanian international workplaces to observe correct and incorrect uses of Business English terminology. First, term frequencies were calculated; then, common errors were identified and categorized to reveal how terms function in context.

To compare texts of different lengths fairly, terms were normalized per 1,000 words using the standard TF metric from corpus linguistics:

$$TF = \frac{Occurrences\ of\ Term}{\text{Total word count}} \text{ x } 1000$$

For example, 12 occurrences of "stakeholder" in a 1,000-word report yield a normalized frequency of 12.0 per 1,000 words, allowing consistent comparison across documents.

The corpus for analysis consisted of ten documents published by internationally operating Lithuanian companies between 2023 and 2024. All documents were obtained from official company websites and were originally intended for an international audience. Only English-language documents were chosen, as the study concentrates on English terminology usage. The text of all documents selected for the study was specially prepared for readers outside of Lithuania.

Documents from well-established companies with active international pages or profiles were selected. All selected sources are publicly accessible, without additional logins and without any restrictions. Each document selected for the study is no older than two years (2023–2024) in order to reflect current language trends.

Table 2. Corpus composition: companies, document types, and publication years

Company	Document Type	Year
Ignitis Group	Annual report	2024
Vinted	Impact report	2023
ORLEN Lietuva	ESG and financial reports	2023
LTG Group	Annual targets	2023
Telia Lietuva	Sustainability report	2023
Bitė Lietuva	Sustainability statement	2023
SEB Lietuva	Annual and sustainability report	2023
Swedbank Lietuva	Risk and capital adequacy report	2023
EMP Recycling	ESG report	2023
Danske Bank LT	Corporate governance report	2023

Source: Prepared by the author using publicly available corporate documents retrieved from official company websites (2023 – 2024).

In total, the ten documents encompass a variety of publication types and together form the basis for the term frequency counts and error analysis in this research.

The ten documents in the corpus represent a cross-section of industries and document types, illustrating the diversity of Business English usage in Lithuanian international workplaces. The collection includes sustainability reports, annual reviews, ESG (Environmental, Social and Governance) strategy documents, corporate sustainability statements, and other formal corporate communications. All were published by Lithuania-based companies with global operations or outreach, and each text was written in English for an international readership.

Research analysis

One goal of the analysis was to determine which Business English terms were most prevalent in the collected documents. Using the compiled corpus of ten texts (~11,200 words in total), a frequency count identified the terms that appeared most often. Each document, ranging from 800 to 2,000 words, was analysed for recurring business-related terms, and the occurrences were normalized per 1,000 words. Manual content analysis was combined with the quantitative frequency formula to ensure accuracy.

Table 3. Most frequently used Business English terms in the corpus

Ignitis Group	Annual report
Stakeholder	7.5
Investment	6.8
Sustainability	6.3
Revenue	5.9
Innovation	5.4
Consolidated	4.8
EBITDA	4.2
Compliance	3.9
Logistics	3.4
ESG	3.2

Source: Frequency analysis conducted by the author. Term counts normalized per 1,000 words for countability. For examples of usage, see Appendices 1–10.

Table 3 lists the top ten Business English terms found across the corpus, along with their frequency per 1,000 words. The highest frequency terms cluster around themes of corporate governance, finance, and sustainability.

Terms such as "stakeholder", "investment", and "sustainability" are repeated in almost every analysed document. This shows that the analysed companies are willing to discuss topics that correspond to global business standards and emerging concerns. Other terms focus more on finance and compliance. It can be stated that Lithuanian multinational companies communicate using terms that correspond to global business trends and expectations.

Beyond just counting terms, the analysis examined how well these terms were used. Each document was scrutinised for instances where Business English terminology was used inappropriately or non-idiomatically. Approximately ten distinct categories of recurrent errors were identified.

Table 4. Corpus-based examples of terminology usage mistakes and corrections

Mistake type	Example	Correction	Comment
Literal translation	To take a decision (Vinted)	To make a decision	Direct calque from Lithuanian
Incorrect preposition	Invested to renewable projects (Ignitis)	Invested in renewable projects	Misused preposition; non-standard collocation
Article omission	Company launched new strategy (Telia)	The company launched a new strategy	Missing definite article
Redundancy	Long-term future outlook (BITĖ)	Long-term outlook	Unnecessary semantic duplication
Stylistic mismatch	Execute investment process (SEB)	Carry out the investment process	Unnatural verb–noun pairing
Unidiomatic phrasing	Our KPIs are in positive dynamic (Swedbank)	Our KPIs are improving	Non-standard expression
L1 interference	Realisation of business goals (Danske)	Achievement of business goals	Literal L1-influenced phrasing (non-idiomatic)
Misused terminology	CSR covers greenwashing efforts (ORLEN)	CSR addresses sustainability practices	Inaccurate use of term (distorts meaning)

Overformal wording	Therewith we ensure compliance (LTG)	Thus, we ensure compliance	Dated/officialese phrasing, not modern usage
Collocation error	High risk customers must be minimised (LE)	Risk of customer default must be reduced	Incorrect verb-object pairing

Source: Developed by the author using manually coded error data from the research corpus, with error types categorized according to methodology adapted from Sudana et al. (2024).

Table 4 provides illustrative examples of each error category identified, along with the corrected versions and brief comments. These examples are drawn directly from the analysed documents.

The most common issues were literal translations and preposition errors. Such errors often occurred in sections dealing with technical topics like sustainability or investment. Other recurring mistakes included article omissions, collocation errors, and overly formal language. These patterns reflect native language interference and limited exposure to idiomatic Business English.

The findings from this research offer a dual perspective on Business English usage in Lithuanian international workplaces. The frequent appearance of terms related to sustainability, finance, and governance shows that Lithuanian firms are engaging with the same lexicon that dominates international business discourse. It can be stated that the analysed companies have an exceedingly high level of knowledge of the necessary vocabulary and terminology.

The analysis shows a noticeably clear difference between knowing the terms and using them effectively and correctly. Professionals in these companies often know the right terms to mention, but they sometimes struggle with how to weave these terms into sentences that sound natural to a native or proficient English reader.

Simply having a rich vocabulary is not enough without pragmatic competence. Business English proficiency entails more than technical terminology knowledge – it demands an ability to use language flexibly and correctly in real situations.

The positive takeaway is that these companies are indeed prioritising English in their formal communications and are covering globally relevant content areas. However, the most common language errors show that there is still considerable room for improvement. The need to improve Business English knowledge and to understand the use of terminology is a common goal. Improving Business English communication in Lithuanian companies should be a priority for professional development.

Conclusions

1. In business English, the use of specific field dictionaries, formal register, collocations and nominalizations is of great importance. The analysis of scientific literature helped to confirm the functional and pragmatic importance of business terminology in the communication of international companies.
2. The analysis of scientific literature also showed that the development of business English terminology is significantly influenced by economic, technological and global changes. The main changes are related to the emergence of ESG and digital era terms in newer documents.
3. The analysis of ten company documents revealed the most commonly used terms (e.g. stakeholder, investment, sustainability). The communication of the analysed companies in published articles and documents complies with international standards and global business priorities.
4. The most frequently detected terminology usage errors in the analysis were literal translations, article omission, incorrect collocation, etc. These errors usually occur due to native language interference, pragmatic and stylistic inaccuracies.

Sources

1. Agustiana, V., Thamrin, N. R., & Oktoma, E. (2024). The role of English language proficiency in the global economy and business communication. *International Journal Administration, Business & Organization,* 5(4), 82–90.
2. Alneyadi, M., Aljanaahi, A., Alhammadi, E., Almarzooqi, K., & Alhammadi, K. (2023). *English in global commerce: Understanding its role, benefits, and impediments.*
3. Gries, S. T. (2019). Corpus linguistics: Quantitative methods. In *The encyclopedia of applied linguistics.*
4. Irizarry Quintero, A., Villafañe-Rodríguez, C., Johnson, R., & Clarke, L. (2024). Idioms as a tool for enhancing professional competence and cross-cultural communication.

5. Kocak Varol, K. (2023). English for business communication. *Journal of Language Research, 7*(1), 125–127.
6. Lee, K. (2025). Korean professionals' experience with using business English as a lingua franca.
7. Piekkari, R. (2024). Language in international business. *Journal of International Business Studies, 55*(2), 320–332.
8. Rattan, B. (2024). The impact of English language proficiency on business.
9. Roshid, M., & Kankaanranta, A. (2023). English communication skills in international business: Industry expectations vs. university preparation.
10. Sudana, P. A. P., Ratminingsih, N. M., Padmadewi, N. N., & Adnyani, N. L. P. S. (2024). Industry-driven task needs and syllabus recommendation for business English.
11. Tu, L., Yan, Z., & Liu, H. (2023). Concrete concept of business English.

WAYS OF COMMUNICATING IN ENGLISH IN EVERYDAY LIFE ACROSS GENERATIONS

Mintautas Šiugždinis,
Lektorė Odeta Gluoksnytė

Mykolas Romeris University, Sudovian Academy

SUMMARY

Generations shape how people communicate in English every day. The aim of this study is to analyse letters from different generations in order to reveal what unique traits and values they demonstrate. The study's findings provide insight into how to improve intergenerational communication in the digital age.

Keywords: communication, generations, style, digital communication.

Introduction

Good communication skills in English will be useful to all in his or her daily lives. People of different ages have their own preferred ways and styles of communicating. This is likely because of the identity the individual possesses that has evolved in relation to the generation they were born into. Each subset category (consisting of the Baby Boomers, and Generation X, Y, and Z) has its own flavour and lexicon shaped by the formative years and the technological environment in which they grew up, which has a strong influence on communication habits (Gao, 2023). The way that people communicate amongst each other is intimately linked to age specific communication habits. It is fundamental to differentiate these age-based differences for social interaction; otherwise, the counterpart would not know how to approach the other people. These differences need to be adjusted in social interaction, thus studying people from those distinct generations would show how language works.

Aside from language, each generation has its own style of preference of communication. Parents tend to talk to with there children over the phone or in person. As children grow older, they tend to communicate in a different way in many cases and tend to communicate by email and messaging. The Gen Z, in particular, have become highly digitalized and like to communicate over social media. At the same time, the older generations like to communicate in a more direct and personal way (Lissitsa & Laor, 2021). Understanding how to communicate in a way that matches the communication style of each generation will help you to better understand communicate with others in the future

Research object- Ways of communication, in English, in everyday life used by different generations. The aim of the research is to analyse the ways of communication, in English, in everyday life used by different generations.

To achieve the aim the following objectives have been set:

1. To identify and to compare communication styles and preferences across generations.
2. Analyse how technology and culture have changed communication between generations.
3. To assess the challenges that arise in intercultural communications to overcome them.
4. To explore the impact of emerging technologies on future intergenerational communication.

Theoretical Background of Intergenerational Communication

Each generation has its own unique communication patterns that are defined by its technological environment, culture and society. Each generation has lived through different historical periods and therefore also has adopted different means of communication and language patterns for communication. While older generations tend to prefer more traditional forms of communication (for example talking face to face or by telephone), younger generations are increasingly depending on electronic communication tools and channels of social media. These differences are clearly linked to the development of technologies and media environments in different periods of time (Gao, 2023). Although communication patterns also differ language-wise across generations, Baby Bomers usually tend to prefer to use more formal and structured language in the communication acts they engage in. Generation X is more flexible in this regard as it can vary its language use bout in formal and informal communication acts. Millennials and Gen Z, in turn, have

preference for the use of more informal language – they use abbreviations, emojis, and other electronics expressions to communicate that can sometimes lead to misunderstandings in the communication between different generations. In addition, communication acts also vary across generations. While older individuals usually prefer to communicate more directly and personally, younger generations consider it to be more important to be quicker and more convenient in their communication in order to also be able to convey information they need to in an effective way – they prefer to use messaging apps and social media, for example (Lissitsa & Laor, 2021). Each generation has a unique attitude towards communication technologies. Older generations are more cautious in relation to communication technologies that they still do not fully understand and are therefore wary of using them. They are especially worried about safety and their privacy while using communication technologies. Younger generations, in turn, are generally more open towards new technologies and methods of communication and are therefore willing to experiment with various communication tools (Bidian et al., 2022).

Research

The research and methodology

The research applies qualitative content analysis to examine letters written by representatives of different generations. This method allows the identification of key themes, values and communication patterns within the texts. The research is divided into three main steps, First, to analyse the letter of each generation in order to understand the main idea and what the focus is on. Second, to find the main values and characteristics of their communication from the selected letters. Third, to compare the information found with each other in order to reveal how the communication styles and values of different generations differ.

Each letter was carefully read to determine its thematic basis and communicative purpose. The Baby Boomer letter reflected a self-reflecting and a legacy based tone (Rossetto, L., 2008). The Generation X text emphasised responsibility and rational leadership (The Strive Project., 2020). The letter from Millennials showed contributions that conveyed empathy, idealism, and inclusiveness (Foster, M., 2017). The Generation Z letter was straightforward, empowering, and rich in identity based affirmation (Thoughtsfromazoomer., 2020).

Comparative analysis of the letters revealed consistent patterns. The Baby Boomer generation preferred structured and purposeful storytelling (Rossetto, L., 2008). Generation X was grounded in pragmatism and responsibility (The Strive Project., 2020). The Millennial generation preferred connection and openness (Foster, M., 2017). Generation Z used creative and flexible formats to express their identity (Thoughtsfromazoomer., 2020). These insights support the premise that generational context significantly influences communication behaviour.

The research results

This table *(Table 1)* summarizes the core values and communication characteristics expressed by each generation, as identified in the letters analysed. This shows that the Baby boomers are strongly focused on their legacy and pay a lot of attention to their responsibility, which we see from their structured and reflective tone. Gen X also emphasizes responsibility, as well as attention to resilience, which we can see in their communication while analysing their letters, that it is reflected in their balance, orientation towards leadership and pragmatism. Being empathetic and inclusive is important to Millennials which they accomplish by saying and doing things with great emotion. Young people in Gen Z cause a sensation by using unique visuals and straightforward ways of communicating. These traits perfectly reflect how representatives of different generations paid attention to different aspects of communication, which were helped to shape the social and technological environment around them at the time.

Table 1. Letter analysis: generation, main values reflected, communication qualification shown in the letters, and examples of analysed sentences from the letters

Generation	Main Values Reflected	Communication Qualities Shown in the Letters	Examples of analysed sentences from the letters
Baby Boomer	• Legacy • Responsibility • Progress	• Legacy driven storytelling • Reflective and evaluative • Optimistic about progress	"We were successful as an enterprise not because we used eye-popping fluorescent colors (although that didn't hurt) but because we the hard work of accurately describing the world as it was changing." (Rossetto, L., 2008). "But we had a very clear idea what Wired was supposed to be about: the people, companies, and ideas driving the Digital Revolution." (Rossetto, L., 2008).
Generation X	• Resilience • Leadership • Duty	• Pragmatic and solution focused • Independent and self-reliant • Collectively responsible	"We have cast off those Gen X memes by making our way into the workforce, saving through challenges economic times, getting married, buying homes, raising families, and earning promotions." (The Strive Project., 2020). "Now more than ever Gen X must lead." (The Strive Project., 2020).
Millennial	• Empathy • Inclusivity • Change	• Empathetic and emotionally expressive • Inclusive and socially conscious • Optimistic and idealistic	"I hope that you grow up in a world where there's peace. I hope that you grow up in a world where terrorism ceases to exist, and where people love one another regardless of their differences." (Foster, M., 2017). "You can do anything you set your mind to. You can accomplish your goals. Make your dreams more than dreams; make them your reality." (Foster, M., 2017).
Generation Z	• Empowerment • Authenticity • Activism	• Authentic and transparent • Empowering and collaborative • Socially and digitally fluent	"The point is, Gen Z, you are full of the most beautifully complex people I've met. No one is just a single layer." (Thoughtsfromazoomer., 2020). "You are intelligent, kind, caring, and really coming into your own. You are the perfect generation for your time. And your time is coming." (Thoughtsfromazoomer., 2020).

The Baby boomer generations letter perfectly demonstrates the ability to structure a narrative and the authors desire to convey knowledge based on their own life experiences and optimism. The letter asks readers to depend on themselves and Gen X to take responsibility when leading the way through all the changes. The Millennial from this generation tries to unite and advance issues with heartfelt appeals and awareness efforts. Generation Z letter is used to confidently state their ideas, making them stronger by including multimedia references in their language. Different methods of communication uncover how each generation responds to change taking place because of technology.

Future Implications

In the future, technological advances such as artificial intelligence and augmented reality will have a big effect on the convergence of traditional and digital communications. People from different generations are expected to use voice assistants, video calls and social networks to talk with each other. What's most important for future communication will be quick communication, sending messages that feel personal and the ability to communicate more than in one way amongst users. Yet, it is important that those creating these new tools ensure that they appeal and work well for people from every age group, as well as help to narrow the differences in communication among generations (Gao, 2023).

Because analog and digital are getting closer together, systems must be able to suit of all ages. As generations have different needs, the best solutions will probably involve combining what is best in traditional meetings with the convenience of tech services. Making sure that people from different generations age groups feel empathy and stay connected will prevent intergenerational communication from collapsing (Grønning, 2021).

Conclusions

As a result of study and analysis, it is clear that each generation develops its own preferred communication styles guided by common culture and technology. Well, baby boomers and Gen X prefer serious and neat ways of communication and values being clear, while Millennials and Gen Z like being more expressive and use visual and digital channels to communicate. Based on the analysed letters, it became clear that different generations distinguish themselves by the emphasis they put on structures, legacy and personality, as well as stressing empowerment. As digital advances have made ways for more talking and connecting easier, they have made it harder for people from different genera-

tions to connect due to the way they talk and what tools they choose. Effective solutions to these challenges depend on strategies that use empathy, responsibility with support that adapts and are more inclusive. With the adoption of technologies such as artificial intelligence and augmented reality gaining speed, we realize they will play a big role in encouraging future platforms are friendly and ethical to all users.

Literature

1. Gao, M. H. (2023). From the Traditionalists to GenZ: conceptualizing intergenerational communication and media preferences in the USA. Online Media and Global Communication, 2(3), 422-445.
2. Lissitsa, S., & Laor, T. (2021). Baby Boomers, Generation X and Generation Y: Identifying generational differences in effects of personality traits in on-demand radio use. Technology in Society, 64, 101526.
3. Bidian, C., Evans, M. M., & Frissen, I. (2022). Does generational thinking create differences in knowledge sharing and ICT preferences? Knowledge and Process Management, 29(4), 318-332.
4. Rossetto, L. (2008, May 19). In a letter to his kids, Wired's founding editor recalls the dawn of the digital revolution. *WIRED*.
5. The Strive Project. (2020, December). An open letter to Generation X. *The Strive Project.*
6. Foster, M. (2017, June 13). A letter from the Millennials. *The Odyssey Online.*
7. Thoughts from a zoomer. (2020, August 7). Love letter to my generation. *Medium*.
8. Grønning, A. (2021). Micro-memories: Digital modes of communication across three generations. Memory Studies, 14(4), 733–746.

ATSARGŲ APSKAITA PREKYBOS ĮMONĖJE

Vida Trepeikienė,
Lektorė Birutė Petrošienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Gamybos įmonėje didžiąją trumpalaikio turto dalį sudaro atsargos, todėl labai svarbu tinkamai organizuoti jų apskaitą. Straipsnyje aptariama atsargų samprata ir klasifikavimas, įkainojimo metodai, pateikiami atsargų apskaitos dokumentai, analizuojami atsargų apskaitos būdai, inventorizacijos bei pateikimas finansinėse ataskaitose.

Raktiniai žodžiai: atsargos, žaliavos, pagaminta produkcija, gamybos įmonė.

Įvadas

Kiekvienos įmonės tikslas – uždirbti pelną. O tam, kad įmonė galėtų veikti, ji turi turėti atsargų. Atsargos sudaro didelę įmonės turto dalį. Įmonės viduje priimami valdymo sprendimai, lemiantys jos žinioje esančių atsargų apimtį, kokybę ar nomenklatūrą, dažniausiai turi tiesioginę įtaką įmonės galimybėms ateityje uždirbti pajamas. Neturėdamos atsargų prekybinės įmonės negalėtų vykdyti savo veiklos. Nuo atsargų įvertinimo tikslumo priklauso ir įmonės veiklos rezultatai. Klaidos, padarytos įvertinant atsargas, turi didelį ir ilgalaikį poveikį. Todėl netiksliai įvertinus turimas atsargas, bus netiksliai apskaičiuotos gautos pajamos, apskaičiuoti ir sumokėti mokesčiai, o balanse bus netiksliai parodytas turtas ir nuosavybė. Atsižvelgiant į atsargų reikšmę, labai svarbu turėti patikimą informaciją apie įmonės turimas atsargas.

Tyrimo problema: Racionalus atsargų apskaitos tvarkymas prekybos įmonėse.

Tyrimo objektas: atsargų apskaita prekybos įmonėje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti atsargų apskaitos teorinius aspektus prekybos įmonėse.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti atsargų apskaitos sampratą, įsigijimo savikainos ypatumus ir parduodamų atsargų įkainojimo būdus.
2. Išanalizuoti atsargų ūkinių operacijų registravimo apskaitoje ir atspindėjimo atskaitomybėje tvarką.
3. Išanalizuoti galimus atsargų analizės metodus.

1. Atsargų apskaitos tvarka teoriniu aspektu

Sėkminga įmonės veikla priklauso nuo daugelio aplinkybių, tačiau vienas svarbesnių darbų, kurį turi atlikti įmonės vadovas - parinkti apskaitos politiką ir ją įgyvendinti, atsižvelgdamas į konkrečias sąlygas, veiklos pobūdį vadovaudamasis verslo arba tarptautiniais apskaitos standartais. Formuodama apskaitos politiką įmonė turi pasirinkti ir jai tinkamą atsargų apskaitos metodiką.

1.1. Atsargų apskaitos samprata ir klasifikavimas

Mackevičius (2019) teigia, kad trumpalaikis turtas – tai turtas, kurį įmonė sunaudoja ekonominei naudai gauti per vienerius metus arba per vieną įmonės veiklos ciklą, o atsargos priskiriamos trumpalaikiam turtui ir sudaro didžiąją jo dalį. Bendikienė (2019) teigia, jog tai yra turtas, kurį įmonė sunaudoja ekonominei naudai gauti per 12 mėnesių arba per vieną veiklos ciklą. Mokslinės literatūros autoriai atsargų apibrėžimą pateikia panašiai, bet kai kurie autoriai papildo trumpalaikio turto apibrėžimą savo įžvalgomis. Štai D. Burkšaitienė aprašydama atsargas nurodo, jog jos apima keletą grupių straipsnių, kurie atspindi įmonės žaliavas, komplektavimo gaminius, nebaigtą gamybą, pagamintą produkciją, pirktas prekes, kurios skirtos perpardavimui ir išankstinius apmokėjimus tretiesiems asmenims. Atsargos yra didelės ir brangios investicijos. Produktų atsargoms laikyti būtina erdvė ir kapitalas. Investuoti pinigai į atsargas negali

būti naudojami kitur. Geresnis bendrųjų atsargų valdymas greitina grynųjų pinigų cirkuliaciją ir greitina investicijas. Tačiau daugelis firmų, norėdamos nenuostolingai papildyti atsargas, vykdo atsargų maitinimo programas, kurios paprastai grindžiamos tik firmos aukščiausio lygio vadovų įsakymais, parengtais remiantis nepakankama informacija, kaip kontroliuoti atsargų investicijas įvairiuose įmonės valdymo lygmenyse. (Ma, H. Creation and preemption for competitive advantage, 1999). Kiekviena įmonė, užsiimdama tam tikra veikla, turi susidaryti savo atsargų grupavimą, kad būtų aišku, kuri atsargų rūšis neša naudą įmonės pelnui, o dėl kurios patiriami nuostoliai. Tam įtakos turi atsargų įsigijimo savikaina, kuri gali būti didesnė už gautą pelną pardavus prekes. Budrienė ir kt. (2018) argumentuoja, kad kiekvienos įmonės atsargų struktūra yra įvairiapusiška. Biswas et al. (2017) pabrėžia, kad atsargų valdymo sistema yra strategijų rinkinys, kuris kontroliuoja atsargų lygį ir nustato, koks lygis turėtų būti išlaikytas, kokiu principu užsakyti prekes ir kada atsargos turėtų būti papildytos. Visos įmonės privalo vadovautis verslo apskaitos standartais. Pagrindiniai standartai, kurie nagrinėja atsargų apskaitą ir pateikimą apskaitoje, yra 2 – asis VAS „Balansas“ (2015) ir 9 - asis VAS „Atsargos“ (2018), taip pat pavyzdinis sąskaitų planas (2016), kurį įmonė pasipildo subsąskaitomis, priklausomai nuo veiklos pobūdžio. Anot V. Aleknevičienės (2011), norint tinkamai valdyti atsargas, reikia žinoti jų rūšis. Pagrindiniai atsargų rūšiavimo (klasifikavimo) kriterijai yra apyvartos etapas ir atliekamos funkcijos. Atsargos pagal apyvartos etapus skirstomos į žaliavas ir komplektavimo gaminius, nebaigtą gamybą, pagamintą produkciją ir pirktas prekes, skirtas perparduoti. Kiekvienas atsargų tipas gali būti valdomas skirtingai, pasirenkant tinkamiausią modelį. Atsižvelgiant į įmonės pasirinktą atsargų valdymo strategiją bei įmonės veiklos specifiką, įmonė gali nuspręsti valdyti tik tam tikras atsargų rūšis, tuo tarpu kitų tipų atsargų valdymas taptų aktualus tik esant poreikiui. Tokiu būdu įmonė gali sumažinti bendrus atsargų valdymo kaštus, o sutaupytas lėšas skirti pagrindinių atsargų tipų valdymo gerinimui ir tobulinimui.

Taigi, įmonėje apskaitomos atsargos dažniausiai grupuojamos į 4 pagrindines grupes, kurios nusako atsargų sunaudojimą, perdirbimą ar pardavimą.

1.2. Atsargų įsigijimo savikaina

Kiekviena įmonė, užsiimanti ekonomine veikla, kad galėtų tą veiklą vystyti, turi įsigyti atsargas. Įsigyjant atsargas būtinai reikalingi dokumentai, pagal kuriuos atsargos registruojamos apskaitoje. Dokumentai pagal kuriuos įsigyjamos atsargos yra sąskaitos – faktūros arba PVM sąskaitos-faktūros, jei įmonė yra pridėtinės vertės mokesčio mokėtoja. Registruojant apskaitoje atsargas, reikalaujama jas įvertinti faktine įsigijimo savikaina. Atsargas buhalteriniais įrašai registruojant tiek nuolat, tiek periodiškai apskaitomų atsargų būdu pildomi tokie patys pirminiai dokumentai, sintetiniai ir analitiniai registrai. Bendikienė (2019) teigia, kad atsargų įsigijimas, atsargų nurašymai ir atsargų likučiai registruojami nustatytos formos analitinės apskaitos registre „Atsargų apskaitos kortelė“. Kiekvienai prekių rūšiai priskiriamas atskiras nomenklatūrinis numeris (kodas) ir apskaitos kortelė. Įrašai kortelėse atliekami pagal pirminius apskaitos dokumentus. Įsigijus atsargų surašoma sąskaita faktūra arba PVM sąskaita faktūra, jei įmonė yra PVM mokėtoja. Įsigijus atsargų surašomas materialinių vertybių užpajamavimo orderis. Atsargų kortelė yra analitinis registras, kuriame registruojama įsigijus atsargas. Jei įmonė atsargas įsigijo skolon, pildoma ir įmonės skolų apskaitos kortelė. Įsigijus atsargas skolon, jos registruojamos pirkimų skolon žurnale, o gauta PVM sąskaita faktūra registruojama gautų PVM sąskaitų faktūrų registre (Liucija Budrienė).

Atsargų įsigijimo savikaina- pagrindinis įvertinimo būdas. Ją sudaro:

1. Pirkimo kaina, nurodyta įsigijimo dokumentuose, atskaičius pirkimo metu gautas nuolaidas.
2. Atsigabenimo ir paruošimo naudoti išlaidos.
3. Visi su pirkiniu susiję mokesčiai (importo muitai, kiti negrąžintiniai mokesčiai).

Suteikus nuolaidas ar pirktų prekių nukainojimas po atsargų įsigijimo momento, mažina atsargų savikainą. Nuolaidos gali būti įvairios: įrašytos į sąskaitą faktūrą ar PVM sąskaitą faktūrą nuolaidos, įsigyjant prekes. Jos apskaitoje neregistruojamos; apyvartos nuolaidos, kurios suteikiamos pirkėjams, per tam tikrą laikotarpį nupirkusiems daug prekių; nuolaidos, suteikiamos kaip kompensacijos už nelaiku įvykdytus įsipareigojimus; nuolaidos, suteikiamos skatinant pirkėją greičiau atsiskaityti. Prekės gali būti nukainojamos jei brokuotos, nekokybiškos ar nesukomplektuotos. Jei įmonė nusipirko prekes, o jas atsivežus paaiškėjo, kad dalis jų sugadintos, pareiškus pretenzijas, pardavėjas sugadintas medžiagas gali nukainuoti t. y., sumažinti jų savikainą. Pirkėjas, gavęs nuolaidas, turi patikslinti atsargų įsigijimo arba parduotų prekių savikainą. Atsargų įsigijimo arba parduotų prekių savikaina turi būti patikslinta dėl gautų nuolaidų. Tikslinimas atliekamas atsižvelgiant į tai, ar įsigytos atsargos jau parduotos, ar dar neparduotos: Jei atsargos parduotos – mažinama parduotų prekių savikaina nuolaidų ir nukainojimo suma tą laikotarpį, kai nuolaida gauta.

Jei atsargos dar neparduotos – mažinama atsargų įsigijimo savikaina, tenkanti neparduotoms atsargoms. Tačiau, jei to padaryti neįmanoma ar netikslinga ir kad sumos reikšmingai neiškraipytų finansinės atskaitomybės – mažinama parduotų prekių savikaina.

Tiekėjui suteikus nuolaidą, bet prekės jau parduotos, pirkėjas atlieka buhalterinius įrašus:

a) Įsigytos prekės už 5000 Eur: D201 Atsargos 5000 Eur./ K443 Skolos tiekėjams 5000 Eur.

b) Suteikta nuolaida 10 proc.: D443 Skolos tiekėjams 500 Eur. /K60 Parduotų prekių savikaina 500 Eur.

Jei atsargos dar neparduotos, suteikus nuolaidą atliekami buhalteriniai įrašai:

c) Įsigytos prekės už 4000 Eur: D201 Atsargos 4000 Eur./ K443 Skolos tiekėjams 4000 Eur.

d) Suteikta nuolaida 10 proc. 400 Eur: D443 Skolos tiekėjams 400 Eur./ K201 Atsargos 400 Eur. Jei nuolaida suteikiama tuomet, kai dalis prekių yra parduota, gautų nuolaidų suma turi būti paskirstoma tarp parduotų ir neparduotų prekių proporcingai. Nustatant atsargų įsigijimo savikainą, prie pirkimo kainos pridedamos ir visos su atsigabenimu ir paruošimu susijusias išlaidas. (Pavyzdžiu, krovimas, vežimas, išpakavimas, svėrimas, rūšiavimas ir kiti darbai). Prekių gabenimo sąnaudos turi būti įskaičiuotos į pardavimo savikainą ir būtinai turi būti kaupiamos atskiroje sąskaitoje. Jei pagal sutartyje numatyta, kad pirkėjas padengia pardavėjui prekių pervežimo išlaidas, tuomet pardavėjas sąskaitoje faktūroje atskirai nurodo prekių pervežimo išlaidas.

Prekių pirkimas tuomet sąskaitoje fiksuojamas tokiu įrašu:

D2014 Prekės skirtos perparduoti / D Prekių atsivežimo sąnaudos / K443 Skola tiekėjams.

Taigi per ataskaitinį laikotarpį įsigytų prekių savikainą sudaro grynieji pirkimai plius prekių atsivežimo išlaidos. Atsargų įsigijimo savikaina t.y. pirkimo kaina, atsargų gabenimo ir kitos išlaidos tampa parduotų prekių savikaina (sąnaudomis) tik tada, kai prekės parduodamos t.y. iš jų uždirbamos pajamos. Nurašant atsargas pagal jų panaudojimo pobūdį, atitinkamai nurašoma ir dalis joms tenkančių atsargų gabenimo, paruošimo išlaidų. Jei prekių gabenimo išlaidų sumos nėra reikšmingos, jos gali būti pripažintos sąnaudomis (pardavimo savikaina) neskaitant ar tos prekės parduotos, ar ne, tą patį laikotarpį kai buvo patirtos. Prie įsigytų prekių savikainos pridedami ir visi su pirkiniu susiję mokesčiai bei rinkliavos (išskyrus tuos, kurie vėliau bus atgauti).

1.3. Atsargų įkainojimo metodai ir sunaudojimo (pardavimo) būdai

Vykdant įmonės veiklą vyksta atsargų judėjimas, todėl svarbu žinoti, kiek vertos įmonės turimos atsargos ataskaitinio laikotarpio pradžioje ir pabaigoje, kokią įtaką atsargų judėjimas turi veiklos rezultatams, ar ta įtaka teisingai parodyta apskaitoje. Todėl, atsižvelgiant į atsargų judėjimo specifiką, yra galimybė finansinėje atskaitomybėje įkainoti atsargas vienu iš būdų teisingiausiai parodančiu atsargų judėjimo ir kitimo ypatumus. Kiekviena įmonė, įsigijusi atsargų, jas turi tinkamai įvertinti. 9-asis VAS „Atsargos“ reglamentuoja, kad apskaitoje registruojant atsargas, jos įvertinamos įsigijimo savikaina, o sudarant finansines ataskaitas – įsigijimo ar pasigaminimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, atsižvelgiant į tai, kuri iš jų yra mažesnė. Ivanauskienė (2016) teigia, kad atsargų įsigijimo vertė susideda iš pirkimo kainos, prie kurios pridedamos įvairios papildomos išlaidos, tokios kaip muito 345 mokestis, transportavimas, draudimas ir kitos tiesioginės išlaidos. Iš įsigijimo savikainos reikia nepamiršti atimti pirkimo nuolaidų ar pakoreguotų atsargų nukainojimo sumų. Atsargų įsigijimo formulę galima atvaizduoti taip:

Pirkimo kaina – pirkimo nuolaidos + įvariuos papildomos išlaidos = įsigijimo savikaina

Įmonė pirkdama atsargas jas gali įsigyti įvairiomis kainomis, todėl svarbu, kad jas panaudojus ar pardavus atsargos būtų tinkamai įkainotos apskaitoje. Vadovaujantis 9-uoju VAS įmonės savarankiškai gali nuspręsti, kuris atsargų įkainojimo metodas joms priimtinesnis, ir jis visada turi būti nurodomas apskaitos politikoje. 2 paveiksle pateikiama Deveikio (2018) ir 9-ojo VAS išskirti atsargų įkainojimo metodai.

Konkrečių kainų įkainojimo metodas dažniausiai taikomas prekybos įmonėse, kurios prekiauja unikaliomis arba brangiai kainuojančiomis prekėmis, pavyzdžiui, nekilnojamuoju turtu, automobiliais, juvelyriniais dirbiniais ir pan., taip šį metodą apibūdina Žaptorius (2015) ir Ivanauskienė (2016). 9 ajame VAS teigiama, kad šis būdas taikomas tik tokioms atsargoms, kurių sunaudotas kiekis ir likučiai laikotarpio pabaigai gali būti tiksliai nustatyti.

Svertinio vidurkio įkainojimo metodas yra patogus naudoti, jeigu atsargos sumaišytos ir neįmanoma atskirti, kurios įsigytos ar pagamintos pirmiau. Ivanauskienė (2016) teigia, kad taikant šį metodą, vidutinė nauja kaina skaičiuojama po kiekvieno pirkimo. Pasak Subačienės ir kt. (2012), vidurkis gali būti apskaičiuojamas laikotarpio pabaigoje arba gavus kiekvieną naują atsargų partiją.

FIFO (liet. pirmas į, pirmas iš). Šis metodas taikomas, kai tiksliai nežinome, kurios prekės per ataskaitinį laikotarpį

buvo parduotos (sunaudotos), o kurios liko sandėlyje (Žaptorius, 2015). Šį metodą rekomenduojama naudoti ir tais atvejais, kai negalima nustatyti, kurios atsargos buvo sunaudotos pirmiausiai (Subačienė, Budrionytė, Senkus, 2012). Ivanauskienė (2016) teigia, kad taikant FIFO metodą daroma prielaida, kad pirmiausia parduodamos ir sunaudojamos tos atsargos, kurios nupirktos anksčiau. Jei lieka likutis, jis įkainojamas paskutinio pirkimo kainomis. Ivanauskienė (2016) pataria, kad šį metodą būtina taikyti ten, kur yra greitai gendančių atsargų. Pasirinkus FIFO metodą, įmonės finansinėse ataskaitose grynosios pajamos bus didesnės, o parduotų prekių savikaina bus mažesnė, nes skaičiuojant bus naudojama mažesnė kaina. Tačiau įmonės mokestinė prievolė bus didesnė dėl didesnių grynųjų pajamų ir mažesnės parduotų prekių savikainos (Carlson, 2020).

LIFO (liet. paskutinis į, pirmas iš) metodas yra visiškai priešingas FIFO metodui, nes pirmiausia parduodamos vėliausiai pirktos prekės. 9-asis VAS (2018) teigia, kad LIFO gali būti naudojamas tik išimtiniais atvejais dėl įmonės veiklos specifikos (pavyzdžiui, prekyba akmens anglimi ir pan.), siekiant parodyti tikrą ir teisingą atsargų vertę finansinėse ataskaitose.

Taigi, tinkamas atsargų įsigijimo savikainos metodo pasirinkimas labai svarbus įmonėms, nes atsargos sudaro didžiąją trumpalaikio turto dalį, o pasirinkti atsargų įkainojimo metodai ir apskaitos būdai įtakoja įmonės veiklos rezultatus. Atsargų įkainojimo problemos yra labai aktualios, nes netiksliai nustačius atsargų vertę, neįmanoma žinoti, kokia iš tiesų yra įmonės turto vertė. Nustatant teisingą ir realią situaciją atspindinčią savikainą, galima įvertinti, ar įmonės vykdoma politika yra nukreipta reikiama linkme, ar reikia keisti pasirinktą atsargų valdymo strategiją, nustatytus atsargų lygius, užsakymo sistemą, tiekėjus, medžiagas ir kitus su atsargomis susijusius veiksnius.

1.4. Atsargų dokumentacija ir finansinė apskaita

Nuosekliai registruojamos ir dokumentuojamos įvykusios ūkinės operacijos leidžia įmonei tvarkingiau ir taisyklingiau vesti apskaitą. Dėl šios priežasties kiekvienam atsargų įsigijimui, perdavimui į gamybą ir jų pardavimui reikalingas buhalterinis įrašas ir dokumentas. Kaip teigia daugelis autorių, atsargos nuolat juda, nes vienas atsargas įmonė įsigyja, kitas parduoda. Ivanauskienė (2016), Kalčinskas ir Kalčinskaitė-Klimaitienė (2022) teigia, kad atsargų sunaudojimas (pardavimas) apskaitoje gali būti registruojamas nuolat arba periodiškai. Pasak Kalčinsko ir Kalčinskaitės – Klimaitienės (2022), nuolat apskaitomų atsargų būdas rekomenduojamas taikyti brangioms ar tiesiog vertingoms prekėms, kurių apskaitai nereikia skirti daug laiko, nes yra aišku ir neabejotina tokios apskaitos priežastis. Tuo tarpu, kai nuolat apskaityti atsargas tampa ekonomiškai netikslinga, taikomas periodinis atsargų apskaitos būdas, sunaudotų gamyboje, arba parduotų atsargų savikaina nėra nurašoma iš karto. Ji apskaičiuojama tik atlikus inventorizaciją. Atsargų pirkimai, pardavimai bei likučiai registruojami nustatytos formos atsargų apskaitos kortelėje. Skirtingoms atsargoms suteikiamas atskiras kodas ir sudaromos atskiros apskaitos analitinės kortelės, kuriose iš pirminių apskaitos dokumentų atliekami įrašai. Nupirkus atsargas apskaitos kortelėje įrašoma sąskaita - faktūra arba PVM sąskaita – faktūra. Atsargas nusipirkus sudaromas atsargų užpajamavimo orderis. Atsargas įsigyja skolon, reikia pildyti įmonės skolų apskaitos kortelę ir visa tai registruoti pirkimų skolon žurnale, o gautas PVM sąskaitas – faktūras registruoti gautų PVM sąskaitų faktūrų registre. Pardavus atsargas, jas būtina nurašyti, o tam skirtas atsargų nurašymo aktas. Nurašius parduotas atsargas, būtina tai užfiksuoti atsargų apskaitos kortelėje bei parduotų prekių savikainos žurnale. Atsargų įsigijimas, pasigaminimas ir pardavimas taikant nuolat arba periodiškai apskaitomų atsargų būdą apskaitoje registruojamas buhalteriniais įrašais. Tuo tarpu taikant periodiškai apskaitomų atsargų būdą, sunaudotų gamyboje, arba parduotų atsargų savikaina nėra nurašoma iš karto. Ji apskaičiuojama tik atlikus inventorizaciją. Jau žinoma, kad įsigytos atsargos registruojamos 6 klasės sąnaudų sąskaitoje - 6002 Pirkimai. Ši sąskaita, kaip teigia Žaptorius (2015), turi būti uždaroma ją kredituojant visa per tą laikotarpį patirtų sąnaudų suma (ji kaupiama šios sąskaitos debete) ir debetuojant sąskaitą 6000 – Parduotų prekių savikaina. Tačiau įmonių veikla yra pakankamai sudėtingas procesas ir ne visuomet visos įsigytos atsargos yra parduodamos, todėl nėra tikslinga nurašyti jas į sąnaudas Dauskurdas ir kt. (2015) pažymi, kad neparduotas prekių likutis, rastas inventorizacijos metu, registruojamas 2 klasės turto sąskaitoje.

Taigi, įvertinant atsargų įsigijimo išlaidas, įmonė gali apskaičiuoti jų savikainą pagal įvairius įkainojimo metodus. Kiekvienas šių metodų turi skirtingą įtaką produkcijos savikainai, į balansą įtraukiamai atsargų vertei, bei įmonės gaunamam pelnui. Taikant FIFO metodą, kylant kainoms, įmonė turės mažiausią atsargų savikainą, ir gaus didžiausią pelną. LIFO metodas atvirkščiai- sumažina pelną ir padidina savikainą. Svertinio vidurkio metodas turės mažesnės įtakos pelnui nei LIFO ar FIFO metodai, o tiksliausias yra konkrečių kainų metodas. Svarbiausia, kad kiekvienas metodas atitiktų realų atsargų judėjimą, nes vertinant atsargas padarytos klaidos turės įtakos produkcijos savikainai ir pelnui.

1.5. Atsargų inventorizacija ir pateikimas finansinėse atskaitose

Inventorizacija – turto ir įsipareigojimų patikrinimas ir jų faktiškai rastų likučių palyginimas su buhalterinės apskaitos duomenimis. Subjektai, išskyrus viešojo sektoriaus subjektus, privalo inventorizuoti visą turtą ir įsipareigojimus ne rečiau kaip kartą per metus, prieš sudarant metines finansines ataskaitas, pagal ne vėlesnius, kaip ataskaitinių finansinių metų paskutinės dienos duomenis, o subjektai, kurių veikla sezoninė, atsargų likučius privalo inventorizuoti tą laikotarpį, kurį atsargų likučių juose yra mažiausiai, bet ne anksčiau kaip likus 6 mėnesiams iki finansinių metų pabaigos. Atlikus inventorizaciją gali atsirasti ir neatitikimų tarp buhalterinės apskaitos duomenų ir faktiškai rastų likučių. Jeigu atsargų perteklius ar trūkumas susidarė dėl duomenų registravimo apskaitoje klaidų, taisome apskaitoje padarytus įrašus. Jeigu nėra galimybių nustatyti priežasčių, kodėl atsirado atsargų perteklius ar trūkumas, rastos atsargas apskaitoje registruojamos galima grynojo realizavimo verte, o nerastos – kaip nuostolis dėl atsargų praradimo (Kamarauskaitė, Subačienė ir Senkus, 2016). Atlikus inventorizaciją gali atsirasti ir neatitikimų tarp buhalterinės apskaitos duomenų ir faktiškai rastų likučių. Jeigu yra perteklius, atsiradę nukrypimai pagal Pelno mokesčio įstatymą (2001), priskiriami apmokestinamoms pajamoms, o jei trūkumas - priskiriamas sąnaudoms arba išieškoma iš kaltų asmenų.

1.5.1 lentelė. Inventorizacijos rezultatų registravimas apskaitoje

Eil. Nr.	Operacija	Sąskaitų korespondencija
1.	Po inventorizacijos rastas atsargų perteklius	D 204 Atsargos K 5401 Kitos pajamos
2.	Po inventorizacijos rastas atsargų trūkumas (nustačius kaltus asmenis)	D 2446 Kitos gautinos skolos K 2049 Atsargų vertės sumažėjimas
3.	Po inventorizacijos rastas atsargų trūkumas (kai nėra kaltų asmenų nurašoma į sąnaudas)	D 6000 Parduotų prekių savikaina K 2049 Atsargų vertės sumažėjimas

Už inventorizacijos vykdymą, organizavimą, inventorizacijos metu rastų trūkumų išieškojimą ir kt. atsakingas yra vadovas. Inventorizacija yra įmonės vadybos bei apskaitos specialistų darbo kokybės bei kompetencijos patikrinimas. Inventorizacija atliekama įmonės vadovo sprendimu, sudarius komisiją iš įmonės darbuotojų. Atlikus inventorizaciją, buhalterinės apskaitos duomenys sulyginami su faktiškai esančių atsargų kiekiu. Rastas skirtumas tarp atsargų apskaitoje ir faktiškai esančių atsargų likučių, atidžiai patikrinamas. Atsiradę skirtumai turi būti pagrįsti apskaitos dokumentais. Kai tokių dokumentų nėra, skirtumas pažymimas inventorizavimo apraše – atsargų sutikrinimo žiniaraštyje ir finansinėje apskaitoje registruojamas atsargų perteklius arba trūkumas. Periodiškai į apskaitą įtraukiamų atsargų būdo esmė – inventorizacijos pabaigoje daroma prielaida, kad tai, ko nėra sandėliuose, jau yra parduota arba sunaudota gamyboje. Taikant šį būdą, užtenka suskaičiuoti atsargų likučius ataskaitinio laikotarpio pradžioje bei pabaigoje ir tvarkyti prekių pirkimo apskaitą (Žaptorius, 2015). Finansinė atskaitomybė, pasak Bikienę ir Pučkienę (2012), yra svarbiausias informacijos šaltinis įmonėje, nes finansinių ataskaitų rinkinys labiausiai atskleidžia įmonės veiklos rezultatus ir jos finansinę būklę. Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatyme (2001) nurodyta, kad metinę finansinę atskaitomybę įmonės sudaro pasibaigus finansiniams metams. Ji sudaroma vadovaujantis bendraisiais apskaitos principais, šiuo įstatymu ir Verslo apskaitos standartais. 2 VAS „Balansas“ 349 nurodyta, kad atsargos balanse yra įrašomos į eilutę „Atsargos“. Sudarant balansą, atsargų straipsnyje parodomos žaliavos, medžiagos ir komplektavimo detalės, nebaigta produkcija ir vykdomi darbai, produkcija, prekės, skirtos perparduoti, biologinis turtas, ilgalaikis materialusis turtas, skirtas parduoti, už atsargas ir paslaugas sumokėti avansai tiekėjams.

Taigi, finansinėse ataskaitose atsargos yra įvertinamos įsigijimo ar pasigaminimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, atsižvelgiant į tai, kuri iš jų yra mažesnė. Toms įmonėms, kurios rengia finansines ataskaitas privalo atlikti inventorizaciją bent kartą per metus.

1.6. Atsargų analizės metodika

Gamybinės veiklos bet kokios nuosavybės formos įmonės pagrindiniai rezultatai priklauso nuo atsargų lygio ir jų apimties. Būtent atsargos jautriai reaguoja į bet kokius rinkos sąlygų pokyčius ir, pirmoje eilėje, į paklausos ir pasiūlos santykį. Vienu iš pagrindinių keliančių įmonės efektyvumą faktorių yra efektyvus atsargų valdymas. Atsargų optimizavimo ir jų valdymo efektyvumo problemų aktualumas yra tame, kad atsargų būklė turi lemiamą įtaką organizacijos konkurencingumui, jos finansinei būklei ir finansiniams rezultatams. Finansinė analizė – tai visapusis, objektyvus ir nuoseklus įmonės finansinės ir kitų su ja susijusių veiklų tyrimas siekiant padėti įmonės vadovybei priimti teisingus

valdymo sprendimus ir įgyvendinti numatytus tikslus (Mackevičius, Poškaitė ir Villis, 2011,p. 8). Pagal Kazakevičių ir Jakštą (2018) 3-iame paveiksle vaizduojama trumpalaikiam turtui analizuoti taikoma:

1) *Horizontalioji analizė* – tai dviejų ar daugiau laikotarpių finansinių ataskaitų duomenų palyginimas. Atlikus šia analizę galima pamatyti, kaip didėjo ar mažėjo atsargos ataskaitinius metų likučius lyginant su ankstesnių metų likučiais;

2) *Vertikalioji analizė* – tai atitinkamo finansinės ataskaitos rodiklio lyginimas su bendru baziniu tos ataskaitos rodikliu. Ši analizė parodo, kokią procentinę dalį trumpalaikio turto sudaro atsargos ir kokią procentinę dalį sudaro visame įmonės turte.

3) *Santykinių rodiklių analizė*. Šios analizės esmė – galimybė palyginti kelis rodiklius, suskaičiuojant santykį tarp jų, kuris turi finansinę prasmę, atskleidžiamą suskaičiuotu rodikliu. Lileikienės ir Grigaliūnienės (2021) nuomone, norint suteikti skaičiui reikšmę, reikia jį palyginti su kitu siekiant objektyviai įvertinti įmonės veiklos būklę. Santykinių rodiklių analizė svarbi vidaus vartotojams (vadybininkams, savininkams) ir išorės vartotojams (kreditoriams, investuotojams). Įmonių savininkams pelningumo analizė yra pati svarbiausia finansinių rodiklių analizė. Didėjantis pelningumo rodiklis rodo tinkamą ir sėkmingą įmonės valdymą. Šis rodiklis didėja, jei parduotos produkcijos savikainos augimas lėtesnis nei pardavimo pajamų augimas. Atsargų pelningumo rodiklis, pasak Mackevičiaus (2019), leidžia nustatyti, kaip tinkamai yra panaudojamos įmonės atsargos.

Taigi, nuo atsargų dydžio, sudėties, struktūros, techninės būklės, apyvartumo ir pelningumo priklauso įmonių finansinė būklė ir veiklos rezultatai. Labai svarbu atlikti visų atsargų rūšių analizę. Atsargoms analizuoti taikoma horizontalioji, vertikalioji ir santykinių rodiklių analizė.

Išvados

1. Mokslinės literatūros šaltiniai įvairiai interpretuoja atsargų sampratą, tačiau bendrąja prasme atsargos yra priskiriamos trumpalaikiam turtui, kuris yra sunaudojamas per vienerius metus įmonės pajamoms uždirbti.
2. Nustatyta, kad atsargų klasifikavimas įmonėje reikalingas tam, kad būtų galima kontroliuoti ir stebėti jų judėjimą įmonėje.
3. Atsargų samprata verslo apskaitos standartuose, tarptautiniuose apskaitos standartuose bei Lietuvos Respublikos teisės aktuose atitinka.
4. Apskaitoje yra išskiriamos tokios atsargų rūšys: žaliavos, medžiagos ir komplektavimo atsargos, nebaigtos gamybos atsargos, pagaminta produkcija bei prekės skirtos perparduoti.
5. Pagal 9-ąjį verslo apskaitos standartą, įsigytos atsargos apskaitoje registruojamos atsargų įsigijimo savikainos verte, kurią sudaro pirkimo kaina, pakoreguota pirktų atsargų nukainojimu ir nuolaidomis, taip pat pridedant prie pirkimo kainos visus mokesčius (išskyrus PVM), gabenimo, paruošimo naudoti bei kitas tiesiogiai susijusias išlaidas, susijusias su atsargų įsigijimu.
6. Pagrindiniai prekių ir kitų atsargų pirkimo bei jų atsivežimo dokumentai Lietuvoje yra šie: sąskaita faktūra, PVM sąskaita faktūra, kasos aparato kvitas, laisvos formos apskaitos dokumentas, krovinio važtaraštis.
7. Atsargos gali būti įkainojamos įvairiais metodais: konkrečių kainų, svertinio vidurkio, LIFO, FIFO, HIFO ir kt. Tačiau labiausiai paplitęs FIFO atsargų įkainojimo metodas. Tvarkydama atsargų apskaitą įmonė gali taikyti nuolat arba periodiškai apskaitomų atsargų būdą.
8. Finansinėje atskaitomybėje atsargos turi būti įvertinamos žemesniąja verte: arba įsigijimo (pasigaminimo) savikaina, arba grynąja galimo realizavimo verte, siekiant, kad turto balansinė vertė neviršytų sumos, kurią tikimasi gauti pardavus arba sunaudojus šį turtą įprastinio įmonės veiklos ciklo metu. Prieš darant finansinę ataskaitą privalo atlikti inventorizaciją, o jos metu rastą trūkumą ar perteklių būtina užfiksuoti vadovaujantis inventorizavimo tvarka.
9. Apibendrinant, galima teigti, kad pateiktos išvados nuosekliai atspindi visų iškeltų tyrimo uždavinių įgyvendinimą – nuo teorinės atsargų sampratos analizės iki praktinių apskaitos, įkainojimo ir kontrolės aspektų nagrinėjimo. Remiantis tuo, galima teigti, kad tyrimo tikslas – išanalizuoti atsargų apskaitos esmę, klasifikavimą ir vertinimą – yra pasiektas.

Literatūra

1. Aleknevičienė, V., Įmonės finansų valdymas. Kaunas, 2011. 432 p. ISBN 978-9955 921-4-2.
2. Atsargų apskaitos būdai. Elektrėnų profesinio mokymo centras: Priega per interneta VMirO: Atsargų apskaitos būdai | EPMC
3. 2-asis verslo apskaitos standartas „Balansas“. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba. 2015 m. birželio 16 d. Nr. VAS-41.
4. 9-asis verslo apskaitos standartas „Atsargos“. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba. 2018 m. kovo 19 d. Nr. 1K-117.
5. Bikienė, J., ir Pučkienė, D,. Buhalterinė apskaita: teorija ir praktika. Vilnius. 2012.
6. Bendikienė, D., Finansinė apskaita. Šiauliai. 2019. Prieiga per per internetą: https://talpykla.elaba.lt/elabafedora/objects/elaba:39011682/datastreams/MAIN/content

Biswas, S. K., Karmaker, C. L., Islam, A., Hossain, N. ir Ahmed, S., Analysis of Different Inventory Control Techniques: A Case Study in a Retail Shop. Journal of Supply Chain Management System, 6(3), 35-45. 2017. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/321050234_Analysis_of_Different_Inventory_Co ntrol_Techniques_A_Case_Study_in_a_Retail_Shop

7. Carlson, R., Basics of LIFO and FIFO Inventory Accounting Methods How to Know Whether to Use FIFO or LIFO Inventory Accounting in Your Business. 2020. Prieiga per interneta. https://www.thebalancesmb.com/basics-of-lifo-and-fifo-inventory-accounting-methods-393396
8. Dauskurdas, V. ir kt. Uždaroji akcinė bendrovė: teisė, apskaita ir mokesčiai, atskaitomybė: Pačiolio leidykla, Vinius. 2015.
9. Deveikis, G., Atsargų apskaita: atnaujintas 9-asis Verslo apskaitos standartas. Buhalterija, p.10-12. 2018.
10. Ivanauskienė, A., Buhalterinė apskaita. Vilnius: Tyto Alba. 2016.
11. Kalčinskas, G. ir Kalčinskaitė-Klimaitienė, R., Buhalterinė apskaita. Vilnius: Pačiolis (8 oji patais. ir papild. laida). 2017.
12. Kamarauskaitė, A., Subačienė, R., ir Senkus, K. Verslo apskaitos standartų ir pelno mokesčio įstatymo nuostatų taikymo probleminių sričių tyrimas: Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos, 10(1), p. 65-84, 2016.
13. Kazakevičius, J., Jakštas, E., Verslo įmonių finansinių ataskaitų analizė: Mokomoji knyga. Kaunas. 2018.
14. Lakis, V., Audito teorija ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2017.
15. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas: Lietuvos Respublikos Seimas, 2001 m. gruodžio 20 d. Nr. IX-675. Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992. 1011010ISTA00IX-675.
16. Lileikienės, A. ir Grigaliūnienės, Ž., Verslo finansų valdymas. Klaipėda, 2021.
17. Mackevičius, J., 3A – Apskaita auditas analizė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2019.
18. Mackevičius J., Poškaitė D. ir Villis. Finansinė analizė. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo romerio universitetas. 2011.
19. Minalga, R., Aprūpinimo logistika. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras. 2008.
20. Subačienė, R., Budrionytė, R., Kamarauskienė, I., Lakis, V., Raziūnienė, D., Savickas, V., Senkus, K. ir Tamulevičienė, D., Apskaitos ir audito pagrindai: vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2015.
21. Žaptorius, J., Finansinė analizė. Vilnius: Technika. 2015.

INOVACIJOS KROVINIŲ GABENIME: NUO DRONŲ IKI HYPERLOOP

Dovydas Valūnas,
Lektorė Vaiva Mačienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjamos naujos technologijos ir sprendimai, kurie keičia krovinių gabenimą. Aktualizuojama problema – technologinių sprendimų būtinybė didėjant efektyvumo, greičio ir tvarumo reikalavimams. Remiantis naujausiais moksliniais šaltiniais, taikytas lyginamosios analizės metodas. Nustatyta, kad išmaniosios ir pažangiosios technologijos, tokios kaip dronai ar Hyperloop, keičia logistikos praktiką, žymi kryptį į ateities sprendimus, bei tampa pagrindiniu veiksniu, siekiant užtikrinti logistikos sektoriaus tvarumą ir konkurencingumą.

Raktiniai žodžiai: Logistikos inovacijos, krovinių gabenimas, išmaniosios technologijos, pažangios transporto sistemos.

Įvadas

Spartėjanti globalizacija, augantys vartotojų lūkesčiai ir siekis mažinti poveikį aplinkai skatina logistikos sektorių nuolat ieškoti inovatyvių sprendimų. Logistikos grandinė turi ne tik greitai reaguoti į rinkos pokyčius, bet ir užtikrinti tvarų, patikimą bei ekonomiškai pagrįstą prekių judėjimą. Šiuolaikinė visuomenė tikisi greitų pristatymų, didesnio skaidrumo ir mažesnio anglies dvideginio pėdsako, todėl logistikos įmonės vis dažniau investuoja į pažangias technologijas, automatizaciją ir skaitmeninius sprendimus.

Technologinė pažanga keičia ne tik krovinių gabenimo priemones, bet ir visos tiekimo grandinės organizavimą. Modernizuojami tiek transporto, tiek sandėliavimo procesai, diegiami išmanūs maršrutų planavimo įrankiai, naudojamos alternatyvios energijos transporto priemonės, o vis daugiau dėmesio skiriama duomenų analizei ir realaus laiko stebėsenai. Nuo kasdienių išmaniųjų įrankių iki futuristinių transporto sistemų – inovacijos tampa neatsiejama efektyvios logistikos dalimi.

Darbo tikslas – išanalizuoti naujausiuose moksliniuose tyrimuose nagrinėjamas inovacijas krovinių gabenimo srityje bei įvertinti jų reikšmę ir potencialą logistikos sistemų plėtrai, nuo dronų technologijų iki „Hyperloop“ transporto sistemos.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti inovacijų reikšmę logistikos sektoriui ir jų poveikį krovinių gabenimo efektyvumui.
2. Ištirti šiuolaikinių išmaniųjų technologijų taikymą krovinių logistikoje.
3. Įvertinti pažangiausių ir futuristinių technologijų galimybes ir iššūkius, susijusius su jų diegimu krovinių transportavime.

Darbo objektas – inovacijų taikymas krovinių gabenimo srityje.

Inovacijų reikšmė logistikos sektoriuje

Logistika nuolat susiduria su naujais iššūkiais, kuriuos sprendžiant svarbų vaidmenį atlieka inovacijos. Šios technologinės ir procesų naujovės padeda optimizuoti veiklą, mažinti kaštus ir pagerinti paslaugų kokybę. Inovacijos, apimančios transporto ir sandėliavimo sritis, taip pat skaitmenines technologijas, ne tik sprendžia tradicines problemas, bet ir atveria naujas galimybes logistikos sektoriui.

Logistikos inovacijos – tai naujos idėjos, naujos paslaugos, nauji procesai ir naujos technologijos, taikomos siekiant pagerinti įmonės logistikos operacijas. Kaip teigia Ifekanandu (2024), logistikos inovacijos – tai visų logistikos operacijų, tokių kaip transportavimas, sandėliavimas, pakavimas ir kitų, perkonfigūravimo procesas, siekiant prisitaikyti prie naujų ir besikeičiančių logistikos pramonės tendencijų ir pagerinti įmonės logistikos veiklos rezultatus. Siekda-

mos sukurti pridėtinę vertę klientams, sumažinti logistikos sąnaudas bei saugiai ir laiku pristatyti produktus, įmonės turi taikyti naujas technologijas ir inovacijas, taip pagerinant logistikos paslaugų teikimą (Ifekanandu, 2024).

Logistikos inovacijos gali būti suskirstytos į du tipus:

- 1 tipo inovacijos: techninės ir technologinės – jų diegimo etapai apima duomenų gavimą, informacijos valdymą, sandėliavimą ir transportavimą;
- 2 tipo inovacijos: administracinės ir netechnologinės – veikla apima struktūrų pokyčius, verslo procesus, santykių su klientais ir tiekėjais valdymą ir žinių valdymo klausimus (Kmiecik, 2023).

Kmiecik (2023) teigia, kad logistikoje naudojamas naujausias technologijas galima suskirstyti į tris pagrindines sritis: automatinio identifikavimo technologijas, ryšių technologijas ir informacines technologijas. Verslo paslaugų srityje galima stebėti penkių skirtingų rūšių inovacijas: technologinės, organizacinės, strateginės, komercinės ir veiklos inovacijos arba galima sugrupuoti į technologinę, koncepcinę ir strateginę sritis (Kmiecik, 2023). Kitas perspektyvias technologijas būtų galima sugrupuoti pagal įgyvendinimo laikotarpį. Jos yra pateiktos 1 lentelėje:

1 lentelė. Technologinių sprendimų skirstymas pagal įgyvendinimo laikotarpį

Įgyvendinimo laikotarpis	Technologiniai sprendimai
<5 metai	• Robotika ir automatizavimas • Daiktų internetas • Debesų logistika • Didžiųjų duomenų analizė • Papildyta realybė • Nebrangūs jutikliniai sprendimai
>5 metai	• Autonominės transporto priemonės • Dirbtinis intelektas • 3D spausdinimas • Bepilotės skraidyklės • Blokų grandinė • Naujos kartos belaidis ryšys • Bioninis patobulinimas • Virtualioji realybė ir skaitmeniniai dvyniai

Ifekanandu (2024) išskiria transporto ir sandėliavimo sritis, kuriose gali būti diegiamos logistikos inovacijos:

- Transporto srityje diegiamos inovacijos, tokios kaip elektrinės, hibridinės ir gamtinėmis dujomis varomos transporto priemonės, mažina taršą ir sąnaudas. Taip pat naudojamos skaitmeninės sistemos, pavyzdžiui, automatinė sunkvežimių registracija, spartinanti procesus.
- Sandėliavimo inovacijos padeda efektyviau valdyti prekes, taupyti išteklius ir mažinti sąnaudas. Naudojamos pažangios technologijos – mobilūs robotai, EDI, WMS, RFID, dronai, blokų grandinės, dėvimi įrenginiai, skaitmeniniai dvyniai ir tvarūs sprendimai. Tai didina saugumą, lankstumą ir produktyvumą (Ifekanandu, 2024).

Akivaizdu, kad inovacijos transporto ir sandėliavimo srityse daro reikšmingą poveikį logistikos procesų efektyvumui. Tačiau šios inovacijos atsiranda neatsitiktinai – jos yra atsakas į krovinių gabenimo srityje kylančius iššūkius: didelės degalų sąnaudos, aplinkos tarša, pristatymo vėlavimai, eismo spūstys, vairuotojų trūkumas ir augantys klientų lūkesčiai. Inovacijos, tokios kaip alternatyvūs varikliai, automatinės transporto sistemos, dronai, išmanieji maršrutų planavimo įrankiai ir realaus laiko sekimo technologijos – padeda mažinti sąnaudas, užtikrinti tikslesnį pristatymą, didinti saugumą ir mažinti poveikį aplinkai.

Išmanieji sprendimai šiuolaikinėje krovinių logistikoje

Šiuolaikinėje krovinių logistikoje išmanieji sprendimai vis labiau keičia tradicinius procesus, padėdami užtikrinti didesnį efektyvumą ir tvarumą. Dronai, autonominiai sunkvežimiai bei inovacijos geležinkelio ir vandens transporto srityse tampa svarbiais įrankiais, leidžiančiais sumažinti kaštus, padidinti transportavimo greitį ir tikslumą, bei mažinti poveikį aplinkai.

Remiantis Jahani ir kt. (2025), dronų, arba bepiločių orlaivių, sąvoka turi istorinę praeitį, siekiančią brolių Wrightų pirmojo variklinio orlaivio išradimą, o pirmasis karinio tipo dronas buvo panaudotas dar Vietnamo karo metu. Per pastarąjį dešimtmetį tokios novatoriškos bendrovės kaip „Amazon“ ir „Domino“ tapo praktinio dronų taikymo produktų pristatymui pradininkėmis.

Jungtinės Karalystės nacionalinis aeronautikos centras atliko tyrimą, kurio rezultatai rodo, kad 42 proc. įmonių aktyviai svarsto galimybę integruoti bepiločius orlaivius į savo veiklą. Todėl prognozuojama, kad artimiausiu metu atei-

tyje bus sukurta apie 100 000 darbo vietų, tiesiogiai susijusių su dronų pramone. Bepiločių orlaivių kūrimas glaudžiai susijęs su įvairiais žmonių poreikiais įvairiose srityse, įskaitant karinę, medicinos, meno, pristatymo, sandėliavimo, kasybos, žemės ūkio ir kitas (Jahani ir kt., 2025).

Bepiločiai orlaiviai gali lemti permainingus pokyčius ir transporto srityje. Jie gali sumažinti energijos ir dujų išmetimą, taip skatinant tvaresnę sistemą (Samawi ir kt., 2024), didinant pristatymo greitį ir kartu optimizuojant su tuo susijusias išlaidas (Jahani ir kt., 2025). Be privalumų, susijusių su bepiločių orlaivių taikymu, būtina pripažinti, kad esama ir dėmesio vertų kliūčių bei iššūkių, ypač logistikos ir tiekimo grandinės kontekste. Kaip teigia Samawi ir kt. (2024), norint išnaudoti visas dronų galimybes logistikos sektoriuje, reikia įveikti reguliavimo, privatumo, aplinkosaugos, technines ir ekonomines kliūtis.

Nepaisant minėtų iššūkių, dronai turėtų iš esmės pagerinti išmaniųjų sandėlių valdymo veiklą, kur jie prisideda prie atsargų valdymo ir vidinės logistikos supaprastinimo, patikrinimų ir priežiūros procesų gerinimo (Samawi ir kt., 2024). Autoriai priduria, jog greitos ir veiksmingos technologinės inovacijos yra būtinos siekiant nuolat mažinti visų logistikos operacijų anglies dioksido pėdsaką.

Autonominės transporto priemonės, kaip pažangiosios transporto sistemos, pastaruoju metu tampa vis labiau patrauklesnės už vidaus degimo varikliais varomas transporto priemones dėl didelių degalų kainų ir aplinkosaugos problemų. Elektromobiliai veikia kaip transporto priemonės ir tinklo *(V2G – Vehicle to Grid)* sistemos (Bizon ir kt., 2014). Autonominės transporto priemonės reikalauja pažangių jutiklių, skaičiavimo sistemų ir specializuotos priežiūros, todėl išauga pradinės investicijos. Norint užtikrinti sklandų transporto priemonių veikimą, būtina kokybiška ryšių infrastruktūra bei papildomos lėšos krovinių konsolidavimo sistemų diegimui. Eksploatacijos metu patiriamos nuolatinės išlaidos, susijusios su technine priežiūra, programinės įrangos atnaujinimais ir personalo mokymais. Visgi, nors pradinės sąnaudos didelės, ilgainiui autonominis transportas leidžia ženkliai sumažinti darbo kaštus, nes reikia mažiau darbo jėgos – vairuotojų (Ran ir kt., 2024).

Kaip teigia Xu ir kt. (2024), atsižvelgiant į naujausias technologines naujoves autonominio vairavimo srityje, autonominiai sunkvežimiai taps perspektyviu sprendimu, padėsiančiu padidinti krovinių vežimo efektyvumą. Šiandien autonominiai sunkvežimiai jau pradėti naudoti, tačiau dar nėra plačiai paplitę, taigi tikimasi, kad jie labiausiai prisidės prie energijos taupymo ir aplinkos apsaugos. Ran ir kt. (2024) priduria, jog autonominių sunkvežimių sistemos naudojimas mažins žmogiškųjų klaidų skaičių ir ilgalaikėje perspektyvoje taps potencialiai permainingu logistikos pramonės sprendimu. Tačiau norint efektyviai pasinaudoti šiomis naudomis, labai svarbu tinkamai įvykdyti bandomąsias programas.

Vis dėlto autonominių sunkvežimių taikymas krovinių vežimo srityje kelia ir tam tikrų iššūkių. Vienas iš jų – saugumas. Skirtingai nuo rankiniu būdu valdomų transporto priemonių, autonominiai sunkvežimiai turi valdyti sudėtingus eismo scenarijus, laiku ir tiksliai reaguoti, kad būtų išvengta bet kokių pavojų (Xu ir kt., 2024).

Inovacijų proveržis pastebimas ir geležinkelių bei vandens transporto srityse. Kaip teigia Pielecha ir kt. (2022), pastaraisiais metais padaugėjo ir elektra varomų lokomotyvų. Hibridinių sistemų diegimas geležinkelio transporto priemonėse yra tendencija, leidžianti sumažinti neigiamą transporto sektoriaus poveikį aplinkai. Kai kurios bendrovės, pvz: „Alstom“, „Bombardier“, „Siemens“, „Wabtec Corporation“ ir kitos, investuoja į traukinių, varomų alternatyviais degalais, kūrimą. „Alstom“ buvo viena pirmųjų bendrovių, pristačiusi lokomotyvą su PEM (angl. *Proton Exchange Membrane* – protonų mainų membranos) kuro elementais, varomais vandenilio kuru. 2018 m. rugsėjį „Bombardier“ pristatė savo naują elektrohibridinį traukinį „Talent 3“ (Pielecha ir kt., 2022).

Šiuo metu įgyvendinami keli kuro elementų naudojimo įvairiose transporto priemonėse projektai:

1. IMMORTAL *(IMproved lifetiMe stacks fOR heavyduty Trucks through ultrA-durabLe components)* projektas, kuriame daugiausia dėmesio skiriama kuro elementų kūrimui ir jų taikymui sunkiasvorėse transporto priemonėse.
2. FLAGSHIPS projektas, kurio tikslas – pastatyti krovininį laivą, varomą kuro elementais.
3. FCH2RAIL *(Fuel Cell Hybrid Power Pack for Rail Applications)* projektas, kuriame dalyvauja Belgija, Vokietija, Ispanija, Portugalija ir „Toyota“ (kaip kuro elementų tiekėja), siekiant sukurti nulinės emisijos lokomotyvų varomąją sistemą.
4. H2Haul *(Vandenilio kuro elementų sunkvežimiai, skirti sunkiasvorių transporto priemonių logistikai be taršos)* – 16 sunkiasvorių transporto priemonių su kuro elementais bandymai (Pielecha ir kt., 2022).

Nuolatinis tarptautinės prekybos augimas paskatino uostų konteinerių centrų plėtrą, nes jie tapo svarbiausiais pasaulinės tiekimo grandinės mazgais. 2017–2018 m. pasaulio konteinerių uostų krova išaugo 4,7 proc. ir pasiekė daugiau nei 793 mln. TEU. Tuo pat metu didėjantis konteinerinių laivų pajėgumas sukėlė iššūkių uostų terminalų veiklos efektyvumui. Aplinkosauginiu požiūriu jūrų transportas generuoja apie 2,2 proc. pasaulio CO_2 emisijų, todėl

Tarptautinė jūrų organizacija siekia iki 2050 m. jas sumažinti perpus (Tsolakis ir kt., 2022). Prie CO_2 emisijų mažinimo galėtų prisidėti konteinerių terminalų automatizavimas. Skaičiuojama, jog šiuo metu tik 3 proc. konteinerių terminalų visame pasaulyje yra iš dalies arba visiškai automatizuoti. Panašiai kaip ir kitose srityse, toks nedidelis terminalų automatizavimo rodiklis yra susijęs su didžiulėmis investicijomis ir profesinių sąjungų pasipriešinimu. Tikimasi, kad visiškai automatizuotų konteinerių centrų veiklos išlaidos sumažėtų 25-55 proc., o našumas padidėtų 13-35 proc. Todėl uostų ir terminalų automatizavimas sausumoje laikomas perspektyvia galimybe, galinčia skatinti tvarumą (Tsolakis ir kt., 2022).

Dėl griežtėjančių aplinkosaugos taisyklių ir didėjančios krovinių vežimo paklausos, intermodalinių logistikos centrų vaidmuo šiuolaikinėje logistikoje tampa vis svarbesnis. Remiantis Kovats ir kt. (2024), intermodaliniai logistikos terminalai – tai terminalai, kuriuose naudojamos priemonės krovinių perkėlimui iš vieno transporto sektoriaus į kitą: kelių, geležinkelių, vandens transporto bei kartais oro transporto. Intermodaliniuose terminaluose kroviniai ne tik perkeliami iš vienos transporto rūšies į kitą, bet ir yra sandėliuojami, perpakuojami, išmuitinami, sutvarkoma jų dokumentacija, kad klientams būtų suteiktos visos reikalingos paslaugos. Taigi terminalas atlieka esminį vaidmenį transportavimo srityje, nes leidžia produktus gabenti palankiausiu ir ekonomiškiausiu būdu.

Intermodaliniuose logistikos terminaluose gali būti taikoma daugybė inovacijų, siekiant padidinti krovinių perkrovimo efektyvumą, sumažinti sąnaudas ir užtikrinti tvaresnį veikimą. Viena svarbiausių krypčių – automatizuotos krovos sistemos. Automatizacija konteinerių terminaluose leidžia efektyviau valdyti krovinių perkrovimą tarp skirtingų transporto rūšių. Pavyzdžiui, pusiau automatizuotuose terminaluose naudojama automatizuota krovos įranga kartu su žmogaus valdomomis transporto priemonėmis, o visiškai automatizuotuose terminaluose tiek horizontalus, tiek vertikalus konteinerių judėjimas yra automatizuotas (Knatz ir kt., 2022). Taip pat diegiamos pažangios transporto valdymo ir stebėsenos sistemos, kurios leidžia realiu laiku sekti krovinius, optimizuoti maršrutus ir sumažinti laukimo laiką. Energijos taupymui ir aplinkosaugai pasitelkiamos žaliosios technologijos – saulės energijos naudojimas, elektriniai krautuvai ir energiją taupančios apšvietimo sistemos. Be to, terminaluose vis plačiau taikoma skaitmenizacija: blokų grandinės *(blockchain)* užtikrina duomenų saugumą ir skaidrumą, o dirbtinis intelektas padeda prognozuoti krovinių srautus bei priimti efektyvesnius sprendimus.

Šiuolaikinės krovinių logistikos pažanga neįmanoma be inovatyvių technologinių sprendimų. Dronai, autonominiai sunkvežimiai bei geležinkelio ir vandens transporto inovacijos keičia tradicinius logistikos modelius, siekiant didesnio efektyvumo, saugumo ir tvarumo. Šios technologijos leidžia spartinti pristatymus, mažinti sąnaudas, optimizuoti maršrutus bei prisidėti prie aplinkosaugos tikslų. Nors jų diegimas susijęs su techniniais, finansiniais ir teisiniais iššūkiais, jų teikiama nauda ilgainiui keičia visą tiekimo grandinės veikimą.

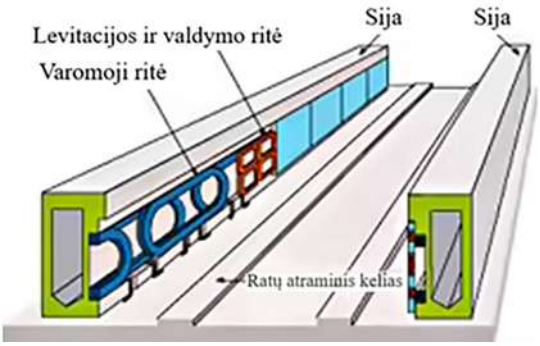
Pažangiausios ir futuristinės technologijos

Sparčiai tobulėjant logistikos technologijoms, vis daugiau dėmesio skiriama pažangiausiems ir futuristiniams sprendimams, galintiems iš esmės pakeisti krovinių gabenimo būdus. Tokios technologijos kaip magnetinės levitacijos (MagLev) ar Hyperloop transportas atveria galimybes itin greitam, saugiam ir mažai aplinką teršiančiam judėjimui. Nors šie sprendimai dar vystomi, jų potencialas ateityje gali tapti reikšminga tiekimo grandinių dalimi.

Anot Bonsor ir Chandler, šiuolaikinės technologijos leidžia kurti itin greitus traukinius, vadinamus maglevais, kurie veikia naudodami stiprius elektromagnetus. Šie traukiniai nevažiuoja tradiciniais bėgiais, o levituoja virš kreipiančiųjų, todėl tarp jų ir paviršiaus nėra trinties. Dėl šios priežasties maglevai gali pasiekti itin didelį – šimtus mylių per valandą – greitį, pakeisdami įprastus traukinius su plieniniais ratais. Tačiau didelis greitis yra tik vienas iš pagrindinių maglevo traukinių privalumų. Kadangi traukiniai retai (jei apskritai kada nors) liečia bėgius, jie kelia daug mažiau triukšmo ir vibracijos nei įprasti, žemę drebinantys traukiniai. Dėl mažesnės vibracijos ir trinties įvyksta mažiau mechaninių gedimų, o tai reiškia, kad maglevo traukiniai rečiau vėluoja dėl oro sąlygų.

Kitas didelis maglev traukinių privalumas – saugumas. Šiuos traukinius judėti verčia varomieji bėgiai, todėl visi tame pačiame maršrute esantys traukiniai juda tuo pačiu greičiu ir negali nei pasivyti, nei susidurti tarpusavyje. Be to, maglev traukiniai negali nuriedėti nuo bėgių net ir posūkiuose, nes kuo labiau traukinys nukrypsta nuo savo įprastos padėties tarp bėgių šoninių sienelių, tuo stipresnė magnetinė jėga jį grąžina į vietą (JAV Energetikos departamentas, 2016).

Pagrindinis skirtumas tarp maglev ir įprastų traukinių yra variklio veikimo principas. Maglev traukiniai neturi tradicinio variklio, kuris temptų vagonus plieniniais bėgiais. Vietoje to, jų judėjimą užtikrina magnetinis laukas, sukuriamas įelektrintų ričių, įmontuotų bėgių kelio šoninėse sienelėse ir pačiuose bėgiuose (1 pav.). Šiam procesui nereikia iškastinio kuro – traukinys varomas elektromagnetinės jėgos pagalba.

1 pav. Maglev bėgių kelias (Šaltinis: Bonsor ir Chandler)

Maglev bėgių kelias leidžia traukiniui plūduriuoti virš bėgių naudojant atstojamuosius magnetus, esančius ant traukinio važiuoklės, todėl traukinys levituoja 1-10 cm virš kreipiančiosios. Kai maglev traukinys pakyla nuo bėgių, į bėgių kelio sienelėse esančias rites tiekiama energija sukuria kintantį magnetinį lauką. Keičiantis ričių poliškumui, priešais traukinį susidarantis magnetinis laukas jį traukia į priekį, o už nugaros esantis – stumia, taip sukuriant sklandų ir greitą judėjimą be trinties (Bonsor ir Chandler).

Nors maglev sistemos yra greitos ir efektyvios, jų statyba itin brangi – nuo 50 iki 200 mln. dolerių už mylią. Dėl to dauguma JAV miestų atsisakė planuotų projektų. Kritikai pabrėžia, kad tai keliskart brangiau nei įprasti geležinkeliai, tačiau šalininkai atkreipia dėmesį, jog maglev traukinių eksploatacija gali būti iki 70 % pigesnė nei tradicinių sistemų (Bonsor ir Chandler).

Kiti autoriai – Hirde ir kt. (2023) – kritikuoja maglev technologiją, teigdami, jog jos eksploatacija buvo nutraukta dėl nepatikimumo, didelio energijos vartojimo ir didelių įrengimo bei priežiūros kaštų. Tokių pavyzdžių yra Birmingeme ir Berlyne – čia veikusios maglev sistemos buvo gana greitai uždarytos.

Nors maglev traukiniai jau yra pažanga geležinkelio technologijose, žvilgsnis krypsta dar toliau – į futuristinius sprendimus, tokius kaip Hyperloop. Ši koncepcija, jungianti vakuumines kapsules ir itin aukštą greitį, žada iš esmės pakeisti transporto ateitį.

Poreikis ieškoti greitaeigių alternatyvų įprastoms transporto rūšims paskatino kurti tokias inovacijas kaip Hyperloop – vadinamą penktąją tranzito rūšį. Hyperloop – tai siūloma nauja greitojo transporto rūšis, kurioje keleiviams vežti naudojamos magnetinės levituojančios kapsulės, varomos linijiniu sinchroniniu varikliu iš dalies vakuuminėje vamzdžio terpėje. Planuojama, kad Hyperloop bus perversmą sukelianti greitojo transporto sistema, galinti konkuruoti su greitaisiais geležinkeliais ir lėktuvais (Hirde ir kt., 2023).

Hyperloop sistemai kyla reikšmingų iššūkių siekiant išlaikyti žemo slėgio aplinką ilguose atstumuose. Taip pat išlieka keleivių saugumo problemų tokioje aplinkoje, jei nėra įdiegtos patikimos apsaugos infrastruktūros (Hirde ir kt., 2023). Sistemos efektyvumui didelę įtaką daro ir aerodinaminis pasipriešinimas. Bendrą aerodinaminį pasipriešinimą lemia keli parametrai, pavyzdžiui, slėgis vamzdyje, temperatūra, transporto priemonės greitis, transporto priemonės ilgis ir blokavimo koeficientas β (Alzhrani ir kt., 2024).

Nors Hyperloop dažniausiai siejamas su keleivių transportu, ši technologija taip pat vertinama kaip pažangi inovacija ir krovinių logistikoje. Dėl itin didelio greičio, mažo energijos suvartojimo ir galimybės išvengti spūsčių, Hyperloop gali tapti efektyvia alternatyva tradiciniam krovinių vežimui ateityje.

Pažangiausios ir futuristinės technologijos, tokios kaip maglev traukiniai ir Hyperloop sistema, atspindi siekį radikaliai transformuoti krovinių gabenimą. Šios inovacijos siūlo išskirtinį greitį, mažesnį poveikį aplinkai ir galimą sąnaudų mažėjimą eksploatacijos metu. Nors jų įgyvendinimas susijęs su didelėmis pradinėmis investicijomis, techniniais iššūkiais ir saugumo klausimais, jos žymi svarbią kryptį link efektyvesnių, tvaresnių ir technologiškai pažangių logistikos sprendimų ateityje.

Išvados

1. Inovacijos transporto ir sandėliavimo srityse žymiai gerina logistikos efektyvumą, reaguodamos į krovinių gabenimo iššūkius – dideles sąnaudas, taršą, vėlavimus ir vairuotojų trūkumą. Tokie sprendimai kaip alternatyvūs varikliai, automatinės sistemos, dronai bei išmanios planavimo ir sekimo technologijos padeda mažinti sąnaudas, gerinti pristatymų tikslumą, didinti saugumą ir tausoti aplinką.
2. Šiuolaikinė krovinių logistika neįsivaizduojama be inovatyvių technologijų, tokių kaip dronai, autonominiai sunkvežimiai bei geležinkelio ir vandens transporto sprendimai. Jos gerina efektyvumą, saugumą ir tvarumą,

spartina pristatymus, mažina sąnaudas ir optimizuoja maršrutus. Nors diegimas susiduria su iššūkiais, ilgalaikė nauda transformuoja tiekimo grandinę.

3. Pažangiausios technologijos, tokios kaip maglev traukiniai ir Hyperloop sistemos, siekia radikaliai pakeisti krovinių gabenimą, pasiūlydamos didelį greitį, mažesnį poveikį aplinkai ir sumažintas eksploatacijos sąnaudas. Nors jų diegimas susiduria su didelėmis investicijomis ir techniniais iššūkiais, šios inovacijos atspindi ateities tvarios ir efektyvios logistikos kryptį.

Literatūra

1. Alzhrani, S., Abdulla, M. M., Juhany, K. A., AlQadi, I. (2024). Aerodynamics Performance of Air-Breathing Multiple-Vehicle Hyperloop System. Academic Search Ultimate, Vol. 49 Issue 8, p. 11215-11232.
2. Bizon, N., Dascalescu, L., Mahdavi, T., N., (2014). Autonomous Vehicles: Intelligent Transport Systems and Smart Technologies. New York: Nova Science Publishers, Inc. 2014
3. Bonsor, K. ir Chandler, N. How Maglev Trains Work. Prieiga per internetą https://science.howstuffworks.com/transport/engines-equipment/maglev-train.htm#pt1
4. Hirde, A., Khardenavis, A., Banerjee, R., Bose, M., P. K. Hari. (2023). Energy and emissions analysis of the hyperloop transportation system. Business Source Ultimate, Vol. 25 Issue 8, p. 8165-8196. DOI: 10.1007/s10668-022-02393-5 https://science.howstuffworks.com/transport/engines-equipment/maglev-train.htm
5. Ifekanandu, C. C., (2024). Logistics Innovation and Organizational Competitiveness of Maritime Companies in South-West Nigeria. International Journal of Entrepreneurship and Business Innovation 7(3), p. 123-138. DOI: 10.52589/IJEBI-KCY4DKUF
6. Jahani, H., Khosravi, Y., Kargar, B., Ong, K. L., Arisian, S., (2025). Exploring the role of drones and UAVs in logistics and supply chain management: a novel text-based literature review. International Journal of Production Research. Vol. 63 Issue 5, p. 1873-1897. DOI: 10.1080/00207543.2024.2373425
7. JAV energetikos departamentas, (2016). How Maglev Works. Prieiga per internetą: https://www.energy.gov/articles/how-maglev-works
8. Kmiecik, M., (2023). Innovation Management in Third-Party Logistics. Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization & Management. Issue 168, p. 217-229. DOI: 10.29119/1641-3466.2023.168.16
9. Knatz, G., Notteboom, T., & Pallis, T. (2022). Container Terminal Automation. A global analysis and survey on decision-making drivers, benefits realized, and stakeholder support. MetroFreight Center of Excellence, METRANS Transportation Consortium. Prieiga per internetą: https://metrans.org/assets/research/container%20terminals%20automation-final%20report-for%20metrans%20posting.pdf?utm_source=chatgpt.com
10. Kovats, P., Skapinyecz, R., Tamas, P., (2024). Application Possibilities of Logistics Simulation and AI in the Case if Intermodal Terminals. Advanced Logistic Systems – Theory and Practice, Vol. 18, No. 4, p. 66-72. https://doi.org/10.32971/als.2024.038
11. Pielecha I., Dimitrov R., Mihaylov V., (2022). Energy flow analysis based on a simulated drive of a hybrid locomotive powered by fuel cells. Rail Vehicles/Pojazdy Szynowe. 1-2, 68-76. https://doi.org/10.53502/RAIL-152703
12. Ran, T., Chai, Z., Xu, M., (2024). Autonomous Truck Scheduling and Platooning Considering Cargo Consolidation. Mathematics (2227-7390). Vol. 12 Issue 23, p. 3835. DOI: 10.3390/math12233835
13. Samawi, G. A., Bwaliez, O. M., Dmour, W. A., Mdanat, M. F., Ta'Amnha, M. A., (2024). Eco-Smart Economics: Revolutionizing Jordan's Logistics with Sustainable Drone Technology. International Journal of Energy Economics & Policy (IJEEP). Vol. 14 Issue 5, p. 49-61. DOI: 10.32479/ijeep.16462
14. Tsolakis, N., Zissis, D., Papaefthimiouc, S., Korfiatis, N., (2022). Towards AI driven environmental sustainability: an application of automated logistics in container port terminals. International Journal of Production Research. Vol. 60, NO. 14, 4508–4528. https://doi.org/10.1080/00207543.2021.1914355
15. Xu, L., Wu, P., Chu, C., D'Ariano, A., (2024). Eco-Friendly Lane Reservation-Based Autonomous Truck Transportation Network Design. International Journal of Production Research. Vol. 62 Issue 23, p. 8239-8259. DOI: 10.1080/00207543.2024.2335329

„DARKSTORES“ FENOMENAS: NAUJASIS MIESTO SANDĖLIAVIMO IR PREKYBOS MODELIS

Orinta Žėglytė,
Lektorė Vaiva Mačienė

Mykolo Romerio universiteto Sūduvos akademija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojamas „darkstores“ fenomenas kaip naujasis miesto sandėliavimo ir prekybos modelis, atsiradęs kaip atsakas į augančius e. prekybos iššūkius. Aptariama šio modelio samprata ir kilmė, veikimo principai, privalumai bei kylančios problemos, taip pat integracija į logistikos grandinę ir ateities plėtros tendencijos. Tyrimas grindžiamas mokslinės literatūros analize. Nustatyta, kad „darkstores“ modelis reikšmingai transformuoja miestų logistikos struktūrą ir paskutinės mylios sprendimus urbanizuotose teritorijose.

Raktiniai žodžiai: *darkstores*, tamsiosios parduotuvės, miesto logistika, e. prekyba.

Įvadas

Šiuolaikinių miestų logistikos ir mažmeninės prekybos srityje intensyviai formuojasi nauji modeliai, atitinkantys skaitmenizuoto vartojimo ir greitėjančio gyvenimo ritmo keliamus reikalavimus. Technologinė pažanga, auganti elektroninės prekybos paklausa ir vartotojų lūkesčiai dėl greito, patogaus ir bekontakčio prekių pristatymo skatina verslus pergalvoti tradicinius tiekimo ir paskirstymo kanalus bei ieškoti efektyvesnių, lankstesnių sprendimų tiekimo grandinės viduje. Ši transformacija ypač ryški tankiai apgyvendintose urbanistinėse teritorijose, kur prekių logistika susiduria su ribota infrastruktūra, transporto srautų intensyvumu ir augančiu ekologiškumo poreikiu.

Vienas iš inovatyviausių ir sparčiausiai plintančių sprendimų – „darkstores“ fenomenas, kuris žymi reikšmingą lūžį tiek logistikos, tiek mažmeninės prekybos srityse. Šis modelis, jungiantis paskirstymo centro ir skaitmeninės parduotuvės funkcijas, keičia tradicinius prekių paskirstymo procesus, siūlydamas centralizuotą, automatizuotą ir klientų poreikiams pritaikytą prekių surinkimo bei pristatymo mechanizmą. *Darkstores* leidžia ne tik didinti veiklos efektyvumą, bet ir gerokai sutrumpinti paskutinės mylios pristatymo laiką – tai ypač svarbu miestuose, kur konkurencija dėl greičio tampa vienu svarbiausių verslo veiksnių.

Darbo tikslas – išanalizuoti *darkstores* fenomeną, kaip naują miesto sandėliavimo ir prekybos modelį, atskleidžiant jo esmę, veikimo principus bei kylančius iššūkius ir tendencijas.

Darbo uždaviniai:

1. Apibrėžti *darkstores* sampratą ir atskleisti šio modelio kilmę.
2. Išnagrinėti *darkstores* veikimo principus ir jų organizacinius ypatumus.
3. Įvertinti *darkstores* privalumus, iššūkius, vietą logistikos grandinėje bei aptarti ateities tendencijas ir prognozes.

Darbo objektas – *darkstores* modelio taikymo procesas miesto logistikos ir prekybos sistemoje.

Darkstores samprata ir kilmė

Darkstore, dar vadinama tamsiąja parduotuve, arba tamsiuoju prekybos centru, yra fizinė mažmeninės prekybos paskirstymo vieta, skirta tik užsakymams internetu vykdyti (Luong, 2024). Tamsiosios parduotuvės yra laikomos logistiniais paskirstymo mikro sandėliais, kuriais siekiama užtikrinti itin trumpą pristatymo laiką (Mélanie, 2022).

Terminas „tamsioji parduotuvė“ vartojamas todėl, kad tokios parduotuvės savo veiklos pobūdžiu ir erdvės organizavimu yra tarpinis variantas tarp tradicinės mažmeninės parduotuvės ir logistikos paskirstymo centro (Paché, 2022). Nobre ir Vita (2021) priduria, jog tamsiosios parduotuvės taip pavadintos ir dėl savo paprasto, sandėlį primenančio dizaino – dažniausiai tai didelės dėžės formos patalpos su nedaug langų, primenančios tikrus paskirstymo centrus. Tokia struktūra leidžia efektyviau organizuoti prekių laikymą, sutaupyti vietos ir laiko, o taip pat sukuria saugesnę darbo aplinką darbuotojams, nes eliminuojami pirkėjų srautai ir nereikalingas judėjimas erdvėje (Nobre ir Vita, 2021).

Skirtingai nei tradicinės parduotuvės, orientuotos į fizinius pirkėjus, tamsiosios parduotuvės yra uždaros lankytojams (Luong, 2024). Šių parduotuvių erdvės yra skirtos tik užsakymų surinkėjams, kurie iš lentynų atrenka prekes (Mélanie, 2022). *Darkstores* apdoroja ir vykdo tik internetinius užsakymus, kurie yra gaunami per interneto svetaines, mobiliąsias programėles ar kitus skaitmeninius kanalus. Tokios parduotuvės veikia kaip miesto paskirstymo centrai – čia laikomos prekių atsargos, vyksta jų komplektavimas, pakavimas ir paruošimas siuntimui, siekiant užtikrinti greitą ir efektyvų elektroninės prekybos logistikos procesą (Luong, 2024). Tamsiųjų parduotuvių modelis tampa labai populiarus dėl greito apsipirkimo, greito pristatymo bei geresnio prekių sandėlio vienetų valdymo (Chopra ir Chitranshi, 2023).

Su *darkstores* koncepcija pirmą kartą eksperimentavo Sainsbury's Jungtinėje Karalystėje 2000 m. pradžioje. Londono Park Royal rajone jie įkūrė paskirstymo centrą, aptarnaujantį tik internetinius užsakymus. Tačiau dėl per mažo klientų srauto projektas buvo sustabdytas (Reuters, 2013). Didysis *darkstores* bumas prasidėjo 2009-aisiais, kuomet Tesco atidarė pirmąsias *darkstores* Londono priemiesčiuose Croydon ir Aylesford. Šie centrai buvo skirti tik internetinių klientų užsakymų surinkimui ir nebuvo prieinami pirkėjams gyvai. Spaudoje skelbta, kad prekybos tinklas Tesco per savaitę apdorodavo apie 475 000 internetinių užsakymų ir, siekdamas didinti veiklos efektyvumą, planavo kasmet atidaryti po naują tokio tipo centrą (The Telegraph, 2009).

Iki 2013 m. Tesco atsakingas už daugiau nei 45 % JK internetinių prekių pristatymų, turėjo kelias *darkstore* parduotuves, o Londono apylinkėse atidarė šešis tokius centrus. Vienas pažangiausių – Enfield centre – įdiegta automatizuota sistema, kur dėžės judėjo konvejeriais, o darbuotojai produktus surinkdavo prie vadinamųjų *goods-to-person* stočių. Šie centrai buvo sukurti tam, kad atskirtų e. prekybos logistiką nuo fizinių parduotuvių darbo ir taip užtikrintų greitesnį bei efektyvesnį klientų užsakymų įvykdymą (Bland, 2021).

Kaip teigia Chopra ir Chitranshi (2023), *darkstores* modelis daugiausiai mažmeninės prekybos dėmesio sulaukė po pandemijos laikotarpiu, o šiuo metu jo populiarumas priklauso nuo to, kad daugelis klientų, priimdami sprendimą pirkti, pirmenybę teikia patogumui, o ne kainai. Autoriai priduria, jog tamsiosios parduotuvės turi potencialą tapti „supermarketo ateitimi", o pirkėjams gali būti suteikta galimybė patiems pasirinkti, kur atsiimti užsakymus (Chopra ir Chitranshi, 2023).

Taigi *darkstores* – tai e. prekybos poreikiams pritaikytas sandėliavimo modelis, kuris atsirado kaip atsakas į augančią greitų ir bekontakčių pristatymų paklausą, ypač išryškėjusią pandemijos metu. Skirtingai nei įprastos fizinės parduotuvės, šios erdvės yra neprieinamos klientams – jose vyksta tik prekių sandėliavimas, užsakymų surinkimas ir išsiuntimas. Šis modelis pirmą kartą plačiau pritaikytas Jungtinėje Karalystėje, kai didieji prekybos tinklai ėmė ieškoti būdų, kaip efektyviau valdyti internetinių užsakymų srautus. *Darkstores* atsidūrė tarp tradicinės mažmeninės prekybos ir logistikos infrastruktūros – tai tarpinė forma tarp parduotuvės ir paskirstymo centro, pritaikyta moderniems miesto tiekimo iššūkiams. Ši koncepcija sparčiai išplito ir kitose Europos šalyse bei tapo viena iš pažangiausių miesto logistikos krypčių.

Darkstores veikimo principai

Norint suprasti *darkstores* modelio reikšmę logistikos sistemoje, svarbu įsigilinti į jo veikimo principus – kaip šios „tamsiosios" prekybos vietos organizuoja užsakymų surinkimą, prekių laikymą bei greitą pristatymą galutiniam vartotojui.

Darkstores – tai sandėliai, kuriuose laikomi greitai pristatomi produktai (Retail Industry Snapshot, 2025), tokie kaip maisto prekės, tačiau vis labiau populiarėja ir mados, plataus asortimento prekybos, namų apyvokos reikmenų ir baldų pramonėje (Chopra ir Chitranshi, 2023).

Darkstores logistikos centrai paprastai yra įsikūrę pastatų papėdėse arba rūsiuose, o jų plotas – nuo 100 iki 300 m². Jie paprastai veikia mažiau nei dviejų kilometrų spinduliu (Paché, 2022). *Darkstores* primena mažas parduotuves-vaiduoklius, kuriose nėra klientų, bet yra lentynos, kuriose laikomi produktai – jų paprastai siūloma nuo 1000 iki 2500 (Mélanie, 2022). Kaip teigia Paché (2022), produktai lentynose išdėstyti populiarumo tvarka, kad būtų optimizuotas judėjimas, tuo pačiu ir užsakymų surinkimo laikas. Gavus užsakymus, nurodymai siunčiami prekių surinkėjams, kurie, naudodamiesi planšetiniu kompiuteriu ir prekių surinkimo vežimėliu, kuo greičiau pereina tamsią parduotuvę. Tamsųjį sandėlį paprastai valdo WMS tipo programinė įranga, kuri automatiškai generuoja komplektavimo darbuotojų maršrutus, kad optimizuotų jų keliones (Paché, 2022).

Pagrindinis *dakstores* išskirtinumas – trumpas, 15 minučių siekiantis, pristatymo terminas (Paché, 2022). Tam, kad būtų laikomasi šio termino, tamsiosios parduotuvės įsikūrusios netoli galutinių vartotojų pristatymo vietų ar miestų centruose. Prekių pristatymą atlieka dviračiais arba motoroleriais važiuojantys darbuotojai, taigi jos nėra skirtos tolimiems užsakymams. Todėl pagrindinis tamsios parduotuvės tikslas – didinti klientų pasitenkinimą, tuo pačiu ir jų lojalumą (Mélanie, 2022).

Kaip priduria Nobre ir Vita (2021), tamsiųjų parduotuvių kūrimas yra pagrįstas tik tada, kai per dieną gaunama daugiau nei 100 internetinių užsakymų. Pasiekus šią ribą, darbuotojų, surinkinėjančių prekes pagal elektroninius užsakymus, srautas ima kirstis su fizinių parduotuvių klientų judėjimu, o tai trikdo klientų aptarnavimą ir pablogina jų patirtį (Nobre ir Vita, 2021). Būtent dėl darbuotojų ir klientų srautų judėjimo konfliktavimo ir atsiranda poreikis atskirti internetinius užsakymus į specialią erdvę – *darkstore*, kas tampa šios problemos sprendimu.

Apibendrinant, *darkstores* veikimo principai grindžiami uždaros, vartotojams neprieinamos erdvės modeliu, kurio pagrindinis tikslas – užtikrinti greitą, centralizuotą ir efektyvų internetinių užsakymų surinkimą bei išsiuntimą. Šiose erdvėse optimizuojamas prekių laikymas, darbuotojų judėjimas ir logistiniai srautai, pasitelkiant technologinius sprendimus ir automatizavimą. Dėl artimos lokacijos prie vartotojų *darkstores* leidžia reikšmingai sutrumpinti paskutinės mylios pristatymo laiką, o jų veikimo logika tampa esmine šiuolaikinės miesto logistikos dalimi.

Darkstores privalumai ir iššūkiai

Analizuojant *darkstores* modelį, būtina atsižvelgti tiek į jo suteikiamas galimybes ir privalumus, tiek į kylančius iššūkius bei apribojimus. Efektyvumo, patogumo ir technologinės pažangos aspektai dera su logistikos, darbo jėgos bei miesto infrastruktūros keliamais iššūkiais, kuriuos būtina spręsti siekiant užtikrinti tvarų ir sklandų *darkstores* veikimą.

Visiškai bekontaktis apsipirkimo procesas yra vienas pagrindinių tamsiosios parduotuvės privalumų. Pirkėjas užsakymą pateikia ir apmoka internetu, o prekės jam pristatomos tiesiai į namus, dažnai – be jokio tiesioginio kontakto su kurjeriu. Toks modelis ypač pasiteisina siekiant greito, patogaus ir saugaus aptarnavimo (Meshram, 2024). Kitas svarbus privalumas – efektyvus paskutinės mylios, kuris yra brangiausias ir sudėtingiausias proceso etapas, valdymas. Tamsiosios parduotuvės palengvina produktų pristatymą iš logistikos centro, esančio labai arti galutinio kliento (Paché, 2022). Taip pat *darkstores* gali optimizuoti tiekimo grandinę ir sumažinti procesų skaičių, nes turint vietinį sandėlį, įmonės tiekimo grandinė yra judresnė, reaguojanti ir geriau automatizuota (Mélanie, 2022). Dar svarbu, jog tamsiosiose parduotuvėse vyksta ypač greitas prekių komplektavimas, nes operatoriai vadovaujasi WMS tipo programinės įrangos nurodymais, naudojant „*pick-to-light*“ sistemą (Paché, 2022). Reikėtų paminėti ir tai, jog naudojant šį verslo modelį, prekybininkas gali pasiekti gerokai platesnę vartotojų auditoriją, nepaisant jų geografinės vietos, nes kiekvienas asmuo, turintis mobiliąją programėlę, gali lengvai peržiūrėti siūlomus produktus ir pateikti užsakymą nuotoliniu būdu (Meshram, 2024). Tuo pačiu, klientų užsakymai dažnai apdorojami 24/7, nes tamsiosios parduotuvės nedirba pagal komercinius grafikus (Paché, 2022). Be to, sutrumpindami pristatymo kelionių laiką, *darkstores* siūlo mažiau aplinką teršiantį pristatymo būdą nei tradicinė sistema, taip reaguodami į įmonių socialinės atsakomybės iššūkius (Mélanie, 2022).

Nors tamsiosios parduotuvės pasižymi reikšmingais pranašumais, ypač greito aptarnavimo ir efektyvaus prekių paskirstymo srityse, jų veikla neišvengiamai susiduria ir su tam tikrais iššūkiais. Visų pirma, darbuotojų išnaudojimo klausimas. Kadangi *darkstores* dažnai veikia visą parą, joms reikalinga didelė darbuotojų komanda, dirbanti pamainomis (Paché, 2022), įskaitant naktines valandas. Be to, siekiant užtikrinti greitą pristatymą, iš darbuotojų reikalaujama itin didelio tempo ir nuolatinio fizinio krūvio, o tai gali lemti prastėjančias darbo sąlygas. Kitas svarbus iššūkis – būtinybė užtikrinti aukštus sandėliavimo standartus greitai gendantiems produktams. Norėdamas pasiūlyti greitą pristatymą, prekybininkas privalo investuoti į nepriekaištingai įrengtą sandėlį (Meshram, 2024) – tai reikalauja didelių pradinių ir nuolatinių kaštų, o bet kokie nukrypimai nuo laikymo sąlygų gali neigiamai paveikti prekių kokybę ir sukelti klientų nepasitenkinimą. Todėl, remiantis Retail Industry Snapshot (2025), vyriausybinės institucijos vis dažniau atlieka netikėtus patikrinimus ir auditus tūkstančiuose tamsiųjų parduotuvių. Dar vienas ne mažiau svarbus iššūkis – urbanistinės kliūtys. Tamsiosios parduotuvės, ypač miesto gyvenamuosiuose rajonuose, sukelia nemažai problemų: nuolatiniai pristatymų maršrutai didina transporto srautus, kurjeriai trukdo praeiviams, kyla papildomas triukšmas ir patiriamos perkrovos pėsčiųjų zonose (Waters, 2022).

Darkstores modelis siūlo reikšmingų privalumų, tokių kaip greitesnis užsakymų įvykdymas, efektyvesnis prekių valdymas bei galimybė geriau prisitaikyti prie kintančių vartotojų poreikių. Tačiau kartu kyla ir svarbūs iššūkiai – darbo jėgos poreikis, miesto infrastruktūros ribojimai bei aukšti technologiniai reikalavimai. Siekiant maksimaliai išnaudoti *darkstores* potencialą, būtina spręsti šiuos trūkumus, integruojant inovatyvius sprendimus ir tvarias praktikas.

Darkstores vieta logistikos grandinėje

Darkstores modelis įgyja vis didesnę reikšmę šiuolaikinėse logistikos grandinėse, nes jis efektyviai integruoja internetinės prekybos specifiką į tradicines tiekimo sistemas. Veikdamas kaip tarpinis taškas tarp centrinių paskirstymo sandėlių ir galutinių vartotojų, *darkstores* leidžia sutrumpinti pristatymo laiką ir pagerinti užsakymų vykdymo efektyvumą, ypač miesto aplinkoje, kur greitis ir lankstumas yra esminiai veiksniai.

Kaip teigia Hayes (2024), įprasta logistikos grandinė apima veiklas, reikalingas, kad produktas ar paslauga pasiektų galutinį vartotoją. Tai apima žaliavų gavimą, jų gabenimą į gamybą, pagamintų prekių transportavimą į paskirstymo centrus ar mažmenines parduotuves, iš kurių prekės pristatomos klientams. Logistikos grandinės dalyviai yra gamintojai, tiekėjai, sandėliai, transporto įmonės, paskirstymo centrai ir mažmenininkai. Autorius priduria, jog grandinės veikla prasideda gavus kliento užsakymą ir apima produktų vystymą, rinkodarą, operacijų valdymą, paskirstymo tinklų koordinavimą, finansų valdymą bei klientų aptarnavimą Hayes (2024). Remiantis šiuo įprastos logistikos grandinės apibūdinimu, galima sudaryti tokią logistikos grandinės schemą:

1 pav. Įprastos logistikos grandinės schema (sudaryta autorės remiantis Hayes, 2024)

Logistikos grandinė prasideda nuo žaliavų tiekėjų, kurie aprūpina gamybos įmones reikalingomis medžiagomis. Toliau gamintojai perdirba žaliavas ir kuria galutinius produktus. Pagamintos prekės yra perduodamos į centrinius sandėlius arba paskirstymo centrus, kur jos laikomos iki kol atsiranda jų poreikis. Iš centrinių sandėlių prekės gabenamos į regioninius sandėlius, tuomet į mažmeninės prekybos vietas, kur klientai gali jas įsigyti. Galutiniai vartotojai gauna prekes tiesiogiai iš parduotuvių arba, vis dažniau, tiesiogiai iš sandėlių ar specializuotų paskirstymo taškų.

Visoje šioje grandinėje veikia ir kiti keli svarbūs procesai: produktų vystymas, rinkodara, operacijų valdymas, paskirstymo tinklų koordinavimas, finansų valdymas bei klientų aptarnavimas. Šie procesai užtikrina, kad tiekimo grandinė veiktų sklandžiai, efektyviai patenkintų vartotojų poreikius ir padėtų įmonėms siekti pelningumo.

Vis dėlto *darkstores* modelis ženkliai keičia tradicinę logistikos grandinę, ypač paskutinius prekių paskirstymo etapus. Įprastoje sistemoje prekės iš gamintojų ar tiekėjų keliauja į centrinius sandėlius, o iš jų – į mažmenines parduotuves, kur pasiekia galutinį vartotoją. Tokia struktūra reikalauja daugiau tarpininkavimo etapų, ilgesnio laiko ir didesnių kaštų. Tuo tarpu *darkstore* veikia kaip kompaktiškas, dažnai urbanizuotose teritorijose įsikūręs paskirstymo taškas, orientuotas tik į elektroninius užsakymus. Šis modelis eliminuoja tradicinės parduotuvės poreikį ir supaprastina prekių judėjimą tarp tiekimo šaltinio ir vartotojo. Prekės į *darkstores* pristatomos tiesiai iš gamintojo ar didmenininko, o iš ten – optimizuotais kanalais – išsiunčiamos tiesiai klientui. Tokiu būdu sumažėja logistikos grandinės ilgio, laiko ir sąnaudų aspektai, o paskutinės mylios logistika tampa efektyvesnė.

Remiantis šiuo veikimo principu, galima sudaryti tokį *darkstores* logistikos grandinės scheminį modelį:

2 pav. „Darkstores“ logistikos grandinės schema (sudaryta autorės)

Kaip ir įprastoje logistikos grandinėje, prekės iš gamintojo pirmiausia patenka į centrinį sandėlį. Tačiau vietoje paskirstymo į regioninius sandėlius ir mažmeninės prekybos vietas, jos yra pervežamos į *darkstore* – mažesnę, miesto viduje veikiančią paskirstymo vietą, kuri funkcionuoja kaip mikro-sandėlis. Čia užsakymai surenkami ir supakuojami itin greitai – dažniausiai per 15–120 minučių – ir pristatomi tiesiai į kliento namus. Svarbu, kad klientas pats niekada nepatenka į šią erdvę, nes *darkstores* veikia tik kaip sandėliavimo ir užsakymų įvykdymo punktas, todėl pirkimo procesas klientui primena įprastą internetinę parduotuvę.

Darkstores transformuoja paskutinę logistikos grandinės atkarpą, leisdami prekes iš paskirstymo centrų greičiau ir efektyviau pasiekti galutinį vartotoją. Veikdami kaip miesto viduje įsikūrę mikro-sandėliai, jie sutrumpina pristatymo laiką, sumažina apkrovą tradicinėms parduotuvėms ir padidina e. prekybos lankstumą sparčiai augančioje vartotojų paklausos aplinkoje.

Darkstores tendencijos ir ateities prognozės

Darkstores modelis sparčiai vystosi ir tampa reikšmingu šiuolaikinės mažmeninės prekybos bei logistikos elementu. Atsižvelgiant į didėjančią internetinių užsakymų apimtį bei vartotojų poreikį greitam prekių pristatymui, šio modelio plėtra yra neišvengiama. Ateityje *darkstores* veiklą vis labiau formuos automatizavimo technologijos, dirbtinis intelektas (DI) ir pažangios logistikos sistemos, kurios leis dar efektyviau valdyti atsargas, optimizuoti pristatymo maršrutus bei mažinti ekologinį pėdsaką.

Kaip teigia Mélanie (2022), *darkstores* yra novatoriškas logistikos sprendimas, atitinkantis sparčiai augančią greitosios prekybos (angl. *quick commerce*) tendenciją. Ši tendencija ypač išryškėjo per kelis pandemijos uždarymo laikotarpius. Greitoji prekyba siekia užtikrinti itin greitą prekių pristatymą, kad atitiktų pasikeitusius vartotojų lūkesčius dėl patogumo ir greičio.

Pažymėtina, kad tamsiųjų parduotuvių kūrimas yra itin aktualus ekonominei veiklai, nes tai pasaulinė tendencija, vyraujanti šalyse, kuriose vyrauja aukštas technologinis išsivystymas ir yra masiškai naudojama e. prekyba. (Nobre ir Vita, 2021). Pavyzdžiui, Prancūzijoje tamsiųjų parduotuvių jau yra keliuose didmiesčiuose: Paryžiuje, Bordo ir Lione, ir jas jau pritaikė didieji mažmenininkai, įskaitant „Amazon“, „Monoprix“ ar „Carrefour“. Kaip ir kiti pažangūs mažmeninės prekybos sprendimai, tamsiosios parduotuvės vis sparčiau diegiamos įmonėse, kurios siekia efektyvesnio, greitesnio ir labiau vartotojų poreikiams pritaikyto prekių paskirstymo modelio ateityje (Mélanie, 2022). Taigi *darkstores* reiškia tikrą logistikos revoliuciją, kurią per artimiausius kelerius metus gali patirti ir kiti Europos miestai – su sąlyga, jei pavyks įveikti nemažai prieštaravimų, susijusių su miesto aplinkai keliamais trikdžiais, dažnai laikomais nepriimtinais (Paché, 2022).

Galima daryti prielaidą, jog ateityje *darkstores* veiklą vis labiau formuos automatizavimas ir DI. Prognozuojama, kad užsakymų surinkimo procesai bus vis dažniau atliekami robotų, o DI technologijos padės optimizuoti atsargų valdymą, numatyti paklausą ir planuoti maršrutus. Be to, plečiasi mikro-logistikos centrų tinklai, leidžiantys dar labiau priartėti prie vartotojo. Šios tendencijos prisideda ne tik prie greitesnio pristatymo, bet ir prie tvaresnio miestų logistikos modelio, mažinant perteklinį transportą ir sandėliavimo plotą.

Taigi *darkstores* modelio plėtra ir tobulėjimas yra neabejotina ateities logistikos ir mažmeninės prekybos dalis. Automatizavimo, DI ir pažangių valdymo sistemų integracija leis dar labiau didinti efektyvumą, mažinti kaštus ir gerinti klientų aptarnavimo kokybę. Be to, augantis dėmesys tvarumui ir miesto infrastruktūros iššūkiams skatins inovatyvių, ekologiškų sprendimų diegimą, užtikrinant *darkstores* modelio darnų vystymą ateityje.

Išvados

1. *Darkstores*, dar vadinamos tamsiosiomis parduotuvėmis, yra sandėliavimo modelis, pritaikytas e. prekybai. Šių parduotuvių erdvės yra neprieinamos klientams, jose vyksta tik prekių sandėliavimas, užsakymų surinkimas ir išsiuntimas. Prekės klientui pristatomos per 15 minučių, bekontakčiu būdu, ekologiška transporto priemone. Šis sandėliavimo modelis yra tarpinė forma tarp parduotuvės ir sandėlio, ir labiausiai išpopuliarėjo pandeminiu laikotarpiu.
2. *Darkstores* veikia uždaros, vartotojams neprieinamos erdvės modelio principu, užtikrinant ypač greitą užsakymų surinkimą ir pristatymą. Šiose erdvėse optimizuojamas prekių laikymas, darbuotojų judėjimas ir logistiniai srautai. Dėl artimos lokacijos prie vartotojų, reikšmingai sutrumpinamas paskutinės mylios pristatymo laikas.
3. Pagrindinis *darkstores* išskirtinumas – visiškai bekontaktis apsipirkimo procesas. Taip pat šis modelis pasižymi ypač greitu užsakymų įvykdymu bei galimybe geriau prisitaikyti prie kintančių vartotojų poreikių. Darbo jėgos poreikis, miesto infrastruktūros ribojimai ir aukšti technologiniai ir higieniniai reikalavimai yra svarbūs iššūkiai, kuriuos būtina spręsti integruojant inovacijas ir tvarias praktikas.
4. *Darkstores* transformuoja paskutinę logistikos grandinės atkarpą ir leidžia greičiau pasiekti klientą. Veikdami kaip miesto mikro-sandėliai, *darkstores* sutrumpina pristatymo laiką, sumažina apkrovą tradicinėms parduotuvėms ir padidina e. prekybos lankstumą.
5. *Darkstores* modelis yra ateities logistikos ir mažmeninės prekybos dalis. Pažangių technologijų integracija leis dar labiau didinti efektyvumą, mažinti kaštus ir gerinti klientų aptarnavimo kokybę, o augantis dėmesys tvarumui skatins inovatyvių sprendimų diegimą, užtikrinant darnų *darkstores* vystymą ateityje.

Literatūra

1. Bland, A. (2021). What are Dark Stores & How do they work? Prieiga per internetą: https://www.unleashedsoftware.com/blog/what-are-dark-stores-and-how-do-they-work-case-studies/
2. Chopra, K., Chitranshi, J. (2023). 10-Minute Delivery! Can Zepto's Dark Store Business Model Sustain in India? Journal of Applied Management - Jidnyasa. Vol. 15 Issue 2, p. 91-99.
3. Hayes, A. (2024). The Supply Chain: From Raw Materials to Order Fulfillment. Prieiga per internetą: https://www.investopedia.com/terms/s/supplychain.asp
4. Luong, I. (2024). Dark stores in retail: Concept, benefits, challenges, strategies 2025. Prieiga per internetą: https://www.magestore.com/blog/dark-store/
5. Mélanie, 2022. Dark store or the future of retail: issues, objectives and changes. Prieiga per internetą: https://www.wayden.co.uk/dark-store-or-the-future-of-retail-issues-objectives-and-changes/
6. Meshram, A. A. (2024). Unveiling the Dark Stores Phenomenon: A Comprehensive Literature Review. International Conference on Ongoing Research in Management & IT, p. 69-80.
7. Nobre, J. M. N., & Vita, J. B. (2021). Analysis of the dark store from the perspective of urban law. Revista De Direito Da Cidade, 13(3), 1373–1392. https://doi.org/10.12957/rdc.2021.64649
8. Paché, G. (2022). Dark Store Expansion: Ultrafast Logistics for Q-Commerce. IUP Journal of Supply Chain Management,. Vol. 19 Issue 3, p. 61-72.
9. Retail Industry Snapshot (2025). Concerns rise over hygiene standards in dark stores amid quick commerce boom. Retail Industry Snapshot, p. 3-4.
10. Reuters (2013). Sainsbury's plans „dark store" to meet online demand. Prieiga per internetą: https://web.archive.org/web/20160626090133/http://uk.reuters.com/article/uk-sainsbury-online-investment-idUKBRE99C07920131013
11. The Telegraph (2009). Tesco to open customer-free ‚dark stores'. Prieiga per internetą: https://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/epic/tsco/6743329/Tesco-to-open-customer-free-dark-stores.html?utm_source=-chatgpt.com
12. Waters, M. (2022). Online Shopping Is Reshaping Real-World Cities. Prieiga per internetą: https://www.wired.com/story/dark-stores-ecommerce-cities-urban-planning/?utm_source=chatgpt.com

Respublikinė mokslinė-praktinė studentų konferencija

STUDENTŲ TAIKOMIEJI TYRIMAI

2025 m. gegužės 8 d.

Maketavo ir viršelio dizainas
MB „Arhela"

Išleido
Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete: www.mruni.eu
El. paštas: mrulab@mruni.eu

